

I. JEDYNA *pśn*: Jedyná, jedyná, Prze-piło sie – ni má; Przepiły sie grose, Z dziew-cynom po trose *n-tar Zb XII 213*. **RK**

II. Jedyna *zob. JEDYNY*

III. Jedyna *zob. I. JODYNA*

JEDYNACKI *przym od jedynak w zn I'*: Śuhaj jo se, śuhaj jedynecki, Bede se wybiyroł b^uogate dziywecki. Kieś ty jedynocek, śuhaj jedynocki, Nie h^uodź ze ty d^uo nos, b^uo nos tu jest m^uocki [*pśn*] *n-tar [Orawa] Mika 28–9; Kasz LPW I 305*. **RK**

***JEDYNACTWO**

JEDYNACZEK *ekspr 'jedynak w zn I (zob.)'*: muj ty jedynocku kořany! *piń 9; iże jedynocek wiel 6; ny można było udeżyć, bo to saverco [nw], jedynacek, a wyrosło ćord_ýy co! bial-podl I; pd-zach ok Katowic Nik 19; lubl I; klucz AJŚ IV s 56; nam jw m 691; Śl SGŚ XIII 151; n-tar KąśPodh IV 267; [pśn] n-tar [Orawa] Mika 29; opocz RŁTN XXII 257; łuk 12; kar 3; wej 3; Kasz pn-wsch LPW I 305; Kasz Ram 61*.

Por. JEDZINACZEK **RK**

JEDYNACZKA *Formy: typ jodynaczka: [pśn] Kiel Kiel II 165; ~ typ jedonaczka: [pśn] chrzan MPKJ VII 377*.

Znaczenie: 'jedyna córka w rodzinie': jo je sama na roże, jo ni móm ańi siostry, ańi brata, jo je jedinočka ryb 13; jedynocko beąa i tak szczęśo ni maąa, f kujcu vysąa za starego kawalera koniec 12; maą curke jedynacke ji strażne byąa urodna łuk 4; jedynockum niedobże być kal 24; jedinačka je bogata tcz 3; Nie pojedę do ni(ěj), nié mám štyrech kóni, óna jodynacka, wymawiałyby mi [pśn] Kiel Kiel II 165; ciesz SGŚ XIII 152; biel jw; pszcz jw; rac jw; prud jw; koziel jw; gliw jw; Ruda Śl jw; tar-gór jw; strzel-opol OIW 74; opol SGŚ XIII 152; lubl jw; oles jw; klucz jw; syc jw; n-tar KąśPodh IV 267; jas 3; kroś 9; rzesz 8; [pśn] chrzan MPKJ VII 377; dąb-tar 5; kolb 3; zam 4; kraś 9; piń 9; radomsz RŁTN XXII 257; włosz 4; kiel RŁTN

XXII 257; itż jw; chłm 9; opocz RŁTN XXII 257; sier 5; łącz PJPAN 37 s 346; skier RŁTN XXII 257; gar 20; bial-podl I; siem 3; biel-podl I; sierp 7; mław 1; ostroł 9; białos 1; suw 3; nidz SGOWM III 92; Olsz jw; lesz AJŚ IV s 56; koniń 14; n-tom 2; ryp 2; złotow B II 35; sęp-kraj 1; n-miej 1; szt GMalb II 1 s 143; chojn 4; kar 3; wej 3; Kasz Ram 61. **RK**

JEDYNAK 1. *'jedyny syn w rodzinie'*: syn mo syna jedynoka, to może mu moż nakupić! *ciesz 15; jedynok ni mo brata, a jedynocka ni mo siostry. maąam syna jedynoka, ale pomar kolb 3; najgorse to te jedynaki! bial-podl I; z jedinačka to abo pýies, abo sobaka [przysł] ostroł 9; xyndryg byu v rożińe gożżuv jedynokim koniń 14; ja bõu jedinačka, a tak same šostri szt GMalb II 1 s 143; pszcz AJŚ IV m 691 s 56; ryb 13; gliw AJŚ IV m 691 s 56; Zabrze 1; tar-gór 4; strzel-opol OIW 74; lubl AJŚ IV m 691 s 56; oles jw; Śl SGŚ XIII 152; n-tar KąśPodh IV 267; n-tar [Orawa] KąśŚl II 1 s 385; myślen PJPAN 11 s 256; jas 3; kroś 9; jaros 1; rzesz 8; krak PJPAN 11 s 256; będz AJŚ IV m 691 s 56; dąb-tar RŁTN XXII 257; tarnob MPKJ II 288; tom-lub 1; piń 9; zaw RŁTN XXXV 89; radomsz jw XXII 257; włosz 4; kiel 22; koniec 12; itż RŁTN XXII 257; włod 7; puław LL XVIII 3 s 63; kozien PIJP XXVIII m 150; rad jw; opocz RŁTN XXII 257; wiel AJŚ IV m 691 s 56; sier 5; łas RŁTN XXII 257; brzez PIJP XXVIII m 150; łącz PJPAN 37 s 346; kut PIJP XXVIII m 150; tow RŁTN XXII 257; raw-maz PIJP XXVIII m 150; skier jw; grój jw; gar jw; łuk jw; radz-podl jw; sied jw; miń-maz jw; Otwock jw; pias jw; prusz jw; gr-maz jw; soch jw; gtnń jw; n-dwor jw; wołom jw; węgr jw; sok-podl jw; siem jw; biel-podl jw; wys-maz jw; os-maz jw; pułt jw; płoń jw; płoc jw; sierp jw; mław jw; ciech jw; przas jw; mak-maz jw; tom jw; białos jw; suw 3; Mr i Wr SGOWM*

III 92; olsz jw; Ostródz jw; os-wp AJŚ IV m 691 s 56; kal 24; krot AJŚ IV m 691 s 56; lesz jw; n-tom 2; tor 3; złotow B II 35–6; sęp-kraj 1; tcz 3; chojn 4; kar 3; wej 3; Kasz Ram 61.

2. 'stodoła mająca tylko jeden sąsiek': ok Bochni Zb I 42.

3. 'bliżej nieokreślona odmiana fasoli': Rozróżnia się groch tyczny, okrągły, jedynak, siarkowy, włókę, piechotny itp. kolb I. **Po jedynaku** 'w pojedynkę, tu: o zaprzęgu jednokonnym': śtelwaga, orcyk, dyśouki; jak po jedynaku, to jes taki cóngar nidz SGOWM III 92.

Frazeologia: jedynak z kiedela żart 'jedyne żyjące dziecko w rodzinie': jedynok s k'iedela n-tar 17 [Orawa].

Por. **JEDZINAK** RK

Jedynaki zob. **JEDNAKI**

Jedynakowy zob. **JEDNAKOWY**

JEDYNAKSZY 'tylko jeden, tylko ten, niemający poza sobą innego; jedyny': Ale kej dybisz na mojan ptaszynan, na mojan ceruchneczkan jedynakszo, to mi za to drogo zapłacić musisz! koziel ŚmKl 37.

Jedynakszy w użyciu rz 'ukochany, najdroższy': Mój jedynakszy, mój jedyny, roztoimiły! koziel jw 15. RK

JEDYNASZEK 'jedynak w zn I (zob.)': to je jeđinoušek prud PlutaDzierż 57; ok Prudnika SGŚ XIII 152.

Por. **JEDZINASZEK** RK

JEDYNASZKA 'jedynaczka (zob.)': prud PlutaGłog I 83. RK

JEDYNATKA 'jedyne pisklę z gniazda, które przeżyło': jedynátka (o gasiátku słyshałem, które z 12 jaj posadzonych jedno wychowało się) krak 8. RK

JEDYNAŃCY 'tylko jeden, tylko ten, niemający poza sobą innego; jedyny': rawic PKJP VIII 66; tor MacŚl 209.

W połączeniu: **Jedynący Jezu** 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': jedynócy jęzu rawic PKJP VIII 66.

Frazeologia: jedynący jeden 'bezwzględnie jeden, sam jeden, jeden jedyny': jedynoncy jedyn wąg PKJ VI 133; Poz K II 245; ≈ wziąć i w jedynącej koszuli 'ożenić się z kimś, wyjść za mąż za kogoś, kto nie ma żadnego majątku': O majątki nie stoi. Jak raz postanowi, tak weźmie i w jedynącej koszuli Wp Kaspr 11. RK

JEDYNCZNY 'taki sam, niczym się nieróżniący; jednaki, jednakowy': nícieńce jedyncne byli, puoża to byuą zawdy inso pis SGOWM III 92. RK

JEDYNCZY 'tylko jeden, tylko ten, niemający poza sobą innego; jedyny': jedynča rada Kasz LPW I 305. RK

JEDYNECKI pśn 'związany z jedynakiem, odnoszący się do jedynaka': Śuhaj jo se, śuhaj jedynecki, Bede se wybiyroł b^uogate dziywecki n-tar [Orawa] Mika 28. RK

JEDYNECZKA ekspr 1. 'stopień w szkole w dawnej skali ocen': tarnob Wiśta XI 27.

2. 'przewisko dziewczynki, która przechwalała się, że otrzyma dobrą ocenę': Jed y n e c k a [...]. A latego sie z ni wyśmięwają, ze zjechała, bo sie piérwy chfáliła, ze bedzie miała dobry stopień, a pokazywała dzieciom, jak sie ji pytały, jaki będzie miała stopień, to pokazywała jednem palicem (zn. palcem) i mówiła ze bedzie miała jed y n e c k e tarnob jw. RK

JEDYNEŃKI ekspr 'jedyni (zob.)': Jabym miała ciebie bić? Mój ty synusiu j[jedyneńki] bl SW II 165. RK

JEDYNI *Forma*: typ jodyni: [pśn] krot Pozn IV 65.

Znaczenie: 'tylko jeden, tylko ten, niemający poza sobą innego; jedyny': Masz ty moje kochanie – Hej kochanie kochanie jedynie Na świecie – bom ja sie zakochał jak w różowym kwiecie [rym] ok Krakowa Lud XIII 44–5.

Jedynia w użyciu rz 'ukochana, najdroższa': Powiem ci nowineczkę, ale niedobłą,

a już tę naszą jodynię (jedyną) do ślubu wiozą [pśn] *krot Pozn IV 65*; A gdzieżeś Jasiu – pobawiał, żeś tak konika – marnował. A u Kasiuli – jedyni, wiła mi wianek – z leluji [pśn] *ok Mogilna jw 224*; [pśn] *szub jw*.

Por. **JEDYNY, JEDZINY** RK

Jedynia zob. **JEDYNI**

JEDYNIACZEK *ekspr 'jedynak w zn I (zob.)': n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 386; sokół PIJP XXVIII s 63.*

Por. **JEDZINIACZEK** RK

JEDYNIACZKA 'jedynaczka (zob.)': *ryb 4; ostroł PIJP XXVIII s 63; koln jw; łom jw; sokół jw 63–4; graj jw 63; aug jw 63–4; os-wp 9; rawic AJŚ IV s 56; gtn PFP XXIII s 9.*

Por. **JEDZINIACZKA** RK

JEDYNIAK 'jedynak w zn I (zob.)':

A zaś dziywcont było wyncy, to zaś je poparli tam do tego jedyniaka, ka jest jedyniak *n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 386*; moi jedniak *juče puscau koňom ostroł 10*; *ryb SGŚ XIII 152*; *rac AJŚ IV s 56*; *prud SGŚ XIII 152*; *opol jw; N-tar RWF X 283*; *biel-podl PIJP XXVIII m 150*; *koln jw; łom jw; białos jw; sokół jw; graj jw; aug jw; rawic AJŚ IV m 691 s 56*; *kościan 17*; *Wp pd JP XVII 89*; ~ 'też w odniesieniu do dziecka płci żeńskiej': *sokół PIJP XXVIII s 64.*

Frazeologia: jedyniak z kierdla 'jedyne żyjące dziecko w rodzinie': Jedyniak z kyrdla *n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 386.*

Por. **JEDZINIAK** RK

JEDYNIĄCY 'jedyni (zob.)': *młi i teg^{mo} jedyn^oćeg^{mo} syna i p^ont na v^oe^{nie} z^otow B II 36*; *inow PF V 752.*

Frazeologia: jeden jedyniący 'bezwzględnie jeden, sam jeden': *młi i jano^e ta jedna jedyn^oć^o c^ożrka z^otow B II 36.*

RK

JEDYNICA 'jedynaczka (zob.)': *młi ino jedn^om jedyne maryne, j^edyńice n-tar*

ZNUJ 98 s 21; Tys wte z jej ojcem ukwalował, toś sie jej tak nie przypatrzil. – Bo mi jom wte rajel, ze je jedynica i strasnie jom wywianuje, zebyk sie ino zenil *Zakopane Wierchy VI 72*; Oleśka Terescyná nie była urodziwá, jacy ze zazracnie bogatá. Za takom jedynicom i paradnicom choćktó poziryál, nale ona wybiyrała i przebiyrała w parobkak jako w drobnyj rzepie *n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 386*; Keby ja se była sama jedynica, ej byłaby na mne jedbavná spodnica [pśn] *N-tar RWF X 283.* RK

JEDYNICZEK 'jedynak w zn I (zob.)': Dziś tu było smutno. Janicek, jej jedynicek, był na muzyce *n-tar [Spisz] JOp 69.* RK

JEDYNICZKA 'jedynaczka (zob.)': Piékne tyz to béło wesele, piékne, bo i Jasiiek hłop bogaty i Kramarzowa dziewka jedynicka tyz niebiedno ona była *n-tar PorJ 1948, I s 24*; Zostawił pieniażki w lesie u jedlicki, Posed sie zalécać do ty jedynicki [pśn] *n-tar Zb XII 217.* RK

***JEDYNIE**

JEDYNIEC 'jedynak w zn I (zob.)': Jednego majom! Chłop jak domb, ino do roboty lewy! Jedyniec to ozciačkany, gwiozdkze z nieba by mu dali, bo ino jego majom! *n-tar KąśPodh IV 266*; de j mé, matko, de j mé, kany sá m jedynec, syroká obora, vélgi kyrdel ovec [pśn] *N-tar RWF X 283.* RK

JEDYNIK 'jedynak w zn I (zob.)': A córka bogatego gazdy na wydaniu, jedną ją mieli. – To była jedynica, to była bogácka. – A jak był chłopák sám? – A to jedynik *n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 386*; *n-tar [Spisz] JOp 68*; *N-tar KąśPodh IV 267.* RK

JEDYNKA 1. 'cyfra oznaczająca liczbę jeden': Była jedynka napisano krydom *n-tar KąśPodh IV 267*; jako to fícbu tu píse? – jedynka ośw 3; jedynke napis! *bial-podl 1*; *Cieszyn [Cz] Kell II 186*; *strzel-opol OIW 74*; *jas 3*; *opocz RLTN XXII 257*; *Kasz Ram 61.*

2. 'niedostateczna ocena szkolna': уun њe dviuke, ale њedynke dostou, takom poe na puu struny łečz PJPAN 37 s 346; piž uadnie, bo dostaež њedynke za pišanie koniŃ 14.

3. 'numer, rozmiar, kategoria rŃznych rzeczy oznaczona numerem pierwszym': opocz 3; a. 'miara objętości naczynia': W Łukowie i Łązku jedynka oznacza jeden garniec, to jest jedną „sztukę garncarską”, dwójka – połowę garnca [...], dwunastka – dwunastą część garnca Łuków MPTL XVIII 1 s 81; kraš jw; b. 'pierwsza klasa gruntŃw ornych': f caуm уyntšyckim poveće њedynki њi ma łečz PJPAN 37 s 346; c. 'kwalifikacyjna jakość zwierząt hodowlanych': do њedynki nom go (šfyňoka) zaľicyľi łečz jw; d. 'rozmiar obuwia': jas 3; e. 'pierwszy program telewizji': Teraz juz sie gušlorze wyrodzajom. On se tak mlyko šciongoľ, jak jo teraz telewizor oglondom. Chcym na њedynke, to na њedynke [now] n-tar KąšPodh IV 26.

4. 'naczynie o określonej objętości (pŃľ garnca lub dwa garnce)': Objętość ich [donic] wynosi 1/2 albo teŃ jeden garniec i w zaleŃności od tego nazywa się je albo њedynkami, albo dwŃjkami. Donice њedynki (mniejsze) spotyka się w większych ilościami w ošrodkach wschodnich Lub MPTL XVIII 1 s 77; Na kopę garnkŃw według przyjętej w Łązku zasady składa się: 60 њedynek o pojemności okoľo 6–8 l (2 garnce) kraš Garn 103.

5. 'zaprzęг jednokonny': kšyžaki – na dwa koŃe, na њedynke њi ma krojclejne węgorz SGOWM III 92.

6. 'strzelba o jednej lufie; pojedynka, jednorurka': Byľo nas trzech myšľiwcŃw, a mielišmy ino њedynke fuzyję Krak Krak IV 308; Lit K II 249.

7. 'przedmiot kształtem przypominający cyfrę jeden': kulka to tako њedynka do ubirania zyta sier 5; i Ńočyг moŃe być z drutu tako њedynka międzych 5.

Na њedynkę 'o sposobie składania czegoś: jeden raz': pšisset, prošiu o Ńelasko; štop, tak daleko њe, pan zuoŃy na њedynke, cy na podwiuke (o szmacie mająceг zastapić pieluszkę) Nidzica SGOWM III 92.

W њedynkę 1. 'pojedynczo, samotnie; w pojedynkę': prud ZNUJ 114 s 192.

2. 'o sposobie szycia: dajęc materiał pojedynczo, bez podszewki': Chašnicy, pľatni gľŃwnie w pieniędzach, dostawali prŃcz tego zazwyczaj tylko kierpce i nową koszulę, ale szytą w њedynkę (bez podszewki) i nie wyszywaną Ciesz pd ASL III 3 s 17. RK

JEDYNKOWO 'tak samo, niczym się nie rŃżnięc, w ten sam sposób; identycznie, jednakowo': noga muŃu, muŃu i košľa, њedynkowo muwo, cy tylna, cy pšednia olsz SGOWM III 93. RK

JEDYNKOWY 1. 'taki sam, niczym się nierŃżniący; jednaki, jednakowy': mąwa њedynkowe łobleki olsz SGOWM III 93; tu pšut byli fšysko varmňaki, fšysko њedynkove luŃe olsz jw; Wr MPKJ III 475.

2. 'pojedynczy, niezłŃżony': kšis oknowy, tu њedynkove (okno?) њest nidz SGOWM III 93.

3. 'o drodze: przeznaczona dla jednego pojazdu': ostrŃdz SWM II s 13. RK

JEDYNNY 'jedyny w zn 1 (zob.)': wej LPW I 305. RK

JEDYNO zaimек rzeczowny 'to samo': štoř – ľitr, њedyno to њest resz SGOWM III 93. RK

JEDYNORNY 'pojedynczy [?]': bl Mrong 253. RK

Jedynować zob. JODYNOWAĆ

JEDYNY 1. przym 1. 'tylko jeden, tylko ten, niemajęc poza sobą innego': to boŃ њedyny covek ve fšii, co to moŃ lubl 1; Myšľym o tym, coby i w tym roku pojechać pomodľić sie i popić tyj cudownyj wody od Matusi Ludźmierskiyj. Przecie to cheba њedyne lykarstwo, co nie podrozaľo n-tar Kąš-Podh IV 268; podobno la iŃy to ius њedyny

lyk biał-podł 1; tylko jedyni raz będęam v varšaje ostroł 9; muji ʰoćec ńau jedyno šostre giż SGOWM III 93; jedyny ɣalinski [nw], co umou take ukna robić koniń 14; Cieszyn [Cz] AJŚ IV m 691; ciesz jw; Ciesz MPTL XV 2 s 135; pszcz AJŚ IV m 691; ryb jw; rac jw; koziel jw; tar-gór jw; strzel-opol OIW 74; niem AJŚ IV m 691; opol jw; oles jw; brzes-śl; klucz jw; syc jw; Śl SGŚ XIII 152; Orawa [Śl] ZNUJ 72 s 65; żyw AJŚ IV m 691; wad jw; częs jw; kłob jw; kozien RŁTN XXII 257; wiel AJŚ IV m 691; łącz PJPAN 37 s 346; mław 1; olec SGOWM III 93; Mrqg jw; pis jw; Nidz jw; olsz jw; os-wp AJŚ IV m 691; krot jw; rawic jw; gtn jw; lesz jw; złotow B II 36; szt GMalb II 1 s 143; pd-zach ok Kościerzyny LPW I 305; Kasz pd jw; wej jw; Kasz pn-wsch jw; Kasz jw; ~ 'w połączeniu z wyrazem sam podkreśla wyłączość odniesienia stanu rzeczy, o którym mowa': ja^u byu sama jedinau, ni mōm ńikōg klucz ME V 227; W okolo Dunaju Koło bystrěj wody Poszła dziewczyna Sama jedyna Zbierać jagody [pśn] Ryb Rog 64; Puk, puk, w okienecko: Wydże, Maryś, kochanecko sama jedyna [pśn] sand Sand 113; [pśn] Pszcz Rog 178; [pśn] zam BartJęz 53; [pśn] ostroł SkierP II 97; [pśn] koln jw 204; [pśn] etc LL III 3-4 s 67-8; [pśn] Mr i Wr SGOWM III 93.

2. 'niemający sobie równego; najwłaściwszy, najlepszy': te byuty na žime jedyne, no ci godom, pšejedyne, ćepuo v noği i ńiz ńe śliskje gor 4; s tego robijli zachy na lato, to byu jedyne, bo to goruńc tor MacŚł 204; Z tego Franka tło jedyny cłowiek (że jest dobry i dobrze się wyrozo) lim 16; Jedyne dziecko, tak go pán nazwał, bo wszystko ʰumię, bardzo je pilny i dobrze sie ʰucy tarnob Wisła XI 30; łącz PJPAN 37 s 346; [pśn] Mr i Wr SGOWM III 93; [pśn] olsz StefZ III 55.

3. 'najmilszy ze wszystkich; ukochany, najdroższy': bo jaśen [nw] jedyny pojeże

do inny i beże go sanovać [pśn] sand 13; Pis SGOWM III 93; Nidz jw.

4. 'stanowiący jedność': oj, sirota jo, sirota, ale nie każdemu, tylko bogu ʰoicu w trōjcy jedynemu [pśn] Mr i Wr jw.

II. zaimek przymiotny 1. 'odnoszony do zbioru elementów i wskazujący, że nie ma w tym zbiorze poza tymi elementami żadnych innych elementów': cuo^ńek jedynej dobroći, ʰon by ci krfi s palca dau, ńic nie pozauije miń-maz 1.

2. 'wskazujący, że nie istnieje osoba, rzecz, sytuacja itd., której to dotyczy; żaden': o, jedyny sūomy nie ma, madrace mamy giż SGOWM III 93.

Jedyna w użyciu rz 'ukochana, najdroższa': Co to za jedyna, Co to za dziewczyna Jedzie z panami? [pśn] Ryb Rog 67; Powiedz mi, dziewczyno, powiedz mi, jedyno, czy mnie kochasz, czy nie? [pśn] tarnob MPTL XXVI 86; tam żeńcyna, tam jedyna napasala pafka [pśn] zam BartJęz 53; [pśn] bił jw 88; [pśn] Stradom-Częstochowa Zb XVII 32; [pśn] lubar BartJęz 126; [pśn] opocz MPTL VII 222; białos Kudz 151; [pśn] Mr i Wr SGOWM III 93.

Jedyny w użyciu rz 1. 'ukochany, najdroższy': Mój jedynakszy, mój jedyny, roztomiły! koziel ŚmKl 15; ʰo muji ty jedyny! koniń 14.

2. 'w religii chrześcijańskiej: pierwsza osoba Trójcy Świętej; Pan Bóg': Przeżyłimy zime jako tako dobrze, przy pomocy sýćkik janiolów, nasýk patronów i Jedynego n-tar KąśPodh IV 268.

W połączeniach: **Boże jedyny** 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': Boże jedyny, jak uwarzyła takiej rzepcyny i to z łupinami, wysuli to na takie korytko n-tar [Orawa] KąśŚł II 1 s 49; Zakopane KąśPodh I 351; N-tar jw; mław 1; ostroł 9; Kasz Ram 61.

O mój Boże jedyny 'jw': o mōj boze jedyni! take żywý še ʰucýć! giż SGOWM III 93.

Frazeologia: jeden jedyny 'bez-względnie jeden, sam jeden': A jołch bóla ta jedna jedyna, cołch je [pszczoły] musiała kołždy wieczór rachować koziel *ŚmKl* 12; tos otponiij sobe, jeden jedyny żyń, a t'ło stale piše i piše *bial-podl* 1; jedin jedyny nieχ mi ostawili *mrag* *SGOWM* III 93; mǎł ino jednóm jedyne maryne, i'ledyńice *n-tar* *ZNUJ* 98 s 21; *n-tar* [*Spisz*] *LL* III 5–6 s 108; *łęcz* *PJPAN* 37 s 346; *mław* 1; *ostroł* 9; ~ jedyny jeden 'jw': jedyna jedna ostała *przew* 3; jest jedne zabudowańe, ale ino jedine jedne, v okěńku špatuo *nidz* *SGOWM* III 93; *mław* 1; *ostroł* 9.

Por. **JEDYNI, JEDZINY** *RK*

JEDYTA w przyspiewie: Goralu, wieślaku, matuś ci umarła, Jedyta, weredyta, wczoraj kluski żarła *krak Lud* XI 45. *RK*

JEDZA 1. *blm* i *rzd lm* 'wszystko, co służy do jedzenia; żywność, pożywienie': Dali tej maści do jedze *n-tar* [*Orawa*] *KqśSł* II 1 s 386; kazdum jeze można ukrośić *czar* 2; możim ta serota do sebe vžōść, bo jezi nōm starci *Koc SKoc* II 56; Takie małe dziecko tyle jedzy zjadło *Wp BW* 1864 I 270; Starzy o jedzę niewiele dbają *bl Star-Przysł* 31; *Ciesz* [Cz] *RWF* XII 92; *ciesz Hoff* 40; *os-wp PFP* XXIII s 64; *lesz AJW* I m 107; *sulech jw*; *wolsz jw*; *kościan jw*; *n-tom jw*; *międzyrz jw*; *międzych jw*; *szam jw*; *ob* 8; *mog AJW* I m 107; *wąq jw*; *chodz jw*; *szub AJK* I m 49; *byd AJW* I m 107; *wyrz jw*; *złotow B* II 36; *sęp-kraj AJK* I m 49; *tuch jw*; *świec jw*; *st-gdań jw* i s 136.

2. *blm* 'jedzenie, spożywanie pokarmów': my musēfi dać do jeze pyryj *międzyrz* 1; dva, čy tyg^oodnie fežōm [sery], a ju sōm d^obre pote do jeze *sulech SobWp* 115; żalta brukēv jestaj lepša do jezi něž bała *Koc SKoc* II 56; *wolsz* 7; *kościan* 9; *wąq* 13; *czar SobWp* 30; *wyrz* 2; *złotow B* II 36; *tuch AJK* I s 136.

3. 'potrawa, danie': na večēžu paru ježōf: groχ pod rosōu, kruški zes čarñinō,

braune pivo sulech NT II 208; pūotym pšyšuy jaguyi – za jaguami ješy pšyšua kapōsta [...] nō ii ješy byua jedna jeza *wolsz SobWp* 170; Po cošmy się tu zgomadzili do tego domu weselnego, czyli do aktu weselnego. Czy na jakie tańce, czy na jakie jedze? *kościan Pozn* II 100. *RK*

JEDZAK 'człowiek': a. 'który je': ervin je strasne dobry jezok, ōnymu dycki šmakuje kađe jezyńi *Cieszyn* 2 [Cz]; *kepski* a. *suaby jezok biel* 6; b. 'osoba do wykarmienia': mo tela a tela jezokōf *ciesz* 18; nastala teš tako moda na jedno, dva, trši žeći v rožińe, toš ani nie było tela jezokōf, χleba na stole tag^{ne} ubywało *Cieszyn* [Cz] *BMJP* XIV 70; c. 'który duzo je': Ale s niego jydzok, pełny talyrz kołoczy zjod *Ciesz SCiesz* II 139; živej še, jak i tyn jezok mo veľgi bymbyn *pszc SGŚ* XIII 152; tyn jezok mo veľki bašor *Lubliniec jw*; Narychtuj wyncyj na wieczero, bo przidom same jydzoki *Śl jw* 152–3; *Cieszyn* 2 [Cz]; *Ciesz* [Cz] *SGŚ* XIII 152; *ciesz* 18; *ryb SGŚ* XIII 152; *kozziel jw*; *strzel-opol jw*; *ośw SKJ* IV 23; d. 'który je mało i niechętnie, jest wybredny': Wasza Ania to tyž taki jydzok – durš wydziwio, to niy, tamto niydobre *Śl SGŚ* XIII 153; *lubl jw*. *RK*

JEDZACY 'nadający się do jedzenia; jadalny': Tego wež, to je grzyb dobry, jadowity, [...] jedzący *N-tar SKJ* V 363. *RK*

Jedzelina zob. **JADZELINA** [*Supl.*]

JEDZENIE *Formy*: *typ* jedzenie: *ośw* 3; *iłz RŁTN* XXII 257; *etc SGOWM* III 93; *Węgorz jw*; *Giž jw*; ||- *Mrag jw*; *pis jw*; *szczyc jw*; *Wr jw*; *konin AJW* I s 144; ~ *typ* jadzienie: ||- *Mrag SGOWM* III 93; ~ *typ* śmiedzenie: *puław RŁTN* XXIX 126; ≈ *M lp* jedzenia [końcówka fleksyjna ž]: *suw PKJP* II 2 s 94.

Znaczenia: 1. *blm* i *rzd lm* 'wszystko, co służy do jedzenia; żywność, pożywienie': jezyńi, jak prawym, było baržo dobre i moc

Cieszyn [Cz] BMJP XIV 73–4; bez tyžěn mōmy ňezerski ježěni ryb 4; ježyño to ňe masce, buo ňi mōm cym gor 2; ňot pytlu zouondek še kuly, zašlyχtuje še ňo• tyχ delykatnyχ ježeñ kolb 3; tu mos ježyñe ĩi zañešez ĩe na pole, bo tam seko uoēs piñ 9; cý ĩi gustuje te ježěne? ostrot 9; napardosiła tam takego ježeña, ňe mōg ješć suw 1; ĩek te šfěnto byuo ňopyχozune, to f kazdēm dōmu šikovano ježeñe i fsyscy dostali pšyieñce pis SGOWM III 93; pšy roboće mušom luže miz dobre ježyñe koniñ 14; ježyño na tym veselu buuo v brōt n-tom 2; ježěni ĩe fardiš (jest gotowe) wej 3; oggw; ~ 'tež dla zwierzqt lub tylko dla zwierzqt': krýpa to kedy f χliže koñe i krový majo ježeñe giž SGOWM III 93; miel RŁTN XXII 257; jęd jw; radomsz jw; konec jw; iłž jw; opocz jw; p-tryb jw; wiel jw; sier jw; łas jw; łódz jw; raw-maz jw; płoc 4; włoc 4; lip 1.

2. 'spożywanie pokarmów': potēm večōr iuš po ježěnu, to dajōm na jedēn stōu na dv'anášce osōp tši taki dužē tē kouače ciesz BMJP XIV 28; ňy mōmy iuz ňic do ježyño lubl 1; na ježyñe tys ča znalyž kf'ilke ošw 3; co to za ježyñe take, lejes še ĩi lejes po tym fartužu piñ 9; mloskoš pšy ježyñu keĳ ta šf'iña opocz RŁTN XXIV 247; muvo, ježeñe to letka robota, a my pudłoge ukladafi, to suxe cola, a tera še spoćifi bial-podl 1; p^hoē ježaņu pōžam zdrućić fōra žýta złotow B II 36; uon ňi māt ňic do ježeña e ňic do pića Kasz LPW I 308; oggw; ~ w przyst: Jaki do jedzynio, taki do roboty Ciesz MPTL XV 2 s 83; Jaki do roboty, taki do jedzynio Ciesz jw; Pri jedzyniu sie spocić, to je grzych, ale przy robocie, to ni ma grzych Ciesz jw 174; ňn ĩe taki do roboty, ĩaki do ježyño ryb 13; gze kuχaři žěvčā jedno, tam do ježeña ĩe vjedno Kasz S II 98.

3. 'potrawa, danie': a i šešćoro ježeña dāvali tēm babōm ciesz 7; ve vilijā [...]

ževýñž ježyñā-my mēli, a při tym je-sce uoplatki z młodym Orawa [Sf] ZNUJ 169 s 263; To downo, to tamto pojedli, kwaśnice i to wyncyj tam moskoli napiekli, no pote to juz kanapki były na weselu, nie było takik jedzyñ jak tyroz n-tar KąśPodh IV 270; duza ježeñuv na veselu iłž 4; Czaca [Sf] ME I 398; Orawa KąśSt II 1 s 386; brzoz 1; lub 21; łęcz PJPAN 37 s 346; gar 18; bial-podl 1; koniñ 14.

4. 'całodniowe wyżywienie; wikt': d^ho-bře my še tam mēli, ježyñi d^hobre ciesz 7; pšez dva mēsonce robeĳa na ježeñe konec 12; ciesz AJS V m 810; pszcz jw; syc jw; wad jw s 19; zaw jw m 810; częs jw; os-wp jw; Mrąg SGOWM III 93; szczyc jw; Mr zach jw; Olsz jw.

Frazeologia: nie ma komu łyžki jedzenia podać 'nie ma nikogo, kto by pomógł': tylko iyx, a ňy ma komu łyski ježeña podać! bial-podl 1. RK

JEDZIAK 'człowiek, który je': Nietęgi z ciebie jedziak Ciesz Hoff 40. RK

Jedzić się zob. **JADZIĆ (SIĘ)**

Jedziela zob. **NIEDZIELA**

Jedzenie zob. **JEDZENIE**

JEDZIN zaimek przymiotny 'jedziny (zob.)': ĩou ješće ježin, co mōm plompā prud 12.

Por. **I. JEDEN** RK

Jedzina zob. **JEDZINY**

JEDZINACZEK ekspr 'jedynak w zn 1 (zob.)': Cieszyn [Cz] Kell II 186; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 153; prud PlutaGłog I 83.

Por. **JEDYNACZEK** RK

JEDZINAK 'jedynak w zn 1 (zob.)': Cieszyn [Cz] Kell II 186; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 153; tom PIJP XXVIII s 63.

Por. **JEDYNAK** RK

JEDZINASZEK ekspr 'jedynak w zn 1 (zob.)': ĩak ĩe ježinyj synek, to padōmy ježinoušek prud PlutaDzierz 57; niem SGŚ XIII 153.

Por. **JEDYNASZEK** RK

JEDZINIACZEK *ekspr 'jedynak w zn I (zob.)'*: Dyć to przeca mamulczin i tatulków jedzinioczek *Ciesz SCiesz II 137*.

Por. **JEDYNIACZEK** *RK*

JEDZINIACZKA *'jedynaczka (zob.)'*: No, mamó, mie sie tesz nie chce przistać na lecy jakim, dyć jech tesz nie lecy co – fojtowo jedzinioczka *ciesz Prob 7*; Kole jedzinioczki trzeja było pięknie skokać, coby jóm dostać *Ciesz SCiesz II 137*.

Por. **JEDYNIACZKA** *RK*

JEDZINIAK *'jedynak w zn I (zob.)'*: mîżou s tej izby byu jeżińok, a my byli šty-řo *ciesz 7*; Jo był jedziniok, toch wszecko musioł sóm robić *Ciesz SCiesz II 137*; *prud PlutaGłog I 83*; *niem DobrzNiem II 51*.

Por. **JEDYNIAK** *RK*

JEDZINIE *partykuła 'tylko, wyłączenie'*: A jedzinie tyn mie móg wyswobodzić *Cieszyn [Cz] KadGaw 178*; Wszystko mu zgorzało [...], jedzinie mu pozostało to, co miał na sobie *Ciesz SGŚ XIII 153*; jeżińie uobroćić še umi sama *pszcz jw*; *Ciesz [Cz] jw*; *strzel-opol OIW 76*.

Por. **JEDYNIE** *RK*

JEDZINY *'tylko jeden, tylko ten, niemający poza sobą innego; jedyny'*: Jeszcze tyn jedziny roz pójdym do Haniczki *Ciesz SCiesz II 137*; ze fšyskiř żeci jeżiny frańcik, co o řauupa dbo ryb *13*; Jedzino nadzieja moja w Tobie, o Pani nasza *ciesz Prob 15*; tyn graŭn mǎu caraŭ jeżinaŭ, co juź mǒgua še wydać *prud PlutaGłog II 112*; jeżinygo synka ješče ji na wojńe zażyli *koziel SGŚ XIII 153*; jeżine buty [...] jeżiny ancuk *Cieszyn [Cz] AJŚ IV s 56*; *Ciesz [Cz] RWF XII 92*; *biel AJŚ IV m 691*; *pszcz SGŚ XIII 153*; *głub AJŚ IV m 691 s 56*; *pd-zach ok Katowic Nik 29*; *strzel-opol OIW 74*; *niem DobrzNiem I 77*; *opol ZNUJ 18 s 48*; *ŚI SGŚ XIII 153*; *Czaca [Sř] AJŚ IV m 691*; ~ *'w połączeniu z wyrazem sam podkreśla wyłączenie odniesienia stanu rzeczy, o którym mowa'*: A ty myślisz, żeś jest sóm je-

dziny, A was tela jak w polu kóńczyny [*psn*] *Cieszyn [Cz] PieśniŚI II 188*; sama jeżinou *prud PlutaDzierż 57*.

Jedzina *w użyciu rz 'jedyna córka w rodzinie; jedynaczka': niem 3.*

Jedziny *w użyciu rz 'jedyny syn w rodzinie; jedynak': niem 3.*

W połączeniach: Miły Boże jedziny *'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne'*: Miły Boże jedziny, jako tu se mną bédzie *ok Opola ME VIII 174*.

Mój Boże jedziny 'jw': *Cieszyn [Cz] Kell II 186*.

Por. **JEDYNI, JEDYNY** *RK*

JEDZIONECZKA *'szpilka do zdobienia jajek na Wielkanoc'*: te jeżõnecki, co take sõ z uępkañi, tak jek ĩguŭ *ostroł JP LVII 293*. *RK*

Jedziro *zob. I. JEZIORO*

JEDZKA *'przełyk [?]'*: *sied Cyran 53*. *RK*

JEDZKAĆ *dziec 'jeść'*: no, jećkaj, co urosńeś *st-gdañ 9*; o, jak naša cõrečka potrafi jeżkać *Koc SKoc II 56*; jeżkǎj le, zecko *Kasz S II 98*. *RK*

JEDZONECZKO *ekspr 'jedzenie w zn I (zob.)'*: Wzion skałke, ozpolył w ognioiu, wrucił do wody w kapelusiu, kie zawrzała, nasuł monki owsianyj, posolył, zamiysoł scelinkom, juz było jedzonecko *n-tar KąśPodh IV 269*. *RK*

JEDZONKA *'ziemniak przeznaczony do jedzenia'*: mušim se nabić nove jeżõnki *Koc SKoc II 56*; mǎ momǎ połovǎ sażõnkõv, a połovǎ jeżõnkõv *pog Kościer, Chojn i Byt S II 98*; *pog Wej i Lęb jw*. *RK*

JEDZONKO *ekspr 'jedzenie w zn I (zob.)'*: take dobre jeżunko, a ty ñe xeż jeś? *koniñ 14*; A co ludzie jedli, jako przechowywali jedzonko, miyso, maślo, kie nie było lodówek? *N-tar KąśPodh IV 269*. *RK*

JEDZU *'w okrzyku przywołującym krowę w czasie pasienia'*: na krowǎ to vouõmy: jeżu, jeżu, jeżu *prud PlutaDzierż 57*. *RK*

JEDZUCHNO *ekspr* 'jedzenie w zn 1 (zob.): našykovaŋaž juž jezuchno dla kotkuf ok Sieradza RŁTN XXXI 90. RK

JEDZYSKO *ekspr* 'jedzenie w zn 1 (zob.): dęb K II 249; ok Bochni Zb I 42. RK

JEDŹ 1. 'jad': gażina ma jic lubacz 1.
2. 'przełyk [?]': jęc, jętka sied Cyran 53. RK

Jedźma zob. **WIEDŹMA**

JEE 'okrzyk wyrażający lekceważenie': Ale kie sie zeżli [wiatr], kie nie zakrynci skałom, nie wyrwie hrubego buka z korzyniami! Jej, jej! Wtej sie chowomy pod pierzine, abo mamie pod skrzydła. Cheba ze dziadek uspokoji: – Jee, taki wiatr. Za moik casow to był wiatr! *n-tar KąśPodh IV 270.* RK

Jefrejter zob. **GEFRAJTER**

Jeftować zob. **I. HAFTOWAĆ**

Jegel zob. **JEGIEL**

Jegelnik zob. **IGIELNIK**

Jegelka zob. **IGIEŁKA**

Jeger zob. **JEGIER**

Jegerek zob. **JEGIEREK**

Jegerhaus zob. **JEGIERHAUS**

Jegerka zob. **JEGIERKA**

Jegerski zob. **JEGIERSKI**

JEGI *lm* 'druciane haczyki stanowiące część zapinek – haftek': giż SWM XII s 42; pis jw. RK

JEGIEL *Forma*: typ jegel: sied Cyran 137.

Znaczenia: 'drzewo': **a.** 'świerk pospolity (*Picea abies*): węgr AGM VI m 259; graj jw; **b.** 'jodła pospolita (*Abies alba*): na jeglu, jegel sied Cyran 137; tuk jw. RK

JEGIELKA 'świerk pospolity (*Picea abies*): sierp AGM VI m 259. RK

Jegielnica zob. **IGIELNICA**

Jegielniczka zob. **IGIELNICZKA**

Jegielnik zob. **IGIELNIK**

Jegielny zob. **IGIELNY**

Jegieleczka zob. **JAGIEŁECZKA**

Jegielka zob. **IGIEŁKA**

JEGIENA 'wyzwisko': Ty Jegieno! *Krp Ziemia V 219.* RK

JEGIER *Formy*: typ jeger: *Cieszyn [Cz] Zwrot 347 s 40; Olec SGOWM III 93; Giż jw; mrag jw 94; pis jw; Pis jw 93; szczyc LL III 3–4 s 59; nidz SGOWM III 93; Mr zach jw; olsz PF XXII 252; Olsz SGOWM III 93; Wr Stefł 50; ostródz SGOWM III 94; szt GMalb II 1 s 143; ~ typ jejer: prud PlutaDzierz 57; gliw SGŚ XIII 154; opol jw; ~ typ jejer: Słup LPW I 303; ~ typ legier: myślen MPKJ V 346; krak ME VI 57; Krak Krak IV 311; ≈ C lp jegierowi: Ostródz SGOWM III 93; poza tym jegrowi; ~ Msc lp jegrowi: Cieszyn [Cz] Zwrot 347 s 39; ~ M lm jegrzy: Ciesz [Cz] SGŚ XIII 154; Zakopane Wierchy XV 56; n-tar Lud XLI 637; N-tar pd-wsch ASL V 15 s 26; poza tym jegry; ≈ forma niepozwalająca rozstrzygnąć o postaci jeger czy jegier: syc LL II 1 s 41.*

Znaczenia: **1.** 'myśliwy': pýrvy jej-gry mēli v lejše káž zvéžiny opol SGŚ XIII 154; ma jino sceśće, co tēn jeger nau pflinte nauadowano ptašim srutem i go ne zdzyry zabzić nidz SGOWM III 93–4; jęgry śli na jegerka olsz PF XXII 252; jeger v leše stšelaŋ zajōnce, sarni i je spšedavaŋ szt GMalb II 1 s 143; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 154; [pśn] ciesz jw; prud PlutaDzierz 57; gliw SGŚ XIII 154; strzel-opol jw; Zakopane Wierchy XV 56; krak ME VI 57; Olec SGOWM III 93; Giż jw; mrag jw 94; pis jw; Pis jw 93; [pśn] szczyc LL III 3–4 s 59; Mr zach SGOWM III 93; Olsz jw; ostródz jw 94; Słup LPW I 303.

2. 'żołnierz wyszkolony w strzelaniu z broni palnej; strzelec': Bo tyn jeger jednacze, był to wojok, rozumiał tymu dobrze, że to je wybuch Cieszyn [Cz] Zwrot 347 s 40; syŋki byuy ve wojne dva, to ty jedyn bōu pši jęgraŋ ryb BMJP XIV 104; suzyč

em suuzýu, f scýtné kole jegruf em buų pis SGOWM III 94; Cieszyn [Cz] Zwrot 347 s 39; koziel SGŚ XIII 154; syc LL II 1 s 41; Śl SGŚ XIII 154; myślen MPKJ V 346; Krak Krak IV 311.

3. 'uzbrojony strażnik celny na granicy Galicji i Węgier za czasów Austro-Węgier': We wsi stali jegrzy, to chodzili po wsi i wónchali. Jak seł jegier, to chłopi zaroz fajki wyciongali z gemby, zeby nie było cuć madziarskiego tabaku *n-tar Lud XLI 637*; Ale na zokryncie patrzy, a tu wyn-gierskik jegrów tako ćma. Grzejom sie przy watrze, pijom borowicke kwortami *n-tar KąśPodh IV 270*.

4. 'strażnik leśny': a tan tšeci pošet za jęgra *olsz SGOWM III 94*; iyger zatšimuváu luži, ježi bez pozvolajstfa zbžyrali jęgodi f królefskam leše *Wr StefŚl 50*; iygri abo pšarki to byli pšmocníci leśnygo świec 4; syc SGŚ XIII 154; *n-tar KąśPodh IV 270*; *N-tar pd-wsch ASL V 15 s 26*.

5. 'urzędnik pobierający podatki': *N-tar SKJ V 354*.

Por. **JAGIER** RK

JEGIERCZYK *Forma*: typ legierczyk: *myślen MPKJ V 346*.

Znaczenie: 'przewisko człowieka służącego jako strzelec w wojsku': *jw. RK*

JEGIEREK *ekspr Formy*: typ jege-rek: *myślen GórPod I 254*; ~ typ jejerek: *Štup LPW I 303*.

Znaczenia: 1. 'myśliwy': A w Góronckowam lesie, W tam leśnam bagnie, Bylić tam jęgierki Bardzo niezgrabne [*pšn*] *olsz StefZ II 97*; *Štup LPW I 303*.

2. *pšn 'żołnierz wyszkolony w strzelaniu z broni palnej; strzelec'*: Jeszcze ci ja była matusi za pasem, kiej mi sie spodobał jege-rek z pałasem *myślen GórPod I 254. RK*

JEGIERHAUS *Forma*: typ jegerhaus: *n-tar KąśPodh IV 270*.

Znaczenie: 'domek myśliwski': Tam, kany mos dziś młyniska, stoł downijj kró-

lewski młyn, był przy potoku jegerhaus – wiyw to od dziadka *jw. RK*

JEGIERKA *Forma*: typ jegerka: *mrąg SGOWM III 94*; *olsz PF XXII 252*.

Znaczenia: 1. 'polowanie': jęgry śli na jęgerka *olsz jw.*

2. 'myślistwo, łowiectwo': *Wr Barcz 79*.

3. 'rodzaj kurtki': jęgerka – ĵupa na žime dla mešćis, taka tšićferćova kurtka *mrąg SGOWM III 94*.

Por. **JAGIERKA** RK

JEGIERSKI *Forma*: typ jegerski: *olsz StefJ 36*.

Znaczenie: 'przym od jegier': Ozdobą kapeluszy najnowszego typu są jegierskie piórka z brody jeleniej. Przynieśli je jegrzy (straż leśna) *N-tar pd-wsch ASL V 15 s 26*; pši uožu pouožuua jęgo uobleka jęgersko *olsz StefJ 36. RK*

Jegijon zob. **LEGION**

JEGLA 'drzewo': a. 'świerk pospolity (*Picea abies*): u vas, muši, jęgli to ni ma suw *LP VIII 340*; potem cferki nazivali, a po mazursku to še nazivaou jęgle giž *SWM XI s 19*; *rad AGM VI m 259*; *brzez jw*; *raw-maz jw*; *grój jw*; *gar jw*; *sied jw*; *miń-maz jw*; *prusz jw*; *gtnń jw*; *n-dwor jw*; *wołom jw*; *węgr jw*; *os-maz jw*; *pult jw*; *plon jw*; *ploc jw*; *sierp jw*; *mław jw*; *ciech jw*; *przas jw*; *koln jw*; *łom jw*; *graj jw*; *mrąg SWM XI s 18 m 1*; *szczyc jw*; *resz jw*; *ryp AGM VI m 259*;

b. 'jodła pospolita (*Abies alba*): łuk Cyran 137; *wys-maz Maz V 47*; *białos jw*; *Aug K II 269*; *giž SWM XI s 17 m 1*; *mrąg jw*; *szczyc jw*; *resz jw s 16–7 m 1*; c. 'sosna zwyczajna (*Pinus sylvestris*): my mōvem ĵoĵa i jęgla giž *jw s 22*; *etć jw i m 2*; *pis jw. RK*

Jeglacz zob. **IGLACZ**

Jeglacze zob. **IGLACZE**

JEGLACZEK 'jakiś młode drzewo iglaste, prawdopodobnie świerk pospolity (*Picea abies*): jęglacek výkreńćuł s koże-ńańi (mowa o dawnym sporządzaniu sochy) *suw 7. RK*

JEGLACZKA 1. 'świerk pospolity (*Picea abies*): z jeglacki, s χoiki to kolki pis SGOWM III 94; pis SWM XI s 19 m 1.

2. 'choinka na Boże Narodzenie': mrąg SGOWM III 94. RK

I. JEGLAK 'świerk pospolity (*Picea abies*): graj AGM VI m 259. RK

II. JEGLAK 1. 'I. jeglarz (zob.): To te jeglaki nie rosno duże, to się je nazywa taka polska sielawa mak-maz LL VI 4–6 s 84.

2. '?: pχło kōšo jak j̄aylāk stup LPW I 303. RK

Jeglanka zob. **I. JAGLANKA**

I. Jeglanny zob. **IGLANNY**

II. Jeglanny zob. **JAGLANNY**

I. JEGLANY 'I. jeglasy (zob.): las na fso, las cý z liścańi, cý jeglany węgorz SGOWM III 32. RK

II. Jeglany zob. **IGLANY**

III. Jeglany zob. **JAGLANY**

Jeglarka zob. **IGLARKA**

I. JEGLARZ 'jakiś gatunek ryby, prawdopodobnie jelec pospolity (*Leuciscus leuciscus*): Brzamy i jeglasy albo jeglarze obfitowały jedynie w Narwi ostroł BHKM V 148. RK

II. Jeglarz zob. **IGLARZ**

Jeglarzenie zob. **IGLARZENIE**

Jeglarzki zob. **IGLARSKI**

Jeglarzów zob. **IGLARZOWY**

Jeglarstwo zob. **IGLARSTWO**

Jeglarzyć zob. **IGLARZYĆ**

JEGLAS 'jeglarz (zob.): Jeglasy (jelce) trzymają się gromady, uderzając nad nimi, głuży się kilka sztuk naraz nad Narwią Ziemia XIII 134; ostroł BHKM V 148. RK

JEGLASA 'świerk pospolity (*Picea abies*): giż SWM XI s 19 m 1. RK

JEGLASIAK 'mały świerk': suw 6. RK

JEGLASIUCZEK 'mały świerk': pōsażili jeglaśučki, bō nic tam ni rośło suw 3. RK

JEGLASIUK 'mały świerk': taki cęņki ten jeglaśuk suw LP VIII 340; opsażili fkoło jeglaśuki suw 3. RK

JEGLASKA *Forma*: typ jeglaska: Aug K II 269; suw 3, 11, LP VIII 340.

Znaczenia: **1.** 'drzewo': **a.** 'świerk pospolity (*Picea abies*), niekiedy mały': take małe jeglaśki tam rośli suw LP VIII 340; biuo dva sonśadōf. i ten jedēn poset do lasa i vlas na jeglaske olec BMJP XIII 69; graj AGM VI m 259; Aug K II 269; etc SWM XI s 19 m 1; giż jw; mrąg jw; **b.** 'jodła pospolita (*Abies alba*): suw 11; giż SWM XI s 17 m 1; mrąg jw; szczyr jw.

2. 'choinka na Boże Narodzenie': gže ni vyžēš, tyku śveco jeglaśki suw 3; to ius jāk tak se pšymrocek robýi, co mozna ius χo-ijnke zaśfžččć – jeglaske u nas mōvēm, ne χoijnke pis SGOWM III 87; olec SWM VIII s 48; giż jw; mrąg jw.

3. 'gałaz drzewa iglastego': gauońś s kolkańi to jeglaska i χoina Giżycko SGOWM III 87.

Por. **JAGLASKA** RK

I. JEGLASTY 'związany z liściem drzew iglastych, odnoszący się do niego': koln BasStudia 127; lip jw. RK

II. Jeglasy zob. **IGLASTY**

Jeglaszka zob. **JEGLASKA**

Jeglaty zob. **IGLATY**

Jeglącze zob. **IGLĄCZE**

Jegle zob. **I. IGLE**

JEGLEINA 1. 'drzewo': **a.** 'świerk pospolity (*Picea abies*): wys-maz PF IV 823; przas AGM VI m 259; koln jw; białos I; **b.** 'jodła pospolita (*Abies alba*): białos Kudz 151.

2. 'las jodłowy': białos jw.

3. blm 'drewno świerkowe': siem PIJP XXVIII s 89. RK

JEGLEJ 'świerk pospolity (*Picea abies*): biel-podl LS II A 203.

Por. **JAGLEJ** RK

JEGLEJA 'drzewo': **a.** 'świerk pospolity (*Picea abies*): *siem K II 269; wys-maz PF IV 823; b.* 'jodła pospolita (*Abies alba*): *siem RWil I 114; wys-maz Maz V 47; białos jw.*

Por. **JAGLEJA** RK

JEGLEJKA 'drzewo': **a.** 'świerk pospolity (*Picea abies*): *białos Kudz 151; b.* 'jodła pospolita (*Abies alba*): *białos jw.*

RK

JEGLENINA 'drzewo': **a.** 'świerk pospolity (*Picea abies*): *raw-maz AGM VI m 259; wołom jw; b.* 'jodła pospolita (*Abies alba*): *gar Zb VIII 258.*

RK

JEGLEWIE zb 'liście drzewa iglastego; igliwie': *tuch AJK VII m 312 s 79.*

Por. **JAGLEWIE** RK

Jegli zob. **IGLI**

JEGLIA *Forma:* typ gliglia: *mław AGM VI m 259.*

Znaczenia: **1.** 'drzewo': **a.** 'świerk pospolity (*Picea abies*): *mław jw; przas jw; ostroł jw; koln jw; b.* 'jodła pospolita (*Abies alba*): *Koc Pobł 153.*

2. zb 'drobne gałęzie sosnowe': *Koc jw.*

Por. **JAGLIA** RK

I. JEGLICA *Forma:* typ jeklica: *Śłup LPW I 307.*

Znaczenie: często *lm* 'liść drzewa iglastego; igła, szpilka': *kuřac rəbə jegləcamə Wej pn-wsch S II 93; wej LPW I 307; śłup jw; Śłup jw.*

Por. **II. JAGLICA** RK

II. Jeglica zob. **I. IGLICA**

III. Jeglica zob. **I. JAGLICA**

Jeglicowy zob. **IGLICOWY**

Jeglicze zob. **IGLICZE**

Jegliczka zob. **IGLICZKA**

Jegliczkowy zob. **IGLICZKOWY**

JEGLIJ *Forma:* typ leglij: *ostródz SGOWM III 94, SWM XI s 16.*

Znaczenie: 'drzewo': **a.** 'świerk pospolity (*Picea abies*): *śosna [!], leglii, b'żoza, ješon ostródz SGOWM III 94;*

b. 'jodła pospolita (*Abies alba*): *ostródz SWM XI s 16.* RK

JEGLIJA *Formy:* typ eglia: *chojn AJK I m 50 s 138; ~ typ leglija: wys-maz LS II A 203; os-maz jw, Zd 103; ||- pułt LS II A 203; ||-mław jw 204; ciech I; przas AGM VI m 259; mak-maz LS II A 203; tom AGM VI m 259; giż SGOWM III 94; nidz SWM XI s 18; Mr LS II A 203; olsz SWM XI s 16, 18; Ostróda jw s 16; ostródz SGOWM III 94, SWM XI s 18; Chełmiń MPKJ III 389; n-miej LS II A 204; ||- grudz jw; szt GMalb II 1 s 209; mal AJK I m 50 s 138; kwidz jw; ~ typ gleglija: ||- pułt LS II A 203; płoc jw; sierp 7, AGM VI m 259; ||-mław LS II A 204; ciech AGM VI m 259; Ciech Wiśła XV 275; lip 2; ryp 1; wqb LS II A 204; n-miej 1; ||-grudz LS II A 204; ~ typ gliglija: *Ryp i Lip Zb II 7; lip LS II A 204; wqb jw; ~ typ giglija: pułt AGM VI m 259; płoń jw; grudz LS II A 204; ≈ N lm -oma: ostródz SGOWM III 94.**

Znaczenia: **1.** 'drzewo iglaste': *jegliijuf so štery zorty, a opruc tego χoina nidz jw; Ciech Wiśła XV 275; a.* 'świerk pospolity (*Picea abies*): *šfěrk ii gleglija to jedno sierp 7; leglije maiō iigui iak χōiki, a luže bieřō te leglije na legliiki na gvjastke szt GMalb II 1 s 209; wołom AGM VI m 259; biel-podl LS II A 203; wys-maz jw, PF IV 823; os-maz AGM VI m 259, LS II A 203; pułt AGM VI m 259, LS II A 203; płoń AGM VI m 259; płoc jw, LS II A 203; dział LS II A 204; mław jw; ciech I; przas AGM VI m 259, LS II A 203; mak-maz LS II A 203; ostroł AGM VI m 259; koln LS II A 203; tom AGM VI m 259, LS II A 203; suw LS II A 203; giż SGOWM III 94; mrqg SWM XI s 18; pis jw; szczyc jw; nidz jw; Mr LS II A 203; resz SWM XI s 18; olsz jw; ostródz jw; lip 2, LS II A 204; ryp 1; tor LS II A 204; Chełmiń MPKJ III 389; wqb LS II A 204;*

n-miej 1, LS II A 204; grudz LS II A 204; mal AJK I m 50 s 138; kwidz jw; chojn jw; b. 'jodła pospolita (Abies alba)': jeglŷje, ^uu nas ma^o os-maz 10; przas 1; ostroł 10; mrąg SWM XI s 17; szczyc jw; olsz jw s 16; Wr StefSł 50; Ostróda SWM XI s 16; Ryp i Lip Zb II 7; c. 'sosna zwyczajna (Pinus sylvestris)': szczyc SWM XI s 21 m 2; wej 3.

2. 'choinka na Boże Narodzenie': jeglijo jest, tedy śfęcki zaśfęcne, peśni godne śpševane olsz SGOWM III 94; na godi še śfīci leglija, pfererku^y mamy i potym ĵapka i nysy, o^ze^zę^y ostródz jw; Mr i Wr jw.

3. 'gał^z drzewa iglastego': na zaduśny to še opkrŷje dŷxt jeglijo^{ma}, dŷxt ca^o mo^{gi}u^a jeglijo^{ma} ostródz jw 95; d^om wy-stroⁱony jeglŷjami i br^ama tako, dwa tŷcki ob^zite jeglŷjami i ŷelonam olsz jw.

Por. JAGLIJA RK

JEGLIJAK 'las': a. 'świerkowy': jegli^jak – jegli^jowy las olsz SGOWM III 95; b. 'jodłowy': mak-maz PJIP XXVIII m 182 s 87. RK

JEGLIJASA 'drzewo': a. 'świerk pospolity (Picea abies)': gi^z SWM XI m 1; mrąg jw s 19 m 1; b. 'jodła pospolita (Abies alba)': mrąg jw m 1. RK

JEGLIJINA *Forma*: typ jeglijna: Mrągowo SWM XI s 17.

Znaczenia: 1. 'drzewo': a. 'świerk pospolity (Picea abies)': Na jeglijinie (świerkach), jak są du^ze szyszki – będzie tęga i śnie^zna zima ostroł Ch^zycie 75; d^omp, klun, grabⁱina, ĵażemb^yina, ŷoina, jegli^jina, lescina mrąg SGOWM III 95; suw LS II A 203; b. 'jodła pospolita (Abies alba)': mrąg PorJ 1972 s 530; Mrągowo SWM XI s 17; pis PorJ 1972 s 530.

2. 'las świerkowy': sied PIJP XXVIII s 87; biel-podl jw; wys-maz jw; ostroł jw; koln jw; łom jw; białos jw; szczyc SGOWM III 95.

3. blm 'drewno świerkowe': z jegli^jiny roga^z do so^zy^z dobry. jegli^jina v z^ene ni ma zadny tŷfŷy, zgⁿije uo rok ostroł 9; szczyc SGOWM III 95.

4. zb 'gałęzie świerkowe': jegli^jina to tlo so te g^au^ez^e mrąg jw. RK

JEGLIJINKA 'choinka na Boże Narodzenie': ŷec^or jegli^jinka bi^ua stroi^ona, a u jedn^ez to bu^u k^erc szczyc BMJP XIII 63. RK

JEGLIJKA *Forma*: typ legli^jka: przas AGM VI m 259; ostródz SWM XI s 16; szt GMalb II 1 s 209; kwidz jw.

Znaczenia: 1. 'drzewo iglaste': Wr StefSł 50; a. 'świerk pospolity (Picea abies)': mław AGM VI m 259; przas jw; ostroł jw; łom jw; pis SzyfZw 20; szczyc SWM XI s 18 m 1; nidz SzyfZw 20; resz SWM XI s 18 m 1; olsz SzyfZw 20; szt GMalb II 1 s 209; b. 'jodła pospolita (Abies alba)': jegli^jki to so te, co ma^o take k^zŷy^zki, take plaske so nidz SGOWM III 95; szczyc SWM XI s 17 m 1; ostródz PorJ 1972 s 530.

2. 'choinka na Boże Narodzenie': o^z ka^zde^z ŷkole by^ua jegli^jka ustroi^ona do ŷe^{ci} olsz SGOWM III 95; na w^ec^or legli^jka še stroi ostródz SWM XI s 16; na legli^jce pal^eli ŷ^węcki szt GMalb II 1 s 209; ostroł ZNUJ 269 s 212; kwidz GMalb II 1 s 209.

3. blm 'drewno świerkowe': Najbar-dziej dostępnym i najlepiej nadaj^oącym się do budowy gatunkiem drewna by^ła sosna, chojka, a tak^ze świerk, jegli^jka Mr i Wr SGOWM III 95.

4. 'gał^z drzewa iglastego': Placmistrz [...] wyg^laszał orac^{je} zapraszaj^ocą na we-sele [...]. W r^eku mia^ł jegli^jkę przy-bran^o wsta^zkami Mr i Wr jw.

Por. JAGLIJKA RK

Jegli^jna zob. JEGLIJINA

JEGLIJOWY *Formy*: typ legli^jowy: szczyc SGOWM III 95; olsz jw; szt GMalb II 1 s 209; ~ typ glegli^jowy: n-miej 1.

Znaczenia: 'przym od jeglija' **1.** w zn 1a: jegl^lijowe i cho^oijowe šišec^čki resz SGOWM III 95; košik z glegl^lijov^lix i sosnov^lix kožeⁿi n-miej 1; to s^o legl^lijove j^lig^luy [...]. v legl^lijov^lex lasax rosn^o legl^lije szt GMalb II 1 s 209; kl^lěš^čka ('narzędzie do robienia sieci') z legl^lijovego drevna olsz SGOWM III 95; siem PIJP XXVIII s 87; wys-maz jw s 89; od Pułtuska po Ostrów Maz Żyw 216; ostroł 9; nad Narwią ChSpław 107; koln PIJP XXVIII s 89; tom jw; białos jw; graj jw; szczyz SGOWM III 95; olsz jw; Wr StefSł 50.

2. w zn 1b: jegl^lijovy b^or os-maz 10; Wr StefSł 50.

3. 'wykonany z drewna świerkowego': Do dyl^ow wezn^e c^ołowe deski jeglijowe olsz SGOWM III 95.

Por. JAGLIJOWY RK

Jeglik zob. IGLIK

JEGLIN *Forma:* typ jeklin: Słup LPW IV 1395.

Znaczenie: 'jałowiec pospolity (Juniperus communis)': j^lęgl^lyn [...]. j^lękl^lyn jw. RK

I. JEGLINA *Forma:* typ gleglina: ok Przasnysza SKJ V 108.

Znaczenia: **1.** 'drzewo iglaste': j^leglina to p^lękne d^zevo graj 1; **a.** 'świerk pospolity (Picea abies)': d^zeva inacy nazywane – co vy mu^zic^e sosny, to my cho^ojina, a na te š^operki – j^leglina szczyz SGOWM III 87; a na š^oferek to j^leglina gi^z jw; gar AGM VI m 259; pułt jw; mław jw; mak-maz jw; koln LS II A 203; tom AGM VI m 259; graj LS II A 203; [p^lśn] suw Maz V 227; olec SWM XI s 19 m 1; elc jw; mrąg jw s 18–9 m 1; pis jw s 19 m 1; **b.** 'jodła pospolita (Abies alba)': j^legl^lyna, d^zevo j^leguove, to aⁿi š^oferek, aⁿi cho^ojak, tak na meble miⁿ-maz 1; j^leglina to j^les kolcate d^zevo j^leguove podobne do s^lyrka w^lęgr 1; luk AWK I 53; sied Cyran 17; olec PorJ 1972 s 530; elc jw; gi^z SWM XI s 17 m 1; mrąg PorJ 1972

s 530; pis jw; szczyz SWM XI s 17 m 1; **c.** 'sosna zwyczajna (Pinus sylvestris)': gi^z jw s 22 m 2; **d.** 'jałowiec pospolity (Juniperus communis)': Wej S II 105.

2. 'choinka na Boże Narodzenie': co na boze naro^zeⁿe – j^leglina Olecko SGOWM III 88; sierp LS II A 204.

3. 'las iglasty': i v na^zyl^l j^legl^line roso g^zyby suw 3; ok Przasnysza SKJ V 108; **a.** 'świerkowy': biał-podl PIJP XXVIII s 87; biel-podl jw; graj jw; suw jw; **b.** 'jodłowy': luk 12.

4. blm 'drewno': **a.** 'świerkowe': biel-podl PIJP XXVIII s 89; Aug K II 269; suw LP VIII 340; **b.** 'świerkowe lub jodłowe': cho^ojina nalepsa do budowaⁿa j^l j^legl^lyna gi^z SGOWM III 88; nidz jw.

5. zb 'gałęzie': **a.** 'świerkowe': j^leglina to t^lěš^čy, j^lak pałi š^e, te skry tak leco suw LP VIII 340; **b.** 'jodłowe': w^lęnce z j^legl^liny (kł^od^o na grobach) luk 12.

6. zb 'igliwie': j^leglina na j^leglascie Gi^zycko SGOWM III 88; Wej S II 105.

Frazeologia: jak jagliny w lesie 'bardzo du^zo': tego tam t^oli j^le j^lak j^legl^lena v lese Wej jw.

Por. II. JAGLINA RK

II. Jeglina zob. IGLINA

JEGLINIANY 'jałowcowy': j^legl^loⁿan^e d^zęwa Kasz S II 105. RK

JEGLINKA 1. 'świerk pospolity (Picea abies)': j^lena gau^lnska z j^legl^linki gi^z SGOWM III 88.

2. 'choinka na Boże Narodzenie': j^lifl^ljo to j^les, to my j^legl^linke ustroj^em, podarki byłi ^zęcom davane, p^lś^l s^lęsevalim, zaš^lf^lęc^lilim to j^legl^linka, u wa^lu s^lyrk mrąg jw.

3. 'las iglasty': za to j^legl^linko sa^zim to-baka suw 3.

4. zb 'gałęzie świerkowe': Jeglinka – latoro^lše świerku drobno por^oabane do po-trząsania [!] podł^og i dziedzi^lnc^ow itp. pod-czas uroczysto^lści kościelnych Aug K II 269.

Por. JAGLINKA RK

Jegliń *zob.* IGLIŃ

I. JEGLISTY 'I. jeglasy (zob.): běfi dževa jegliste, rozmaĩte gatunki *st-gdań 11*.
Por. JAGLISTY RK

II. Jeglisty *zob.* IGLISTY**Jegliszcze** *zob.* IGLISZCZE**Jegliście** *zob.* IGLIŚCIE

JEWLIWIE *zb* 'liście drzew iglastych; igliwie': *tuch MAGP XII m 551*.

Por. JAGLIWIE RK

JEWLIWINA 'świerk pospolity (*Picea abies*): *mrqg SWM XI s 19*. RK

Jeglnik *zob.* IGLNIK

JEWLOWY 'przym od jegła' **1.** *w zn 1a*: kosyk plećony s kożeńi jeglowyχ z dōsko, na kartofle *aug 2*; to jeglova χoĩa suw *LP VIII 340*; χoĩowy las, a na sferki to jeglowy las *giz SGOWM III 95*; (drewno) χoĩowe y jeglowe najlepše do budowańa *mrqg jw; koln PIJP XXVIII s 89; białos Wiśta XV 9; sokół PIJP XXVIII s 87; graj jw; Węgorz SGOWM III 95*.

2. *w zn 1b: sied Cyran 137*. RK

I. JEWŁA 1. 'drzewo': **a.** 'świerk pospolity (*Picea abies*): *sied AGM VI m 259*; **b.** 'jodła pospolita (*Abies alba*): *łuk Cyran 137; sied jw*; **c.** 'sosna zwyczajna (*Pinus sylvestris*): na gōře roscō dwe jegłō wej *S II 93*.

2. *podano w lm 'liśc drzewa iglastego; igła, szpilka': wej AJK VII m 312 s 76*.

Por. **II. JEWŁA** RK

II. Jewła *zob.* I. IEWŁA**III. Jewła** *zob.* I. JEWŁA

I. JEWLOWY 'I. jeglasy (zob.): jeglyna, dżewo jeguove, to ańi sfęrek, ańi χoĩa, tak na męble *miń-maz 1*; jeglina to jes kolcate dżewo jeguove podobne do sfyrka *węgr 1*. RK

II. Jewłowy *zob.* IEWLOWY**Jewłwie** *zob.* JEWŁWIE**Jegnak** *zob.* III. JEDNAK**Jegniaczalek** *zob.* JAGNIACZALEK**Jegniaczek** *zob.* JAGNIACZEK**Jegniaczy** *zob.* JAGNIACZY**Jegniak** *zob.* JAGNIAK**Jegnica** *zob.* JAGNICA**Jegniczka** *zob.* JAGNICZKA**Jegniuczek** *zob.* JAGNIUCZEK**Jegniuk** *zob.* JAGNIUK**Jego** *zob.* JUGO**Jegocina** *zob.* JAGODZINA**Jegoda** *zob.* JAGODA**Jegodka** *zob.* JAGÓDKA**Jegodnik** *zob.* JAGODNIK**Jegodobranie** *zob.* JAGODOBRANIE**Jegodowy** *zob.* JAGODOWY**Jegodziara** *zob.* JAGODZIARA**Jegodziarka** *zob.* JAGODZIARKA**Jegodziarz** *zob.* JAGODZIARZ**Jegodzina** *zob.* JAGODZINA**Jegodzinowy** *zob.* JAGODZINOWY**JEGOMOŚCICZEK** *ekspr* 'ksiadz':

Stasek i Hanka smówili pociorze u jegomościcka *N-tar ZborŚt 137*; Mój jegomościcku, kiebyście bez teli roki z takim niedorajdem przezyli, to byście sie ta nie cudowali, co sie kcem ozwodzić żyw *MiesPog 57; wad Zb VI 34*; Miała ja se, miała, ci-sawom cielicke, Co mi uciekała księdzu na psenicke, Mój jegomościcku, nie bijze ji bardzo, Bo to głupie ciele nic nie wie, gdzie lazło [*pśn*] *n-tar Zb XII 103*. RK

JEGOMOŚCIENIEK *ekspr* 'ksiadz': mōj syń vōs kýza [...]. uōn mōvō: uo k^uoχany jegōm^uościńku *rawic SO XXVI 116*. RK

JEGOMOŚCIK *ekspr* 'ksiadz': Prose jegomościcka *ok Kraśnika PF V 752*; Ksiadz pociagnoł za ogun, a un krzycy: Co jegomościck robi *ok Przasnysza Chetch I 47; Lim*. RK

JEGOMOŚCIN 'należący do jegomościća – księdza': jegomościćine kōńe pasō še na paĩskem żyw *RamŚl 23*; to je jeguomoscin pĩes *Kasz Ram 62*. RK

JEGOMOŚCINEK 1. *ekspr* 'ksiadz': Moj [!] złoty jegomościćinku, powiyecie mi

tez, bardzo was pięknie pytom, jako długo jesce tego bicio bydzie? żyw *MiesPog* 62.

2. 'tytuł grzecznościowy używany w odniesieniu do księdza, pana, gospodarza itp.': Dobry wiecór, scodry wiecór Jegomościemkowi! Dobry wiecór, scodry wiecór Kej cá^uemu domowi! [rym] *od Sandomierza po Kolbuszową Zb XIV* 162. RK

JEGOMOŚCIOWY *Forma*: typ jegomościów: *n-tar KąsPodh IV* 271; *Kasz S II* 94.

Znaczenia: 1. 'należący do jegomością – księdza': Józek prasnon sie do butów jegomościowyk i zacon beceć: – Jegomościemku, ratujcie! *n-tar KąsPodh IV* 271; jegomoscova səkńa *Kasz S II* 94.

2. 'związany z jegomością – osobą, w stosunku do której używany jest tytuł grzecznościowy': *vižauex ta, co jegomościowym ojcem jegomości starym kańeńe woźli [!]* a jesce *iž* bicem biłi *Michałkowice-Siemianowice Śl ME V* 175. RK

Jegomościów *zob. JEGOMOŚCIOWY*
JEGOMOŚCIULEK *ekspr 'ksiądz'*: naš jegomościulek je *χori Koc SKoc II* 55; jeg^uom^uosc^ul^uk^u, ja teyo tak nie znają *wej LPW I* 307; żyw *RamŚl* 23; *ok Przasnysza SKJ V* 110; *Wejherowo Hilf* 140; *Kasz pn-wsch LPW I* 307; *Kasz S II* 94. RK

JEGOMOŚĆ *Formy*: typ jagomość: *n-tar KąsPodh IV* 184; ≈ *D lp -ścia*: *koziel SGŚ XIII* 157; *strzel-opol OIW* 75; *n-tar KąsPodh IV* 272; *n-tar [Orawa] KąsŚl II* 1 s 387; żyw *RamŚl* 23; *łęcz PJPAN* 37 s 346; *Wr StefŚl* 50; *Koc SKoc II* 55; *kar S II* 94; *Kasz jw* 93; -ści: *Michałkowice-Siemianowice Śl ME V* 175; [pśn] *N-tar Zejsz* 53; *brzes-mp PGaw* 80; [pśn] *łęcz Łęcz* 120; [pśn] *ciech Wisła XV* 17; [pśn] *Mr Kętrz* 94; [pśn] *Mr i Wr SGOWM III* 96; *olsz jw*; ~ *B lp -ścia*: [pśn] *Mr i Wr jw*; -ści: [pśn] *ostródz BMJP XIII* 58; ~ *C lp -ściu*: *lim ME XI* 43; -ści: [rym] *krak Lud XI* 137; ~ *N lp -ściem*: *Wr StefŚl* 50; -ścią:

Opocz LL X 2–3 s 45; [pśn] *suw Maz V* 216; ~ *M lm -ści*: [pśn] *Wp Lip* 176; [pśn] *włoc Kuj II* 64; [pśn] *Gdań i Byd pn-wsch* 35; *Kasz pd-wsch LPW I* 307; *Kasz S II* 93; -ściowie: *n-tar KąsPodh IV* 271.

Znaczenia: 1. 'człowiek, najczęściej starszy, nieznanomy; osobnik, gość': Gazdo, jakisi jegomość chce z wami mówić *Cieszyn [Cz] KadGaw* 140; pśyşed jakiz jegomoż ii še pytoū uo uubespęcyńe *łęcz PJPAN* 37 s 346; uun še ni mug doćekać, ten jegomość ryp *MacŚl* 164; *n-tar KąsPodh IV* 272; [pśn] *suw Maz V* 216; *tor MacŚl* 164.

2. 'tytuł grzecznościowy używany w odniesieniu do księdza': Jegomość mieli gware do pijoków, coby ślubili od gorzółki *N-tar ZborŚl* 137; Pošli do ksiyndza jegomością *n-tar [Orawa] KąsŚl II* 1 s 386; jegomoś tero za dobże še nie cujom *łęcz PJPAN* 37 s 346; mqs še stažuū do jegomości, do pastura *olsz SGOWM III* 96; jegomość, ja *χćałom* dać na *mša śvanta Koc SKoc II* 55; *oles MPKJ IV* 297; *Śl SGŚ XIII* 157; *Orawa [Śl] ZNUJ* 72 s 45; *n-tar KąsPodh IV* 184, 271; [pśn] *N-tar Zejsz* 53; żyw *RamŚl* 23; *myślen Zb V* 248; *lim ME XI* 43; [żart] *gor* 4; *brzes-mp PGaw* 80; *Lub LL X* 2–3 s 104; *chłm RŁTN XIV* 262; *Opocz LL X* 2–3 s 45; *kęp ME VIII* 130; *Aug K II* 249; *siem RWil I* 90; [pśn] *ciech Wisła XV* 17; *ok Przasnysza SKJ V* 110; *Szczyc SGOWM III* 96; [pśn] *Mr i Wr jw*; *Wr zach StefO* 8; *Wr StefŚl* 50; *rawic PKJP III* 3 s 241; *lesz LL IX* 2–3 s 59; *ok Kościana Pozn VI* 309; *brod* 2; *Kasz pd-wsch LPW I* 307; *kar S II* 94; *Kasz jw* 93.

3. 'tytuł grzecznościowy używany w odniesieniu do osoby pochodzenia szlacheckiego, szczególnie dziedzica, pana': pŕyvŕj v *žuχovę [nw]* byū jegomość i mŕyşkou v *zomku rac SGŚ XIII* 157; *mojścinka* byli dobři, ale jegomościća se *fşyiscy boułi koziel jw*; *tęra jegomościćof ni ma tcz* 3; *Zaprosiła*

państwo, państwa jegomości, a pijcie, a jédzcie z mego kozła kości [pśn] *włoc Kuj II 64*; Bogaty też nie chce, Bo ma rada gości, Książęta panięta, Wielkie jegomości [pśn] *Wp Lip 176*; *Michałkowice-Siemianowice Śl ME V 175*; *strzel-opol OIW 75*; [rym] *krak Lud XI 137*; [rym] *od Sandomierza po Kolbuszową Zb XIV 162*; *zaw ME VIII 208*; [pśn] *Stradam-Częstochowa Zb XVII 43*; [pśn] *Łęcz Łęcz 120*; [nieuż] *Płoń Wiśła XVII 681*; [nieuż] *Płoc jw*; *etc NP III 312*; [pśn] *Mr Kętrz 94*; [pśn] *Mr i Wr SGOWM III 96*; *olsz jw*; [pśn] *ostródz BMJP XIII 58*; [pśn] *jaroc Pozn II 210*; *Koc SKoc II 55*; [pśn] *Gdań i Byd pn-wsch Łys 35*; *Kasz pd-wsch LPW I 307*; *Kasz S II 93*. RK

Jegorgina zob. **GEORGINA**

Jegoruca zob. **REWOLUCJA**

JEGOZNA 'własność mężczyzny, o którym mowa': to je moijzna, to je tvoijzna, a to je jegozna *pog Wej i Lęb S II 93*. RK

Jegódeczka zob. **JAGÓDECZKA**

Jegódka zob. **JAGÓDKA**

Jegrowa zob. **JEGROWY**

JEGROWY *Forma*: typ jegrów: *Stup LPW I 303*.

Znaczenie: 'należący do jegra, właściwy jegrowi – myśliwemu': *ĵāyrōw pēs Stup jw*.

Jegrowa 'żona jegra – myśliwego': *Stup jw*. RK

Jegrów zob. **JEGROWY**

JEGRZYSKO *ekspr* 'jegier w zn 3 (zob.)': *Utepa w te casy béta na ludzi: jegrzyska, filance; to ci do chałupy wesel i pokuju nie doł Zakopane Lud XVI 395*. RK

Jegwent zob. **ADWENT** [*Supl.*]

Jegwient zob. **ADWENT**

Jegzekutarz zob. **EGZEKUTARZ** [*Supl.*]

Jegzekutor zob. **EGZEKUTOR** [*Supl.*]

Jehalt zob. **GEHALT**

***JEHOWA**

Zob. **ŚWIADEK**

JEHOWIEC *Forma*: typ wjehowiec: *tor MacSł 247*.

Znaczenie: 'członek grupy wyznaniowej – świadków Jehowy; jehowita': kuzden ĵexuvec ma tyšonž złotyĵ na mešonc bial-podl I; ktoś mōvōiōu, že ĵexofce žeš tam pokredli coš *st-gdań 9*; *suw 3*; *tor MacSł 247*. RK

JEHOWISTA 'jehowiec (zob.)': Jakosi za czynsto zaczynajóm nas jehowiści nawiydzać *ciesz SCiesz II 137*. RK

JEHOWSKI 'związany ze świadkami Jehowy': A jako ty sekty sóm rozmaite sabaciarski, spirytuski, a jehowski, a diaboł wiy co *Cieszyn [Cz] KadGaw 309*. RK

JEHOWY *Forma*: typ wjehowy: *ryp MacSł 247*.

Jehowy w użyciu rz 'jehowiec (zob.)': *ryp jw*.

Zob. **MATKA, OJCIEC** RK

JEINGA 'wysoka fala na morzu, przyływ i odpływ morza': *ĵlōiinga ĵuyzi puy muyřō Wej pn-wsch S II 95*; *wej jw*. RK

JEIZNA 'własność kobiety, o której mowa': ta ĵejizna né je takā vélga *pog Wej i Lęb S II 93*. RK

I. JEJ 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne, np. radość, podziw, zdziwienie, zaskoczenie, żal': *ĵag buđowałi kolyĵ [...], to še luże lećeli żywać: ĵej, żeleźnica ĵeže! ciesz BMJP XIV 35*; *Ná zabawak tu sie bijali, jej! n-tar [Orawa] Kąśł II 1 s 386*; *ĵĵi, co śa robĵi tcz 3*; *ĵej, je to pākne! Kasz S II 95*; *Cieszyn [Cz] BMJP XIV 55*; *Ciesz [Cz] SGŚ XIII 157*; *Ciesz jw*; *głub PJS I 93*; *Orawa [Sł] ZNUJ 151 s 103*; *n-tar KąśPodh IV 272*; *myślen PJPAN 11 s 291*; *krak jw*; *Łęcz PJPAN 37 s 347*; *konĵ 14*; *wrzes SobWpśr 157*; *n-tom 3*; *złotow B II 36*.

W połączeniach: **Ach jej (jej)** 'jw': *ay ĵej Cieszyn [Cz] Kell II 186*; *ay ĵĵi, ĵĵi! złotow B II 36*.

A jej 'jw': a ĵej, to my še narobowałi *Cieszyn [Cz] BMJP XIV 51*. [*Por. ajej*]

Ha jej 'jw': *Cieszyn [Cz] Kell II 186.*

Ho jej 'jw': *χο jej, jek či ne žal tak sfoje žeči vigináč olsz StefJ 71–2.*

Jej kandy 'jw': *ciesz 4.*

Jej kany 'jw': Jej kany, do diaska, joch pinióndze zapómnioł dóma leżeć na stole *Cieszyn [Cz] Zwrot 270 s 30; véla še f tej kolyyce vykolybaŭo žeczek, jej kany! ciesz 9.*

Jej kochany 'jw': jej koχany, co tero byže? *łęcz PJPAN 37 s 347; łow PF XIV 359.*

O jej (jej) 'jw': ŭo jej, jej, co my bez ni zrobimy? *łęcz PJPAN 37 s 347; take mam mokre štréfle – o jej jej nidz SGOWM III 96; Cieszyn 8 [Cz]; n-tar KąsPodh IV 272; n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s 45; myšlen MPKJ V 332; kroś 9; boch 12; koniec 12; skier RLTN XXV 226; biał-podl I; Mr Plon 10; Kasz S II 95. [Por. ojej]*

O jej, o jej 'jw': ŭo jej, ŭo jej, jak tyž me čiško bolało! ŭo jej, jaŭ io lubaŭam pšy lne robić! *koniń 14.*

O jeju (jeju) jej 'jw': a v^uo^ody¹ ně ma, o^u jej, jej, o^u jej, jej, jej *złotow B II 36.*

Uj jej 'jw': ŭj-jej ja^okešmy do šebe naliželi *ryp PIJP VII 128.*

Frazeologia: že jej (kochany) 'bardzo': ku^opi^uam dvajśca kaček, take p^uŕy^okne kaki že jej *sier RLTN XXXI 93; a b^uože, te ž^oči to b^uey tag z^uad^uy ze jej^o koχany lim JP LIX 49–50. RK*

II. Jej zob. ON

JEJA 'I. jej (zob.): Żalonym głosem zawołał na mamuleczka: jeja *Śl SGŚ XIII 157; ciesz jw; Ciesz SCiesz II 137; koniń 14.*

W połączeniach: **Jeja kany** 'jw': Jeja kany, dyć to je už po^oednie! *Ciesz jw.*

Jeja kochany 'jw': jej^o koχany, čy še tam aby pyrki ně pšegotova^uy *koniń 14.*

O jeja 'jw': o jej^o, ščego żyć? *Cieszyn [Cz] Kell II 186. [Por. ojeja]*

O jeja kany 'jw': *Cieszyn 8 [Cz].*

O jeja kochana 'jw': ale stryncyty tyn groχ, ŭo jej^o koχano, jaŭ mi še zro^ož^u sier 5. RK

JEJBOGU 'okrzyk używany w celu potwierdzenia prawdziwości wypowiedzianych słów; słowo daję, dalibóg': *białos Kudz 151. RK*

JEJBOHU 'jejbogu (zob.): *białos Kudz 151. RK*

Jejca zob. JAJCE

JEJCIU 'I. jej (zob.): *dąb-tar 5.*

W połączeniu: **O jejciu** 'jw': o jej^ociu, ze ja ŭo tem ně vēža^ua *dąb-tar 5. RK*

JEJE 'I. jej (zob.): jej^o, ja^oki du^ogi *opol SGŚ XIII 158; jej^o, co še tu sta^uo lubl jw; jej^o, una či to da^ua? myšlen PJPAN 11 s 291; Bytom PF V 752; niem SGŚ XIII 158. W połączeniach: **Ho jeje** 'jw': myndruje śy, zarozu^uma^uy tyn c^uo^ovek, *χο jej^o wiel 6.**

O jeje mój 'jw': Jak ja bedę cór^okę miała, o jeje mój, W co ją bedę powijała? o jeje mój [pśn] *PszcZ PieśniŚl I 500.*

Frazeologia: že jeje jeje 'dužo': troχę se naspra^uv^u ksoć, m^uaj indyk^of, kaček, kur ze jej^o, jej^o *myšlen PJPAN 11 s 291. RK*

Jejecznica zob. JAJECZNICA

Jejecznik zob. JAJECZNIK

JEJEJ 'I. jej (zob.): *bus 10; Mr Plon 10.*

W połączeniu: **O jejej** 'jw': ŭo jej^oej, baba tam so *bus 10. RK*

JEJEJEJ 'I. jej (zob.): jej^oej^oej, tag lu^oži by^uo na ker^oo^ove *Cieszyn [Cz] BMJP XIV 55; gra^u tam na tym veselu, jej^oej^oej! kraś 9. RK*

Jejer zob. JEGIER

Jejerek zob. JEGIEREK

JEJEŚCI 'I. jej (zob.): jej^oęści, co za v^oč^ośisko! *myšlen PJPAN 11 s 291. RK*

Jejger zob. JEGIER

Jeji zob. ON

JEJKA – tylko w połączeniu: **O jejka** 'I. jej (zob.): a tam, o jej^oka, sobe pačše, a v a^utobuše n^okiego ně ma *Sokoł^ow Podl GP^odl 93. [Por. ojejka] RK*

Jejko zob. JAJKO

JEJKU 'I. jej (zob.): jejku, tako uliŕa, pšeca nõm ȝaupa zatopì, bo voda juš pšibyro ryb 13; jejku, coš ty zrobuu! lubl 1; Jejku, kie-lob to juz rokõw tymu, ktõ by to syćko bácõ! n-tar [Orawa] KąsŚ II 1 s 386; jejku, iake tyš to pěkne rzesz 8; jejku, co moz zañar s tego robić? – jesce ñe vem konec 12; jeiku, pali ša tcz 3; Ciesz SGŚ XIII 158; opol jw; oles jw; Śl jw; n-tar KąsPodh IV 273; wad SKJ IV 24; myšlen PJPAN 11 s 291; gor 4; kroš 9; dąb-tar 5; bus 10; konec 12; opocz 3; olsz SGOWM III 96; Kal K II 242; koniñ 14; złotow B II 36; Kasz S II 95.

W połączeniach: **Ach jejku** 'jw': złotow B II 36.

A jejku jejku 'jw': Kal K I 7.

Jejku kandy 'jw': jeiku kandy, tu je płytko, płyćutko Cieszyn 2 [Cz]; Jejku kandy, to je pojyntny chłapiec! Ciesz SCiesz II 137; Ciesz [Cz] OndrGod 199; ciesz 4.

Jejku kany 'jw': Nale, jejku kany, toście wy są tyn Francek Gibas Ciesz [Cz] SGŚ XIV 78; Ciesz jw XIII 158.

Jejku mój kandy 'jw': Ciesz MPTL XV 2 s 93.

Jejku mój kany 'jw': Cieszyn 8 [Cz].

Jejku mój no jezeryja 'jw': Cieszyn 8 [Cz].

O jejku (jejku) 'jw': uo jejku, alem še urażõu f_palec gor 4; o jejku, co ja narobiła! bial-podl 1; ðe jejku, jeiku! Kedy zapõmõnym wrzes SobWpšr 156; o, jeiku, cobõ mu są co ñe stało! Kasz S II 95; wad SKJ IV 24; wiel 6; kęp ME VIII 132; skier RŁTN XXV 226; os-wp ME VIII 132; wolsz 7; n-tom SobWpšr 226; szam jw 18; wąq PKJ XVI 133; złotow B II 36; szt GMalb II 1 s 143; Kasz S II 95. [Por. ojejku]

O jejku kochany 'jw': szam SobWpšr 19.

Frazeologia: że jejku kandy 'bardzo': A mokro było wtedy, jako po deszczu, że jejku kandy! Cieszyn [Cz] Żwrot 15 s 14; ~ że jejku rety 'jw': tag-ym še ćiško pšeliŕkua že jeiku rety! koniñ 14. RK

JEJKUM – tylko we *Fraz*: jejkum polejkum 'niedbale, niestarannie': Jejkum polejkum – ledwie i byle jako co zrobić, niedbale sand 17. RK

JEJKUSIE 'I. jej (zob.): Jejkusie! A dyć ono ma włosy? Opol SGŚ XIII 158; oles jw. RK

JEJKUSIENKU 'I. jej (zob.): bus 10. RK

JEJKUSIU 'I. jej (zob.): bus 10. RK

JEJMOŚCINEK ekspr, pšn 'tytuł grzecznościowy używany w odniesieniu do gospodarza': Mam różge z barwinka, dãm ci jejmościnku, dãm ci ją, dãm dęb Zb XIV 79. RK

JEJN – tylko w połączeniu: **Jejn jejn** 'I. jej (zob.): Kal K II 242. RK

I. JEJO – tylko w połączeniu: **O jejo** 'I. jej (zob.): tak se tam ješnuuy ['lšniy'] te liñe, uo jejo n-tom SobWp 201. [Por. ojejo] RK

II. Jejo zob. **JAJO**

Jejsz zob. **I. JESZ**

Jejszcze zob. **I. JESZCZE**

Jejszczy zob. **I. JESZCZE**

Jejter zob. **JETER**

Jejtrować zob. **JETROWAĆ**

JEJTUŚ – tylko w połączeniu: **O jejtus** 'I. jej (zob.): o jejtus! lim 15. RK

JEJTY 'I. jej (zob.): jeity, iaki strasny syrsõj! myšlen PJPAN 11 s 291; jeity, ȝeba ñe bede maõa casu pšynz_do ćebe konec 12.

W połączeniu: **Och jeity** 'jw': lim 15. RK

JEJTYŚCI 'I. jej (zob.): jeityści, ale koj! jeityści, deže mi spokõ! myšlen PJPAN 11 s 291. RK

JEJU 'I. jej (zob.): jeju, ale vy iyye! bial-podl 1; ciesz SGŚ XIII 158; kęp ME VIII 132; os-wp jw; Kal K I 7; złotow B II 36.

W połączeniach: **A jeju jeju** 'jw': Kal K I 7.

O jeju (jeju) 'jw': kęp ME VIII 132; os-wp jw; ob 5; wąq PKJ XVI 133. [Por. ojeju]

O jeju (jeju) jej 'jw': a v^oedý ně ma, o^o iěju, iěj. o^o iěju, iěju, iěj *złotow B II 36*.

F r a z e o l o g i a: że jeju jeju 'dužo': v budovnaž to son [!] šury, tego robactfa to as by-uy že jeju jeju *ostródz SGOWM III 96*. RK

JEJUSI 'jej (zob.)': a v autobuše níkogo ně ma, iějuši, z našej grupy *Sokołów Podl GPodl 94*. RK

Jejzdoro zob. **I. JEZIORO**

Jek zob. **II. JAK**

Jeka zob. **JAKA**

JEKAC 'szydzić, drwić': *Stup LSW I 387*. RK

Jekby zob. **JAKBY**

Jeki zob. **JAKI**

Jekikolwiek zob. **JAKIKOLWIEK**

Jekiś zob. **JAKIŚ**

Jekiścić zob. **JAKIŚCIĆ**

Jekiz zob. **JAKIŻ**

Jeklak zob. **HEKLAŁ**

Jeklica zob. **I. JEGLICA**

Jeklin zob. **JEGLIN**

Jeklować zob. **HEKLOWAĆ**

Jeko zob. **JAKO**

Jekoś zob. **JAKOŚ**

Jekości zob. **JAKOŚCI**

Jekość zob. **II. JAKOŚĆ**

JEKOWAĆ 'szydzić, drwić': *Stup LSW I 387*. RK

Jekónóm zob. **I. EKONOM**

Jekós zob. **JAKOŚ**

Jekra zob. **I. IKRA**

Jekro zob. **I. IKRO**

Jekrut zob. **REKRUT**

JEKS 'okrzyk używany przy odpędzaniu świń': *n-tar KąsPodh IV 273*; *myślen PJPAN II s 78*. RK

JEKSIU 'jeks (zob.)': *n-tar [Orawa] KąsSł II I s 386*. RK

Jekurat zob. **AKURAT**

Jekuratnie zob. **AKURATNIE**

Jekże zob. **JAKŻE**

I. JEL 'drzewo – jodła pospolita (*Abies alba*): *białos Kudz 151*. RK

II. JEL 'jakaś ryba, prawdopodobnie jelec pospolity (*Leuciscus leuciscus*): *kościel LPW I 307*. RK

III. Jel zob. **HYL**

Jela zob. **ILA**

JELAK 'człowiek chory na żółtaczkę [?]: *iállak je taký žáttý stup LPW I 303*. RK

Jelarka zob. **ILARKA** [*Supl.*]

Jelasty zob. **ILASTY**

Jelaty zob. **ILATY**

JELATKO 'młode jelenia': *kar LPW I 307*. RK

JELCZAK *Forma*: typ jalczak: *rac SGŚ XIII 100*.

Znaczenie: 'ryba z rodziny karpio-watych – jelec pospolity (*Leuciscus leuciscus*): *jw*. RK

JELCZYK 'jelczak (zob.)': *rzesz 8*; *pult 5*. RK

I. JELE *przystów* 'ledwo': Jelech łozpoczón, a tukej łode grobli, łod Łostro-wio take brónne zdrzybióntko prziskołkuje [...]. A kopytoma kopie tak, iże jele lyj-ce trzimóm *niem ŚmKl 40*; Na bezrok to można i przinđan po cia, boś już stary dziełd i piyłan jele dzierzysz! *opol jw 62*; *Wilno [Lit] SLit 207*. RK

II. JELE 1. *spójnik* 'przyłącza zdanie lub wyrażenie o treści niezgodnej z tym, co można wnioskować na podstawie zdania poprzedzającego; *ale*': Pote wzion zmowiać pociorze, a roz kiela cos przezegnować całom chałupe. Jele wnetki zacyno mu sie i kotwić, i ziajało sie mu. A strasoków jak ni ma, tak ni ma! Jele on nic, ino ceko końca *n-tar KąsPodh IV 273*; *Zakopane jw*.

2. *wykrz*: *jele!* – *e!* *n-tar MPKJ I 73*. *W połączeniu*: **Jele że** 'wprowadza zdanie lub wyrażenie wnoszące jakąś informację, zastrzeżenie w stosunku do treści zdania poprzedniego; *tylko że*': Straśnie sie prali, ciupagami, stołkami, cim fto zdołó. Jele ze ta rzodko kogo na śmierć zatłukli

N-tar ZborP I 487–8; Zakopane KąsPodh IV 273. RK

JELEC *Formy*: typ jedlec: *bl SW II 167*; ~ typ jalec: *Cieszyn [Cz] Kell II 185; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 158; prud PlutaDzierż 56; siem 2; świec 4; st-gdań 10; kościer LPW I 323*; ~ typ jolec: *chojn S II 109*; ~ typ lalec: *Cieszyn [Cz] Kell II 185; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 158; ciesz jw; Ciesz SCiesz II 174.*

Znaczenie: 'ryba z rodziny karpio-watych': **a.** 'niewielka, silnie bocznie spłaszczona, o srebrzystym ubarwieniu, żyjąca głównie w wodach słodkich (*Leuciscus leuciscus*)': *Franuś chycił pore jalców ciesz SCiesz II 137; jalcia χυόου prud PlutaDzierż 56; jalcie žijō najwianci v bježōncyγ vodaχ świec 4; jalec je troχa mjiejši ot kleńa st-gdań 10; Cieszyn [Cz] Kell II 185; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 158; ciesz jw; Szczepanowice-Opole jw; n-tar KąsPodh IV 273; siem 2; pułt 5; chojn S II 109*; **b.** 'kleń (*Squalius cephalus*)': *W Bobrowce my chytali pidle i lalce Ciesz SCiesz II 174; n-tar 21*; **c.** 'leszcz (*Abramis brama*)': *n-tar 21*; **d.** 'płoc (*Rutilus rutilus*)': *kościer LPW I 323*; **e.** 'bliżej nieokreślony gatunek ryby słodkowodnej': *myślen 23; lim 8; boch 9.* RK

Jelegancki *zob. ELEGANCKI*

Jelek *zob. ILEK*

Jelektryka *zob. ELEKTRYKA [Supl.]*

Jelemożny *zob. WIELMOŻNY*

Jelen *zob. JELEŃ*

JELENA 'nazwa krowy': *Cieszyn [Cz] Kell II 186.* RK

JELENEK [?] *ekspr 'jelen' (Cervus)*: *bl SW II 167.* RK

JELENI *Forma*: typ leleni: *opol SGŚ XIII 158; zaw 1.*

Znaczenie: 'związany z jeleniem, odnoszący się do jelenia': *Gdo se doł zrobić bóty z jelyni skury, tyn móg moc-*

ka chodzić, nigdy nie czuł, żeby go nogi bolały Ciesz [Cz] Zwrot 292 s 32; co to žišej jes jaki jelyni ryk abo jakaś polowańy lubl SGŚ XIII 158; lełińi ruk zaw 1; te jelińie rogi mummy ješčy po žatku kal 24; to jelińa skōra szt GMalb II 1 s 143; na śněgu vízoc bało jelińe šlaya Kasz S II 95; ogp.

Zob. GRZYB, HUBKA [Supl.], JEZYK, KROWA, OZÓR, ROŻEK, SKOK, ZĄB RK

JELENIA 1. 'samica jelenia; tania': *wej 3.*

2. 'nazwa krowy z wygiętymi rogami': *ciesz PIJP IV 80.* RK

JELENIACKO 'młode jelenia': *Bukowina [Rum] PJPAN 60 s 57.* RK

JELENIACZY 'jeleni (zob.)': *jelińače mięso biel-podl 1.* RK

JELENIAK *Forma*: *M lm typ leleniaki: tar-gór 4; Śl PEŚ II 119.*

Znaczenia: **1.** 'drewniana foremka na ser pozwalająca nadać mu kształt jelenia': *n-tar KąsPodh IV 274.*

2. 'ser o tym kształcie': *Jelynioki to były takie malućkie oscypecki, co sie rozdawało babom, dzieciom, jak sie już schodziło z redyku jesiynnego n-tar jw.*

3. 'grzyb – goździeniec żółty (*Clavaria flava*)': *strzel-opol OIW 75.*

Jeleniaki 'spodnie ze skóry jelenia lub innej': *Na nogi wdziewa włościanin sukienne, granatowe galoty, jelenioki z żółto wyprawnej skóry Rozbark-Bytom PEŚ II 76; Oprócz galot parcianych noszono tzw. jelenioki, szyte z irchy lub jej imitacji opol BHKM XII 289; prud SGŚ XIII 159; Ruda Śl PEŚ II 83; tar-gór 4; oles SGŚ XIII 159; Śl PEŚ II 119.* RK

Jeleniaki *zob. JELENIAK*

JELENIARKA 1. 'drewniana foremka na ser pozwalająca nadać mu kształt jelenia': *N-tar PTP IV 182; n-tar [Orawa] KąsŚl II 1 s 386.*

2. 'ser o tym kształcie': *n-tar KąsPodh IV 274.* RK

JELENIARZ 'człowiek, który poluje na jelenie': *prud PlutaGłog II 34.* RK

JELENIASZEK *Forma*: typ leleniaszek: [pśn] *Szombierki-Bytom SGŚ XIII 159.*

Znaczenie: *ekspr 'jelen w zn 1 (zob.)'*: tam jęleńnašek zariķnon [pśn] *prud NT I 22*; Wylecioł mi lelenioszek, wylecioł mi rano wczas [pśn] *Szombierki-Bytom SGŚ XIII 159*; Pockáj ty jelyniásku na chwile, na chwile, zakiela se karabinek nabije, nabije [pśn] *n-tar [Orawa] KąsŚ II 1 s 386*; *Orawa [Sł] jw.* RK

JELENIATKI *lm, pśn Forma*: typ leleniatki: *opol ŚmKI 16.*

Znaczenie: 'jakiś gatunek grzybów': W czornym lejsie, pod strómóma Chtóž to grziby sołdzuje? Lelyniotki, Muchorotki, Jedne szare, Dryge mare, Smakowite, Jadowite *jw.* RK

JELENIATY 'o maści bydła: łaciata': *os-maz PIJP XXVIII s 90.* RK

JELENIATKO *Forma*: typ leleniatko: *opocz RŁTN XXIV 163.*

Znaczenie: *ekspr 'małe, młode jelenia; jelonek'*: karno jęleńi z jęleńotkami přebęgło přez drogą Kasz *S II 95*; *opocz RŁTN XXIV 163.* JK

JELENIC 'jelen w zn 1 (zob.)': *wej LPW I 307.* JK

JELENICA *Forma*: typ lelenica: *lubl SGŚ XIII 159*; *oles jw*; *sand RŁTN XXIV 163*; *piń jw*; *jęd jw*; *zaw 1*; *radomsz RŁTN XXIV 163*; *kiel jw*; *iż jw*; *puław jw*; *kozien jw*; *rad jw*; *opocz jw*; *p-tryb jw*; *wiel jw*; *sier jw*; *Nidz SGOWM III 96*; *lip 4.*

Znaczenia: 1. 'samica jelenia; łania': jęlańica to można powiężić sam^hica jęlańa świec 4; jęlańica ni ma rogoŕ tcz 3; zastšęloŕ jęleńice, co mńaŕa mŕode szt 7; Jelenica bujała, młoda dziewczka płakała [pśn] *wys-maz PBTN III 147*; *prud Pluta-*

Dzierż 57; *niem 3*; *lubl SGŚ XIII 159*; *oles jw*; *Orawa [Sł] ZNUJ 151 s 103*; *n-tar [Orawa] KąsŚ II 1 s 386*; *miel RŁTN XXII 258*; *tarnob jw*; *niż jw*; *sand jw XXIV 163*; *piń jw*; *jęd jw*; *zaw 1*; *radomsz RŁTN XXIV 163*; *kiel jw*; *iż jw*; *puław jw*; *kozien jw*; *rad jw*; *opocz jw*; *p-tryb jw*; *wiel jw*; *sier jw*; *biel-podl 1*; *Nidz SGOWM III 96*; *pis PF XXI 36*; *czar SO XIV 114*; *lip 4*; *byd 6*; *Mal RŁTN XIII 48*; *itaw GMalb II 1 s 143*; *chojn 9*; *kościer 6*; *wej LPW I 307*; *Bukowina [Rum] PJPAN 60 s 57.*

2. 'skóra jelenia': *Ciesz [Cz] SGŚ XIII 159.* JK

JELENIĆ SIĘ 'spieszyć się': *ńe jęleń są tak, mę to zrobimę, žęń je dłuży kar S II 95.* JK

I. JELENIEC *pśn 'miejsce, gdzie zbierają się jelenie'*: *radz-podl Pleszcz 57.* JK

II. JELENIEC 'jakaś roślina o właściwościach leczniczych': *jęleńcu še zażycało, jęgo kedyś na baęenku rośło suw 1.* JK

JELENIEK 1. 'małe, młode jelenia; jelonek': *Jak już wracał nazadz, dały mu jęleńka wad ME IV 249*; *maŕi jęlan ję jęlańkam tcz 3*; *prud PlutaGłog II 8.*

2. 'drewniana foremka na ser pozwalająca nadać mu kształt jelenia': *żyw PIJP IV 80-1.*

3. 'ser o tym kształcie': *Zrobić małego jęlyńka n-tar [Orawa] KąsŚ II 1 s 386*; *żyw PIJP IV 80-1.* JK

JELENIEŃ 'małe, młode jelenia; jelonek': *taď jidę ũebje stōre z jęleńoti do stōvku Kasz Ram 62.* JK

JELENIOSZEK 'małe, młode jelenia; jelonek': *Wej LPW I 307.* JK

Jeleniowa *zob. JELENIOWY*

JELENIOWY *Formy*: typ leleniowy: *zaw 1*; *~ typ wjeleniowy: włoc Kuj II 8.*

Znaczenie: 'odnoszący się do jelenia, związany z jeleniem': *ruk tyn jęleńowy był pšyroŕony do ty laski biel-podl 1*; *lefińuf ruk zaw 1*; *jęleńová sk^hōra pn-wsch*

*Kasz LPW I 307; Jednemu dała: głowy za-
bolinie [...]. Trzeciemu dała: w-jeliniowe
rogi (jelenie) [pśń] włoc Kuj II 8; [pśń]
n-tar KąsPodh IV 274; tarn MPKJ I 31;
Łań ME VI 295; Olsz SGOWM III 97.*

Jeleniowa w użyciu rz. 'samica jelenia':
lelińovo – samica jelenia zaw 1. JK

JELENISZCZE 'miejsce, gdzie zbiera-
ją się jelenie': chojn S II 95. JK

Jelenk zob. **GELENK**

JELENKA *Forma*: typ lenka: sier
RŁTN XXIV 164.

Znaczenie: 'samica jelenia; łania':
jw. JK

JELEŃ *Formy*: typ jaleń: *ostroł*
ChŻycie 110; Szczyc SGOWM III 97; ~ typ
jelen: klucz AJW II m 221; syc jw; krot jw;
rawic jw; gtn jw; kościan jw; śrm jw; ja-
roc jw; poz jw; szam jw; wąg jw; wyrz jw;
~ typ leleń: St Wieś-Pszczyna SGŚ XIII
169; ryb jw; Racibórz jw; koziel ŚmKl
73; gliw 4, SGŚ XIII 169; Bytom PieśniŚl
II 157; pd-zach ok Katowic Nik 29; tar-
-gór ME V 184; strzel-opol ŚmKl 73; opol
jw 53; lubl 1; oles PKJP X m 37; Śl SGŚ
XIII 169; n-tar PIJP IV 80–1; myślen 12;
dęb ME VII 115; brzes-mp MPKJ VII
46; będz 3; boch MPTL X 1 s 190; krak
PJPAN 11 s 71; chrzan SPAU I 5 s 7; olk
RŁTN XXIV 163; miech jw; miel AWK III
328; kolb LS I A 149; tarnob 4; niż PJPAN
46 s 80; bił 1; zam 3; kras 3; kraś RŁTN
XXIV 163; sand jw; opat jw; bus jw; piń
jw; jęd jw; zaw 1; częs Zb XVII 18; kłob
PKJP X m 37; radomsz RŁTN XXIV 163;
włosz jw; kiel jw; koniec jw; iłż jw; puław
jw; kozien jw; rad jw; opocz jw; p-tryb 5,
RŁTN XXIV 163; wiel jw; kęp AJW II m
221; sier 5, AJW II m 221; łas RŁTN XXIV
163; łódz jw; łęcz PJPAN 41 s 486; łow
Zd 103; raw-maz 11, RŁTN XXIV 163;
skier RŁTN XXIV 163; grój jw; gar jw, Zb
VIII 249; łuk Cyran 44; sied jw; miń-maz
BasStudia 64; ok Otwocka Zd 103; pias

BasStudia 129; gr-maz Zd 103; gtnń 2;
wołom Maz III 122; węgr Cyran 44; pułt
Zd 103; sierp 6, 7; mław Zd 103; ciech
1; przas BasStudia 129; Nidz SGOWM
III 97; Olsz jw; ostródcz jw; os-wp AJW
II m 221; kal jw; jaroc jw; tur jw; koniń
jw; mog jw; al-kuj jw; włoc PKFP XIV 2;
lip Zd 103; Kuj PKFP XIV 2; ~ typ len:
wiel AJW II m 221; sier 5; os-wp AJW II
m 221; kal jw; jaroc jw; gnieź jw; chodz
jw; ~ typ lejeń: łas RŁTN XXIV 162; sied
Cyran 46; sok-podl jw; os-wp AJW II m
221; ~ typ lejen: os-wp jw; ~ typ eleń: ryb
MPKJ IV 186; prud jw; strzel-opol jw;
oles jw; nam jw; syc jw; piń Wista XI 266;
ostroł 10, Zd 103; koln Zd 103; tom jw;
~ typ leluń: p-tryb RŁTN XXIV 163; ~ typ
wjelen: kols Kuj II 284; inow jw 21.

Znaczenia: 1. 'duży ssak, mający
przeważnie brązowopłowe ubarwienie
i rozgałęzione poroże u samca (*Cervus*
elaphus): uvažej, bo u naz v leše lotajom
lelyńe St Wieś-Pszczyna SGŚ XIII 169;
lelyń je veľki i mo pykne rogi ryb jw; jelyń
tjo rjobi [...] skuode: 'uogryza j'edlicki
bez zime Orawa [Sł] ZNUJ 151 s 127;
Jednego dnia przistrzegliśmy sie wcas rano
na skraju polany, ka bywały jelynie n-tar
KąsPodh IV 274–5; dovni tu byy stada
jeleni, ale bez vojne vymarňauy kolb 3;
u nos davni žikuf, jelyni, sor to pšexoži-
uo barzo duzo iłż 1; leleń ma take uadne
rogi sierp 7; v nasej pusci biyi eleńe z ro-
gami jek gauąze ostroł 10; jelińe žyjum
v vińkšyž baży lasax kal 24; jelańe sō jīn-
še jī sarny tēs sō jīnše st-gdań 9; uon χcał
bātew^o jelańa zastřeloc Kasz LPW I 307;
oggw; ~ w por: maua rogi jak lelyń tar-gór
ME V 184; ma takō χybkoš v nogak jakby
jelińi żyw RamŚl 21; Skocz jak jelyń! Ciesz
MPTL XV 2 s 184; čazac jak na jeleńu Kasz
S II 95; ~ w przysł: Jak bajków nastrojā, to
z mysy lelenia ubierzā, a z ziaby kukawkę
gar Zb VIII 249.

2. 'samiec sarny': take som lefiny jąg źrubki sier 5; uu nos to jeleńi ni ma piń 9; Orawa [Sł] *Vážny* 149; n-tar 11, 21; gor 2; będz 3; zaw 1; lub 9; p-tryb 5; raw-maz 11; płoc 4; sierp 6; dział 1; aug 1; lip 1; ryp 5; brod 2; świec 5.

3. 'krowa z rogami rosnącymi w górę podobnie jak u jelenia': Koc SKoc II 55; kościel S II 95.

4. 'człowiek': a. 'naiwny, dający się wykorzystywać': to jez dopyro jelyń pszcz SGŚ XIII 160; b. 'leniwy': Śl jw; c. 'kędzierzawy': Jeleń albo sar, dlatego, że ma włosy kędzierzawe tarnob Wisła XI 701; d. 'w wyzwicku kierowanym do człowieka': uo ty lelyńu taki, jaby tak ta tfoja nażycōna vēžaūa, že ś cēbe jes taki uośou lubl SGŚ XIII 160; Ciesz MPTL XV 2 s 159; koziel SGŚ XIII 160.

5. 'drewniana foremka na ser pozwalająca nadać mu kształt jelenia': W biołyj izbie, pod półkom stoły konewki i rajtoki z mlyke, na sosrymbie oscypki, kacki i jelynie Zakopane KąsPodh IV 275; n-tar PIJP IV 80–1.

6. 'ser o tym kształcie': robiłi v formak podługovate oscypki, grańate jeleńe żyw jw 81; to poty ten syr śe zbere, a s tego syra moze robić i 'oscypki, śerca, j'eleńe, co kce, to do formy Orawa [Sł] ZNUJ 151 s 111; robiłi kogutki, jeleńe, uoscypki lim 25; n-tar PIJP IV 80–1; n-tar [Orawa] jw.

7. 'motyw zdobniczy': Jelyń pasuje do gór, lew zasz jyny dólankom, tzn. Wałaszkom zamieszkującym Pogórze Śląskie Cieszyn [Cz] PEŚ III 180.

Frazeologia: robić z muchy, myszy jelenia 'przesadzać, wyolbrzymiać': ląze zarã robō z muży jeleńa Kar S II 95.

Geografia: Forma leleń niemal oggw, oprócz Kasz, rzd na Maz. JK

JELEŃKA *Forma*: typ leleńka: bus RŁTN XXIV 163; gar jw; sierp 7.

Znaczenia: 1. 'samica jelenia; łania': to samńica leleńa sierp 7; rac SGŚ XIII 160; bus RŁTN XXIV 163; łas jw XXII 258; gar jw XXIV 163.

2. 'chrząszcz – jelonek rogacz (Lucanus cervus)': ciesz 9. JK

JELEŃKOWY 'odnoszący się do jelenia, związany z jeleniem': buksy to skużane spodńe, lelańkovo skura byua tor MacŚl 161. JK

JELEŻNOŚĆ 'okazja, sposobność': mǎł jeleżnosc z ným p^ogadac. brat mē to rǎz přǎ jeleżnoscǎ uobiasnył Kasz zach LPW I 307; Kasz LKasz 31.

Por. **LEŻNOŚĆ** JK

JELI *Formy*: typ eli: pszcz SGŚ XIII 176; ryb 13; rac SGŚ XIII 176, 177; głub PJS I 83; prud PlutaDzierz 38; koziel AJŚ VI m 1020, SGŚ XIII 176, 177; gliw AJŚ VI m 1019, SGŚ XIII 176, 177; Siemianowice Śl; Zabrze 1; tar-gór AJŚ VI m 1019; strzel-opol jw m 1020, OIW 49, 428; opol AJŚ VI m 1019; lubl 1; oles AJŚ VI m 1020, PKJP X 87; brzes-śl NT II 70; nam AJŚ VI m 1020; syc LL II 1 s 43; rawic GruchGwKr 23, PKJP III 3 s 59, 216, 243; lesz AJŚ VI m 1019, 1020; międzyrz GruchGwKr 23; ~ typ dleli: wǎg Pozn VI 18; ~ typ heli: ok Pińczowa Zb IX 54; ~ typ wjeli: klucz ME V 232.

I. spółnik 1. 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku; jeżeli': jeli tam bańże, to mu to pońaj strzel-opol OIW 428; poįada, eli stana z uōška pszcz SGŚ XIII 176; eli ny mauš pińynzi, to ci poįščǒm głub PJS I 83; To kiebyś mi przyniosła tej wody, to bych wyzdrowiała, ale jeli jej nie dostanę, to musę umrzeć klucz SGŚ XIII 176; ryb 13; rac SGŚ XIII 176; prud PlutaDzierz 38; koziel SGŚ XIII 176; gliw AJŚ VI m 1019; Siemianowice Śl; Zabrze 1; strzel-opol OIW 49; tar-gór AJŚ VI m 1019; niem jw; opol jw; oles PKJP X 87; brzes-śl NT II 70; syc AJŚ VI m 1019; ok Pińczowa Zb IX 54; częs AJŚ VI m 1019;

wiel jw; rawic GruchGwKr 23, PKJP III 3 s 59; lesz AJŚ VI m 1019; sulech Gruch-GwKr 114; wąg Pozn VI 18; międzycz jw 23; Tuch PKFP VII 1 s 23.

2. 'wprowadza zdanie podrzędne dopełnieniowe; czy': nie van, eli to prouda strzel-opol OIW 428; nie wym, eli żyjom rawic PKJP III 3 s 216; Na wodan poglondo, Jeli co niy płynie, I rybeczki se rachuje W głambokyj głambinie [pśn] niem ŚmKl 38; nie vq, eli to je dobre koziel SGŚ XIII 177; ryb 13; rac SGŚ XIII 177; głub PJS I 83; gliw SGŚ XIII 176; syc LL II 1 s 43; rawic GruchGwKr 23; międzycz jw.

II. partykuła 1. 'rozpoczyna zdanie pytające lub ekspresywne mające formę zdania pytającego; czy': ryb AJŚ VI m 1020; koziel jw; tar-gór jw; strzel-opol jw; lubl jw; oles jw; nam jw; lesz jw.

2. 'wprowadza pytanie zależne; czy': spytej go, eli pśiže. uobejži, eli uón tam ies lubl I; zajži tam, jěli nie idóm tar-gór I; A uóna mu pado: jo^u sie mocno boja. A czy-mu? Glóndóm, eli Sobczyk za mną nie leci syc LL II 1 s 43; i vypytova^u jěi se, jeli co nie uosta^a komu dužna uod dovny^x lo^ut strzel-opol PJPAN 6 s 185; pŕyžoži zaždreć, jeli w pra^uvže vaři klucz ME V 234; głub jw 86.

W potáczeniach: **Jeli... albo nie** 'czy... czy': I on król tej sużacej swojji powiedział, żeby zajždrzała, je-li już ón zjad(ł) ten owies, albo ni (nie) ok Opola jw VIII 203.

Jeli... czy 'jw': Miarkowali tyž, jako pogoda, jeli dyszcz, czy suchota opol ŚmKl 21.

Frazeologia: eli ja, eli nie 'czy tak, czy nie': gliw SGŚ XIII 177. JK

JELIBY partykuła *Forma*: typ eliby: opol ZNUJ 18 s 35.

Znaczenia: 1. 'wyraża pragnienie lub życzenie; gdyby': eli byšće go spotkafi opol jw.

2. 'wprowadza pytanie zależne; czy': Prosiłbym wás, jelibyście mi nie usłuzyli

i nie zanieśli mojej dziewczki do kościoła [żeby ją ochrzcić] os-wp Pozn II 215. JK

I. JELICA *Forma*: typ jolica: pog Kościer, Chojn i Byt S VII 108; Kar jw.

Znaczenie: 'ryba słodkowodna – jelec (*Leusicus leusicus*): mąšo joləcə je səxě i mǎ véle ščežlǒv pog Kościer, Chojn i Byt jw; [rzd] Kar jw. JK

II. Jelica zob. **ILICA** [Supl.]

JELICIANKA *Forma*: typ lelicianka: koziel SGŚ XIII 160.

Znaczenie: 'wywar po gotowaniu kaszanki, też zupa przygotowana na tym wywarze': Po uwarzonych jelitach została w garcu pyrdelónka abo jeliciónka Cieszyn [Cz] Zwrot 85 s 11; dostałimy krupń^uok^uv i lelicónki uot sąsada koziel SGŚ XIII 160; opol jw; Śl jw. JK

JELICIANY 'odnoszący się do jelita, związany z jelitem': Jelicianá stróna n-tar [Orawa] Kąśt II 1 s 386. JK

Jelija zob. **LILIA**

JELINIEC 'miejsce, gdzie przebywa-
ją jelenie': tǔ mušiši bəc jelińc, bo tǔ same łepate ('rogi jelenia') ležom [st] kar S II 95. JK

Jelinis zob. **LENINIZM**

JELINKA 1. 'samica jelenia; tania': Mrąg SGOWM III 97; chojn 4; Kasz AJK VIII s 108.

2. 'chrząszcz – jelonek rogacz (*Lucanus cervus*): ciesz Lud XVIII 219. JK

Jelisty zob. **ILISTY** [Supl.]

JELIT *Forma*: typ lelit: szam 8.

Znaczenie: 'jelito w zn I (zob.)': ona máua xory jelit jw. JK

Jelita zob. **JELITO**

Jelitka zob. **JELITKO**

JELITKI blp 'wnętrzości': bl SW II 168. JK

JELITKO *Forma*: typ lelitko: rac AJŚ III m 491; głub jw; koziel SGŚ XIII 160; tar-gór AJŚ III m 491; strzel-opol jw; lubl jw; n-tar ME IX 111; żyw Zb XVII

209; rzesz *ME X 324*; *dęb KotZn 50, Zb X 139*; ryp *MacSł 168*; tor jw.

Znaczenia: 1. *ekspr 'jelito w zn 1 (zob.): Świąty Mikołaju, pasterzu dobytku! Niceś wczoraj nie jadł, Nie masz nic w jelitku [pśn] dęb KotZn 50; koziel AJS III m 491; lubl jw.*

2. *zwykle lm 'wędlina wyrabiana z krwi, kaszy, czasem z innymi dodatkami, w ostonce z jelita; kiszka kaszana': Babucia zabijemy i narobiemy mocka jelitek Cieszyn [Cz] OndrProza 30; Na świąże jelitka to jo sie dycki piszym Ciesz SCiesz II 137; jelitko s prośyńca najlepšy smakuje rac SGŚ XIII 160; zjãud_dwa lelitka koziel jw; jak jelitko smakuje? jelitko || kašãjka niem 3; ciesz AJS III m 491; rac jw; głub jw; prud jw; tar-gór jw; strzel-opol jw; Szczepanowice-Opole SGŚ XIII 160; Śl jw.*

3. *'jakiś chwast rosnący w zbożu': prud jw.*

4. *zag: a. 'czótenko tkackie w krośnie': Leci ptásek popod dasek, lelitko sie za nim wlece? żyw Zb XVII 209; n-tar ME IX 111; dęb Zb X 139; od Sandomierza po Kolbuszową jw XIV 248; b. 'plug': Leci kurek popod murek, jelitko się za nim wlece n-tar jw I 119; c. 'płomień': Cerwone lelitko bije cárne sitko rzesz ME X 324.*

Jelitka *ekspr 'jelita w zn 1 (zob.): koziel AJS III m 491; lubl jw; ryp MacSł 168; tor jw.* JK

JELITO *Formy: typ lelitto: ciesz 18; biel AJS III m 491; pszcz jw, PF V 780; ryb AJS III m 491; rac jw; Racibórz PF VI 696; głub AJS III m 491; koziel jw; gliw jw; Rozbark-Bytom SGŚ XIII 160; pd-zach ok Katowic Nik 29; Ruda Śl SGŚ XIII 160; tar-gór AJS III m 491, ME V 184; strzel-opol AJS III m 491, SGŚ XIII 161; opol PJPAN 6 s 63, SGŚ XIII 161; lubl 1; Śl PWroclA XIV 76; mil [Lub] MPTL XXV 2 s 24; Orawa [Sł] ZNUJ 151 s 29, 126, AJPP 250; Spisz [Sł] AJPP 250; n-tar ME*

IX 192; n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 526; żyw 5; myślen MPKJ V 341, PJPAN 11 s 147, 168; n-sqd 6; jas 1; kroś 9; łań PJPAN 46 s 80; rzesz 8, ME X 207; dęb PJPAN 46 s 80; boch 9; ok Bochni i myślen Świąt 701; krak Krak IV 21, PJPAN 11 s 147, 168; pd ok Chrzanowa MPKJ VII 342; będz AJS III m 491; olk RŁTN XXIV 164; miech jw; kolb PJPAN 46 s 80; tarnob 5; niż 9; sand Sand 263; bus 10; piń 2; jęd RŁTN XXIV 164; zaw AJS III m 491; częs jw; kłob jw; włosz 7; kiel 13, 22; koniec RŁTN XXIV 164; itż 4; puław 11; rad RŁTN XXIV 164; opocz jw; wiel 6, RŁTN XXVIII 171; sier RŁTN XXII 97; łas jw XXIV 164; tęcz PJPAN 41 s 486; łow AGM VIII s 126; skier jw; gar 21, Warchoł 55, 112; sied Cyran 110; miń-maz AGM VIII s 126; pias jw; prusz jw; gtnń 2; wołom AGM VIII s 126; płoń jw; płoc jw; sierp 7; mław AGM VIII s 126; ciech jw; ostroł 9; rawic RWF IX 133; koniń 14; n-tom 2; szam 7; wqg PKJP XIV 145, Pozn VI 14; ryp MacSł 168; tor jw; Chetmiń i Świec pd-wsch Krasn 305; ~ typ elito: sied Cyran 110; chosz [Wilno Lit] PF XX 294; ~ typ eleto [ślęto]: pd-zach ok Kościerzyny LPW I 10; ~ typ leluto: gar Warchoł 55; ≈ M lm -y: pias AGM VIII s 126; miń-maz jw.

Znaczenia: 1. *'część przewodu pokarmowego u człowieka i zwierząt w jamie brzusznej: długi przewód w kształcie rury znajdującej się w jamie brzusznej między żołądkiem a odbytem': puotym je [świnię] 'uozřeze, vlybere ś nej vnuře: to sám ľelita, řerce aji vãtrõbe aji pl'uca Orawa [Sł] ZNUJ 151 s 29; podobno mo ģore jelyta koniec 12; lelitã m'le b'olo włosz 7; vžody mjoũ na ľelitãx, vyćińi mu poũove lelit tęcz PJPAN 41 s 486; ta krovo mo ģyba ģaki ģore ľelita ryb SGŚ XIII 161; Idzie [baba] ďalej, a tu wisi takie ďługie lelitã krak Krak IV 21; Ciesz MPTL XV 2 s 171; biel AJS III m 491; pszcz jw; rac jw; głub jw; ko-*

ziel jw; gliw jw; pd-zach ok Katowic Nik 29; Ruda Śl SGŚ XIII 16; tar-gór AJŚ III m 491; strzel-opol jw; niem 3; opol PJPAN 6 s 63; lubl 1; oles PKJP X 79; otaw ZNW-SPOp H III–IV 271; klucz PKJP X 79; mil [Lub] MPTL XXV 2 s 24; n-tar ME IX 192; n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 526; żyw 5; wad AJŚ III m 491; jas 1; kroś 9; tań PJPAN 46 s 80; rzesz 8; dęb PJPAN 46 s 80; brzes-mp 18; ok Bochni i myślen Świąt 701; pd ok Chrzanowa MPKJ VII 342; bądź AJŚ III m 491; kolb PJPAN 46 s 80; niż 9; kras 3; bus 10; piń 2; zaw AJŚ III m 491; częs jw; kłob jw; kiel 13; puław 11; rad RŁTN XXIV 164; opocz jw; wiel jw; kęp PKJP X 79; sier RŁTN XXII 97; gar Warchoł 55, 112; ostroł 9; rawic RWF IX 133; gtn AJŚ III m 491; lesz jw; wolsz 7; wąg PKJ XIV 145; czar SO XIV 107; lip 2; złotow B II 36; Chełmiń i Świec pd-wsch Krasn 305; chosz [Wilno Lit] PF XX 294; ~ w por: Ta Zosia Ciślanka jak końskie lelito [pśn] rzesz ME X 207.

2. 'oślonka wędliny z poszczególnych jego części': z lefit kebasy robo itż 4; v lefita mięso pxałi kiel 22; r'ubime kiski z lefit. [...] tjo se nażeje duo tyg lefit, a se tjo 'uwaři Orawa [Sł] ZNUJ 151 s 126; Kielbase robimy z wieprzowiny i cie-lynciny [...]. Pote mieliemy przez masinke [...]. Puźnij to wyrobiom jak ciasto i dziejym do jelit n-tar KąśPodh IV 273; Teraz som i śtucne jelita n-tar jw; n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 526; kroś 9; ~ 'z dodatkowymi określeniami dotyczącymi części jelita użytego do wyrobu wędliny (grubego lub cienkiego)': lefita cýnke krak PJPAN 11 s 147; ~ lefita grube krak jw; berą farbą (ze sfyńi), lentke [...] i kaśe, napyxaia jelyta grube i robą jaśńnicę kolb 3; ~ Kielbasiane jelita to te cinykie n-tar KąśPodh IV 429; myślen PJPAN 11 s 147; rzesz 8; krak PJPAN 11 s 147; ~ Kiścone lefita rzesz 8; ~ Nejlepi sie nalywo odrzitm jelito Ciesz SCiesz II 216; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 161.

3. zwykle lm 'wyrób spożywczy w oślonce z jelita': a. 'z krwi, wątroby i kaszy; kiszka kaszana': krupńoky abo lefita rac jw; zrobimy vynci jelit pśy zabijańu głub PJŚ I 93; Z chlebym bydziesz ty jelita jod, rozumisz! Cieszyn [Cz] OndrProza 30; te kref to dovońy do tej kaśe, to se 'uwaři na ty jelita ciesz 15; Při zabijaczce łwarzónóm i prziprawiónóm kasze dowoło się do strzew i robiło się fajne jelita Ciesz SCiesz II 137; Cieszyn [Cz] AJŚ III m 491; Ciesz [Cz] PIJP I 61; ciesz 18; biel AJŚ III m 491; pszcz PF V 780; ryb AJŚ III m 491; Racibórz PF VI 696; prud PlutaDzierż 57; Śl G PWrocław LVII 85; Rozbark-Bytom SGŚ XIII 160; pd-zach ok Katowic Nik 29; tar-gór ME V 184; strzel-opol OIW 75; niem 3; Śl SGŚ XIII 160; Czaca [Sł] AJŚ III m 491; ~ 'z dodatkiem bułki zamiast kaszy': Cieszyn [Cz] Kell II 186; strzel-opol OIW 75; ~ 'z dodatkowymi określeniami precyzującymi gatunek tej wędliny': Nakupiła starych żymeł ['butek'] a kajzerek na biote jelita Cieszyn [Cz] Pieg-Koz 83; ~ kaśne jefita Cieszyn [Cz] Kell II 191; ~ kaśove jefito Cieszyn [Cz] AJŚ III s 8; ~ Kiscane jelita n-tar KąśPodh IV 443; ~ krupanne jefita Cieszyn [Cz] Kell II 203; ~ žymła-ne jefito Cieszyn [Cz] AJŚ V s 27; b. 'z odpowiednio doprawionych ziemniaków': Pożywieniem świątecznem są „jelita”, czyli kiszki, napelniane tarte-mi ziemniakami i słoniną. Kiszek tych nie gotuje się, lecz smaży w smalcu na rondlu Ciesz WMŚ I 6 s 38; Pieczone „jelita” (kiszki) z ziemniaków ciesz MPTL VI 103; Czaca [Sł] AJŚ III m 286 s 8.

4. 'zagrabione na kształt wału siano, zboże po koszeniu': jefito śana abo rojśikõnu prud PlutaDzierż 57; pśet sfo-żyńy robymy lefita strzel-opol SGŚ XIII 161; została yny mjyrwa. [...] seimuje grabij i zaczyna grabać na ścyrńisku. [...] na końcu zgrabuje jefita na kupky głub ResO

9–10; tsa zgroubać śano v lelita opol SGŚ XIII 161; skulej śano na jelita rac jw.

5. 'coś obwisłego, powyciąganego, sflaczatego': Jelito – sweter powyciągany na końcach *lim* 16.

6. 'coś bez wartości': Pómbóczek zapłać za ty jelita, alechmy chcieli inaksze *Ciesz MPTL XV 2 s 171*.

7. 'człowiek wysoki i chudy': prud SGŚ XIII 161; koziel jw.

Jelita 1. 'narządy trawienne w jamie brzusznej u człowieka i zwierzęcia': f kazube som jefita iż RLTN XXIII 175; Jelita mu vylazų z bżuŷa! rzesz 4; vnyčności: le-lita, kiski wiel 6; jak še krove pšebijie, to vilžžō lelita sierp 7; vuz gu pšejexou i lelita z něgu vyšų koniń 19; lelita som v_bżuŷu n-tom 2; Prosili nas na wesele, zabili byka, druchenki zjadły pieceń, druzbowie lelita (wnętrznosci) [pśn] sand Sand 63; všatki ałeta v nym drżała pd-zach ok Kościerzyny LPW I 10; Cieszyn [Cz] AJŚ III m 491; ciesz 15; biel AJŚ III m 491; pszcz jw; ryb jw; rac jw; głub jw; prud jw; koziel jw; gliw jw; pd-zach ok Katowic Nik 29; tar-gór AJŚ III m 491; strzel-opol jw; niem jw; opol jw; lubl jw; oles jw; klucz jw; syc jw; Śl PWroclA XIV 76; Orawa [Sł] AJPP 250; Spisz [Sł] jw; wad AJŚ III m 491; myślen MPKJ V 341; n-sqd 6; kroś 9; tań PJPAN 46 s 80; rzesz ME X 207; tarn AJPP 250; boch 9; krak PJPAN 11 s 168; ośw AJPP 250; będz AJŚ III m 491; olk RLTN XXIV 164; miech jw; kolb PJPAN 46 s 80; tarnob 5; niź 9; zam Pelc II m 48; kraś jw; jęd RLTN XXIV 164; zaw AJŚ III m 491; częs jw; kłob jw; koniec RLTN XXIV 164; lub Pelc II m 48; rad RLTN XXIV 164; opocz jw; sier jw XXII 97; łas jw XXIV 164; łow AGM VIII s 126; skier jw; grój jw; gar 21; sied Cyran 110; miń-maz AGM VIII s 126; ok Otwocka jw; pias jw; prusz jw; gr-maz jw; n-dwor jw; wołom jw; pułt jw;

plon jw; płoc jw; mław jw; ciech jw; łom jw; rawic AJŚ III m 491; gtn jw; lesz jw; wąg Pozn VI 14; ryp MacSł 168; tor jw; ~ 'tylko u zwierzęcia': Jefita ve zvéžeću, f cuoŷeku kiski iż 4; Kiski c^uoŷek to ma ve śrotku, a bydfe to mǎ Jefita kiel 22; le-lito – lelita, to je to fšystko, co zvéžok mo f śrotku gtnń 2; pułt 5; ryp MacSł 168; tor jw.

2. 'płuca': szam 7.

3. 'miękką część czegoś ostnioną skórką, zwłaszcza warzyw i owoców; miąsz': bańa mo skure na výšų (kożusek), a f śrotku lelita i żarno wiel RLTN XXVIII 171.

Frazeologia: wracane jelita 'o czymś niechcianym': Przidóm wracane jelita Ciesz MPTL XV 2 s 174; ≈ dziwać się jak filip do jelit, na jelita 'patrzeć się na coś bezmyślnie, tępo': Ciesz jw s 59; ~ ogolić się jelim 'mieć brudną twarz': Ciesz jw s 155; ~ śmiać się jak filip na jelita 'śmiać się głupio, bezmyślnie': Ciesz jw s 194; ~ wyglądać jak przerwane jelito 'mieć na sobie skąpe ubranie': wyglōgoś jak pšervane jelito ryb 13. JK

JELNA 'samica jelenia; łania': Kasz AJK VIII s 108. JK

Jelniaczek zob. **JEDLNIACZEK**

Jelniak zob. **JEDLNIAK**

Jelniczka zob. **IGIELNICZKA**

Jelnik zob. **JEDLNIK**

I. JELOCH st 'nazwa wołu o płowym, podobnym do jelenia umaszczeniu': Chojn pn-zach S II 95. JK

II. JELOCH st 'okrągły piec żelazny na trzech nogach': chojn S II 95. JK

JELON 'nazwa wołu o płowym, podobnym do jelenia umaszczeniu': wej LPW IV 1393. JK

JELONECZEK ekspr 'jelonek w zn I (zob.): Jeloneczek wyniknół Ziolniecek wykrzyknół [pśn] Mr i Wr SGOWM III 97; Kasz Ram 62. JK

JELONEK *Forma*: typ lelonek: pszcz SGŚ XIII 161; ryb 4; Racibórz PF VI 696; oles SGŚ XIII 161; Śl jw; piń 2; itż 4, PJPAN 35 s 67; opocz 3.

Znaczenia: 1. 'jelen, zwykle młody': jelonkōf już u naz ni mo ryb SGŚ XIII 161; A na stanclowskiej granicy stoi jelonek i ryczy [pśn] resz StefZ I 71; Cieszyn 13 [Cz]; pszcz SGŚ XIII 161; ryb 4; Racibórz PF VI 696; oles SGŚ XIII 161; Śl jw; n-tar KąśPodh IV 274; koniec RŁTN XXII 258; itż 4; rad RŁTN XXII 258; opocz 3; Kasz Ram 62.

2. 'nazwa wołu o płowym, podobnym do jelenia umaszczeniu': Wejherowo LPW I 307.

3. 'motyw zdobniczy w hafciarstwie w kształcie jelenia': vyxaftovaŭam dva jelonki kal 24.

4. 'chrząszcz': a. 'którego samiec ma żuwaczki przypominające poroże jelenia; jelonek rogacz (*Lucanus cervus*): lelonek to taki duży robok z rogami itż PJPAN 35 s 67; uzar me jelonek Szczepanowice-Opole SGŚ XIII 161; pszcz jw; ryb jw; opol jw; lubl 1; tarnob Wiśła XI 31; itż 4; opocz 3; siem 3; b. 'biedronka siedmiokropka (*Coccinella septempunctata*): piń 2.

5. 'w wierzeniach ludowych: jakiś pasożyt wywołujący jątrzenie się ran': Jeżeli rana kilkanaście lat trwa, może się w niej wylądź robak, jelonek, który zagojenia nigdy nie dopuści Krak Krak III 165.

6. 'serek w kształcie młodego jelenia': Na te mniyjsze oscypki sie godo redykołki barzuj: jelonki, kohutki n-tar KąśPodh IV 274. JK

JELONKA *Forma*: typ lelonka: ryb 4; piń 2; kiel RŁTN XXIV 164; rad jw; raw-maz jw.

Znaczenia: 1. 'samica jelenia; łania': piń 2; zaw 1; kiel RŁTN XXIV 164; koniec 12; rad RŁTN XXIV 164; raw-maz jw.

2. 'wyprawiona skóra z jelenia': ryb 4; ostroł 10.

3. 'krótkie, wierzchnie okrycie męskie z jeleniej skóry': obuĭ jelonka, ĭak ĭiżeś, bo žimno žiś Koc SKoc II 55; v jelonce me je nãlepe do gãb [st] Kasz S II 95; Borowiacy noszą ponad to kurtki skórzane, czyli jelonki Tuch ASL I 2 s 9.

4. 'chrząszcz – biedronka siedmiokropka (*Coccinella septempunctata*): piń 2. JK

JELONKOWY *Forma*: typ lelonkowy: koniń 14.

Znaczenie: 'o kolorze: beżowy, płowy, podobny do umaszczenia jelenia': mama maaŭa kšōžečke v lelonkowy uopraŭe koniń 14; Były one [spodnie skórzane] jelonkowe, tzn. w barwie naturalnej skóry o tonacji beżowej Kasz ASL I 2 s 30; Wp Pozn IV 7. JK

JELOSZKA 'nazwa krowy o płowym, podobnym do jelenia umaszczeniu': Chojn pn-zach S II 96. JK

Jelska zob. HELSKA

Jeltka zob. HELTKA

JELŻYCA *Forma*: typ jałżyca: Kasz LPW IV 1387.

Znaczenia: 1. 'jarzęb zwyczajny, jarzębina (*Sorbus aucuparia*): Słup LSW I 393.

2. 'owoc czeremchy': Kasz LPW IV 1387; Słup jw I 303. JK

Jeł zob. IŁ

Jeła zob. IŁA

JELCZEĆ *Formy*: typ jilczeń: ciesz 15; ~ typ jałczeń: Kasz S VII 105.

Znaczenie: 'o tłuszczu: rozkładać się, psuć się i nabierać nieprzyjemnego smaku oraz zapachu': masuo ĩućeje ciesz 15; na taki goron-ce to masuo roz dva jeuceje łecz PJPAN 37 s 347; czemu va ne jeła tego śmãtu, on le stoi ĩ jałćeje Kasz S VII 105; lubl 1; Śl SGŚ XIII 161; biał-podl 1. JK

Jełeczka zob. JOŁECZKA

Jełek zob. IŁEK

Jelka zob. **JODŁKA**

JEŁKI *Forma*: typ ilki: ok Augustowa i Suwałk Maz V 57; Podole [Ukr] PF IV 201.

Znaczenie: 'o tłuszczu: zjętcały': Kupiłam masła, ale taka jelka Wilno [Lit] SLit 207; Masło ilkie (stare) nie jest im bynajmniej wstrętnem ok Augustowa i Suwałk Maz V 57; biało Kudz 151; Podole [Ukr] PF IV 201. JK

JEŁKOŚĆ 'gorzki smak charakterystyczny dla zjętcałego tłuszczu': Lit K II 250. JK

Jelkowaty zob. **IŁKOWATY**

Jelkowy zob. **JODŁKOWY**

Jelmużna zob. **JAŁMUŻNA**

Jelocha zob. **JAŁOCHA**

Jelochna zob. **JAŁOCHNA**

Jelomiucha zob. **JEMIOŁUCHA**

JEŁOP 'człowiek nierozgarnięty, ograniczony, głupi, też jako wyzwisko': był ȳ nos taki nauucyciel, co na żeći ȳture tam cego nie ȳmaȳy godou: ty jeȳope piń 9; ty by ciȳo seżał, jeȳope jakiś! biał-podl I; tęcz PJPAN 37 s 339; węgr AGM IX s 81; płoń jw; biało Kudz 151.

Por. **JOŁOP** JK

JEŁOPA 'jetop (zob.)': jak se mo ȳȳopa jeȳope, to doȳero beda opocz RŁTN XXII 258; ostroł 9.

Por. **JOŁOPA** JK

Jelozka zob. **JAŁOSZKA**

Jelowa zob. **JAŁÓWA**

Jelowaty zob. **IŁOWATY**

Jelowcowy zob. **JAŁOWCOWY**

Jelowiak zob. **JAŁOWIAK**

Jelowica zob. **JAŁOWICA**

Jelowiczka zob. **JAŁOWICZKA**

Jelowiczny zob. **JAŁOWICZY**

Jelowiec zob. **I. JAŁOWIEC**

Jelowity zob. **IŁOWITY**

Jelowizna zob. **JAŁOWIZNA**

Jelownik zob. **JAŁOWNIK**

Jelowy zob. **JAŁOWY**

Jelóweczka zob. **JAŁÓWECZKA**

Jelówek zob. **I. JAŁÓWEK**

Jelówka zob. **JAŁÓWKA**

Jelucha zob. **JAŁUCHA**

Jeluchna zob. **JAŁUCHNA**

Jema zob. **JAMA**

Jembier zob. **IMBIR**

Jembryk zob. **IMBRYK**

JEMIEL 'roślina – jemiota pospolita (*Viscum album*)': bl SW I 444.

Por. **JEMIOŁ** JK

JEMIELCE *Forma*: typ imielce: krak 8.

Znaczenie: 'choroba – ospa (prawdziwa lub wietrzna)': jw. MB

JEMIELE *Forma*: typ aniele: olsz SWM XI 55.

Znaczenie: 'krzew – jemiota pospolita (*Viscum album*)': jw. JK

JEMIELINA *Forma*: typ amielina: sier 5.

Znaczenie: 'krzew – jemiota pospolita (*Viscum album*)': jw. JK

JEMIELNICA *Formy*: typ giemielnica: bl SW I 822; ~ typ lemielnica: n-tar [Orawa] KąśŚt II I s 538; ~ blp typ imielnice: myślen PJPAN 11 s 186; bl SW II 169; ~ blp typ niemielnice: n-tar [Orawa] KąśŚt II I s 701.

Znaczenie: 'choroba': a. 'ospa (prawdziwa lub wietrzna)': n-tar [Orawa] KąśŚt II I s 538; b. 'jakaś dziecięca objawiająca się wysypką': bl SW I 822.

Jemielnice 'choroba – ospa (prawdziwa lub wietrzna)': Jemielnice, imielnice bl jw II 169; n-tar [Orawa] KąśŚt II I s 701; myślen PJPAN 11 s 186. MB

Jemielnice zob. **JEMIELNICA**

JEMIELUCH *Formy*: typ imieluch: gliw SGŚ XIII 161; tar-gór jw; ~ typ anieluch: Wp pn-wsch Pozn III 43.

Znaczenia: **1.** 'prawdopodobnie jemiota pospolita (*Viscum album*)': Na ś. Jana lipę, a raczej anielucha (tj. pęki

lipowego kwiatu późno wyrastające na drzewie – jemiolę?), i takową zatykają w słomę u strzechy *Wp pn-wsch jw*.

2. 'ptak – jemioluszka (*Bombycilla garrulus*): gliw *SGŚ XIII 161*; *tar-gór jw*.

Por. **JEMIOŁUCH** JK

JEMIELUCHA *Formy*: typ imielucha: *tar-gór 4*; *strzel-opol OIW 72*; ~ typ anielucha: *lub PF V 692*; *tur 7*; *kols 9*; *koniń 2*; ~ typ wamnielucha: *ryp MacSt 54*; ~ typ wanielucha: *tur 4*; ~ typ jemienucha: *n-tar 21*.

Znaczenia: 1. 'krzew – jemiola pospolita (*Viscum album*): *ańeluxa kols 9*; *lub PF V 692*; *Maz K II 250*; *tur 4, 7*; *koniń 2*; *ryp MacSt 54*.

2. 'ptak – jemioluszka (*Bombycilla garrulus*): *ymieluxa kiel 3*; *tar-gór 4*; *strzel-opol OIW 72*; *n-tar 21*.

Por. **JEMIELUCHA, JEMIOŁUCHA** JK

JEMIELUSZ *Forma*: typ imieleusz: *myślen PJPAN 11 s 71*.

Znaczenie: 'jemioluszka (zob.): *ciesz 9*; *myślen PJPAN 11 s 71*. JK

JEMIELUSZA 'jemioluszka (zob.): *ciesz 9*. JK

JEMIELUSZKA 'jemioluszka (zob.): *ciesz 9*.

Por. **JEMIELUSZKA, JEMIOŁUSZKA** JK

JEMIELUCHA *Formy*: typ jemięłucha: *Kasz Hilf 166*, *LPW I 307*; ~ typ imielucha: *kiel RŁTN XXII 258*.

Znaczenie: 'ptak': a. 'jemioluszka (*Bombycilla garrulus*): *kiel jw*; b. 'drozd (*Turdus viscivorus*): *Kasz LPW I 307*; c. 'kulik (*Numenius arquata*): *Kasz Hilf 166*.

Por. **JEMIELUCHA, JEMIOŁUCHA** JK

JEMIELUSZKA *Formy*: typ imieluszka: *iż RŁTN XXII 258*; ~ typ mieluszka: *konec jw XXIV 235*.

Znaczenia: 1. 'jemioluszka (zob.): *jińełuska pšyxoži na vėlgi mrus iż jw XXII 258*; *konec jw XXIV 235*.

2. 'roślina, chwast – ostróżka polna (*Delphinium consolida*): *lubar Pelc III m 34*.

Por. **JEMIELUSZKA, JEMIOŁUSZKA** JK

Jemieniny zob. **IMIENINY**

Jemieniucha zob. **JEMIELUCHA**

Jemię zob. **IMIE**

Jemięłucha zob. **JEMIELUCHA**

JEMIOŁ *Formy*: typ imioł: *biel AJŚ II m 197*; *Ruda Śl SGŚ XIII 162*; *zaw 1*; *włoz 4*; ~ typ nabioł: *Cieszyn [Cz] AJŚ II m 197*.

Znaczenie: 'jemiola w zn 1 (zob.): imoū take jagody mo, take listka *zaw 1*; imoū – to jęz na sośnie, jedna gouōska tag jęz jagby śe na guoŕe kouun zbiū *włoz 4*; *Cieszyn [Cz] AJŚ II m 197*; *biel jw*; *Ruda Śl SGŚ XIII 162*; *dąb-tar 3*. JK

JEMIOŁA *Formy*: typ jemiola: *N-tar PTP IV 207*; ~ typ jemniola: *syc SGŚ XIII 162*; *os-maz 10*; *olsz SWM XI 55*; ~ typ jeniola: *resz jw*; ~ typ jamiola: *prud AJŚ II m 197*; *będz jw*; *kolb 3*; *opat 13*; *kozien RŁTN XXII 246*; *siem 3*; ~ typ jamniola: *ryp MacSt 54*; *tcz 3*; ~ typ janiola: *resz PF XXI 34*; *olsz SWM XI 55*; *st-gdań 15*; ~ typ imiola: *Cieszyn [Cz] Kel II 183*; *ciesz 18*; *pszc AJŚ II m 197*; *ryb jw i s 59*; *rac jw m 197*; *tar-gór 4*; *strzel-opol AJŚ II m 197*; *opol jw*; *lubl jw*; *oles jw*; *klucz SGŚ XIII 162*; *żyw AJŚ II m 197*; *wad jw*; *myślen PJPAN 11 s 71*; *n-sqd PPodegr 194*; *zaw AJŚ II m 197*; *częs jw*; *kłob jw*; *opocz 3*; *p-tryb RŁTN XXV 130*; *wiel AJŚ II m 197*; *łęcz PJPAN 37 s 348*; ~ typ amioła: *kozien RŁTN XXII 246*; *gar 20*; ~ typ anioła: *węgr 1*; *nidz SGOWM I 127*; *olsz jw III 97*; *szt 6*; ~ typ anniola: *Mragowo SWM XI 55*; *mrag 8*; ~ typ niemioła: *lubl AJŚ II m 197 s 59*; ~ typ nieniola: *przas FrKurp 65*; *ostroł 2*; *tom Zd 103*; *pis SWM XI 55*; *szczyz jw*; ~ typ niebioła: *Cieszyn [Cz] Kel II 183*; *niem AJŚ II m 197*; *syc jw*.

Znaczenia: 1. 'nieduży zimotrwały krzew pasożytny na drzewach liściastych i iglastych (*Viscum album*): jemńioŭa jes dobrą na lykarstfo, na čišnieńe kf'i syc SGŚ XIII 162; ħimńoła zabero soki ħinnym dżewom opocz 3; jyrńoŭa to rośnie na sośnie ħi jagotki mo take boŭe radomsz 5; ańoŭa – take żeleńutke, pševaźńe na sośnie, topołi; žima, lato ņe męńi koloru gar 20; ħemńioŭa to jest żele take, ħońo vyrasta tak na dżewaŭ os-maz 10; ħemńoła rośnie na bżoże sokól 2; meŭ na scępsę rośnie, na klunaŭ rosno ańoŭy nidz SGOWM I 127; na tan keš, co je na dżewje, mōvĭjim ħańoŭa st-gdań 15; ħemńoła na dąbaŭ majō bāłē jagōda Kasz pn-wsch LPW I 307; Cieszyn [Cz] Kell II 183; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 162; ciesz 18; pszcz AJŚ II m 197; ryb jw i s 59; rac jw m 197; prud jw; koziel SGŚ XIII 162; tar-gór 4; strzel-opol AJŚ II m 197; niem jw; opol jw; lubl jw; oles jw i s 59; klucz SGŚ XIII 162; n-tar KąśPodh IV 275; N-tar PTP IV 207; żyw AJŚ II m 197; wad jw; myślen PJPAN 11 s 71; n-sqd PPodegr 194; kroś 9; boch MPTL X 1 s 198; będz AJŚ II m 197; kolb 3; opat 13; zaw AJŚ II m 197; częś jw; kłob jw; kiel 22; kozien RŁTN XXII 246; p-tryb jw XXV 130; wiel AJŚ II m 197; łącz PJPAN 37 s 348; biał-podl 1; węgr 1; siem 3; przas FrKurz 65; ostroł 2; tom Zd 103; Mrągowo SWM XI 55; mrąg 8; szczyc SWM XI 55; resz jw; olsz jw; rawic AJŚ II m 197 s 59; koniń 14; ryp MacŚł 54; tcz 3; szt 6; kościer 6; wej 3.

2. 'jakiś organizm pasożytny na drzewach, najprawdopodobniej grzyb huba (*Polyporus*): ħeńoŭa – na bżeźińe grżibi so, ħek us stara, ħek ona suŭo pis SWM XI 55; ańĭoŭa – na ħisćatyŭ žżewaŭ olsz SGOWM III 97.

3. 'ptak – jemiołuszka (*Bombycilla garrulus*): n-sqd PPodegr 197; rzesz 8. JK

JEMIOLECZKA *ekspr* 'jemioła w zn 1 (zob.): skunt še tu na naszy tupołi ħemńołecka wżena? biał-podl 1; lub BartJęz 151. JK

JEMIOŁEK *Formy*: typ jamiołek: czar SO XIV 119; ~ typ aniołek: ob 5; Tarnopol 1 [Ukr].

Znaczenie: 'jemioła w zn 1 (zob.): ob 5; czar SO XIV 119; Tarnopol 1 [Ukr]. JK

JEMIOŁKA *Forma*: typ aniołka: ostródz SWM XI 55.

Znaczenie: 'jemioła w zn 1 (zob.): ańoŭki take, co jest taki źęńec na drzeŭe ostródz jw; ĭā čebe zańeńiłam w ħemńołke lub 2. JK

JEMIOŁKI *Forma*: typ imiołki: myślen MPKJ V 343; bl SW II 169.

Znaczenie: 'choroba – ospa (prawdziwa lub wietrzna): Jemiołki, imiołki bl jw; myślen MPKJ V 343. MB

JEMIOŁOWY *psń* 'związany z jemiołą, odnoszący się do jemioły': Grochu nie tłukie, ni prosa, Jęćmieniu nie ruse ni kłosa, Jemiołowo stucko zyje, Zamiast wode rose pije, Po trawie, po trawie Mr Kętrz 80. JK

JEMIOŁÓWKA 'jemiołuszka (zob.): n-tar KąśPodh IV 275. JK

JEMIOŁUCH 'jemiołuszka (zob.): iż 4.

Por. **JEMIELUCH** JK

JEMIOŁUCHA *Forma*: typ jemiołucha: Sanoc ME IX 268.

Znaczenia: 1. 'jemiołuszka (zob.): ħil [jest] v veľkości ħemńoŭuŭy; ħemńoŭuŭa ħńaźji še v lasaŭ gar 20; ħamĭoŭuŭi sō fĕjne ptaki tcz 3; kiel 22; puław 4; Sanoc ME IX 268; siem 3.

2. 'jemioła w zn 1 (zob.): Kasz LPW IV 1393.

Por. **JEMIELUCHA, JEMIELUCHA** JK

JEMIOŁUSZKA *Formy*: typ jemiołuszka: łuk 12; ~ typ imiołuszka: opocz 3; węgr 5; ~ typ nieniołuszka: ostroł 10; ~ typ lełomuszka: Ciesz [Cz] Zwrot 292 s 32.

Znaczenie: 'nieduży ptak, ciemnobrązowy, na końcu ogona żółty, z czubkiem na głowie (*Bombycilla garrulus*):

będe ći pšynośić ptoški, ĵemołuški *lub* 2; ĵimołuška to ptak *opocz* 3; *v* źirńe to tylko ĵile i ĵymołuški *jest bial-podl* 1; ĵemołuški vykuluńei še i zaceju fatać [*'machać'*] skšiduańi *ostroł* 10; Jak wczas na ĵesiyń przileciały lełomuszki [...], to to pokładało na pieknóm ĵesiyń *Ciesz* [Cz] *Zwrot* 292 s 32; *ciesz* 15; *Śl SGŚ XIII* 162; *kiel* 22; *konec* 12; *gar* 20; *tuk* 12; *węgr* 5; *tcz* 3.

Por. **JEMIELUSZKA, JEMIELUSZKA**

JK

JEMKI *Forma: typ jomki: suw* 3, *PKJP II* 2 s 85.

Znaczenia: **1.** 'ostry, dobrze tnący': ĵiła i kosa, i śikera *jomka suw* 3.

2. 'wygodny w użyciu, poręczny': *jomki suw PKJP II* 2 s 85.

JK

JEMNIE 'jemno (zob)': *Kasz Ram* 93; *Stup LPW I* 307.

JK

Jemnioła zob. **JEMIOŁA**

JEMNIUTKI **1.** 'miękki, delikatny, przyjemny w dotyku': tako *jymnutko voda*, tako *mynko biel SGŚ XIII* 162.

2. 'zwinny, gibki': *ciesz* 9.

JK

JEMNO 'przyjaźnie, życzliwie, uprzejmie': *u*en tak *jemno gōdō Kasz Ram* 93; *pōn gādā do mē* tak *jemno Stup LPW I* 307.

JK

JEMNOŚĆ 'dobroć, taskawość, życzliwość': za *jegue jemnoc wšęcě gue kuexajō Kasz Ram* 63; *tān pōn nas pŕeǫł z vālgō jemnocō Kasz pn-wsch LPW I* 307; *Stup jw.*

JK

JEMNY *Formy: typ jamny: lim* 23; *Kasz Hilf* 166; ~ *typ jomny: ciesz* 18.

Znaczenia: **1.** 'miękki, delikatny, przyjemny w dotyku': *Pomacej jako tyn sztof ['tkanina wełniana w dobrym gatunku'] je jymny Ciesz SCiesz II* 139; taki *jymny f palcaŕ*, taki *mynki biel SGŚ XIII* 163; ta *materia je jymno ciesz* 15; *ruośńe u nās ćis*, to *zaŕ jemnā t'ecyna ['igliwie']*, *ze je mynkā, ņe źube Orawa [Śl] ZNUJ*

151 s 100; ciesz 18; *pszcz SGŚ XIII* 162; *lim* 23.

2. 'wygodny w użyciu, poręczny': *mōm tako jymno k^oopacka lubl* 1; *Śl SGŚ XIII* 163.

3. 'gietki': *Prynty se przed plecymim posortujym: zhrubka, zdelka. Ty nejdel-szi a taki jymne dōm łosobno, a taki hrube a krōtszi sōm na stojoki Cieszyn [Cz] Zwrot* 378 s 63.

4. 'smaczny, dobry': *tyn kououć je jymny opol SGŚ XIII* 163.

5. 'o koniu: żwawy, dobrze chodzący w zaprzęgu': *jemny kōń ciesz* 6.

6. 'o człowieku': **a.** 'pracowity': *ośw* 3; **b.** 'przyjaźnie, życzliwie usposobiony, dobry, taskawy': *barzo jemny pōn Stup LPW I* 307; *Kasz Hilf* 166; **c.** 'zachłanny, chciwy': *jemny, taki ŕćivy ciesz* 6; **d.** 'zwinny, gibki': *To dziywczacko było jymne w tańcowaniu Ciesz SCiesz II* 139; *ŕyndoǫi, taki jymny, taki skočny do fšystkiǫ, gŕyntki, taki spryⁿżysty ciesz* 9.

JK

Jemościn zob. **IMOŚCINY**

Jemość zob. **IMOŚĆ**

Jempet zob. **IMPET**

JEMSKI 'duży, okazały': *Cieszyn* 8 [Cz].

JK

Jemszczyk zob. **JAMSZCZYK**

I. JEN I. *spōjnik 'łączy dwa zdania lub dwie części zdania, z których drugie, druga uściśla lub ogranicza to, o czym była mowa wcześniej; tylko': Pijcie chłopczy, pijcie, płacić nie będziecie, jen mie do dziewczyny mojej psewieziecie [!] [pśn] Mp pd Pauli* 202; *Bo mōj Maciek bardzo łebski, jen u niego rozum kiepski [pśn] gtn Pozn V* 120; *chodz SobWppn* 64.

II. *partykuła* **1.** 'komunikuje, że treść zdania stosuje się do wskazanej rzeczy, wielkości, cechy, do wskazanego miejsca, czasu, sposobu itd. i nie stosuje się do niczego innego; tylko, jedynie, wyłącznie': *to jen buōo do zbožo^o. do trovy ņe počeba szub SobWppn* 78.

2. 'komunikuje, że ilość, zakres, natężenie czegoś jest mniejsze niż można by się spodziewać: jedynie, zaledwie': Nie dostatekćić z nią bogactwa wiele, jen chudego wołka [pśn] Cieszyn [Cz] Wisła XIX 382. JK

II. Jen zob. **I. JEDEN**

III. Jen zob. **ON**

I. JENA 1. partykuła 'komunikuje, że ilość, zakres, natężenie czegoś jest mniejsze niż można by się spodziewać: jedynie, zaledwie': łon mǎ jena 16 lǎt, a juź razem ze staremǐ łożes siecze olsz SGOWM III 39; Giź jw.

2. 'okrzyk wyrażający różne emocje, np.: podziw, zdziwienie, przerażenie': jena, cǎż sǎ stało! Kasz S II 96.

W połączeniach: **Jena kochany** 'jw': jena kołani, cǎż sǎ nie zeje! Kasz jw.

O jena jena jena 'jw': o, jena, jena, jena! Kasz jw.

Frazeologia: co jena na świecie 'wszystko, bardzo wiele': upęcym barzo pęńkny ħłyp – umymy pyc – i placeg, i co jena na šveće czar 2. JK

II. Jena zob. **JEDNA** [Supl.]

Jenach zob. **III. JEDNAK**

I. Jenacz zob. **INACZ**

II. Jenacz zob. **JEDNACZ**

Jenacze zob. **I. INACZE**

Jenaczej zob. **I. INACZEJ**

Jenaczej zob. **II. INACZEJ**

Jenaczek zob. **I. INACZEK**

Jenaczka zob. **I. JEDNACZKA** [Supl.]

Jenaczki zob. **INACZKI**

Jenaczy zob. **II. INACZEJ**

Jenaczy zob. **I. INACZY**

Jenaczyć zob. **JEDNACZYĆ**

Jenać zob. **JEDNAĆ** (SIE)

I. Jenak zob. **II. JEDNAK**

II. Jenak zob. **III. JEDNAK**

Jenaki zob. **JEDNAKI**

I. Jenako zob. **I. JEDNAKO**

II. Jenako zob. **II. JEDNAKO**

Jenakówo zob. **II. JEDNAKOWO**

Jenaksze zob. **I. INAKSZE**

Jenakszej zob. **I. INAKSZEJ**

Jenakszy zob. **I. INAKSZY**

JENALIJA w męt: Raz dwa trzy, panna w krosna patrzy, przyleciała, gruchotała jenalija, gromelija – buf! Wr Barcz 55. JK

Jenastny zob. **JEDENASTNY**

Jenaście zob. **JEDENAŚCIE**

Jenaściorak zob. **JEDENAŚCIORAK**

Jenaścioraki zob. **JEDENAŚCIORAKI**

Jenaścioro zob. **JEDENAŚCIORO**

Jenbryczek zob. **IMBRYCZEK**

Jenbryk zob. **IMBRYK**

JENCIE 'okrzyk wyrażający różne emocje, np.: podziw, zdziwienie, przerażenie': Jeden, dwa [...] – Jencie, co to chłop! [...] będzie cało kopa! [rym] chojn Derd 20; jencie, to tǎ mje ħceš zaćić! Kasz Ram 63. JK

Jenczary zob. **JANCZARY**

JENCZKI 'krzewy owocowe – porzeczki (Ribes), też ich owoce': kar LPW IV 1391. JK

Jencyj zob. **INSZY**

Jendor zob. **INDOR**

Jendora zob. **INDORA**

Jendorek zob. **INDOREK**

Jendorka zob. **INDORKA**

Jendorzyć się zob. **INDORZYĆ SIĘ**

Jendór zob. **INDOR**

Jenducha zob. **INDUCHA**

Jendwient zob. **ADWENT**

Jendy zob. **INDY**

Jendyca zob. **INDYCA**

Jendych zob. **INDYK**

Jendyczak zob. **INDYCZAK**

Jendyczek zob. **INDYCZEK**

Jendyczę zob. **INDYCZĘ**

Jendyczka zob. **INDYCZKA**

Jendyczuchna zob. **INDYCZUCHNA**

Jendyczy zob. **INDYCZY**

Jendyczyć się zob. **INDYCZYĆ SIĘ**

Jendyk *zob.* **INDYK**

Jendyka *zob.* **INDYKA**

Jendzierz *zob.* **INŻYNIER** [Supl.]

JENE I. spójnik 'przyłącza zdanie lub wyrażenie, za pomocą którego mówiący koryguje czyjąś opinię, zastępując ją nowym sądem uważanym za prawdziwy': povežǎu, ize to nie baoguoova, ĩene ʔotrok klucz *ME V 230*; aze na věřxu gōry ušǎd, ale tą ogña nie buo, ĩene veľke žuote žvǎři opol *jw 191*.

II. partykuła 'podkreśla zależność między treścią zdania podrzędnego i nadrzędnego': Juž jene po umacku pizsam, žebech wám juž biálego papiéra nie posłała *Proswice-Racibórz PF V 752*.

III. 'okrzyk wyrażający różne emocje, np.: podziw, zdziwienie, przerażenie': *Kasz S II 96*.

W połączeniach: **Jene kochany** 'jw': ĩene kožani! *Kasz jw*.

Jene pane haj 'jw': wej *jw. JK*

JENECZKI 'jene III. (zob.)': ĩenečki, ale tan ʔobras je pžǎnkny! *tcz 7. JK*

JENECZKO *zob.* **CO** [Supl.]

Jenen *zob.* **I. JEDEN**

Jenenaście *zob.* **JEDENAŚCIE**

Jenepalczasty *zob.* **JEDNEPALCZASTY**

Jeneral *zob.* **GENERAL**

Jeneralnie *zob.* **GENERALNIE**

Jeneralski *zob.* **GENERALSKI**

Jeneralstwo *zob.* **GENERALSTWO**

Jenerał *zob.* **GENERAL**

Jenerała *zob.* **GENERALA**

JENĘ 'jene III. (zob.)': ĩena, caž tə gǎdǎš! *wej S II 96. JK*

JENGLA *st* 'wygięta półokrągła płoza przy kołysce; biegun': *stup MPKJ VI 200; Stup LPW I 303. JK*

Jengrest *zob.* **AGREST**

Jenica *zob.* **JEDNICA**

***JENIEC**

Jeniecki *zob.* **NIEMIECKI**

Jenik *zob.* **JEDNIK**

Jeniola *zob.* **JEMIOŁA**

JENIU 'jene III. (zob.)': *dqb-tar 5. JK*

JENIUCHNO 'przed chwilą, dopiero co': *Kuj II 271. JK*

Jenkasent *zob.* **INKASENT**

Jenkast *zob.* **INKAUST**

JENKI 'jene III. (zob.)': ĩenki! co ĩǎ zrobýł! *pd-zach ok Kościerzyny LPW I 308; [rym] chojn Derd 20; Kasz Ram 63. JK*

JENKIE 'jene III. (zob.)': ĩenke, co to ǔłopa! *chojn LPW I 307. JK*

Jenkorka *zob.* **RANKORKA**

Jenszy *zob.* **INKSZY**

JENKU 'jene III. (zob.)': ĩenku, tak ǔtuko va ĩesta nazed! *Kasz S II 96; ĩenku, ĩu pue nas! Kasz Ram 63. JK*

Jenkubator *zob.* **INKUBATOR**

Jennak *zob.* **III. JEDNAK**

Jennaki *zob.* **JEDNAKI**

Jennako *zob.* **I. JEDNAKO**

Jennakowy *zob.* **JEDNAKOWY**

Jennerał *zob.* **GENERAL**

Jennoralnie *zob.* **GENERALNIE**

Jennoręczni *zob.* **JEDNORĘCZNI**

Jenność *zob.* **I. JEDNOŚĆ**

Jenny *zob.* **INNY**

JENO *Forma:* typ eno: *pszcz BMJP XIV 111, PJS IV 12; ryb 13, BMJP XIV 106, 108, 110, SGŚ XIII 29; rac SGŚ XIII 30; prud BMJP XIV 131, DobrzNiem I 84, PlutaDzierż 54; koziel BMJP XIV 112–3, ME V 129, 130, SGŚ XIII 29; gliw SGŚ XIII 29, 30; Katowice-Bogucice JLIgP 89; tar-gór SGŚ XIII 29, 30; niem BMJP XIV 137, 139, 142, 143; Zakrzów-Opole SGŚ XIII 30; opol JP XLI 211, SGŚ XIII 29; lubl SGŚ XIII 29, 30; oles jw 29; oław BMJP XIV 151; żyw 6; pog Grój i Pias Kozł 358; gar 4; sierp MAGP X s 63; dział NT I 201; ostroł MAGP X s 63; etc Wisła III 569; giż PF XXII 266; mraq SGOWM III 40; nidz jw 39; Mr Plon 7; olsz BWM 129, SGOWM III 40; Wr Stefł 30; ostródz SGOWM III*

39, 40; *Ostróda jw* 40; *ryp MacSł* 212, *PIJP VII* 96, 112; *tor MacSł* 212; *n-miej BMJP XIII* 49, *NT I* 217; *świec NT I* 167; *Koc Pobł* 153; *szt 4, BMJP XIII* 46.

I. przystówek 'przed chwilą, dopiero co': *ńi ma go doma, uõn jano višet do šoišada Wr StefSł* 51; *třep^uoceš so skřýdákami, χ^uoc słońúšk^uo vχ^uozý jeno Kasz pn-wsch LPW I* 308; *Koc Pobł* 153; *wej LPW I* 308.

II. spójnik **1.** 'łączy dwa zdania lub dwie części zdania, z których drugie, druga uściśla lub ogranicza to, o czym była mowa wcześniej; tylko': *zaros puída, yno se vezna χleba ryb SGŚ XIII* 29; *čekei no kfíla, yno se uoblyka opol jw; ńig go ńe vižál, jyno cuři jęgo głos Orawa* 8 [Sł]; *Za mały cas drzewo było ściynte i na wóz wyložone, jeno sie do chałupy brać n-tar KąšPodh IV* 275; *Pánjehus nic mu nie pedziál, jono kázál mu [św. Piotrowi] kosić za tęgo kosiárza wad Lud XX* 247; *pšoži dųug ńe zmarńou, jak še spuaciuo, to byuo, jono mušou spuacić żyw NT II* 109; *to jest to samo, eno po mazursku šle, a po polsku pušorki ostródz SGOWM III* 40; *baubam gisu ńe puejexou, jeno cuk mou uopuzńeńe kar I; ńi móm žalu do ńikogo, jeno do samęgo sebe pog Kościer, Chojn i Byt S VII* 107; *Cieszyn [Cz] MPKJ IV* 298; *biel jw; pszcz jw; rac SGŚ XIII* 163; *prud BMJP XIV* 131; *koziel SGŚ XIII* 29; *gliw jw; Katowice-Bogucice JLiGP* 89; *tar-gór SGŚ XIII* 163; *strzel-opol OIW* 48; *niem BMJP XIV* 137; *lubl SGŚ XIII* 29; *klucz ME V* 234; *n-tar [Orawa] KąšSł II* 1 s 387; *n-sqd Dul* 99; *kroś* 9; *brzoz* 4; *Rzesz ME X* 335; *kolb NT II* 157; *tarnob* 5; *bił JP XLII* 225; *kraś NT II* 161; *włosz* 4; *lubar NT II* 165; *bial-podl* 1; *płoc NT I* 170; *graj* 1; *pis SGOWM III* 41; *Mr jw; resz jw; olsz BWM* 129; *lesz NT I* 138; *lip* 2; *ryp PIJP VII* 96; *wyrz PKJP II* 1 s 127; *złotow jw; sęp-kraj jw; tuch BMJP XIII* 25; *chełmiń NT I* 162;

brod jw 170; *n-miej BMJP XIII* 49; *świec NT I* 167; *Koc SKoc II* 53.

2. 'łączy dwa zdania lub dwie części jednego zdania przeciwstawne, skontrastowane w treści; lecz, ale': *ńe śmauo być f_kośćele tam uotprařano po polsku, yno po męmęcku opol JP XLI* 211; *dovńi my ńigdy rzy ńe wożyli, yno mężyli na marki ryb* 13; *χoźót [do szkoły], jeno pišaž ńe umńe jas* 4; *ńe muvi še złovi, jeno złape kras* 3; *a ta zmora ńe zuaži, jeno jaže dali płoc NT I* 177; *tero ńe muvõmy najõńć, jyno żyžavić wolsz* 7; *a tu curka – ńe vnučka, eno curka, ta żeńata – tyš maua zdažeńe ryp PIJP VII* 112; *ta'pałēm ribi! no, a doś zęś nałapał – pita še ńežývěć? o, doś, enom ńe porežíl jix přińěśc dział NT I* 201; *Nie na tom ci stawál, zebyš wybijała, jenom na to stawál, zebyš tańcowała [pśn] Rzesz ME X* 98; *ale uon m^uu ńic ńe dál, jeno g^uo vřúćýł Kasz pn-wsch LPW I* 308; *ciesz ZNUJ* 495 s 115; *Ciesz SCiesz II* 139; *pszcz BMJP XIV* 111; *prud NT I* 20; *strzel-opol KwOp XIII* 2 s 93; *niem BMJP XIV* 143; *brzes-śl NT II* 69; *n-tar KąšPodh IV* 275; *n-tar [Orawa] KąšSł II* 1 s 387; *lim* 8; *n-sqd PPodegr* 196; *[pśn] jaros* 1; *tarnob* 8; *ńiž NT II* 160; *tom-lub Wiśta XV* 731; *lub* 7; *[pśn] etc Wiśta III* 569; *giž PF XX* 266; *pis SGOWM III* 41; *nidz jw; ostródz jw; Mr i Wr NT I* 202; *[pśn] wąg PKJ XVI* 139; *wyrz PKJP II* 1 s 127; *złotow jw; sęp-kraj jw; świec NT I* 164; *st-gdań jw* 203; *Koc SKoc II* 53; *szt BMJP XII* 46; *[pśn] Mal Wiśta III* 75; *Kar S VII* 107; *Kasz pd-wsch jw; wej LPW I* 308.

3. 'wprowadza zdanie podrzędne, informuje, że to, o czym jest mowa w zdaniu podrzędnym, działo się niewiele wcześniej niż to, o czym jest mowa w zdaniu nadrzędnym; ledwo, zaledwie': *Jeno zašli ka na zábawe, syndy bitka, zwybijane okna, okropnie sie bijali n-tar [Orawa] KąšSł II* 1 s 387; *jěnom pšýseu, zarań mę d^uo r^uob^uoty*

kroś 9; Jenóm sie napiéła, Jasiéjku, twojégo, Zaraż-sie zmiéniéło Uod-razu jednégo [pśń] tarnob AE XVIII 85; tak eno še začéno rozvjidńać, baržo buąśaą tor MacŚt 212; n-tar KąśPodh IV 275; ryp MacŚt 212.

4. *'komunikuje, iż to, o czym mowa w zdaniu poprzedzającym, osiąga wysoki stopień intensywności; aż': to jeno śa kos ruąą z ném [tak grał] olsz SGOWM III 41.*

III. partykuła 1. *'komunikuje, że treść zdania stosuje się do wskazanej rzeczy, wielkości, cechy, do wskazanego miejsca, czasu, sposobu itd. i nie stosuje się do niczego innego; tylko, jedynie, wyłącznie':* *ón by yno za żoużmi Iotoų ryb SGŚ XIII 29; jeno spodni ni ma, to čša puś kupić ci kraś 7; ale antek yno maχnōn ryńkōm lubl SGŚ XIII 29; davnī to te ũoberki jeno dokoąa graj 1; jyno sukńā byąa jedwabńā wąg PKJ XVI 134; mi vjōjizeli te žito řěncami; jěno vjika i groχ běli na grōmatki skulńěnte szt BMJP XIII 44–5; b^uōg v nēbe je jěno jedān Kasz pn-wsch LPW I 308; Cieszyn [Cz] Wiśta XIX 381; ciesz ZNUJ 340 s 250; pszcz SGŚ XIII 163; rac jw; koziel ME V 129; tar-gór SGŚ XIII 29; strzel-opol jw 163; opol jw; oles jw; brzes-śl jw; Śl jw; n-tar KąśPodh IV 275; n-tar [Orawa] KąśŚt II 1 s 387; tarnob 8; koniec 19; [pśń] opocz MPTL VII 243; gar 4; biel-podl 2; tor BMJP XIII 34–5; tuch jw 26; Koc SWes 30; chojn 5; Kasz pd-wsch S VII 107; wej LPW I 308.*

2. *'komunikuje, że ilość, liczba, zakres, natężenie czegoś jest mniejsze niż można by się spodziewać: jedynie, zaledwie':* *jeśce mu jyno ptaśigo mlyka tśeba biel 6; yno mu dva zostauy gliw SGŚ XIII 29; tą yno byųy dŵe baby [pśń] koziel jw; nēžŵež skocuų, urvāų dŵe, a vilk jěno jedną opol ME V 208; Já jeno kawaleček chleba z masłym zjym, albo bułecke n-tar [Orawa] KąśŚt II 1 s 387; troχā jono vysy żyw 13; zańim dosąam, to jús fsystko rospśedaųy, vystauąam*

še jeno i řic ře kupiųam lub 12; zostauo jāno dwoje: cōrka ji syn zā nōm niź NT II 158; z dŵunāstu jāikuf vilanuo śa ano ũośōm Wr StefŚt 30; ja mam ěno tśi morgi, ten budŵneček to mńe še należŵy etc SGOWM III 39; to jeno košťajō pāc zlotōχ Kasz S VII 107; Cieszyn [Cz] PamŚt XVI 219; ciesz 18; ryb BMJP XIV 108; rac JP XXXI 33; prud PlutaDzierź 54; Siemianowice Śl ME V 176; strzel-opol OIW 51; niem BMJP XIV 137; oles SGŚ XIII 29; otaw BMJP XIV 151; klucz ME V 236; syc BMJP XIV 159; wad JP XXXVII 133; kras 2; kraś 5; ploc NT I 171; olec SGOWM III 39; etc jw; mrąg LL III 3–4 s 77; nidz SGOWM III 39; ostródz jw; os-wp 5; krot 17; czar 2; ryp PIJP VII 49; zlotow B II 36–7; tuch RŁTN XXII 15; st-gdań 9; [pśń] Koc SWes 30; szt 4; chojn 5; Kasz S VII 107.

3. *'nawiązując do jakiejś sytuacji lub do czyjejś opinii, wprowadza sąd polemiczny w stosunku do wypowiedzianego wcześniej; przecież, wszak':* *Ale jeno se nie rōbcie telo starości prze nás, dy my juz przecie powiecerzali n-tar [Orawa] KąśŚt II 1 s 387; No dy, to jyno nie grzych sie zapytać, przecó tak po dōmak chodzicie, jescie wiecōr n-tar [Orawa] jw 394.*

4. *'komunikuje, że stan rzeczy, zdanie itp. mają, miały miejsce mimo określonych przeciwności; jednak, mimo wszystko':* *No toście sie jeno dockali, strynā, ze jaz z Krakowa przijechali wase kobierce obziyrāc n-tar [Orawa] KąśŚt II 1 s 387; Juz piyknieście to, panie Kazku, wytlōmacół, nale ja jyno nie wierzym, cōby ci Ruski tak jacy nás niechali n-tar [Orawa] jw 394.*

5. *'wyraża stosunek emocjonalny mówiącego do sytuacji':* *Ci piekielnicianie, ci sie jeno rozumieli na muzyce, iście tradycyjo tako majo muzykancko n-tar [Orawa] jw 387; To jes jyno głupie stworzynie ta kura n-tar [Orawa] jw 395; Prawdziwy*

z ciebie duch! Jano cia duchem nazwać! *Koc SWes* 39.

6. 'komunikuje, że mówiący ogranicza swoją prośbę lub życzenie do minimum; chociaż, przynajmniej': A no toć wej już cas [na źniwa]. [...] Eno żeby Pan Bóg pogode dał, żeby można psięknie i sucho zebrać *Mr Plon* 9; Kieby jano ta sztudera-cyjá teraz nie buła taká trudná *Wr Bar* 47.

7. 'wyraża twierdzącą odpowiedź na pytanie o rozstrzygnięcie; tak': *Cieszyn* 7 [Cz]; *tarnob MAGP XI* s 25; *Łow PF XIV* 360; *koniń MAGP XI* s 25.

8. 'używana w zdaniach wyrażających groźbę': jěno nie pšyž na čas, to cě tak zuo-je, że popańentoš *kroś* 1; iąno iá ce χuicá *Tuch PKFP VII* 1 s 108; jeno tə mé tą vlezə, to uuzdřyš, co nastąpý *Kasz pn-wsch LPW* I 308; *wej jw*.

9. 'używana przed czasownikami w celu wyróżnienia komunikowanej czynności lub komunikowanego stanu': tak to jyno buχuo biel 6; A pon uczyciel jyno sie skryncił na stołku i kozoł mu siadaj *zyw ZarP* 14; Granaty i kulki eno wyły nade mno *n-miej NT* I 217; *ryb* 4; *klucz ME* V 207; *Lim; krak Wisła* XIV 269; *tarnob LL XIX* 3 s 35; *mrąg SGOWM* III 40; *ostródz jw*; *gnież SobWpśr* 110; *tuch JP* IX 57.

10. 'używana z czasownikami w trybie rozkazującym wzmacnia życzenie, prośbę, polecenie lub rozkaz': yno pšiž na čas *gliw SGŚ XIII* 30; leć yno do ćotki francki tam, ńny majōm tako maść na noga *lubl jw*; jěno zaroz vrocej *kroś* 1; uon muvi do niχ: jěno nie lenkajće še! *bił* 7; woło še: χ'óc jeno tu! *kras* 3; χuopše, χoż eno ale prentko *olsz SGOWM* III 40; Jeno nie rób zara krzyku *Mr i Wr SGOWM* III 40; pōž jyno sa tutej *wąg PKJ XIV* 134; iž jeno po te uaxy *czar PFP XII* 132; ianō nēχ tu pšinže *tcz* 3; iano tam nie χoż vancě *Koc SKoc II* 53; jeno nie z oči zǵiń! *pog Kościer, Chojn i Byt S VII* 107; [pśn] *ciesz PieśniŚl III* 70; *pszcz PJS*

IV 12; *rac SGŚ XIII* 30; *prud DobrzNiem* I 84; *koziel SGŚ XIII* 163; *Ligota-Katowice PieśniŚl III* 60; *tar-gór SGŚ XIII* 30; *strzel-opol jw* 163; *Zakrzów-Opole jw* 30; *oles jw* 163; *żyw* 6; *kozien* 17; *pog Grój i Pias Kozł* 358; *gar* 4; *sierp MAGP X* s 63; *ostroł jw*; *Mr Plon* 7; *Wr Bar* 50; *Ostróda SGOWM* III 40; *koniń* 29; *złotow* 3; *Koc MPKJ III* 253.

11. 'używana z inną partykułą, innym spójnikiem lub zaimkiem, zazwyczaj po nich, aby podkreślić zależność między treścią zdania podrzędnego i nadrzędnego': latojš eymy mēli baržo ćysko ze źniwōma, bo yno padoų desc niem *BMJP XIV* 142; źěma sě zapaduą, co jěno kto stanōų *kroś* 9; ftedi lis, iá iąno pšišli do iązora kážau vīilkovī fsažić uogōn do vodi *chojn PKFP VII* 1 s 133; pšipōmniauo ji se, że ramža [nw] ji kedyś zdrażyu, że uōnego ny da se inacy zaćić, jak yno lipovym kosturym *ryb BMJP XIV* 110; Któ jest jeno w chałpie, to kozdy musi robić *n-tar [Orawa] KąśŚl II* 1 s 387; to kedyś to zavdy po vosce ięχali fšyske gospodaže i fšyske, kto jeno buų, i tak źoske dokoųa objęχali *nidz SGOWM* III 40; mōf, bapka ni ma nic do roboti, nēχ χoc iano pēže *st-gdań* 9; *niem BMJP XIV* 139; *żyw Mies-Pog* 9; *brzoz NT* I 102; *świec jw* 172.

IV. w przyspiewie: Hola jeno, hola – malowane drobno, dobrze ci sie pasie – Hanusiu nadobná? Hola la! *lim Zb* V 114; Hosa jeno hosa, Na trzewiczku rosa *olk jw* X 324; Tudom jeno tudom, Mam dziewcyne chudom *n-tar jw XII* 171.

W połączeniach: **A jeno** 'wyraża wzmacnionie twierdzenie': *kroś Lud* VI 42; *brzoz* 1.

Ba jeno 'jw': *brzoz* 1.

Ba jeno jak 'jw': *kroś PF XIV* 126.

Ba ta jeno 'jw': iak^oosi tak sęži i sęži, niż ny r^oobi: c^oosi iⁱ muśi być. – ba ta jyno! *kroś* 5.

Jeno tylko *intens* 'tylko': mne nie byuo nic a nic, jeno tylko vuosy opaliuem *ryp PIJP VII* 100.

Jeno wej 'podkreśla intensywność czynności, o której mowa': ěno věj, ěm še doś namaxaα ostródz SGOWM III 40.

Jeno že 'tyle że': ten dešč byu dobry, ěno že ěgo byu pšydužo ryp PIJP VII 92; ale to ěe była zādñā stvora, to był řecyviśce nas řes, ěno ze, ěakō to kavalěřā, ěā tyz byl p'ot Źumorēm n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s 29; to bežemy godać, ěag my za vħode pšegañali krovny [...]. ěno ze ěesce cēmno byu, to ěuz ěne bužili, a ěojcež ěus s krovañi pot puote n-tar JP XLVIII 50; sierp FrMaz 219.

Nie jeno... ale 'nie tylko..., ale': faktyčne, zdroy florek [nw] ěny yno gynšom, ale i kurrom ěny darovou, poduśy i do plecaka potkou ryb BMJP XIV 106.

No jeno 'wyraża twierdzenie; tak': brzoz I; dqb-tar 5; kolb I; sand 9.

F r a z e o l o g i a: jeno co 'przed chwilą, dopiero co': ěano^s cħo^s uo^sděaxali złotow B II 37; ~ jeno jeno jeno 'bardzo blisko, tuż tuż': ěuś sħfyceñe [tonącej dziewczyny] za reñke byu ěuś ěeno ěeno ěeno – a ěa začunem še bać, bo še zavre i ěa ryp PIJP VII 97; ~ že jeno 'w wysokim stopniu, bardzo': dužo běguf roběu, tak zajmaju že ěeno tor 3; ≈ jeno patrzeć 'za chwilę, w najbliższym czasie': Les i stěkaj, bo tu jeno patrzyć tych, co nastěpujo i nastajo na moje życie ok Przasnysza Chelch I 79.

Zob. **CO, GDZIE, KEJ** JK

Jeno(-) zob. **JEDNO(-)**

JENOĆ I. przystówek 'komunikuje, że do osiągnięcia pewnego celu wystarczy wykonanie jakiejś czynności lub zaistnienie jakiegoś stanu; tylko': Już nasz tłomok spakowany, Już na stoliku leży, jenoć go wziąć na ramienie I wynieś go za dźwierze [pśn] Lubl Rog 5.

II. partykuła 'komunikuje, że treść zdania stosuje się do wskazanej rzeczy, wielkości, cechy, do wskazanego miejsca, czasu, sposobu itd. i nie stosuje się do ni-

czego innego; tylko, jedynie, wyłącznie': Kaczmołreczka jym nalywo i szpotawom gambóm sie uśmijcho. Aly nalywo jynoć tóm lewóm rankóm, iže tako ś nijj majkuta opol ŚmKl 66. JK

JENOK spójnik 'łączy dwa zdania, równoważniki zdań lub wyrażenia, przy czym część zawierająca spójnik przedstawia warunek w istotny sposób ograniczający lub uściślający zakres odniesienia poprzedniego zdania, równoważnika zdania lub wyrażenia; tylko': Já tyz tak myślał, jak pán, jenok sie nie kciałek panu naprzykrzać wad Zb VII 38.

F r a z e o l o g i a: jenok raz 'szybko': ěynok ros zmusu ['zjadła z apetytem'] to ěapko lim 16. JK

Jenórko zob. **JEDNÓRKO**

I. Jenóz zob. **I. JEDNÓŻ**

II. Jenóz zob. **II. JEDNÓŻ**

Jenralski zob. **GENERALSKI**

Jenralstwo zob. **GENERALSTWO**

Jenrał zob. **GENERAŁ**

Jenrała zob. **GENERAŁA**

Jenrałów zob. **GENERAŁOWY**

Jensień zob. **JESIEŃ**

Jenspektor zob. **INSPEKTOR**

Jenstrument zob. **INSTRUMENT**

Jenszy zob. **INSZY**

Jentałek zob. **ANTAŁEK**

Jenteligencja zob. **INTELIGENCJA**

Jenteligencyj zob. **INTELIGENCYJ**

Jenteligent zob. **INTELIGENT**

Jenteligentnie zob. **INTELIGENTNIE**

Jenteligentnik zob. **INTELIGENTNIK**

Jentencja zob. **INTENCJA**

Jenteres zob. **INTERES**

Jenteresować (się) zob. **INTERESOWAĆ (SIĘ)**

Jentkorka zob. **RANKORKA**

JENU 'okrzyk wyrażający różne emocje, np.: podziw, zdziwienie, przerażenie': ěenu, co ti robziś? dāě tamu pokuě! Wr StefŚl 51.

W połączeniach: Ach mój jenu pśn 'jw': I w stodole mom nie ziele, I na górze, ach mój jenu, A dziód z jizby nie wyjedzie, Aż mu w torbzie przybandzie *olsz StefZ III 64.*

A jenu 'jw': a jenu, co to čuožek mušáu vitřimać! *olsz StefJ 79.*

Mój jenu 'jw': Deska sia zlámała, za mocno ji dáł. Mój jenu, co teraz bziédák mniáť robić? *Wr SGOWM III 98.*

Jenwalidztwo *zob. INWALIDZTWO*

Jenwentarz *zob. INWENTARZ*

I. JENY *Forma: typ eny: Cieszyn 2, 7 [Cz], BMJP XIV 58, Kell II 94, PIJP I 45, ZNUJ 495 s 107, Zwrot 106 s 14; ciesz BMJP XIV 26, 29, ME IV 25; pszcz JLigP 73; ryb 4, 13, BMJP XIV 94, 96; rac PorJ 53 z 9 s 38; gľub NT I 15, PJS I 70, 74, 78, 92; prud PlutaDzierz 54, SGŚ XIII 36; koziel ME V 142, SGŚ XIII 36, ŚmKl 10; gliw BMJP XIV 112.*

I. przystówek 'komunikuje, że do osiągnięcia pewnego celu wystarczy wykonanie jakiejś czynności lub zaistnienie jakiegoś stanu; tylko': takigo mizeroka to yny polna v pysk i už leży ryb 13.

II. spójnik **1.** 'łączy dwa zdania lub dwie części zdania, z których drugie, druga uściśla lub ogranicza to, o czym była mowa wcześniej; tylko': Tata mój prawili, że to była prawda. Jyny jo w taki czary nie wierzim *Cieszyn [Cz] Zwrot 92–3 s 15;* zaś pošu na wěsady, na obmowy. tam se níz ne robi na wěsaday, yny obmovo jednego kole drugigo ryb 13; to tyn zajonček se tak pšitulou ku jego mańe [...], a to uona go tak pšikrova [...] ale ne tom pežinom, ta jag jo ce pšikryvo, eny ona go tak sobom pšikryva gliw *BMJP XIV 112;* jinačy być ne može, jeny tak, jak nō bog všexmogoncy objaviu koziel *ME V 118;* f tim dnu krovny ne dały mlyka, yny kref gľub *NT I 15; Cieszyn [Cz] BMJP XIV 58; ciesz ME IV 25; biel BMJP XIV 41; pszcz JLigP 73; rac PorJ 53 z 9 s*

38; żyw *NT II 74–5; wad 19;* ~ w przyst: Dobre bylo, jyny mało, na repete nie zustało *Ciesz MPTL XV 2 s 50;* Každo dziołcha do, jyny nie dycki, nie wszyndzi i nie každydu *Ciesz jw 104;* Baba chłopu nie umrze, jyny dziecióm matka *Ciesz jw 21.*

2. 'łączy dwa zdania lub dwie części jednego zdania przeciwstawne, skonstrastowane w treści; lecz, ale': Maryjka nny špiywała, yny patrzała przed sia koziel *ŚmKl 10;* bo tam ne praviľi „jizba”, yny „komora” *ciesz BMJP XIV 29;* pšedać ne čcał, jeny darovać koziel *ME V 92;* jexou aj přez moře jakiši, yny přez jaki jo už zapomnaa *Cieszyn [Cz] PIJP I 45;* teraz ne uviži konščka pola, yny same stavěna *Cieszyn [Cz] Kell II 94; prud PlutaDzierz 54;* ~ w przyst: Chłopa nie cyganić, jyny mu tež wszytkigo nie prawić *Ciesz MPTL XV 2 s 30.*

3. 'wprowadza zdanie podrzędne, informuje, że to, o czym jest mowa w zdaniu podrzędnym, działo się niewiele wcześniej niż to, o czym jest mowa w zdaniu nadrzędnym; skoro tylko, zaledwie': jeny prišotel na sataš, tožex se bał *ciesz BMJP XIV 25.*

III. partykuła **1.** 'komunikuje, że treść zdania stosuje się do wskazanej rzeczy, wielkości, cechy, do wskazanego miejsca, czasu, sposobu itd. i nie stosuje się do niczego innego; tylko, jedynie, wyłącznie': jyny v nežełe my dycki šadovaľi v alkyřu *ciesz 15;* ty byž yny papinki žyraa ryb 13; jeny jim třeba gořauki [rym] *pszcz ME V 7;* a žauden němi ne śmau jechać jeny on koziel *jw 116;* tojš yny ti mōg vžōšć, bo inšego tu ne bylo gľub *PJS I 92;* Śwynty Jozefku, dyć jo jyny ciebie miol nejradšy *Cieszyn [Cz] OndrProza 14; Cieszyn [Cz] PIJP I 45.*

2. 'komunikuje, że ilość, zakres, natężenie czegoś jest mniejsze niż można by się spodziewać; jedynie, zaledwie': Jo móm jyny koszulym na siebie, a ni ma mi zima *Ciesz SCiesz II 139;* co by mēľi za roži-

ce pōmoc, ĵagby bylo ųešyńc synkōf a yny dųe ųouųy *Cieszyn* [Cz] *ZNUJ 495 s 107*; bo yny kōsek pola stšaskaųy *głub PJS I 70*; i tag juų ųe byuo eny trųi *koziel ME V 142*; na ĵedyn rog yny stoųo *prud PlutaDzierų 54*; majōm ĵyny ĵednōm cere *ciesz 9*; ųe uų ĵyny dwa ųote z^oostaųy *ciesz 7*; ĵo pšyce, pańe, ĵeny tag ĵenym ^ookem ųiųe *chodz SobWppn 49; Zakopane Lud VII 183*; ~ w *przysł*: Chłop mo dziesiyńc sił, baba ĵyny ĵednōm, a to jeszcze na poły z błechōm *Ciesz MPTL XV 2 s 31*.

3. *‘używana z czasownikami w trybie rozkazującym wzmacnia życzenie, prośbę, polecenie lub rozkaz’*: dočekj! ĵyny ųe byj taki ĵipki, ųebyš potym ųe ųaouou *ciesz 9*; ĵyny ųe bydų taki pewny siebie! *Ciesz SCiesz II 139*; A dwa ryński? – Dostaniesz, ĵyny naprzōt powiyec! *Cieszyn* [Cz] *Zwrot 55 s 9*; na dųc, ĵyny čakej: ^oń ĵi tam tego nauali, ųe ańi tego ųe uńeš *ciesz 4*; ųe ogladej se, ĵeny ĵių *głub ME V 86*; pōc sam yny *ryb 4*.

4. *‘wzmacnia wypowiedź, podkreślając zakres, intensywność komunikowanej czynności lub komunikowanego stanu’*: A tyn sie ĵyny przewraco [z *bōlu*] a kulo *Cieszyn* [Cz] *PamSł XVI 216*; a ĵyny bisaguĵe i nių ųe robi *Cieszyn 7* [Cz]; tak ųe to ĵyny čerųyńało *ciesz 6*; yny čkaų a ųy moųe se naćkać *głub PJS I 78*; Głowa sie mu ĵyny zatoczyła, i pras! Do krzipy *ryb JP XXXI 172*; ta krova yny bući v *chleųe*, bo *chce* ųrać *głub PJS I 74*; a to trfaųo došć dųugo i pan z bryčki ĵeny vyglōdau *gliw ME V 163; koziel jw 112*.

5. *‘używana z inną partykulą, innym spójnikiem lub zaimkiem, aby podkreślić zależność między treścią zdania podrzędnego i nadrzędnego’*: ųna mušųi meć *fšysko*, co se yny spobogne [*‘zauwaųy’*] *Cieszyn* [Cz] *AJS V s 81*; uš tak *fšyskiego moš*, co yny by dušyčka račyua, a ešče s pragliuošći pazury vųčōngōų, ųeby coų vųōńš *ryb 13*;

doųōtka – cō ĵyny f kōšcelųe ųyaduĵe, ųe barųō pōboųna *jaros 1*; počekj, ĵag ĵyny slezym *Cieszyn 2* [Cz]; A chto yny na ta gōra wejzdrzoł, to mu sie zarōtųki lynųyki loĵniste pokolųzowaųy i musioł pōńšć precz *strzel-opol ŚmKl 80*; Dała tēmu kucharzoųi złote ĵapko, aby jōm tam ĵeny pušcił *Cieszyn* [Cz] *ME IV 78*; moĵi *chop* ĵest mešōńček – tak ųn ųšycko vųšveći, *chōby* ĵeny do kōńtka za pēc *koziel jw V 103*; Niechby juų bylo, ĵak chćiało, ųeby ĵyny ųe padało *Ciesz MPTL XV 2 s 141*. W *połaczeniach*: **Jeny iųe** *‘tyle ųe’*: tak ųn ĵak se uų tam dostaų [...], ĵeny iųe ųe moĵ do tyų vrōt se dostać *ciesz ME IV 8*.

Jeny tylko *intens* *‘tylko’*: tag ųn ųe potreboųu ųic ĵińšēgo, ĵeny tylko ĵego syn u se ųe utrymovau – amen *koziel jw V 119*.

Jeny ųe *‘tyle ųe’*: zųyųyńcu se teš śćigo, ĵak čuōvekoųi, yny ųe godaų ųe uńi *ryb 13*; ųe na nių ųe poųe, ĵeny ųe to ųni te ųšycke řečy vyrobili *koziel ME V 145*.

O jeny (jeny) *‘okrzyk wyrażający różne emocje, np.: podziw, zdziwienie, przerażenie’*: ^oo jeny, jeny, čymu ty ųe leųyš, ino fstaješ? *koniń 14*; o jeni, kto pšišet! *st-gdań 9*; o jeni, ĵa ųe zarųnoų! *szl 12*; o, ĵeńe, ĵeńe! ųe ĵeńe! *Kasz Ram 63*.

O jeny kochane *‘jw’*: o jeni k^ooųane! *n-miej 1*.

Frazeologia: co juų teų jeny *‘bardzo duųo rōųnych rzeczų’*: zbyrali co-uš teų ĵyny, a ųe ųic ųe pōmōguo *ciesz 7*.

Zob. **GDZIE, KAJ, KANY, KTO JK**

II. Jeny zob. II. INY

JENYSIEJE *‘okrzyk wyrażający przerażenie lub podziw’*: ĵenōseĵa, ĵe ĵu dwa nōstā, a ĵā ĵeš do pāńia ųe vstaĵila! ĵenōseĵa, ĵe to naše ųecko ųis ustroĵone! *Wej S VII 107*. MB

JENYSKA *‘okrzyk wyrażający przerażenie’*: *Kar S VII 107*. MB

JENYSKU *‘jenyska (zob.)’*: ĵenōsku, cōų sā ųe ųeĵe! *Kar S VII 107*. MB

JENYSKUJKU 'jenyska (zob.)': j̄enəs-kuj̄ku, j̄a są p̄relākła! χto vě, cəž to bəlo? wej S VII 107. MB

Jenzinier zob. **INŻYNIER**

JENŃ zob. **INŃ**

JENŃCA 'jeniec': j̄enca [...], poj̄many umar śm̄erćo guodowō pis SGOWM III 98. MB

Jeńczary zob. **JANCZARY**

Jeńdor zob. **INDOR**

Jeńdyczka zob. **INDYCZKA**

JEO zag '?: Stoi dąb, na dębie konary, na konarach jeo (?), na jeo partyi, na partyi gać? (człowiek) Łow ME VI 260. MB

Jeometra zob. **GEOMETRA**

Jeorgina zob. **GEORGINA**

Jeoryna zob. **GEORGINA**

Jeómetra zob. **GEOMETRA**

Jepeczko zob. **JABŁECZKO**

JEPKI – tylko we Fraz: kozie jepki 'stare buty z odciętymi cholewami': [now] chojn AJK V s 141. MB

Jepko zob. **JOPKO**

JEPS przezw: W gadce tak nazywa djabel starego chłopa, mówiąc: jak ten stary jepś zacōn ućekać, tagēm g^o ni m^og dog^onić brzes-mp MPKJ VII 41. MB

I. JER Forma: typ ir: Krak Krak I 185.

Zn a c z e n i e: 'ptak z rodziny trznadłowatych (Emberizidae)': Szczygły, czeczotki [...], trzandle, iry (rodzaj trznadli mniejszych) jw. MB

II. JER p̄śn, powtórzone 'w naśladowaniu rehotania żab': Płaczmy teraz: Jer, jer, jer, jer, jer! Ryp i Lip Zb II 114. MB

III. Jer zob. **I. IR**

JERAŁASZ 'gra w karty – połączenie wista z preferansem bez atutów': bl K II 254.

Por. **GIERAŁASZ**, **GIERYŁASZ**, **JERYŁASZ** MB

Jerbarka zob. **ERBARKA**

I. Jerbarz zob. **ERBARZ**

II. Jerbarz zob. **I. GARBARZ**

Jerbata zob. **HERBATA**

Jerbować zob. **ERBOWAĆ**

JERC 'ryba podobna do płotki, być może jelec (Leuciscus leuciscus)': j̄yrc – rzeczna, podobna do płotki, ma płetwy białe śrm 8; poz 17; Oborniki. MB

I. JERCHA 'człowiek niechętny ludziom, niezycyliwy': j̄ęρχa – ktoś słaby a zły ostroł 9; mław 1. MB

II. JERCHA 'bujna czupryna': jak će χyce za te j̄yρχe, to ci f̄yske w̄osy vytargōm gor 2. MB

III. Jercha zob. **IRCHA**

Jerchacz zob. **IRCHACZ**

JERCHAĆ SIĘ 1. 'mierzwic się, wichrzyć się': j̄yρχać śe kolb 2; j̄yρχać śe || kudłaćyc śe brzoł 1.

2. 'czesać się niestarannie': ktōrym to śe ḡżēb̄yńym j̄yρχoś? brzoł 1. MB

JERCHATY 'zmiertzwiony, zwichrzony': cośi tako j̄yρχato ta p̄śenica, ni m̄uz i sk̄opić gor 2; J e r c h a t e – stworzenie (np. źrebię) mające na skórze liczne wiry ułożone z szerści, co poczytywane jest za oznakę dobrego gatunku i zdrowia białos 1. MB

JERCHOL 'dziecko lub zwierzę domowe nierosnące odpowiednio szybko': zakabzōu tyn naž j̄yρχol i nie rośne (mowa o dziewczynce 14-letniej). bo to vorto tego j̄yρχola t̄smać, j̄ag uun tag nie χce roś (mowa o cielęciu) łącz PJPAN 37 s 333. MB

Jerchować zob. **IRCHOWAĆ**

Jerchowy zob. **IRCHOWY**

JERCHY 'zmiertzwione fragmenty sierści źrebięcia lub cielęcia': Jerchi – wiry z włosów na skórze źrebiąt i cieląt białos 1. MB

Jerczać zob. **IRCZAĆ** [Supl.]

Jerczanie zob. **IRCZANIE** [Supl.]

Jerczeć zob. **IRCZEC**

Jerczenie zob. **IRCZENIE**

JERDOŃ 'dół z wodą': piń RLTN XXII 259. MB

JERDYCZYĆ 'przeklinać': *N-tar Kąś-Podh IV 276.* MB

JERDYK 'wyraz używany w przekleństwach': *Mówi się w złości: jerdyk tobie Wojtek – djabłóweś ty oprął! albo: jerdyk tobie stary dziadu, zjés ty ozpálonom skałe N-tar SKJ V 363–4.* MB

JERDYKAĆ (SIE) 'przeklinać': *N-tar SKJ V 363.*

Jerdykać się 'o dzieciach: gonić się w zabawie': *tak še jerdykajō lim 16.* MB

Jereczka zob. **RECZKA**

JEREMIADA *Forma: typ jeremina-da: opol KoszPog 20.*

Znaczenie: 'sensacyjne wydarzenie, afery': Tak się skończyła ta cała jeremina-da jw. MB

Jeremiasz zob. **REMIJASZ**

Jeremina zob. **JEREMIADA**

Jeremko zob. **JARZEMKO**

JERENPRYS 'roślina – mikołajek nadmorski (*Eryngium maritimum*)': *wej LPW I 308.* MB

Jerębina zob. **JARZĘBINA**

Jerganista zob. **ORGANISTA**

Jerganki zob. **ORGANKI**

Jergany zob. **ORGAN**

Jergaty zob. **WIERZGATY**

Jergina zob. **GEORGINA**

Jerginia zob. **GEORGINIA**

Jerginie zob. **GEORGINIA**

Jergiń zob. **GEORGIŃ**

Jergotać zob. **JARGOTACĆ (SIE)**

Jerka zob. **II. JARKA**

Jerlik zob. **JARŁYK**

Jerlyk zob. **JARŁYK**

Jermaczek zob. **JARMARCZEK**

Jermaczny zob. **JARMARCZNY**

Jermak zob. **JARMARK**

Jermakarz zob. **JARMARKARZ**

Jermałek zob. **JARMARK**

Jermałk zob. **JARMARK**

Jermarczyk zob. **JARMARCZNY**

Jermarczyk zob. **JARMARCZYK**

Jermarek zob. **JARMARK**

Jermark zob. **JARMARK**

Jermarkczysko zob. **JARMARCZY-SKO**

Jermaryja zob. **ALMARIA** [*Supl.*]

Jermiak zob. **ARMIAK** [*Supl.*]

Jermo zob. **JARZMO**

Jermoń zob. **HARMOŃ**

Jermońka zob. **HARMOŃKA**

Jermułka zob. **JARMUŁKA**

Jermus zob. **I. HERMUS**

JERNICZKU 'okrzyk wyrażający przestraszenie, zdziwienie': *Śl SGŚ XIII 165.* MB

JERNIK *przekl: ryb 13.* MB

JERNIKA *przekl: jernika ni, dovej pozor na te gyjši, bo pujdōm do zegrōdki ryb 13; prud SGŚ XIII 165.* MB

Jerny zob. **JURNY**

JERODOWAĆ 'o zbożu: plonować': *'võuf^us [owies], ten je poččas dixt 'tõuñi, ale ga vōn šlaχ jerō'dūje, tō vōn bze barzō drō'ci štup MPKJ VI 156.* MB

JEROMBOL *przekl: jerumbol, zaś mne zaražiŭa rymom ['katarem'] rac SGŚ XIII 165.* MB

Jeromie zob. **JERONIE**

JEROMIN *przekl: prud SGŚ XIII 165.* MB

JEROMSIE *przekl: jerōmse, aleś to zrobōŭ ryb 4; strzel-opol OIW 75.* MB

JERONA *przekl: Jerōna, zaś żeś chycił pana! Śl SGŚ XIII 165.*

W połączeniu: Jerona kandego przekl: jerōna kandego! juź ni moga sōm spokopić, skōn še f teĭ pevñicy voda vžyna ryb 13; gliw SGŚ XIII 165. MB

JERONECZKU *przekl: jerōnečku, coś ty zrobiŭ biel SGŚ XIII 165.* MB

JERONIE *Forma: typ jeromie: strzel-opol OIW 75.*

Znaczenie: 1. przekl: jeruñe, ale paže opol SGŚ XIII 165; jeroñe, juś me to mo gliw jw; strzel-opol OIW 75.

2. 'wyzwisko': jerońe, perońe, jak mi tam ješće roz vlečiš Zabrze SGŚ XIII 165; jerońe, kajś to vlos! ryb jw; iouχ ée bezmaiž rog ně vížou, a éebe še zrobdoua takou srogoū glaca, jerońe strzel-opol jw; koziel jw. MB

JERONIEĆ 'przeklinać': io jerońyua gliw SGŚ XIII 165; jerońyua na jasne gliw jw. MB

Jeroplan zob. **AEROPLAN** [Supl.]

Jeropłan zob. **AEROPLAN** [Supl.]

JEROSZ st 'nazwa wołu': kar S II 96. MB

Jerowy zob. **JAROWY**

JEROZOLIMA zob. **DROGA**

Jerschnać się zob. **JERZCHNAĆ (SIĘ)**

Jerschnienie zob. **JERZCHNIENIE**

JERUCHA przekł: jeruχa, pouožyš to na sfoji mjeisce ryb SGŚ XIII 165; Jerucha, niy nerwuj mie terazki! Śl jw; koziel jw; strzel-opol OIW 75.

W połączeniach: **Jerucha jasnego** przekł: gliw SGŚ XIII 165.

Jerucha kandego przekł: jeruχa kandego, kaj to še stračouo strzel-opol jw. MB

JERUCHU przekł: jeruχu, dej mi pokuj! ryb 13; jeruχu, kto to pšišou koziel SGŚ XIII 165; strzel-opol OIW 75. MB

JERUZALEM zob. **DROGA**

JERUZALEMKI 'odmiana śliwek': ryp MacSt 56. MB

JERUZALEMSKI zob. **CESTA**

JERUZALEMY 'odmiana wczesnych ziemniaków': Kóńcym marca my sadzili jeruzalmy ciesz SCiesz II 137. MB

JERY rym 'okrzyk wyrażający smutek, żal': Lajzer kozoł go popusec, a tej krzekną: – Jere! chojn Derd 52.

W połączeniu: **Jery kochane** 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': wiel 6. MB

Jerychcman zob. **GERYCHTSMAN** [Supl.]

Jerycht zob. **I. GERYCHT**

JERYŁASZ 'jeratasz (zob.): bl K II 254. Por. **GIERAŁASZ, GIERYŁASZ, JERAŁASZ** MB

I. JERYNA – tylko w połączeniu: **Jeryna kandy** 'okrzyk wyrażający zdziwienie, zachwyt, niepokój': Jeryna kandy, slazuj z tej drabiny, bo spadniesz! Jeryna kandy, toście szumnóm chałupe wystawili! Ciesz SCiesz II 138; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 165. MB

II. Jeryna zob. **JARZYNA**

Jerynisko zob. **JARZYNISKO**

Jerys zob. **IRYS**

Jerytować zob. **IRYTOWAĆ (SIĘ)**

Jerza zob. **JARZA** [Supl.]

JERZAĆ SIĘ [wym. jer-zać] 'kołysać się': ně ierzai še – nie kołysz się, np. na krześle biel-podl 1. MB

Jerzab zob. **JARZĄB**

Jerzabatka zob. **JARZĄBATKA**

Jerzabaty zob. **JARZĄBATY**

Jerzabek zob. **JARZĄBEK**

Jerzabina zob. **JARZĄBINA**

Jerzabka zob. **JARZĄBKA**

Jerzapina zob. **JARZĄBINA**

Jerzba zob. **JARZBA**

Jerzbina zob. **JARZBINA**

Jerzbinia zob. **JARZBINIA**

Jerzbinowy zob. **JARZBINOWY** [Supl.]

JERZCH *Forma*: typ jirzch: międzych AJW IX m 756 s 154; tuch AJK VI s 62.

Znaczenie: 'tarto ryb – okres składania jaj przez samicę i zapładniania ich przez samca; okres godowy u ryb': jak ribi so v jěrχu, ně optaci śa łović [st] Koc SKoc II 55; bo to tak te stare luže mōvjiō, na jěršχu, še jěršχne riba [st] st-gdań 19; ja zara mōvjiēuom, že to so z ijkrami, že to so na jěršχu. ale tera, na iyšχu? st-gdań 9; ribi še jěršχnō. to še mōvji, že do jěršχu riba iije. čōngnie do jěršχu tcz 6; międzych AJW IX m 756 s 154; szam jw; tuch AJK VI s 62.

Por. **JERZK, NIECHRZ** MB

JERZCHAĆ (SIĘ) 'o rybach: odbywać tarło; ikrzyć się': *świec AJK VI s 59.*

Jerzchać się 'jw': ribi še iěšχajō. vjizauōm, riba tag z vodi viskoči, poskoči tak troxa nad voda ji ve voda vlejići nasat – to še iěšχa tedi tcz 7. MB

JERZCHANIE 'forma rzeczownikowa cz jerzchać': tedi s tix iikrōf ji mlěčōf po tim tam... iěšχañax sō nariški tcz 7. MB

JERZCHLIĆ SIĘ 'o rybach: odbywać tarło; ikrzyć się': ryba še iěšχfi szam 8. MB

JERZCHLIŠKO st 'miejsce tarła ryb': tu ribi majō svoje iěřylisko Koc SKoc II 55.

Por. **NIERZCHLIŠKO** MB

JERZCHNAĆ (SIĘ) *Formy: typ jirzchnać (się): międzych AJW IX s 152; ~ typ jerszchnać się: czar SO XIV 70; szt 6; typ wjerszchnać: złotow AJK VI s 59.*

Znaczenie: 'o rybach: odbywać tarło; ikrzyć się': iěšknō || iěšχnō świec jw; né tše, eno iěšχne st-gdań 19; poz AJW IX m 152; n-tom jw; międzych jw; szam jw; czar jw; złotow AJK VI s 59; tuch jw.

Jerzchnać się 'jw': Przedkładam czasownik jerszchnać się, tj. składać ikrę. Tak mówią o rybach na Malborskiem i w guberni płockiej zachodniej, i to lud, i warstwy wykształcone *Mal ZTor IV 71*; bo to tak te stare luże mōvō, na iěšχu, še iěšχne riba. né tše, eno iěšχne st-gdań 19; ribi sa juž iěřχnō *Koc SKoc II 55*; zañim ribi bandō m^{ny}c mūode, mušō še iyšχnōñc *świec 4; Maz pn ZTor IV 124; Ostrōdz jw; międzych AJW IX s 152; szam jw; czar SO XIV 70; chodz AJW IX s 152; Krajna ZTor IV 124; Tuch jw; Chełmiñ jw; tcz 6; szt 6; chojn ZTor IV 124; kościer jw; Kasz pd-wsch S II 96.*

Por. **JERZKNAĆ (SIĘ), NIECHRZNAĆ (SIĘ), NIERZKNAĆ** MB

JERZCHNIĆ SIĘ *Forma: typ jirzchnić się: szam AJW IX s 152.*

Znaczenie: 'o rybach: odbywać tarło; ikrzyć się': szam jw; ob jw. MB

JERZCHNIENIE *Forma: typ jerszchnienie: szt 6.*

Znaczenie: 'odbywanie tarła przez ryby': mlěčak po iěřχñeñu n'i ma žadněgo mlěču szt 6; szam 8.

Por. **JERZKNIENIE, NIERZCHNIENIE** MB

JERZCHNIĘCIE *Forma: typ jirzchnięcie: tuch AJK VI s 62.*

Znaczenie: 'jerszchnienie (zob.)': čas ijšχñe^Aca. iěšχñeñce jw.

Por. **NIERZCHNIĘCIE** MB

JERZCHOWISZCZE 'miejsce, gdzie ryby odbywają tarło': u nas v řěce je vele iěřχovišča, tam baze vele rib wej S II 96. MB

Jerzeje zob. **WIERZEJA**

JERZEŁKI *pśn '?'*: Nāniošly vām w wāklice, donice, āž je jerzełkami mierzacie *Mr Kętrz 82.* MB

Jerzemko zob. **JARZEMKO**

Jerzemnik zob. **JARZEMNIK**

JERZEŃ 1. 'rozżarzona cząstka ode-rwana od czegoś, co płonie; iskra': iyšžęñ – iskra pożarowa *myślen MPKJ V 344*; jerszynie, irze – iskry w górę lejące od watry, lotny popiół *N-tar SKJ V 364.*

2. *zb 'rozżarzone węgle': iěřeñ – żarzące się węgle po przepaleniu się drzewa wad RWF XXVI 379*; Potem zaś uważają, jak się te węgle będą dopalać. Te, które palą się czerwono aż do końca, rokują nieurodzaj, te zaś, na których porobią się białe jerzenie i całkiem pokryją je z wierzchu, wróżą wielką obfitość płodów, które przedstawiają w tym razie *n-tar Wiśła II 101.*

Por. **IRZEŃ, JARZEŃ** MB

Jerzęba zob. **JARZĘBA**

Jerzębaty zob. **JARZĘBATY**

Jerzębek zob. **JARZĘBEK**

Jerzębina zob. **JARZĘBINA**

Jerzębinowy zob. **JARZĘBINOWY**

Jerzębowy zob. **JARZĘBOWY**

Jerzgotić się zob. **JARGOLIĆ (SIĘ)**

JERZK 'jerzch (zob.): iyšk st-gdań AJK VI s 62; tuch jw; świec jw.

Por. **JERZCH, NIERZK** MB

JERZKNAĆ (SIE) *Formy*: typ jirz-knać się: kościer AJK VI s 59; ~ typ jich-knać: tuch jw.

Znaczenie: 'o rybach: odbywać tarło; ikrzyć się': ięšknõ || ięšxnõ świec jw; tuch jw; st-gdań jw; kościer jw.

Jerzknąć się 'jw': chojn ZTor IV 124; kościer AJK VI s 59.

Por. **JERZCHNAĆ (SIE), NIECHRZNAĆ (SIE), NIERZKNAĆ** MB

JERZKNIENIE 'jerzchnienie (zob.): kościer AJK VI s 62.

Por. **JERZCHNIENIE, NIERZCHNIENIE** MB

JERZMAK 'chłop pańszczyźniany': Krp EP II 221. MB

Jerzmica zob. **JARZMICA**

Jerzmię zob. **JARZMIĘ**

Jerzmik zob. **JARZMIK**

Jerzmo zob. **JARZMO**

Jerzmować zob. **BIERZMOWAĆ**

Jerzmowy zob. **JARZMOWY**

Jerzny zob. **JARZNY** [Supl.]

Jerzwo zob. **JARZMO**

JERZY – tylko we *Fraz*: nabożny jak świętego Jerzego koń 'bezbożny': Ryp i Lip Zb II 176. MB

JERZYĆ (SIE) 'świecić mocnym światłem': Jerzący dęb WW 187.

Jerzyć się 'wydawać z siebie iskry': myślen MPKJ V 344.

Por. **JARZYĆ (SIE)** MB

JERZYK *Forma*: typ język: opocz RŁTN XXII 263; wiel jw.

Znaczenie: 'ptak': a. 'wyglądem przypominający jaskółkę, o smukłej budowie i długich wąskich skrzydłach (*Apus apus*): jeżyg mou gnoúzdo f skarpje opol SGŚ XIII 166; jeżyki to take jak te vruble wiel 6; jezyg mo kravat pot spodem jag jaskuuka

wiel RŁTN XXII 263; ciesz 15; oles AJŚ IV s 12; koniec 12; opocz RŁTN XXII 263;

b. 'z rodziny jaskółkowatych': a. 'oknówka zwyczajna, jaskółka oknówka (*Delichon urbicum*): N-tar SKJ V 364; n-sąd PPodegr 197; b. 'jaskółka dymówka (*Hirundo rustica*): Opol SGŚ XIII 166; d. 'brzegówka zwyczajna, jaskółka brzegówka (*Riparia riparia*): niem DobrzNiem II 40; g. 'bliżej nieokreślony': Jaskółkę szanować należy. [...] Nie stosuje się to do jaskółki białej, czyli jeżyka [!], ścielącej gniazdo pod murami lub strzechami Kielce Kiel II 205; Jerzyk a[lbo] Sierpik Aug K II 255.

Por. **JURZYK** MB

JERZYN przekł: ryb 13. MB

I. JERZYNA 'rozżarzona cząstka oderwana od czegoś, co płonie; iskra': Wtedy w szalacie jest czysto, je r z y n y – iskierki, popiół nie latają n-tar [Orawa] JostPast 142; iżyyny ze sąomy Lim. MB

II. JERZYNA 'jakaś choroba owiec': n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 387. MB

III. JERZYNA przekł: jeżina, tóż nie byżeś posuęšny? ryb 13. MB

IV. Jerzyna zob. **JARZYNA**

V. Jerzyna zob. **JEŻYNA**

Jerzynek zob. **JARZYNEK** [Supl.]

JERZYNIĘ przekł: jeżyńe, ależ pospa-ua opol SGŚ XIII 166; Jerzinie, gdzie jo to tu wylazła Śl KwOp XV 3–4 s 87; Śl SGŚ XIII 166.

W połączeniu: **Jerzynie jeden** 'wyzwis-ko': jeżińe jedyn, tyż me ocygańyu, joχ se myślou, że to provda ryb 13. MB

Jerzynny zob. **JARZYNNY**

Jerzynowy zob. **JARZYNOWY**

JERZYSKO 'miejsce, gdzie ryby odbywają tarło': ribi iyšxnõ sa v iżyzisku świec 4. MB

Jes zob. **GIEZ**

JESI *Formy*: typ esi: Cieszyn 8 [Cz], AJŚ VI m 1020; ryb SGŚ XIII 175–6; gliw jw; ~ typ si: Cieszyn [Cz] ME IV 67.

Znaczenia: **I. spójnik 1.** 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku; jeśli': Jesi mie puścicie, co tam dostanym, dóm wóm połówkym z tego Cieszyn [Cz] *KadGaw 117*; ěsi ěeš, možeš se to vžňňć *ciesz 9*; Jesi možeš, to przidž na zebrani *Ciesz SCiesz 138*; Bože wóm dej szczyńšci, jesi ni z kija, to z pinyńšci *Ciesz MPTL XV 2 s 26*; Esi mosz, to dej! *Cieszyn 8 [Cz]*; *pszcz ME V 3*; *Proszowice-Racibórz PF V 753*; *gliw SGŚ XIII 175–6*.

2. 'wprowadza zdanie podrzędne dopełnieniowe': Jo nie wiy, esi ón przidzie *Cieszyn 8 [Cz]*; ěa ěe vem, ěsi še vām to uzďa *Ciesz [Cz] RWF XII 72*; Jeszcze se rozwáz, dzieweczko, Jeszcze se rozwáz; Jesi bedzie z tego Jáńka Dobry gospodarz [pśn] *ok Cieszyna Zb IX 191*; rano, ěak še rozvídńiyo, posuáli panové sũuge napřöd, coby uobáčyũ, ěsi ten voják žyvy *pszcz ME V 6*.

II. partykuła 1. 'wprowadza pytanie': **a.** 'niezależne; czy': *Cieszyn [Cz] AJŚ VI m 1020*; *ciesz jw*; **b.** 'zależne; czy': Pyto sie go, jesi nie potkoł jejich szymła *Cieszyn [Cz] Zwrot 10 s 14*; Teraz mu było trzeba lecieďž do Zemana, jesi mo počie szpyrki z wyngierskich šwiń *Cieszyn [Cz] jw 92–3 s 17*; spyteĵ še go, ěsi tam beže *ciesz 9*; Zónďž do potki i spyteĵ sie, jesi nóm mogóm pojczac grabi *Ciesz SCiesz 138*; pytali še, ši ěom zabiũ *Cieszyn [Cz] ME IV 67*; Idzie na masztale, Krzyczy na pacholka, Jesi je rzezanka [pśn] *ok Cieszyna Zb IX 263*; *pszcz SGŚ XIII 175–6*; *ryb jw*.

2. w zdaniu przeczącym 'informuje, że wielkość tego, o czym mowa, nie przekracza miary wskazanej przez mówiącego': Dyć ich (snopów) ni ma jesi 18 (najwyżej, nie więcej jak 18) *Ciesz*.

W połączeniu: **Že jesi** 'wprowadza pytanie zależne; czy': přišeu (těn zuoŷyi) za rok na těn sauaš, že ěsi ěe tam těn uofčor, co tam byũ před rokěm *Cieszyn [Cz] Kell II 119*. MB

Jesianka zob. **I. JESIONKA**

I. Jesiań zob. **I. JESIEŃ**

II. Jesiań zob. **II. JESIEŃ**

JESIBY *Formy*: typ siby: *Cieszyn [Cz] ME IV 67*; ~ typ esiby: *Cieszyn 8 [Cz]*.

Znaczenie: partykuła 'wprowadza pytanie': **a.** 'niezależne (tu w funkcji prośby lub polecenia); czy': Esibyš tesz tam nie zaszeł do tego? (także jest delikatne zlecenie, ale czasem: śmiałbyš nie zónšć!) *Cieszyn 8 [Cz]*; **b.** 'zależne; czy': spyteĵ taty, ěsibyš nóm ěe přiši ěorač *ciesz 7*; pytaũ ěy, šiby ěom tam ěe přenocňvali *Cieszyn [Cz] ME IV 67*. MB

JESIECIARZ 'człowiek sprzedający rzeszota': ěešicáš *szam 10*. MB

JESIEĆ *m i ż Formy*: ≈ *rodz m*: *poz PFP XXIII m 107 s 94*; ~ *rodz ž*: *krot 9*; *gtń AJW I s 117*; *lesz jw s 118*; *sulech jw s 117*; *šrm PFP XXIII s 94*; *šr-wp I*; *poz AJW I s 117*; *n-tom jw*; *szam jw s 118*; *ob jw s 117*; *czar jw*; *wyrz jw*; *poza tym rodzaju nie podano*.

Znaczenie: 'sito do przesiewania zboża; rzeszota': ěešicym uošyvali *poz PFP XXIII m 107 s 94*; žotko^u ěešic, ěešyc – bõya grańato^u *šrm jw s 94*; *krot 9*; *gtń AJW I s 117*; *lesz jw s 118*; *sulech jw s 117*; *šr-wp I*; *poz AJW I s 117*; *n-tom jw*; *szam jw s 118*; *ob jw s 117*; *czar jw*; *wyrz jw*; *košciań I*. MB

JESIENEK 'jesień, zwłaszcza jej początek': *wej S II 99*.

Na jesienku 'w porze jesiennej, w czasie jesieni': na ěesinku teĵ ěa ce kupą obuceĵ, sinku [przysł] *wej jw*. MB

Jesieni zob. **I. JESIEŃ**

I. JESIENIAK 1. 'zwierzę hodowlane urodzone jesienią': *ciesz 9*; *n-tar KąšPodh IV 277*.

2. 'jakiś gatunek grzybów': ěešeńoki *raw-maz RLTN XXII 259*.

3. 'pole po raz pierwszy orane jesienią, po raz drugi – wiosną, przeznaczone pod wiosenne zasiewy': Pod proso, len, kapustę, ziemniaki orki odbywają się dwu- lub trzykrotnie; pierwsza w jesieni, pozostałe na

wiosnę. Wiosną rolę, która została zorana przed zimą, odorują, a następnie wyorują i przystępują do właściwej uprawy roślin. Pole tak uprawione, a przeznaczone pod jarkę, nazywają w Zarzęcinie jesienniokiem *opocz* MPTL XIII 31.

4. 'roślina': a. 'kwiat ogrodowy o kwiatach niebieskich lub białych, kwitnący późną jesienią, wykorzystywany do robienia suchych bukietów, sadzony często na grobach': *n-tar* [Orawa] KąśŚt II 2 s 388; *n-tar* KąśPodh IV 277–8; b. 'wrzos zwyczajny (*Calluna vulgaris*)': *n-tar* jw 277. MB

II. JESIENIAK 'dorastający chłopak': *chojn* AJK I s 80. MB

JESIENIARKA 1. 'jesienny wypas owiec': *N-tar* ZborŚt 137.

2. 'owca': a. 'wypasana też jesienią': *N-tar* jw 138; b. 'dająca mleko do późnej jesieni': *N-tar* KąśPodh IV 278. MB

Jesienią zob. I. JESIEN

JESIENIE *n* 'pora roku między latem a zimą; jesień': *kar* LPW I 309. MB

JESIENIE *blp* 'grzyb – mleczyk chrząstka (*Lactarius vellereus*)': *ciesz* PJPAN 42 s 94. MB

JESIENIEC *st* 'wiatr wiejący jesienią': *kej* ěsieńc zaŕeĵe, teĵ vřatko muři bać zroboně na polu, bo są zeńa ma do spańa *Kasz* S II 99; *vater*, co přeĵ rĵaskuĵ přełeci, to ĵu ne ĵe vater, le ĵes'ieńc [przysł] *wej* jw; *vavřieńc* zvatstaje ĵes'ieńc [przysł] *wej* jw; *par'obk* tańcaje z pannu, a ĵes'ieńc z łestamě [przysł] *wej* jw. MB

JESIENINA 1. 'drewno jesionowe': Surowcem, z którego bywa ono [łyko] obecnie sporządzane, jest przeważnie „dębina”, rzadziej „jesienina” lub „klinina” (klon) *ok* Biłgoraja MPTL XVIII 1 s 159; *puław* RŁTN XXII 259.

2. *zb* 'drzewostan jesionowy': oblecała ĵeńeńina *biel-podl* 1. MB

JESIENIOWANIE 'jesienny wypas owiec': *n-tar* [Orawa] KąśŚt II 2 s 388. MB

JESIENIOWISKO 1. 'jesienny wypas owiec': Jeżeli pogoda sprzyja, wtedy nieliczne stada owiec idą jeszcze w góry w niższe hale na parę tygodni na jesieniowisko *N-tar* Lud VIII 47; Kie owce idom z hol na jesieniowisko, to sie sytko sprzonce, całom dziedzine obchodzi baca i kadzi *n-tar* PTP VII 182.

2. 'nisko położone pastwisko w górach, wykorzystywane podczas jesiennego wypasu owiec lub krów': *n-tar* KąśPodh IV 278. MB

I. JESIENIOWY 'jesienny (zob.)': zboże ĵeńeńove niem 3. MB

II. JESIENIOWY 'wykonany z drewna jesionowego': *ok* Biłgoraja Mazur II 153. MB

JESIENKA 1. 'jesienny wypas owiec': Jedyne na Żywiecczyźnie spotykamy tzw. jesienkę, czyli jesienny wypas we wsi, związany z koszarowaniem ziemi uprawnej *Żyw* EP VI 326; Pod koniec września, zwykle na św. Michała, następuje „rozwiązanie hali”. Teraz idą owce na jesienny wypas *zw[any]* „jesienką”, czego podejmuje się jeden z gospodarzy za odpowiednim wynagrodzeniem *Żyw* Orli Lot XXII 54; Niektórzy gospodarze urządzają dla owiec po zakończeniu szałasu jesiienki *Żyw* PIJP IV 81.

2. 'wełna z jesiennego strzyżenia owiec': *ostroł* 9. MB

JESIENNIAK 'zwierzę hodowlane urodzone jesienią': ĵokrom tego melfi u'osymnos śf'ień: [...] ř'eĵ ĵeńyńnokov ĵi řtyry vońnoki *ciesz* NT II 42; *ostroł* 9. MB

JESIENNY *F o r m y*: *typ* jesienny: *kar* LPW I 309; *wej* jw; *Kasz* jw; ~ *typ* wjesienny: *Ślup* LSW II 1290.

Z n a c z e n i e: 'dotyczący jesieni, związany z jesienią': *ĵiki* bes – tak baĵo kř'itńe, a ĵeńenno poro carne korale *siem* 3; ĵeńinny *dysc* wiel RŁTN XXII 259; dwa razy do roku ĵermark buĵ w olstieńe – wosnowy i ĵeńanny *olsz* SGOWM III 98; na mantle

jeśanne kupujō terās take parχate štofi Wr *StefSł* 106; jeśenně povětře. jeśinně jabka *Kasz S II* 99; *ciesz* 18; *Cieszyn* [Cz] *Kad-Gaw* 143; *ryb* 13; *prud PlutaGłog II* 108; *strzel-opol OIW* 75; *nam AJS II* s 27; *n-tar* [Orawa] *KąśSł II* s 388; *n-tar KąśPodh IV* 278; *myślen PJPAN* 11 s 42; *jas* 3; *kroś* 9; *rzesz* 8; *krak PJPAN* 11 s 42; *dąb-tar* 5; *niż NT II* 159; *tom-lub* 3; *zam* 6; *piń* 2; *zaw* 1; *konec* 12; *iż RŁTN XXII* 259; *włod CzyżAG* m 119; *kozien RŁTN XXII* 259; *rad jw*; *opocz jw*; *wiel* 6; *las RŁTN XXII* 259; *łęcz PJPAN* 37 s 347; *gar* 18; *bial-podl* 1; *mław* 1; *ostroł* 9; *etc SGOWM III* 98; *giż jw*; *pis jw*; *nidz jw*; *kal* 24; *koniń* 14; *złotow B II* 37; *tcz* 3; *kar LPW I* 309; *wej jw*; *Kasz jw*; *Stup LSW II* 1290; ~ *w przysł*: *śfynta anna to jeśynna panna bial-podl* 1. **Po jesiennemu** 'w sposób typowy dla jesieni': *jakos po jeśynnemu ius na polay bial-podl* 1.

Zob. **GRZYB, KWIAT, SUROJESZ-KA**

MB

JESIENY 'jesienny (zob.)': *jeśēne borufki tero sum wiel NT II* 192; *pojada i kupā p'alita jeśēna Lit PJPAN* 98 s 106. MB

I. JESIEŃ *m* i z *Formy*: *typ jasień*: *brzes-mp MAGP IV* m 196; *włoz jw*; *sied Cyran* 17; [sporad] *olsz SGOWM III* 98; ~ *typ jensień*: ||- *puław MAGP IV* m 196 s 130; ~ *typ jesiań*: *żyw jw* m 196; ||-*puław jw* i s 130; *łuk jw* m 196; *myślen jw*; *lim jw*; *n-sąd jw*; *kolb jw*; *tarnob jw*; *niż jw*; *kraś jw*; *lub jw*; *kozien jw*; *gar jw*; *węgr jw*; *os-maz jw*; *ostroł jw*; *olsz jw*; *lip jw*; *byd jw*; *świec jw*; ~ *typ esień*: [sporad] *pis SGOWM III* 98; ~ *typ osień*: *głog [gor] Kup* s 125; *gor jw*; *sanoc jw* s 121; *białos MAGP IV* m 196; *bial-podl jw*; *biel-podl Kup* s 125; *sulech GruchGwKr* 141; *międzyrz jw*; *draw-pom [Wilno Lit] jw*; *śław [Grodno Bruś] jw*; ~ *typ wjesień*: *gar* 1; *chojn* 3; *kościer LGP II* 559; *byt* 2; *kar LGP II* 559; *wej jw*; *Kasz Hilf* 187, *LPW III* 938; *shup MAGP IV* m 196; *chojeń [Tar-*

nopol Ukr] jw; ~ *rodz m*: *Cieszyn [Cz] Kell II* 187; *rac AJS VI* m 1095; *prud jw*; *koziel jw*; *opol ZNUJ* 18 s 48; *oles AJS VI* m 1095; *strzel-opol MAGP IV* s 129; *syc MPKJ IV* 297; *kłob AJS VI* m 1095; *zaw RŁTN XXIII* 95; *kęp MPKJ II* 297; *wej LPW I* 309; *poza tym rodz ż lub rodzaju nie podano*; ~ *D lp jeśni*: *Kasz LPW III* 938; ~ *Ms lp jeśniu*: *kęp MPKJ IV* 297; ~ *D lm jesien*: *Kasz LPW III* 938; *jeśni*: *Kasz jw*.

Znaczenia: **1.** 'pora roku między latem a zimą': Jesiennie nie bywajōm teraz tak piekne jak downij *Cieszyn* 4 [Cz]; *maśłoki ku jeśyńi ius ginom zaw* 1; *po laće jeśēń*, a potem *żima ostrōdz SGOWM III* 98; *śerpńowe večory iuz baży χuodne*, bo coroz bliży *jeśińi kal* 24; *latos ma mōmō barzo ceplō jeśēń Kasz LPW I* 309; *oggw*; ~ *w przysł*: *Jesień na pstrej kobyle jeździ Bytom MPTL XV* 1 s 54; *Oto miesiōnc wrzesiń*, *bydzie blisko jesiń Ciesz jw* 2 s 156; *vřesēń provaži jeśēń Kasz S II* 98; *jakı pyrşy vřesyń*, *tako cauo jeśyń ciesz* 15; ~ *z określeniami dotyczącymi jej cech charakterystycznych*: *bapska jeśēń* ['ciepła, słoneczna'], *co babe łato fruvā, takā pajecyna iż* 4; ~ *Ciepła* ['późna'] *jesień oleś* [Tarnopol Ukr, syc] *Kup* s 125; *strźń* [Tarnopol Ukr] *jw*; *bus jw*; *lubar jw*; *miń-maz jw*; *gr-maz jw*; *kal jw*; *kołob* [chłm] *jw*; ~ *Duga jesień strzel-opol jw*; *długa os'eń sław* [Grodno Bruś] *jw*; *pszcz jw* m 14; *oles jw*; *strźń* [Tarnopol Ukr] *jw*; *śr-śl* [Tarnopol Ukr] *jw*; *wałb* [Tarnopol Ukr] *jw*; *trzeb* [Łuck Ukr] *jw*; *żag* [Tarnopol Ukr] *jw*; *żar* [Tarnopol Ukr] *jw*; *kroś-odr* [Grodno Bruś, Polesie Bruś i Ukr] *jw*; *n-tar jw*; *wad jw*; *lim jw*; *sanoc jw*; *dęb jw*; *brzes-mp jw*; *boch jw*; *ośw jw*; *piń jw*; *sier jw*; *grój jw*; *miń-maz jw*; *pułt jw*; *suw jw*; *białos jw*; *aug jw*; *szczyc jw*; *os-wp jw*; *st-gdań* [Tarnopol Ukr] *jw*; *chosz* [Tarnopol Ukr] *jw*; *wałec* [Grodno Bruś] *jw*; *draw-pom* [Wilno Lit] *jw*; *szczecinec* [Lwów Ukr] *jw*;

kotob [chtłm] jw; *bar* [Wilno Ukr] jw; *bran* jw; *kęć* [Grodno Bruś] jw; ~ *Dłucka jesień* *brzes-mp* jw s 125; ~ *Dobra jesień pszcz* jw; *strzel-opol* jw; *boch* jw; *łow* jw; ~ *Głucho jesień* *N-tar KąsPodh III* 366; ~ *woża os'eń biel-podl* *Kup* s 125; ~ *Ładna jesień: łódz* jw; *prusz* jw; *sulech* jw; *jaroc* jw; ~ *Ostra jesień włod* jw; ~ *Piękna jesień lim* jw; *łow* jw; ~ *Pogodliwa jesień śr-śl* [Tarnopol Ukr] jw; ~ *pużna jeśin*, jak długo jest, to muwo polska jeśin *przem* jw; jak som take pękne dnie ve vžeśnu, f pażżerniku, to še muvi, ze ies tako polsko *iesij piń* 2; p^holską jeśeń ['wczesna, słoneczna'] *iż* 4; ~ *pużna os'eń biel-podl* *Kup* s 125; *oggw* [Kup m 14]; ~ tag na tfardy jeśińi zuorouym *łęcz PJPAN* 37 s 347; o ius na kfardy jeśińi wykopouem kartofle *łow* *Kup* s 125; *Mp* jw m 14; *Maz* jw; *ryp MacSł* 36; *tur* *Kup* m 14; *międzyrz* [Tarnopol Ukr] jw; *szam* jw; *mog* jw; *sęp-kraj* jw; ~ *zabito jeśań – iuz zima pšyżę* *gar* 20; ~ *Zimna jesień* *graj* *Kup* s 125; *żniń* jw; *kościar* jw; *byt* jw; *wej* jw.

2. 'zboże ozime': *wośin* *sulech* *Gruch-GwKr* 141; *międzyrz* jw.

3. 'jakiś grzyb podobny do mleczajka biela (*Lactarius piperatus*): był – bāuy, mo drobne zbyry ['blaszki'], jağ mo grube zbyry, to jeśyń *ciesz* 6.

Bez jesień 'w porze jesiennej, w czasie jesieni': to byuo bez jeśyń *ryb* 4.

Jesieni 'jw': a jeśeńi no to żimjoki znof kopjo *piń* 17; *niem* *AJŚ* VI m 1095; *opol* jw; *lubl* *MPKJ* IV 199; *oles* *AJŚ* VI m 1095; *klucz* *MPKJ* IV 199; *nam* jw; *olk* *AWK* I 93; *miech* 15; *dąb-tar* *RŁTN* XII 259; *sand* jw; *opat* *AWK* I 93; *bus* jw; *jęd* jw; *radomsz* *RŁTN* XXII 260; *kiel* jw; *iż* *AWK* I 93; *p-tryb* *RŁTN* XXII 260; *kęp* *MPKJ* IV 199; *sier* 3; *łas* *RŁTN* XXII 260; *łódz* jw; *brzez* jw; *wiel* jw; *siem* *RWil* I 114; [st] *rawic* *AJŚ* VI m 1095; *gtn* jw; *lesz* jw; *złotow* *B* II 37.

Jesienią 'jw': jeśyńom je čas deščovny *ryb* 13; žike kački jeśyńom pšylatujo *rzesz* 8;

lubl *SGŚ* XIII 166; *n-tar* 17 [Orawa]; *n-tar* *Wisła* VI 144; *jaros* 1; *miech* *AWK* I 93; *bus* *RŁTN* XXII 259; *jęd* 6; *radomsz* *RŁTN* XXII 259; *włosz* 7; *konec* *RŁTN* XXII 259; *rad* jw; *sier* jw; *wiel* jw *XXIII* 144; *łas* jw *XXII* 259; *raw-maz* *AWK* I 93; *grój* jw; *gar* 1; *bial-podl* 1; *resz* *SGOWM* III 98; *n-tom* 2; *międzzych* 5; *złotow* *B* II 37; *Kasz* *S* II 99.

Jeśniu 'jw': *kęp* *MKPJ* IV 199.

Na jesieni 'jw': na jeśińi tša byże to zrobić *łęcz PJPAN* 37 s 347; *śmęcuga* *špivo* na jeśińi *kras* 3; *n-tar KąsPodh* VI 343; *boch* *NT* II 120; *dąb-tar* *AWK* I 93; *tarnob* *NT* I 112; *kras* *RŁTN* XXII 259; *bus* jw; *piń* jw; *radomsz* jw; *konec* 19; *iż* *RŁTN* XXII 259; *jęd* *AWK* I 93; *rad* jw; *opocz* jw; *p-tryb* *RŁTN* XXII 259; *wiel* jw; *łas* jw; *łódz* jw; *raw-maz* jw; *bial-podl* 1; *miń-maz* 2; *mław* *JP* XLIV 115; *graj* 1; *sierp* 7; *mław* 1; *ostroł* 9; *sokól* 2; *nidz* *SGOWM* III 98; *koniń* *JP* XXXVI 300.

Na jesieniu 'jw': na jeśińu to zafse take sum psoty *zaw* *RŁTN* XXIII 95.

Na jesień 'jw': na jeśyń bydōm kopać kartofle *pszcz* *SGŚ* XIII 166; Na wiosne putnia deszcza – lyzka błota, na jesiyń lyzka deszcza – putnia błota [przysł] *Ciesz* *MPTL* XV 1 s 139; [przysł] *Cieszyn* 8 [Cz]; *ryb* 13; *biel* *BMJP* XIV 39; *n-tar KąsPodh* VI 343; *miel* 9; *zaw* 1; *konec* *AWK* I 93; *rad* jw; *opocz* jw; *bial-podl* 4; *międzzych* 5; *chosz* *PorJ* 1969 s 157.

Ob jesień 'jw': *Kasz* *S* II 98; *Słup* *LSW* II 1362.

Pod jesienią 'w porze zbliżania się jesieni': jek pod jeśeńo [...], to pošlim *caue* *škouy* na *wożęj* *szczyc* *SGOWM* III 98.

Pod jesień 'jw': *Orawa* [Sł] *ZNUJ* 151 s 76; *n-tar KąsPodh* VIII 244; *n-tar* [Orawa] *NT* II 79; *zam* *JP* XL 305; *ostroł* 9; *olsz* *SGOWM* III 98; *Kasz* *S* II 98.

W jesieni 'w porze jesiennej, w czasie jesieni': v jeśyńi byvajōm uożyńorki *ciesz* 7; v jeśeńi padau desc *kras* 7; v jeśeńi marka dysca a k^oożęz byota [przysł] *myślen* *MPKJ*

V 344; *ń* jeśyńi zapusty, na *vosne* śpijxš pusty [przysł] biał-podł 1; Cieszyn [Cz] BMJP XIV 43; [przysł] koziel MPTL XV 1 s 82; opol ZNUJ 18 s 48; syc MPKJ IV 297; Czaca [Sł] SPAU XLIII 82; n-tar ZNUJ 98 s 15; Orawa [Sł] jw 169 s 257; żyw 4; lim 2; brzoz 1; boch RŁTN XXII 259; krak PJPAN 11 s 42; olk AWK I 93; miech 9; kolb 3; zam 4; niź RŁTN XXII 259; sand AWK I 93; opat jw; bus jw; piń jw; radomsz RŁTN XXII 259; włoz AWK I 93; kiel jw; koniec jw; ilź jw; lubar NT II 165; puław AWK I 93; kozien jw; rad jw; p-tryb RŁTN XXII 259; raw-maz AWK I 93; skier jw; gar jw; luk jw; biał-podł 4; sied 2; mrąg SGOWM III 98; resz JP XXIII 48; szam 8; lip 2; n-miej 1; szt GMalb II 1 s 144; złotow B I 37; Kasz S II 98.

W jesieniu 'jw': opol ZNUJ 18 s 48.

W jesień 'jw': rosem mńucęam sama, *ħeba v* jeśin koniec 19; raw-maz RŁTN XXII 259; biał-podł 9.

Z jesieni 'jw': uńi z jeśyńi spħedajo, a na *vosne* *ńy* ma *ńic* biał-podł 1; [pśn] płoc LL V 3 s 20.

Frazeologia: spasiony, wypasiony jak miedza, łaka na jesień, w jesieni *ħart* 'o *ħłowieku*: *ħudy*': A tyś co? Spasioná jak miedzá na jesiyń n-tar [Orawa] KąśSł II 2 s 363; Wypasiony jak miedza w jesiyńi n-tar KąśPodh XII 104; Wypasiony jak łónka na jesiyń Ciesz MPTL XV 2 s 225; ≈ być w jesieni 'być u schyłku życia': ja już v jeśeńi olsz SGOWM III 98; ~ jesień (komuś) oborać, obrobić, zasiać 'wykonać jesienną orkę, jesiennie prace polowe, jesienny siew': jeśeń mńe *ħoboħe* ĵi zaśeje (ten *ħłop*) (wykona orkę i siewy jesiennie) ostroł 9; jeśeń obrobić ostroł 9; ~ mieć roboty jak cap na jesień '?': Móm roboty jak cap na jesiyń Ciesz MPTL XV 2 s 132; ~ pachnąć jesienná 'zblizać się do kresu życia': Nasomprzód tycy sie to tyk, ftorzi juz jesiyńiom pochniy-my N-tar KąśPodh VIII 202. MB

II. JESIEŃ *Forma*: typ jesiań: tuch AJK XIV s 69; st-gdań jw.

Znaczenie: 'drzewo – jesion (*Fraxinus*): za stōdouđ^m rosnōđ^m dwa jeįsyńy prud PlutaDzierż 57; jeśeń je dobrí na koęa szt GMalb II 1 s 144; głub Dejna I m 76; rac jw; prud AJŚ II m 213; koziel jw; gliw MAGP IV m 197; niem jw; Spisz [Sł] PKJP V 3 s 17; [st] tarnob MAGP IV m 197 s 132; miech RŁTN XXII 260; bił MAGP IV m 197; piń AWK I 5; p-tryb RŁTN XXII 260; olk AWK I 5; mal GMalb II 1 s 144; wyrz AJK XIV s 69; tuch jw; st-gdań jw. Por. JASIEŃ MB

JESIEŃCZARZ 'pasterz zatrudniony przy jesiennym wypasie owiec': Trudniący się pasieniem owiec na jesionce (trwającej do śniegu, tj. mniej więcej do św. Marcina) nazywa się jesiencorz żyw PLJP IV 81. MB

Jesieńny zob. JESIENNY

JESION *Formy*: typ jesioń: będz AJŚ II m 213; oles PKJP X 10; n-tom MAGP IV m 197; czar SO XIV 117; ~ typ esien: [sporad] Nidz SGOWM III 98; ~ typ wjesion: gar Warchoł 85.

Znaczenie: 'drzewo z rodziny oliwkowatych, występujące w Polsce w kilkudziesięciu gatunkach (*Fraxinus*), spośród których najbardziej rozpowszechniony jest jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*), też: drewno tego drzewa': jeśun to take dźevo opocz 3; jeśonuf pare na smytażu jest, wysoke take biał-podł 1; z jeśuna berum dźevo na meble kal 24; jeśun jez barzo kfardy do obrupki kras 3; niemal oggw, zob. Geografia.

Jesion biały 'gatunek jesionu (*Fraxinus*) o jasnym drewnie': Górale żywieccy znają 2 „gatunki” jesionu: jesion czarny (o ciemnych liściach, korze i drewnie) oraz jesion biały Żyw JP XXXV 192.

Jesion czarny 'gatunek jesionu (*Fraxinus*) o ciemnym drewnie': Żyw jw.

Geografia: Niemal oggw, rzd Śl i Kasz (AJK XIV m 657; AJS II m 213; MAGP IV m 197).

Por. **JASION** MB

JESIONCZE 'dorastająca dziewczyna': zakochał się v jesōnčacu pog Chojn i Byt S II 99; Kar zach jw. MB

JESIONCZYNA 'stara, licha jesionka': un beže co żyń te jesōncyne, taka vysargana bial-podl 1; tom-lub PJPAN 79 s 45. MB

JESIONE CZEK ekspr 'mały jesion (Fraxinus)': te jesūnečki by rosuy, žeby iχ bydūo nie pšygrzyzaō koniń 14. MB

JESIONE CZKA ekspr 1. 'kura wylęgnięta jesieniā': jesūnečka tero nom nieše iojka koniń 14.

2. 'rodzaj ciepłego płaszcza noszonego głównie jesieniā i wiosnā': ładne jesūnecke sobe usył bial-podl 1; koniń 14.

3. 'chusta, przeważnie gruba, ciepła, służąca do okrycia pleców i ramion, czasem też głowy': kupiūam sobe ũadnom jesūnečke f kuńie koniń 14; Kiel ASL V 12 s 87. MB

JESIONE CZNY 'dotyczący jesieni, związany z jesieniā': Wzion sie do siwu jesionečnygo ok Przasnysza Chetch II 120. MB

JESIONEK 'drzewo – jesion (Fraxinus)': giž SWM XI s 31; ~ 'mały': na jesōnku oblecało lišce bial-podl 1; N-tar KąśPodh IV 277; bial-podl 1; ostroł 10; koniń 14.

Por. **JASIONEK** MB

JESIONINA 'drzewo – jesion (Fraxinus)': Gatunki drzew, które się w lesie znajdują: chojak, brzezina, dębina, grabina, osa, lesycyna [...] jesionina gar Zb VIII 258; prusz FrMaz 171; os-maz jw 41.

Por. **JASIENINA** MB

I. JESIONKA *Formy: typ jasionka: boch Święt 510; ostroł 9; ~ typ jesianka: iłż RŁTN XXII 259; ~ typ wjesionka: Kasz LGP II 675; Słup LSW II 1302.*

Znaczenia: 1. 'pora roku między latem a zimā; jesień': niž MPKJ VII 224; ~ w przysł: na vavřōnka pērša jesōnka (pierwsze oznaki jesieni dają się zauważyć na św. Wawrzyńca) Kasz pd-wsch S VII 107.

2. 'przełom lata i jesieni': brzes-mp Kup s 125.

3. 'wełna owcza strzyżona jesieniā': n-sqđ PIJP IV 81.

4. 'jakaś roślina kwitnąca jesieniā': a. 'o białych kwiatach': N-tar KąśPodh IV 277; myślen PJPAN 11 s 56; b. 'o jasno-liliowych kwiatach': rzesz 8.

5. 'grzyb – gaska naga (Tricholoma nudum)': Jesionki konec PJPAN 42 s 94.

6. 'kura': a. 'wylęgnięta jesieniā': Jesionki nalepie sę niosa Kasz Pobł 27; p-tryb RŁTN XXII 260; Kal PF V 753; koniń 14; Kuj PF V 753; Wej pn-zach S II 99; b. 'sadzana na jajkach jesieniā': dąb-tar 5; c. 'znosząca jajka jesieniā': Kasz LGP II 675; Słup LSW II 1302.

7. rzd 'młoda jałowica urodzona jesieniā': χto bi sa spożał, že ta jesōnka χce juž do bika Koc SKoc II 56; Wej pn-zach S II 99.

8. 'rodzaj ciepłego płaszcza noszonego głównie jesieniā i wiosnā': sukman to taka dūuga jesōnka pis SGOWM III 99; kupiū sobe takom f kratke jesōnke lęcz PJPAN 37 s 347; gor 2; tom-lub PJPAN 79 s 56; zam 6; bus 10; piń 9; zaw RŁTN XXXV 102; Kiel ASL V 12 s 49; konec 12; iłż RŁTN XXII 259; opocz jw 260; radz-podl 13; sier 5; bial-podl 1; wołom MAGP XII s 60; sier 7; mław 1; ostroł 9; suw 1; kal 24; [nw] koniń 14.

9. 'chusta, przeważnie gruba, ciepła, służąca do okrycia pleców i ramion, czasem też głowy': jesōnka χustka takā gruba, grubaśnā iłż 4; jesūnki do ožēno puūgrube p-tryb RŁTN XXII 260; W zimie oprócz zapasek naramiennych noszono [...] naramienne duże chustki wełniane zwane jesionkami czy wełniankami. Chustki te kobiety zarzucały na głowę, końce krzyżowały na

piersiach i związywały z tytu *Kiel ASL V 12 s 34*; Jesce pamiyntám, ze na wyrch prucnika to sie wdzywało tako chuste, có sie nazywała jesionka, a óna miała po sobie tako krátke, a kie było zimni, to zawdzywały zaś odziywacki *n-tar [Orawa] KąśŚl II 2 s 388*; *myslen PJPAN 11 s 200*; *rzesz 8*; *boch 22*; *Kraków 2*; *dąb-tar 5*; *kolb 3*; *niż 5*; *Sand ASL V 7 s 37*; *bus 10*; *piń 2*; *radomsz RŁTN XXII 260*; *koniec 12*; *chtm RŁTN XIV 262*; *opocz 3*; *sier 5*; *las RŁTN XXII 260*; *gar jw*; *luk 12*; *miń-maz ASL IV 8 s 36*; *os-maz 10*; *sied 6*; *koniń 14*.

Jesionki 'w porze jesiennej, w czasie jesieni; jesieniá': 5 lot minelo jesionki *brzes-mp 15*. **W jesionki** 'jw': Na tych łakach pásali parobcy zazwycáj w jasionki konie *boch Świąt 510*.

F r a z e o l o g i a: dębowa jesionka *euf 'trumna': N Targ KąśPodh III 106*. MB

II. JESIONKA *F o r m a*: typ jasionka: *tcz AJK I s 80*.

Z n a c z e n i a: **1.** 'dorastająca dziewczyna': te jesionki níc nie robó, le są po droze oprowázajó *Wej pn-zach S II 99*; *st-gdań AJK I m 20*; *tcz jw i s 80*; *Kasz jw m 20*; ~ *pej*: *tcz jw s 80*; *wej jw*.

2. 'kij, palik': dostońes jesionkó, tej są naučiš *Wej pn-zach S II 99*; jesionki – paliki *bił 6*. MB

Jesionki *zob. I. JESIONKA*

JESIONKOWY 'o materiale: gruby, wełniany, charakterystyczny dla jesionki – chusty': p^hasc taki máu jesionk^hovom robotom (materiał tkany jak gruba wełniana chustka „jesionka”) *iż 4*. MB

JESIONNY 'jesienny (zob.):' wąg *PKJ XVI 133*. MB

JESIONOWISKO 'jesienny wypas owiec lub krów': *n-tar KąśPodh IV 277*; *Zakopane jw*. MB

***JESIONOWY**

Por. JASIONOWY

JESIONYSZEK *ekspr 'mały jesion (Fraxinus)'*: i u noz by še jesionyški zašouy, ale tam še uože *koniń 14*. MB

JESIONYSZKA *ekspr 'kura wylęgnięta jesieniá'*: ta jesionyška jez maóo kurka, ale nośno *koniń 14*. MB

Jesioń *zob. JESION*

I. JESIORA *z 1.* *zwykle w lm 'ość'*: okunki maóo véle jesoróv *pog Kościer, Chojn i Byt S II 99*; *tuch AJK IV m 154*; *st-gdań jw*; *kościar jw i s 45*; *chojn jw*; *byt jw m 154*; [rzd] *Kar S II 99*; *Gdynia AJK I m 154 s 45*; *wej jw*; *Kasz LPW I 309*; *Słup LSW I 395*; ~ *w por*: cenki jak jesora *pog Kościer, Chojn i Byt S II 99*. [*Por. osiory*]

2. 'rybi szkielet': slezý uońý nie nalezłó, le véle jesor *Kasz LPW I 309*; *chojn S II 99*.

3. *zwykle w lm 'rybia tuska'*: *kar AJK VI s 55*; *st-gdań jw*; *kościar jw*; *kar jw*; *Kasz LPW I 309*. [*Por. osiory*]

Wielka jesiora 'rybi kręgošup': *Kasz jw*; *Słup jw*. MB

II. JESIORA *lm 1.* 'ości': jlesora || ščežle *wej AJK IV s 45*; *chojn jw*; *byt I*.

2. 'rybie tuski': te jlesora *chojn AJK VI s 55*; *kar jw*. [*Por. osiory*] MB

I. JESIORKA *F o r m a*: typ jesiórka: *pog Kościer, Chojn i Byt S II 99*; *słup LPW I 309*.

Z n a c z e n i e: 'ość': uduńóvjeł są takó móło jesor^ko *Kasz Ram 63*; *pog Kościer, Chojn i Byt S II 99*; *słup LPW I 309*. MB

II. JESIORKA *F o r m a*: typ jesiórka: *chojn AJK I s 80*; *kar jw*; *wej S II 99*.

Z n a c z e n i e: 'dorastająca dziewczyna': ta tvoja jesor^ka ju są obzěra za mojim knápa *wej jw*; *chojn AJK I s 80*; *kar jw*; ~ 'chuda': *chojn jw*. MB

Jesioter *zob. JESIOTR*

JESIOTKA [?] *F o r m y*: typ jesiótka: *lesz AJW I s 118*, *PFP XXIII s 94*; ~ *typ osiótka*: *lesz AJW I s 118*.

Z n a c z e n i e: 'jesioto (zob.)': jesutka || ^hośótka || ^hośótka *lesz jw*; jėsótka *bóu* do uośyvańó *zb^hożó* i *móńki*; uośótka do *zbožó* *lesz PFP XXIII s 94*; uośyvałi jėsótkóm *lesz AJW I s 118*. MB

JESIOTO [?] *Forma*: typ jesito: poz AJW I s 117–8.

Znaczenie: 'sito z dużymi otworami do przesiewania zboża': żešoto || šito || ješito poz jw; ješoto lesz jw 118. MB

JESIOTR *Formy*: typ jesioter: świec 4; tcz 6; Koc SKoc II 56; kar LPW I 309; Kasz Ram 63; Słup LPW I 309; ~ typ jasiotr: przew 3; puław 4; ~ typ jasioter: Wej pn-wsch S II 85; Kasz Hilf 166; słup LPW I 301; ~ typ lesioter: sier 5; ~ typ niesiotr: kraś Lub II 94; ~ typ osiotr: koniń 14.

Znaczenia: **1.** 'duża drapieżna ryba wędowna o chropowatej skórze i wydłużonej głowie (Acipenser)': to je ješoter. ješotri to tu běfi tcz 6; ješotri só ve víšle Koc SKoc II 56; W Rozewiu straszą dzieci jesiotrem: néxle jasoter vińže z męęa ə cebe vezně! Wej pn-wsch S II 85; sobiraj upoovádu, že jag ježzių na tratfaų, to vížou uošotra koniń 14; Topczyk [...] przemienia się częstokroć w niesiotra (jesiotra), ale wtedy łeb zupełnie ma zaokrąglony i bez pyszczka kraś Lub II 94; przew 3; puław 4; sier 5; śrm 8; poz 17; świec 4; kar LPW I 309; Kasz Hilf 166, Ram 63; słup LPW I 301, 309.

2. pśn 'fantastyczna postać występująca w pieśni, prawdopodobnie towarzyszącej zabawie dziecięcej': Siedzi jesiotr w ganku W lelujowym wianku A my jego jesiotrzęta Musim skakać niebożęta Obkoło niego Mr Kętrz 87.

3. zb 'małe, białe chmurki, z których zwykle nie ma deszczu lub z których deszcz powstaje dopiero za kilka dni': jak take drobne χmurki, to muvo ješotr na něbe, beže dysc bus PJPAN 57 s 18.

4. 'taniec flisacki': Flisak v. Jesiotr miech Kiel II 34; Jesiotr (taniec flisaków) będz jw 48; krak Krak II 491. MB

JESIOTROWIZNA 'mięso jesiotra': Słup LPW I 309. MB

JESIOTROWY *Forma*: typ jasiotrowy: wej LPW I 301; słup jw.

Znaczenie: 'odnoszący się do jesiotra, związany z jesiotrem – rybą': jō mōm rōd jesotrove mięso Kasz Ram 63; jasotro- vě mąso wej LPW I 301; kar jw 309; słup jw 301; Słup jw 309. MB

JESIOTRZE pśn 'fantastyczna postać występująca w pieśni, prawdopodobnie oznaczająca dziecko biorące udział w zabawie, której ta pieśń towarzyszy': Siedzi jesiotr w ganku W lelujowym wianku, A my jego jesiotrzęta Musim skakać niebożęta Obkoło niego Mr Kętrz 87. MB

I. Jesiórka zob. **I. JESIORKA**

II. Jesiórka zob. **II. JESIORKA**

Jesiótka zob. **JESIOTKA**

Jesito zob. **JESIOTO**

Jeskinia zob. **JASKINIA**

Jeskoła zob. **OSKOŁA**

Jeskołka zob. **JASKÓŁKA**

Jeskorta zob. **ESKORTA**

Jeskowarnyczek zob. **SKOWRONY-CZEK**

Jeskowarnyk zob. **SKOWRONYK**

Jeskowarnyków zob. **SKOWRONY-KÓW**

Jeskowarński zob. **SKOWROŃSKI**

Jeskólak zob. **JASKÓŁAK**

Jeskólica zob. **JASKÓLICA**

Jeskóliczka zob. **JASKÓLICZKA**

Jeskóliczyn zob. **JASKÓLICZYNY**

Jeskólecza zob. **JASKÓLECZKA**

Jeskółka zob. **JASKÓŁKA**

Jeskracz zob. **JASKRACZ**

Jeskrawy zob. **JASKRAWY**

Jeskrować zob. **JASKROWAĆ**

JESKUSIE 'okrzyk wyrażający zdziwienie': ješkuše, živejće še, alojz už iže nazod z masta ryb 13. MB

Jesli zob. **JESLI**

Jesno zob. **II. JASNO**

Jesnota zob. **JASNOTA**

JESNY *Formy*: typ isny: *dęb K II 256; jęd Zb IX 19*; ~ typ izny: *dęb K II 256*; ~ typ istry: *jęd jw*.

Znaczenia: **1.** 'lubiący i mogący dużo zjeść; łakomy, żarłoczny': Isny – żerny, mogący wiele zjeść *dęb K II 256*; pšepažisty dużo zjy, jysny *myšlen PJPAN 11 s 192*; jisny byu z maŭa i tuusty *gar 20*; Miała matka ośmi synów, Przysła na nich gromada: A dejze mi, pani matko, piersego – piersego. A ten piérsky – bardzo jésny; – Nie chce go [*pšn*] *ok Bochni i myšlen Świąt 244*; Posed-ci drugi, był bardzo isny (jedzący) [*pšn*] *jęd Zb IX 19*; Krowa izna *dęb K II 256; lim 23; bus 10*.

2. 'odpowiedni, nadający się do jedzenia': j i s n e ž m ě k i, tj. sypkie, dobre do jedzenia *miel PKJ II 66*; j y s n y – dobry do jedzenia *niž 5*; I s t r y – jadalny, dający się jeść *jęd K II 256*.

3. 'taki, którym można się najeść; sycający': *lim 23*. MB

Jest zob. **I. BYĆ**

I. JESTA 'istnienie, egzystencja': *Kasz LPW I 309*. MB

II. Jesta zob. **I. JESZCZE**

Jeste zob. **I. JESZCZE**

Jestek zob. **I. ISTYK**

JESTESIU 'okrzyk wyrażający negatywne emocje': jęstešu! kajš tam vlos *Katowice I*. MB

JESTKU *nodm 'pożywienie, pokarm'*: daľ nama dobre jestku ě pitku. tą bęta bōkadosc [*bogatość*] jestku *Kasz Ram 64*; do jestku i pitku mōmā dosc. to le zis je takě bēdně jestku. dōm tobe jestku. χcala tō jestku? *Wej S II 98; Kasz pn-wsch LPW I 311; Kar S II 98; Štup LPW I 311*; ~ 'przy zwracaniu się do dziecka': *kar I; Kasz LKasz 31*.

Frazeologia: o to jestku mu chodzilo 'frazja używana w odniesieniu do osoby skapej': *Wej S II 98; Kar jw*. MB

Jestli zob. **JESLI**

JESTNY *Formy*: typ istny: *bl SW II 171*; ~ typ istry: *bl jw 112*.

Znaczenie: 'lubiący i mogący dużo zjeść; łakomy, żarłoczny': o, to jęstny vepšek *kolb 2*; Ona była zawsze ista i jest ista *bl SW II 112; lub 3; bl SW II 171*. MB

Jestraž zob. **JASTRZĄB**

Jestraž zob. **JASTRZĄB**

Jestražbek zob. **JASTRZĄBEK**

Jestrzęb zob. **JASTRZĄB**

Jestrzębek zob. **JASTRZĄBEK**

Jesty zob. **I. JESZCZE**

Jestyk zob. **I. ISTYK**

JESUSIU – tylko w połączeniu: **Jesusu kochany** 'okrzyk wyrażający różne emocje': *prud SGŚ XIII 181*. MB

I. JESZ *partykuła Formy*: typ jejsz: *Kasz pd-zach LPW I 307*; *Kasz pd-wsch jw*; ~ typ jijsz: *wej jw 315*; ~ typ hejsz: *Kasz PF III 382; Štup Hilf 164*; ~ typ esz: *Kasz jw; štup Hilf 96*.

Znaczenia: **1.** 'sygnalizuje, że przedstawiony stan rzeczy nie zmienił się i wciąż trwa, choć można by oczekiwać, że sytuacja powinna lub mogłaby ulec zmianie': *tatk ješ né je doma. mō ješ mōmō vele robotō Kasz S II 99*; *uon ješ žōje Kasz pd-zach LPW I 307*; *uēn ješ né pšezvičaji sō wej 3*; *ješ mu mlěko kaŕe z brodō, a ju za žēvčatami podžerā Kasz S III 84*; *moja (bałka) mō ješ dva ksāžōce do χoženā Kasz jw II 281*; *ješ sō taki né narozil, cobō všōtkim dogozil [przysł] Kasz jw II 99*; *zložēj sō ješ né vzbogacil [przysł] Kasz jw; Kasz pd LPW I 309; Kasz pd-wsch jw 307; wej jw 315, NT I 233; lēb jw 303; Kasz PF III 382; štup Hilf 96; Štup jw 164, LPW I 303*.

2. 'sygnalizuje, że coś stało się niedawno lub że od zdarzenia minęło niewiele czasu': *ješ bałce noģi né vōstōdō, a ju mu drōgō rajō [przysł] Kasz S II 99*.

3. 'sygnalizuje, że dana czynność lub dany stan możliwe do powtórzenia lub trwania w przyszłości są przedmiotem obawy, życzenia, prośby, nadziei, przewidywania, dez-

aprobaty, groźby': ĵemu ĵeš dupa zbeđneĵe, že on ĵeš cenko baże srāł *Kasz jw I 253*.

4. 'włacza do danego zbioru wyróżniony obiekt, fakt, wyróżnioną sytuację, sygnalizując dodatkowy charakter, uzupełnienie, powtórzenie czegoś; ponadto, oprócz tego, również, też, także, ponownie': daĵ mĵe ĵeš kōsk χleba! ĵeš rāz takĵ zārōbk, a ĵā bādā māl dośc *Kasz pd-zach LPW I 307*; uoĵc ĵeš rāżkĵ głowā uunōs v g^uōrā *chojn jw II 166*; *Kasz pd jw I 309*; *Kasz pd-wsch jw 307*; *wej jw 315*; *Wej jw 309*; *łeb jw 303*; *Kasz jw II 165*; *Štup jw I 303*.

5. 'wyraz uwydatniający nasilenie przekraczające stan normalny': ĵā to vēm ĵeš lepĵe *Kasz pd-zach LPW I 307*; mĵe sā rāz pĵētrafĵlo ĵeš vĵkšĵe nĵešĵešĵe *Kasz jw II 166*; A jak to je knōp, to to samo, ale jesz barzy z nim muszy biegac po wszeszczych kātach *Kar Nadm 54*; χto vēle mā, χĵāłbā ĵeš vĵĵĵ [przysł] *Kasz S II 99*; *chojn 3*; *byt 2*; *Kasz pd LPW I 309*; *Kasz pd-wsch jw 307*; *wej jw 315*; *Wej jw 309*; *łeb NT I 237*; *Štup LPW I 309*.

W połączeniach: **Choćby jesz tak** 'w zdaniu przeczącym: w ogóle': te zecā mĵe nĵe słōχāĵo, χoĵbā ĵeš tak. ĵā bā tam nĵe šed, χoĵbā ĵeš tak, bo χto tam ĵĵze, tego oñi okłāpō *Kasz S V 315*.

Choćby jesz tako 'bez względu na to, jak; jakkolwiek': Tako cōrka placze, nā be to nōżenia [nowożenia] muszĵela miec kocbe jesz tako *štup Hilf 110*.

Jesz nie raz 'wyrażenie intensyfikujące dodawane do wykrzykników zaczynających się od ala, czasem używane też bez tego elementu': ala pĵekle ĵeš nĵe rāz! *Kasz S IV 248*; ala kukoōve ĵeš nĵe rāz! *Kar jw II 291*; pōrānove ĵeš nĵe rāz! *Kasz jw IV 284*; *Kar zach jw II*; *Wej jw II 291*.

Jesz raz 'wyrażenie intensyfikujące dodawane do wykrzykników': do bĵesa ĵeš rāz! – zakłōł *Kasz jw 165*. MB

II. Jesz zob. II. JEŹ

Jeszaft zob. GESZEFT

I. JESZCZCE *Formy*: typ jejszczce: ||- *Kasz pd-wsch LPW I 307*; ~ typ jejszczczy: ||- *Kasz pd-wsch jw*; ~ typ jeszczcy: niem *AJŚ VI m 1023*; *opol jw, KoszPog 18, 27, 29, ZNUJ 18 s 48*; *ok Opola ME V 254*; *oles AJŚ VI m 1023*; *syc jw*; *bił 5*; *tom-lub 6, 3*; *hrub 4, 6*; *sand 13*; *kĵep ME VIII 130*; ||- *łĵcz PJPAN 37 s 347*; *Łĵcz PorJ 58 s 316*; *sied 3*; *mrag SGOWM III 100*; *szczyc jw 99*; *os-wp AJŚ VI m 1023, NT II 195*; *kal 24*; *krot 17, AJŚ VI m 1023, NT II 198*; *rawic 8, AJŚ VI m 1023, PFP XXIII s 49, PKJP III 3 s 128*; *gtĵ 5, AJŚ VI m 1023*; *sulech 3, PrzZach VII 3 s 441*; *koniĵ 14*; *śr-wp 16*; *n-tom 1, 3*; *miĵdzyrz 1*; *miĵdzych 5*; *szam 5*; *mog 11*; *wāg PKJ XVI 133*; *czar 2, SO XIV 120, 126*; *al-kuj PKJP XIV 2 s 107*; *byd 8*; *złotow B II 37*; *chojn LPW I 311*; *kościer jw*; *kar jw*; ~ typ jeszczco: *Wilno [Lit] SLit 208*; *Kowno [Lit] jw*; ~ typ jeszczce: *złotow B II 37*; ~ typ jeszczce: *n-tar 36 [Orawa]*; *sulech 4*; *wyrz PKFP XVIII 3 s 35*; *złotow NT II 230*; ~ typ jeszczczy: *sulech 4*; *wolsz 4*; *czar SobWppn 15, 30*; *złotow B II 37*; ~ typ jeste: *Orawa [Sł] ZNUJ 61 s 36, 72 s 39, 169 s 251, 252, 253*; ~ typ jesty: *rawic PKJP III 3 s 128*; ~ typ jesta: *czar Pozn IV 61*; ~ typ jechcy: *sulech OlChw 24*; ~ typ jiszczce: *wej LPW I 315*; *Kowno [Lit] SLit 208*; ~ typ eszczce: *Cieszyn [Cz] 2, AJŚ VI m 1023, KadGaw 275, Kell II 88, 187, MPKJ IV 153, NT II 49, PIJP I 48, ZNUJ 495 s 110, Zwrot 10 s 14, 62 s 10, 106 s 15*; *Ciesz [Cz] RWF XII 13*; *ryb 13, AJŚ VI m 1023, BMJP XIV 96, 99*; *rac AJŚ VI m 1023, ME V 40, PorJ 53, 9 s 38, 56 s 196, SGŚ XIII 168*; *głub ME V 55*; *prud PlutaDzierz 57, PlutaGłog I 105*; *koziel ME V 89, MPKJ IV 153, SGŚ XIII 168*; *Czaca [Sł] AJŚ VI m 1023*; *Liptów [Sł] BMJP XII 96*; *Orawa [Sł] I, 4, 5, JP XLVIII 129, ZNUJ 151 s 14, 72 s 17, 38, 55, 85, 169 s 256*; *n-tar [Orawa] Kąsł II 1 s 387*; *chtłm BartJĵcz 115*; ||- *łĵcz*

PJPAN 37 s 347; łuk 4; sied 6; biał-podl 1; os-maz 5, 10, AGM V s 117; pułt 5; płoc NT I 180; mław 1, 7, JP XLIV 115; Ciech Wisła XV 212, XVII 37; ciech NT I 194; przas Chetch 21, 242, NT I 196, 198, Wisła II 131; ostroł 9, 20; koln LL VI 4–6 s 78; łom jw s 70, PBTN XVIII 65; graj AGM IV s 43; olec LL III 3–4 s 76, PBTN XVIII 41, PorJ 52, 7 s 36, SGOWM III 99; etc NT II 302; giż SGOWM III 100; mrąg jw, PorJ 1955 s 116; pis BMJP XIII 67, SGOWM III 99, 100, SWM IV 161; szczyc BMJP XIII 61, SGOWM III 99, 100; nidz BWM 56, SGOWM III 99, 100; Mr SGOWM III 99, SWM IV 158; olsz SGOWM III 100; Wr zach StefOp 16, 34; Wr SGOWM III 99, SWM IV 158; ostródz PKFP XVIII 4 s 47, SGOWM III 100; gni 5; sulech 4; szam 1; czar 2; lip 1; ryp 2, PIJP VII 99; złotow NT II 299; tuch 6; n-miej 1, NT I 217; tcz 3; Koc SKoc I 82, 127, SWes 29; szt BMJP XIII 44, GMalb II 1 s 144; mal BMJP XIII 47; Mal Wisła III 736; goł SGOWM III 100; chojn LPW I 11; kościer jw 181; Kasz pd-wsch S I 275, II 202, IV 277; kar LPW I 181; ~ typ eszczy: bił 5; tom-lub PorJ 70 s 330; międzych 5; chojn LPW I 181; Kasz pd-wsch S I 275; ~ typ aszcze: n-miej 1; ~ typ esze: biał-podl 1; ~ typ szcze: chojeń [Tarnopol Ukr] NT II 375, 376; Lwów [Ukr] Zb I 76; Tarnopol I [Ukr] JP XXXVI 37; ~ typ szczy: ||- sulech 4; ~ typ sze: Stanisławów [Ukr] NT I 258, 259; ~ typ szy: ||- sulech 4.

I. przystówek 1. 'dodany do przymiotnika w stopniu najwyższym komunikuje, że mówiący ocenia dany przedmiot z punktu widzenia charakteryzowanej cechy jako stosunkowo niezły na tle innych przedmiotów tego samego rodzaju': pszeńca ładna? – jęse nie najgorsza ostroł 9; mław 1.

2. 'stosunkowo, względnie': a co tam żiśoił luże sō? – te starsze to tam jęšče, ale ta młōżes [!] kras 3; to jęse dobrý χuop ostroł 9; żimā to tak, można powężić jęse

śrēdnā jest, ale uōńki to marne mamy radz-podl FrMaz 224; mław 1.

3. 'uprzednio, wcześniej': a ešče niż żniwa běli, mi torf kopeli, co ōn visyńie szt BMJP XIII 44.

II. 'zaimek liczebny nieokreślony': A jak nam nie stanie [jajek] Przyjdzimy po jęszcze [pśn] łódz Kal I 91; Ten, co te jajca kupił, chcioł jęszcze rac KwOp XVIII 1 s 134; dodające mu jęse, bo za mało łuk 8.

III. spójnik 'wprowadza zdanie okolicznikowe czasu, gdy, kiedy': A jęse jakego młodygo zikarego przysłali, to Maryna to s kurcakiem, to ajwu z syrem, to masłym, to jajeckim pod pachō juz na plebanije pędzi przas PorJ 63 s 157; o! šczemu (jęszczęśmy) tu pšyijjali – tozmu mnieli jędyn rok kukuruzy chojeń [Tarnopol] NT II 375.

IV. partykuła 1. 'sygnalizuje, że przedstawiony stan rzeczy nie zmienił się i wciąż trwa, choć można by oczekiwać, że sytuacja powinna lub mogłaby ulec zmianie; dotąd, dotychczas': jęšče dyrżōm ty χaupy Cieszyn [Cz] Kell II 187; taki wólki paçouek, a ešče nuplik cycko, gańba! ryb 13; ta figurka jęšče caouu strzel-opol OIW 17; Hłopokowi juz pięć rokōw wysłō, ba jęse sypoli N-tar ZborSł 137; Była juz dwana-sta, alek sie jęse nie zoblekła n-tar [Orawa] KąśSł II 1 s 387; żadek jęse w nogi i v rānce mocny, jęse šece żyto, travā. jō nie syyçom, zeby tu kto jęse robiu tkafto kolb 3; uoćec wiši, ale jāsce še nie zaduśul puław 4; uńi jęse pańetnri cuówek so, ońi dobry pańeci jęse so sand 13; v nefišu stare χłopy jęšče muwo šklonka, bańoček, gorček zam 10; jus po mateuūšē, a ty jęse f kapeluše? [przysł] Wiel PKJP X 204; jęse smrut ś cebe, za małyż do kosy os-maz PIJP XXVIII s 51; muši nie jęst tak pōżno, kedy jęšče taka šarōfka suw 1; i tyn kamnyn można jęšče žiś iśc i zobaćić rezš BMJP XIII 57; my jęšczy mummy lēn na polu, byżem gu rvać n-tom 1; ešče sōm [ziemiaki] maue,

ale čeba byj truxę dopuoduokuopuovać, gže tak sòm vynykše *gtn* 5; tero majòm iešy tyš te ko^uvrotki *czar SobWppn* 15; dugo mummy ieščy čekać? *kal* 24; ešči on je *χori Kasz pd-wsch S I* 275; *oggw*.

2. 'sygnalizuje dawność wystąpienia jakiejś sytacji, która później uległa zmianie, albo też, że sytuacja aktualna trwa od dawna': dyž mož iešče dvě gožiny času *ryb SGŚ XIII* 172; iešce za baŭta to sam cygōny pšiejžali *strzel-opol jw* 170; χaupā vybudovou iešče moj oupa *opol jw*; to jak pšišli pýrsi ^uosadnicy, to iešce f tyn cas byvaŭy vilki *zyw NT II* 74; puot t^uo take k^uouki plecone vēžbinom uočež iešce pletli *miech* 18; panoŭi ižžili davno, za cara ieščy *hrub* 4; iešce za senecij była (nauczycielką) *suw* 1; kedyš pšed laty, ne za moji esce paŭneći *ploc NT I* 180; ale ras iže muj moš, iešče kavalerem był *bial-podl* 3; moje žatki to iešce soχo uorali *os-maz AGM IV s* 32; pšerf (mówili) mocny, a esce tak po prostāmu to kšepki *pułt* 5; ja fstała iešče šarovato było *sokól* 2; moje rožice iešce *χožili* po polsku (do szkoły) *pis BMJP XIII* 66; pogřebna nežela – stare esce kedaj mowžily *szczyc SGOWM III* 99; dovni, ieščy za mojiχ storyγ i storki, to muvil bulvy, žišej pyrki *sulech* 3; šče, pamēntaš, twoj žažu mneli takij kapeluz *Tarnopol I [Ukr]*; My jiszcze ruzmawialim pu polsku *Kowno [Lit] SLit* 208; *oggw*.

3. 'sygnalizuje, że coś stało się niedawno lub że od zdarzenia minęło niewiele czasu': iešče fčora byuo čepuo, a žišo juž moŭmy žime *ciesz* 15; mne noga rospužła, to ja iešce v listopaže ne mogła se uobuč *suw* 1.

4. 'z orzeczeniem zaprzeczonym sygnalizuje, że coś, co powinno już było nastąpić lub co nastąpi albo może nastąpić niebawem, aktualnie nie ma miejsca; na razie': tyn gospodoř je taki akuratny, iešče aŭi roz ne scygaŭiū žodnego *ciesz* 15; juž je

koŭež moja, a tyž iešče aŭi roz ne byua na majovym *ryb SGŚ XIII* 170; bogoboŭne žyć iešče žodnymu ne zaškožōuo *strzel-opol OIW* 11; no ale po take vec, jako ty ižes, to esce ne seł nik *Orawa I [Sł]*; Co Stasek powie za w imie ojca, to Kuba bez godzinie mamlo i jesce nie skōńcy *N-tar ZborSł* 137; gžešik stryka strasyło, ke iešce ne był uožeŭony *n-tar [Orawa] NT II* 80; ne dvože mi po prožŭnicy, kek se iešce ne vydała *zyw RamSł* 11; ne ^uuŭi iešce poćiža, myli se *rad RŁTN XXIV* 272; oχ, kedy ja nic ne nagotovaŭam iešče! *chtm* 12; u stryka pseŭnica ju zułčeje, ale słoma iešce štibności ny ma *bial-podl* 1; kravež my iešče ne ušy uubraŭo *koniŭ* 14; iešče ne buam žišej f košcele *lip* 2; ešče ni ma obadu *Koc SKoc I* 127; *oggw*.

5. 'sygnalizuje, że dana czynność lub dany stan możliwe do powtórzenia lub trwania w przyszłości są przedmiotem obawy, życzenia, prośby, nadziei, przewidywania, dezaprobaty, groźby': popamŭntoš se mne dobre, ešče mi roz zrobiš takōm gupote! *Cieszyn* 2 [Cz]; ty ji tag ne bōncekej, bo ji iešče nyrki ^uodbiješ *ciesz* 9; odmýc šnyg ot proga, bo iešče kery ukleužne i zabije se *ryb* 13; počkej, iešče pogodōmy inakšy *gliw SGŚ XIII* 172; Hanka, coz tak pieres norymnie, potargos te dziady i jesce bedzies chodziyla goło *n-tar KąsPodh IV* 276; Probosc godoł, ze jesce Stasek bee pokutowoł skroś tēj hutliwości ku dzieŭkom *N-tar ZborSł* 137; iešče jag beže pōnto curka, to će zabije *bił* 3; iešče se zašmardneš pšy ty panie *radz-podl* 13; zamknij kurnik na zascypke, bo esce se w nocy rostfoży *bial-podl* 1; iešce pšyžes dō mne v uaske *ostroł* 9; iešce mu cuzyχ luži tšeba, mało svoijχ ma? *suw* 1; tu iešče byže muokro, byo s tegu sfetra ścykou *rawic* 8; tuo se ieščy natcōngne *krot* 17; ešče ona to robi *Kasz pd-wsch S I* 275; *Cieszyn [Cz] ZNUJ* 495 s 107; *biel* 6; *opol ZNUJ* 18 s 48;

tom-lub 6; kraś 9, RŁTN XXII 260; itż jw XXIV 189; rad jw XXII 260; hrub 4; [pśn] zam BartJęz 146; chłm 16; włod 3; gar 4; sied 3; sok-podl 2; płoc NT I 180; mław 1; [pśn] ok Przasnysza Wiśta II 131; Olecko SGOWM III 101; Giż jw; Mrągowo jw; pis jw; resz jw; kal 24; sulech 4; złotow B II 37; chojeń [Tarnopol Ukr] NT II 376.

6. 'wskazuje na brak rozpoczęcia, trwania lub zakończenia spodziewanej czynności lub spodziewanego stanu; dotąd nie': Zesiekliście owsy? – jeśće miech 25; dąnko ius usyte, a kańa jęsce gar 1; Lit K II 263.

7. 'włącza do danego zbioru wyróżniony obiekt, fakt, wyróżnioną sytuację, sygnalizując dodatkowy charakter, uzupełnienie, powtórzenie czegoś; ponadto, oprócz tego, również, też, także, ponownie': Potym eszczech warsztat musioł mokrą szmatą nawilżyć Cieszyn [Cz] Zwrot 106 s 15; matka eśće rąz zavołała głub ME V 55; a jak poti povečeżomy, to zaś postrońomy, a jeśće štrykują abo co šyją koziel NT II 61; tera ně přiřdą, padom ci, jeśće še muřą uokompac strzel-opol SGŚ XIII 173; tak puotym jeste dyseł, vön je 'uokuty na kōncu Orawa [Sł] ZNUJ 61 s 36; Trza było tyz mojić podłaznicke, a i jęsce powałe my tyz możyli, zeby piyknie było n-tar KąśPodh IV 276; Złómoł noge, hycieła go dusnota, mało z tym, jęsce mu tórbke ukradli N-tar ZborSł 137; Có jęsce robili pannom? No, stawiali jedlicki, jedlicke stawioł parobek swoji dziywce, piyknie paradziół snurkami n-tar [Orawa] KąśSł II I s 387; naved byu tak, ze na vésne jęsce uorałi żimocysko piń 9; Jak še né puści, to beżemy jęsce ros prac konec 12; dąueś bōoze robić šeżecy, deże jęsce leżecy [przysł] kiel 22; na uobāt to byu bāsc, kasa, jęsce kapusta fuk 9; Esce i ciebie tu diabli majo? nidz BWM 56; a esce ja bym to pořeżała, jāk my w wejsuńe byli pis BMJP XIII 67; bōo maşyńi čeba jeśće duopuoduoşyvaż_jag

radlički še zatkajōm gńi 5; pşudy pańske robilim štyry dńi, a dva dńi sobi, šeĵ (jeszcze i) bili bukami. na mńe ři buki skasovali ['skończyły się'] Stanisławów [Ukr] NT I 258; oggw.

8. 'wprowadza informację będącą uzupełnieniem, komentarzem, wyjaśnieniem do tego, co zostało powiedziane; nawet, na dodatek, w dodatku, co więcej, i tak, mimo to, przynajmniej': Wylyśc ni mógli i ni mógli. Jeszcze szczyńsci, że nie wpadli do Stónofki Cieszyn [Cz] Zwrot 55 s 9; mĵauaĵ jeden ouōvek, a jeśćeĵ go zuōmaĵa rac SGŚ XIII 171; dałi my sucyne ['sukę'], i to jęsce ze psem [pśn] puław BartJęz 145; Na uobiād beła [...] kapusta z jagłemy ji z grochem [...], a maścieli jō štukōm ('stoniną'), dāwniej to ji sadłēm, jęsce starēm, zeby beła kujnijsa tarnob AE XVIII 30; vže voda ji kipi jeśće kraś 9; fsysko zjedłi, esce talyż wyłizali bial-podl 1; rovy nama zabrali i žiś jęsce skųatkuf od naju ĵco szczyc SGOWM III 101; na stare lata tak čuapje i eśće při kiju szt GMalb II I s 144; Cieszyn [Cz] ZNUJ 495 s 110, NT II 49; ciesz 9; Ciesz MPTL XV 2 s 119; ryb 13; głub PJŚ I 72; Bytom ME II 185; opol ZNUJ 18 s 48; n-tar [Orawa] KąśSł II I s 388; Orawa [Sł] 5, ZNUJ 169 s 252; krak ME IV 99; sand 13; piń 2; zaw 1; itż 4; siem 3; suw 1; olec SGOWM III 101; Mr jw; Resz jw; koniń 14; [rym] Koc SWes 29; szt BMJP XIII 46; złotow B II 37.

9. 'dodana do przymiotnika lub przysłówka w stopniu wyższym podkreśla, że cecha, o której mowa, przysługuje danemu obiektowi w większym stopniu niż innym wskazanym obiektom': Głupi tyn, co dowo, a jeszcze głupszy tyn, co nie biere Cieszyn [Cz] Zwrot 129 s 15; Gdo sie żyni – dobrze czyni, a gdo sie nie żyni – jeszcze lepszy czyni [przysł] Ciesz MPTL XV 2 s 68; kedyż byu jeśće vĵyncy zořiteg jāk teras ryb SGŚ XIII 172; Strańnie płono drōga

do górzanów na Gładkom, ba na wiérk gubałowski jesce płońso *N-tar ZborSł 137*; tamto żyto byuó źle kościć, ale to ješče goży *bił 6*; mozusek – kósek ẏleba uamaneǵo, zuẏelek – jesce mńejsy *lub 8*; un še zrobił jesce bylso *bial-podl 1*; uot ẏauupy do ẏauupy (chodzili w mięšopusty), a gẏe pany [*panny*] to ješĉy vyncy grałi *międzyc̃h 5*; A jesce mi ij – jesta bardziej zál moji kochanecki [*pśn*] *czar Pozn IV 61*; *oggw*.

10. ‘wyróżnia coś względnie dobrego, pomyślnego na tle ogólnej źle ocenianej sytuacji’: *sap* [*podmokły grunt*] taki, to esce nie jest zȃa *sied 6*; gẏe v douku, to esce uroẏiuó še giż *SGOWM III 100*; suẏoty to mozna esce vygoiic̃ *pis jw*; *mław 1*; *Mrqg SGOWM III 100*; *Mr zach jw*; *Olsz jw*; *Ostródz jw*.

W połączeniach: Ba jeszcze by też ‘wyraża aprobatę, podziw’: *koniń 14*.

Jeszcze by ‘wyraża odmowę, oburzenie lub protest’: Pójdzies ze mną wsędy, jesce mi das gęby. Jesce by? dać gęby; ja za swój wianeczek dam w zęby *ok Radomia Rad II 37*.

Jeszcze by czego ‘wyraża niechęć’: esce by cego, roboty na ẏisaj̃ ny męli *bial-podl 1*.

Jeszcze co ‘wyraża odmowę, oburzenie lub protest’: A drogi nas panie, rozsądź pan tę sprawę, kaz barana zabić, wesele wyprawić. – Jesce co? wesele, ja za swoje grose, mám takich wiele *ok Radomia Rad II 37*.

Jeszcze czego ‘wyraża, że coś, o czym mówi rozmówca, nie może się zdarzyć, jest wykluczone’: Cheba! Jesce cego! zeby mi Helyna ocy wydropała? *n-tar KąsPodh IV 277*.

Jeszcze jaki ‘wyraża podziw, aprobatę’: felko buty kupił i to jesce jakie! *bial-podl 1*.

Frazeologia: jak jeszcze ‘podkreśla rozmiary lub natężenie czegoś; bardzo’: *padõ*? – jak ješĉe! *złotow B II 37*; ~ jeszcze jak ‘*jw*’: *luńis nęso?* – jesce jak! *ostroł 9*; ty jesce jak płakała v nocy, as ẏa słyśała! *bial-podl1*; *țecz PJPAN 37 s 338*;

mław 1; ~ jeszcze jeszcze **1.** ‘jako tako, ujdzie, nie najgorzej, da się wytrzymać’: cȃ duzo mokro? – nie suẏo, ale jesce jesce *ostroł 9*; un še ješĉe ješĉe staroȃ, a tyn to już niż zupeuńe *țecz PJPAN 37 s 347*; põki ẏa w uozu leze, to jesce esce (a jak wstanie, to źle się czuje) *szczyc BMJP XIII 61*; ješcy jak popouem namaze, to jesce jesce, ale ẏak olejno farbo to zrobić? ẏoć ty uokno vybił! *sied 3*; Zašpiywać, zatanc-ić to ta jesce jesce, ale do roboty to sie nie kce nie kce [*pśn*] *n-tar PPh II 73*; *mław 1*; **2.** ‘sporo, dużo’: uoȃ, jesce jesce kõsić maȃo, moze by kogo dostał (do pomocy) *suw 1*; ~ jeszcze ta jeszcze ‘jako tako, ujdzie, nie najgorzej, da się wytrzymać’: Je coz tyz ta na vos słychno, krzesny ojce? Zdrowicie? – [...] Jesce ta jesce *n-tar KąsPodh IV 277*.

Geografia: Wyraz rzadko poświędaczony na *Kasz*. *BG*

II. JESZCZE rz ‘przednia część szyi; grdyka’: Jak go wziął za (pod) ješcze, to trząś niem na chwilę, a potem go rzucił na ziemię *Ciesz SGŚ XIII 173*. *BG*

JESZCZEĆ *Forma*: *typ* eszczeć: *nidz SGOWM III 101*; [*pśn*] *Mr i Wr jw*.

Znaczenia: **1.** ‘jeszcze I (IV) w zn 1 (zob.)’: Jeszczeć jest dość gospodarstw, które nie zapomniały wartości gnojenia *Mr Kal maz 147*.

2. ‘jeszcze I (IV) w zn 4 (zob.)’: ješceć ẏa ẏašku tpoju nie byȃa [*pśn*] *Mr i Wr SGOWM III 101*; Jeszczeć słóneckzo niy wzeszło *opol ŚmKl 17*.

3. ‘jeszcze I (IV) w zn 7 (zob.)’: zuoto-sȃna, rekećina, tšćina, šitõš, esceć jest do dȃaẏa *nidz SGOWM III 101*.

4. ‘jeszcze I (IV) w zn 8 (zob.)’: ukro-ili glonek jek klonovỹ lȃstek, esceć še pȃtaȃo, cim go zȃadȃa fsystem [*pśn*] *Mr i Wr jw*; stracęł ci ẏa dukat, cõm go matce ukrad, ješĉeć mi ẏi nie ẏcõ dać [...] dażõ õńic̃ dażõ, ješĉeć odprovażõ [*pśn*] *st-gdań SKoc I 73*.

5. 'jeszcze I (IV) w zn 9 (zob.):' Jeszczeć by one [krowy] Piękniejsze były, Kiejby ta dziewczeczka tak zgniła nie była [pśn] *Ryb Rog* 206; *Radzionków-Bytom ME V* 185. W połączeniu: **Jeszczeć by też** 'wyraża odmowę, oburzenie lub protest': Eh, jeszczeć by też! Żeby taka mądra kobieta jak ja nie mogła dostać, czego zechce *chojeń Pozn VI* 163. BG

JESZCZEJ 1. 'jeszcze I (IV) w zn 1 (zob.):' złotow *B II* 37; *chojn LPW I* 309.

2. pśn 'jeszcze IV w zn 4 (zob.):' Mały jo, mały jo, jescey se nie urós *N Targ ZborP I* 528. BG

JESZCZEK *Formy:* typ jesczyk: *opol AJŚ VI m* 1023; *klucz ME V* 243; *syc AJŚ VI m* 1023; *radomsz MPCG VI* 10; *łęcz PJPAN 37 s* 348; *Łęcz PorJ 1958 s* 317; *włoc Wisła XVII* 364; *os-wp AJŚ VI m* 1023; *krot jw; gtn jw; lesz jw, NT I* 138; *kościach 5, Brzez 28, Pozn VI* 173, 193; *śrm 8; n-tom NT II* 210; *szam 5; chodz SobWppn 63; ~ typ jesczych: radomsz MPCG VI* 4; *~ typ eszczyk: międzych 5.*

Znaczenia: 1. 'jeszcze I (IV) w zn 1 (zob.):' Posiedzi jesccek pewnie uu [!] nich z chtóry tydzień *Łęcz PorJ 1958 s* 313; te pcoły [...], z ula nie wylatują, bo one jesccek śpią *tarnob 8; je jesccek fcaśnie konec RŁTN XXIX* 150; jesccek se malują *jed jw XXII* 260; jescceg do żiša dña som ślady *radomsz jw; f kościele som jesccek śłaxecke uafki konec jw XXIX* 118; do kuńca jeźora buu ešcyk *kavou międzych 5; opol AJŚ VI m* 1023; *syc jw; żyw NT II* 108; *niż RWF XX* 428; *olk RŁTN XXII* 260; *sand jw; bus jw; radomsz jw, MPCG VI* 4, 10; *włoz RŁTN XXII* 260; *kiel jw; konec jw; itż jw; rad jw; opocz jw; p-tryb jw; wiel PKJP X* 90; *sier Wisła XIII* 537; *łas RŁTN XXII* 260; *Łęcz PorJ 1958 s* 317; *łuk Was* 237; *Maz PorJ 1966 s* 72; *os-wp AJŚ VI m* 1023; *kal PF VIII* 95; *krot AJŚ VI m* 1023; *gtn jw; lesz jw;kościach 5, Pozn VI*

60; *n-tom 3; chodz SobWppn 63; Kuj Kuj II* 284.

2. 'jeszcze I (IV) w zn 2 (zob.):' za uoica t^oo juz in^oo p^ood uogurki (orano na zagony), ale u cauka, zapaměntouem, jesccek pšed v^ooinom tag uoralⁱ miech 18; to muj uđec jęšcyg mou taki (pług) *wolsz 4; byže jęšceg uu noż ze tšy tygodnie łęcz PJPAN 37 s* 348; *włoc Kuj I* 124.

3. 'jeszcze I (IV) w zn 4 (zob.):' Jesczyk nie uobo^ucz^o lesz *NT I* 138; jescceg nie vus żyw 5; jesccegež nie uodvruč^u? (nie dokonałeś tzw. odwrotu, tj. drugiej orki) *miech 18; Jesccek nie widział takiego nien-roka jako ty N-tar ZborSt 137; jęšcyg nie pšyieχou łęcz PJPAN 37* 348; *opocz RŁTN XXII* 260.

4. 'jeszcze I (IV) w zn 7 (zob.):' poty se jęšcyk kymbuuf (Kębłowo) χcou staraž *wolsz 4; jesccek jedno tam vycytauk lubl 4; som jescceg_nefki, grymki ('gatunki gołębi'). bžezo ('maść krowy') – b^ooki corne, gžbed bouy i jescceg_mo gžež ('tu i ówdzie') boue uaty *miech 18; Przyndź do mnie, a ja ci jesczek doradzę ok Leszna Pozn VI* 10; Przyszed do izby i patrzy jesczyk róz tych sakwów *kościach jw 193–4; cežne vžuco se do vody i ksoz jesccek šfeći konec RŁTN XXIX* 150; A tu szósci zbójców jesczek się dobija do okrasy do kómory *kut Kuj I* 326; *klucz ME V* 243; *kal KalSier 538; koniń Kuj I* 323; *włoc jw* 326.*

5. 'jeszcze I (IV) w zn 8 (zob.):' žeckuo take zagnaa duo ruobotyⁱ, i jęšcyg buua *n-tom NT II* 210; I przychodzi do matki, a matka się pyta: A ty głupi Gała, co ci Kasia dała? On: Sama mu sie dała, jescze-k obiecała *al-kuj Kuj I* 163; Łosinionka rano wstaje, rose otrzonso, otrzonso; Smordzewionka w piecu ligo, jesccek sie donso, da donso [pśn] *sier Wisła XIII* 537.

6. 'jeszcze I (IV) w zn 9 (zob.):' Franek sie nie doł i jesczyk wyynkszóm

porute mu zrobiuł *kościan Brzez* 28; mencynoska [*mecenaska*] *jesceg* lepsc *ąg* mencynos *konec RŁTN XXIV* 228; Dobre, dobre *jágódecki Jescek* lepsc poziomecki [*rym*] *od Sandomierza po Kolbuszową Zb XIV* 221; List [*królewiczówna*] napisała, żeby *jeszczyk* róz większy bál wyprawiuł *kościan Pozn VI* 173; i tyn tvaróg vyćisnyłi – *ješčyg* dobže tag až dobže bõų vyćišnynty *sulech SobWp* 138; [*pśn*] *sier Wiśta XIII* 539; *gtn Pozn VI* 49.

W *połączeniach*: **Jeszczek czego** ‘wraża, że coś, o czym mówi rozmówca, nie może się zdarzyć, jest wykluczone’: *łęcz PJPAN* 37 s 348.

Jeszczek nie ‘w odpowiedzi na pytanie wskazuje na brak rozpoczęcia, trwania lub zakończenia spodziewanej czynności lub spodziewanego stanu; dotąd nie’: *Idzie [Kasia] od beczki do beczki, a tam jēj się coś odżywa w beczce: czy już?* – Ona odpowiadá: *jeszczé-g* nie *ok Poznania Pozn VI* 141; *ok Obornik jw.* BG

Jeszczeryca zob. **JASZCZERZYCA** [Supl.]

Jeszczó zob. **I. JESZCZE**

Jeszczor zob. **JASZCZUR**

Jeszczorka zob. **JASZCZURKA**

Jeszczur zob. **JASZCZUR**

Jeszczura zob. **JASZCZURA**

Jeszczurka zob. **JASZCZURKA**

Jeszczurkowy zob. **JASZCZURKOWY**

Jeszczy zob. **I. JESZCZE**

Jeszzych zob. **I. JESZCZE**

JESZCZYĆ (SIĘ) ‘narzekać, utyskiwać’: *Wiesielowi wypolili furtkóm, zagrodzili mu ceste, rozbroili. Baby otoczyły Ferfeckóm i jyszczóm: Toć stomilijónski surón Cieszyn [Cz] Zwrot* 120 s 11.

Jeszzyć się I. ‘kłócić, sprzeczać się z kimś, dokuczać sobie’: *Co sie tu bedziesz jyszczył z ludziami Cieszyn [Cz] KadGaw* 161; *ciesz SGŚ XIII* 173.

2. ‘robić coś z dużym wysiłkiem, męczyć się z czymś’: *Miała zrobić pańcoszki dla lalczki; ledwo jedną zrobiła, rzuciła robotą, mówiąc: ja się tam nie będę dłużej z tém jészczyć Ciesz jw.* BG

Jeszczyk zob. **JESZCZEK**

JESZCZY SZ [?] *Forma: typ eszczysz: Kar S I* 275; *Wej jw.*

Znaczenie: ‘niby, pozornie’: oni le mé tak jješčiš zaprosəłə Wej jw; eščiš on go xvǎli, a za očami gańi Kar jw. [Por. haszczysz [Supl.], juszczysz] BG

Jesze zob. **I. JESZCZE**

Jeszeft zob. **GESZEFT**

Jeszisz zob. **JEZUS**

JESZKA ‘owad z rodziny bąkowatych, najprawdopodobniej jusznicza deszczowa (*Haematopata pluvialis*)’: *czar SO XIV* 116. BG

Jeszle zob. **JEŹLE**

Jeszli zob. **JEŹLI**

Jeszliby zob. **JEŹLIBY**

Jeszogłówka zob. **JEŹOGŁÓWKA**

Jeszze zob. **I. JESZCZE**

Jeszy zob. **I. JESZCZE**

Jeszychta zob. **GESZYCHTA**

Jeszyszta zob. **GESZYCHTA**

Jeszysztowy zob. **GESZYCHTOWY**

I. JEŚCI ‘okrzyk wyrażający zdziwienie’: *n-tar [Orawa] KąśSt II* 1 s 389. BG

II. Jeści zob. **JEŚĆ (SIĘ)**

JEŚCIE **1.** ‘czynność jedzenia’: *on, jāk pošet na pšexacke, sobe našikovaų i vžena še do jęśca nidz SGOWM III* 101; *ćfykeųki do jęśca lip* 6; *od razu to bęų z'jężōne, bo na druđi žań to nie bęų do jęśca st-gdań* 5; *patřta, jāk te bulvi latoś obrożeli, banże do jęśca doś i ešče na futer dla šviňōv starči Koc SKoc II* 56; *Mław PF IV* 275; *ok Przasnysza Chetch I* 56; *ostroł* 28; *Giż SGOWM III* 101; *Pis jw; Mr zach jw; olsz jw; Ostródz jw; ryp MacSt* 183; *tor jw; świec* 4; *chojn BMJP XIII* 28; *Kasz S II* 98.

2. 'to, co się je; pokarm, pożywienie': Jeście ni miol na zime nijakiego *n-tar KąsPodh IV 281*; nălepse jeście v glińanem gârku g^uotovane i drevńanô uyskom jezõne myślen *PJPAN 11 s 190*; bes jeśća, bes pśićća, bes spśiku mozna wiťšimać *ostrôl 10*; tygelek do jeśća gotowańa *szczyc SGOWM III 101*; pśińešli jeście: kapusti, rizu nago-tovanêgo, kluckôf s carńinô, ribôf smat, kuŕi *ostrôdz BMJP XIII 59*; tam fšistko dostau: topki, trigle, farina j̄i dobrygo jeśća *świec jw 39*; *mław 7*; *przas AGM VII m 321 s 65*; *Pis SGOWM III 101*; *nidz jw*; *ryp 4*; *sęp-kraj AJK I m 49 s 136*; *tuch jw*; *Chetmiń MPKJ 327*; *n-miej 1*; *st-gdań 3*; *Koc SKoc II 56*; *tcz 3*; *chojn LPW I 309*; *kościer jw*; *Kasz S II 98*. BG

Jeściurka zob. JASZCZURKA

JEŚĆ (SIĘ) *Formy*: typ jeć: *węgr 5*; ~ typ jeści: *Lit PJPAN 98 s 72, 103*; ~ 1 *os lp* czter je: *rac AJŚ VII m 1479*; *prud jw*; *koziel jw*; *strzel-opol*; *niem jw*; *opol jw*; *oles jw*; *klucz jw*; *nam jw*; ~ 1 *os lm* czter jemą: *biel-podl 1*; jedzima: *al-kuj PKFP XIV 2 s 106*; ~ 3 *os lm* czter ją: *ciesz SGŚ XIII 173*; *rac jw*; *głub PJS I 74*; *prud SGŚ XIII 173*; *koziel jw*; *strzel-opol AJŚ VII m 1479*; *Niem DobrzNiem I 89*; *opol SGŚ XIII 173*; *oles jw*; *nam AJŚ VII m 1479*; jedą: *Sier Kal I 36*; *Kal jw*; *Kuj Kuj II 283*; ~ 3 *os lm* czprzesz mos jadli: *tom-lub 6*; *Węg JP LII 374*; ~ 2 *os lm* rozk jedcie: *Sier Kal I 36*; *Kal jw*; *Kuj Kuj I 257*; jeczcie: [rym] *gnież Pozn III 74*; jeście [jesce]: *śłup Hilf 95*; ~ *imws* jedzëcy: *Orawa [Sf] ZNUJ 169 s 264*; ~ *imup* jadłszy: *bial-podl 1*; ~ *imczyn* jedzący: [pśn] *Mr i Wr SGOWM III 102*; ~ *imb* jedziony: *giż jw*; jedzony: *Węgorz jw*; *Giż jw*; *Mrąg jw*; *Pis jw*; *Nidz jw*; *Ostrôdz jw*; *n-miej 1*; jedzono: *Węgorz SGOWM III 102*; *Giż jw*; *Mrąg jw*; *pis jw*; *Nidz jw*; jadły: *kar S II 97*; *wej LPW II 11*; *Kasz S II 97*; ~ *nieos jito* [jito]: *giż SGOWM III 102*.

Znaczenia: 1. 'spożywać pokarmy, przeżuwać i polykając': a. 'o człowieku': na śńodańi jot kaizerki z masuym *ciesz 15*; my byli guodńi i χćouo nõm še jeś, ale mamulka nõm nie dałi χleba, bo nie meli *ryb 4*; tata jom raŕi śvyŕy bravovy mynso *głub PJS I 74*; luŕe korpele jedłi, guomby jedłi, co kto mou, bo guodńi byli *zaw 1*; s tałiŕuf tero, a dawni to z mńiskuf jedłi, ponałivali, jedłi z jedny mńiski fsyske *węgr 5*; co same jymo, to ŕecku dajem *biel-podl 1*; ja jam ras na ŕań ćepue *tcz 3*; moŕe tam guodny, jeść nie jat *ryp PIJP VII 37*; mō m'lušimō jesc, bue to cało z duŕo razem trĩmie *kar S II 97*; stary jot mlyko *n-tar 15 [Spisz]*; cšeba jeś stojency, to nie beŕe kŕyŕ bołić *kras 3*; co ŕune zjedłi f pũntek, to my jeŕjima v nieŕele *al-kuj PKFP XIV 2 s 106*; ućekali d^o stejne tyn muoskāl i'ezyncy tak χytr^o, zeby kruovy byly zyrne cały ruok *Orawa [Sf] ZNUJ 169 s 264*; ja nie jatŕy (nie jedząc), ŕył za to krolufko *biel-podl 1*; nic nie bało jadł^e ańy pit^e *wej LPW II 11*; *oggw*; ~ *J. czego*: zaŕŕy muŕaŕa jeść kaŕy *zam 1*; poŕty tego podŕvecorka łeść puław *NT II 164*; ŕerod jym tego *ciesz 4*; ~ *w por*: To przecie nie dlo niyj, ino dlo Franusia, bo sama jadła ani wrōbel *n-tar KąsPodh IV 281*; ~ *w przyst*: Gdo zbyt jy, zbyt pije, tyn w rozum nie tyje *Ciesz MPTL XV 2 s 70*; Jadłoby sie, jadło, gdyby z nieba spadło *Ciesz jw 81*; Kaj kucharek sześć, tam ni ma co jeść *Ciesz jw 102*; Nie bydziesz krod – nie bydziesz jod *Ciesz jw 140*; Jak się chce jeść, to i placek z owsa dobry *pszcz jw XV I s 51*; Jak jeść, to jeść, jak robić, to robić, a jak bić, to bić *tar-gór jw 50*; Drobnio orz, gesto siej, rzadko jedz, a bedzies gazdom *N-tar SKJ V 404*; jag_dajom, to jeś, jag_bijom, to ućekać *gor 4*; gŕe še robŕi, tam še j̄i^e *ostrôl 21*; χto χutko j̄e, χutko robi *Kasz S II 97*; χto ŕele j̄e i pīe v rozum nie_tije *Kasz pd-wsch jw*; jadło bō są jadło, kej bō z nieba spadło

Kasz jw; jak χto jě, tak robi *Kasz jw IV 331*; **b.** 'o zwierzęciu, często o krowie': zre koń, j̄i krova, bo krova v lepsym povazańu *kozien PJPAN 48 s 55*; z j̄ivyntoža to aby j̄ino krova j̄i, a tak to f̄systko, kuń, śfyńok, p̄es, koza, to f̄systko χlo abo žre, jak χto vol̄i, tag muv̄i *łęcz jw 37 s 347*; krova ņe χce jeść t̄ego śana *ostroł 9*; Mama, świnie žrum, prowda? A krowy jedzum, szak prowda? Bo krowy to czyste stworzynia *koniń 19*; krova ņe žre, tylko j̄y, bo uona ņe gryže tag jak koń, tylko f̄systko uȳko, naved_guežza uȳknie, koń tegò ņe zrobi. ūefca i k̄eza tyž j̄y, koń žre *n-tom 2*; žre koń, j̄e krova, bo daje mleko *ob PJPAN 48 s 55*; krova j̄e, p̄ščoua j̄e, f̄systko inne zre *olsz SGOWM III 101*; śf̄iña j̄adua pokšyvy, v̄ecy ņe byu do j̄adua dlo śf̄iń *sand 13*; juš myšy ņi bedu j̄adl̄i mu zboža *tom-lub 6*; boćun roboki, žaby j̄i. kura žobe i j̄i *kras 3*; k̄oropatfy s̄y pozyteczne, j̄ezo stonka *gar 20*; *oggw*; ~ 'przeżuwać': žongve j̄y *jaroc MAGP IX m 428 s 74*.

2. 'skarmiać, spasać': *J. kim*: a jak oñi zmarznu, to fteďy te kartofle su do ņičego, to χyba j̄eno do gožal̄ni, a ņi – to byďuďem mušy jeść *ostródz SGOWM III 101*.

3. 'o owadach: kąsać, gryźć, kluć, żądlić': b̄u tam [*na froncie*] v̄yće, n̄as, aľe p̄šeb̄ac̄e pańe, fsi j̄adły, byoś tam ņ'e_viž̄aľ ņiž_ino fsi a mužy *n-tar ZNUJ 98 s 10*; kumary go j̄ezu *lubar 5*; zeby mole ņe j̄edl̄i *brzez RĚTN XXII 260*; A bo w polu b̄aki jedza, A w chaľupie gošcie siedza [*p̄sn*] *KunWes 96*; *jaros 1*.

4. 'niszczyć coś, drząc otwory, kanały; toczyć': robaki j̄ezo dzevo *mław 1*; *ostroł 9*. **Jeść w użyciu rz 1.** 'pokarm, pożywienie': p̄šišeu galan i potym važil̄i mu jeść *rac BMJP XIV 81*; Baba jeść dawała masno, to i fnetki st̄lusnon *N-tar ZborŚł 138*; co p̄šyśl̄i [*z pracy*], to juš jeś meľi ugotowane i nastrojone *chrzan MPKJ VII 391*; čša zańyśc ojcu jeść, bo ože za rožželyńem

bial-podl 1; dou sfojo b̄žouke zamurovać i tlo j̄i okenko zostažiu, co j̄i mogli jeść donošic̄ *rez SGOWM III 101*; zańešeta košožom ježž na uońke *koniń 14*; p̄es vouo o jeś *lim 16*; zadaje se gažińe jeś *miech 9*; j̄ic̄ podajes byďdu w̄egr 5; *Cieszyn [Cz] Zwrot 75 s 10*; *Ciesz SGŚ XIII 175*; *ryb ZarŚł XV 1 s 52*; *prud PlutaDzierz 57*; *opol SGŚ XIII 175*; *brzes-śl jw*; *Orawa [Śł] ZNUJ 72 s 24*; *n-tar jw 98 s 59*; *ok Łañcuta ME VI 315*; *tarn PorJ 1964 s 164*; *kolb 3*; *tom-lub 3*; *hrub 4*; *zam 14*; *kraś NT II 161*; *sand 13*; *piń 17*; *kiel PJPAN 48 s 54*; *chłm 16*; *włod 7*; [*p̄sn*] *opocz MPTL VII 242*; *łęcz PJPAN 37 s 347*; *kut jw 48 s 54*; *radz-podl 13*; *białos PBTN XVIII 77*; *giž SGOWM III 101*; *mrqg jw 101–2*; *nidz jw 101*; *Mr i Wr jw*; *olsz jw*; *Ostródz jw*; *n-tom NT II 210*; *ryp PIJP VII 54*; *złotow B II 38*; *Kasz S II 97*; *Bukowina [Rum] JP XLVI 125*; *Lit PJPAN 98 s 103*.

2. 'utrzymanie': j̄a mam mocno dob̄r̄ze, tys mam ož̄eńe j̄ jeść *giž SGOWM III 102*; oñi m̄ne dazo jeść i puaco podatki *mrqg jw*; *Olec jw*; *Wr jw*.

Jeść się 1. 'spożywać pokarmy': Jak sie tak jedli, tak tyn wasermón tesz prziszol na te trachte, jako na tóm gošcine *Cieszyn [Cz] Zwrot 65 s 11*.

2. 'nadawać się do spożycia': p̄estradi se j̄ezo (s̄a j̄adalne) *n-tar 3*.

3. 'kłócić się': tak se j̄aduy ze sobom, ze as_straχ *gor 2*.

Frazeologia: siadaj a jedz 'człowiek uprzejmy, gošcinny': to j̄e tak̄a sad̄a j̄ež od bałki; ke j̄ t̄o do ņě p̄rińžeš, to ona b̄e ce ņe v̄opuscała bez taski kav̄o. tak̄ego sad̄a j̄ a j̄ež jem jeś ņe viž̄aľ *wej S V 8*; ≈ chleb jeść na świecie 'żyć': t̄o ņe jeś v̄art, žeb̄as χl̄eb j̄ad na s̄vece *Kasz jw II 34*; ~ dawać jeść ptakom 'wymiotować': p̄t̄aχom davac j̄esc *wej jw IV 214*; ~ jeść, aź się (komuś) nos ogiba 'jeść zachłannie, łapczywie': *Jy, aź sie mu nos ogibo Ciesz MPTL XV*

2 s 101; ~ jeść, aż się (kokuś) uszy trzęsą 'jw': te żeći to jezo, aś se usy čęso! *bial-podl 1*; tak ję te dobre kuży, aś mu še uši tšęiso szt *GMalb II 1 s 144*; *Kasz S II 97*; ~ jeść, aż się (kokuś) ślepie na wierzch głowy wyłazą 'jw': jōd, jaż mu ślepie na vjeřx głowy vęlazęłē *Kasz Ram 64*; ~ jeść całą gębą 'jw': Ozyń sie, Janicku, na Ora-wie z dziywkom, Bedzies se gazdowōł, jodoł całom gymbom [pśn] *n-tar KąśPodh IV 281*; ~ jeść chleb, chleba z niejednego pieca 'mieć duże doświadczenie życiowe': Ōn juź tam jod chlyb z niejednego pie-ca *Ciesz MPTL XV 2 s 160*; stefan to z niejednego pęcica χlep jot, maųo ve fśi seżau *os-maz 10*; jesc z niejednęgo peca χlęb *Kasz S III 236*; z niejednęgo peca χleba jesc *Wej jw IV 244*; ~ jeść chleb miejski *pśn 'żyć w mieście'*: Jedna jadła chlęb zieski, A ta drugo chlęb mnieski *olsz Stefz III 63*; ~ jeść chleb wiejski *pśn 'żyć na wsi'*: *olsz jw*; ~ jeść do usru 'obżerać się': *Chetmiń i Świec pd-wsch Krasn 310*; ~ jeść dwoma łyżkami 'jeść zachłannie, łapczywie': *Kasz S III 19*; ~ jeść gminny chleb 'utrzymywać się z zapomogi gmi-ny': *Kasz jw I 328*; ~ jeść, jakby diabeł za (kogoś) jadł 'jeść zachłannie, łapczy-wie': *Kasz jw II 97*; ~ jeść, jakby kamienie zbierał na polu i ciskał na jedną gromadę 'dużo jeść': *Kasz jw*; ~ jeść, jakby (ktoś) siedem roków nie jadł 'jeść zachłannie, łapczywie': Jy, jakby siedym roków nie jod *Ciesz MPTL XV 2 s 101*; ~ jeść, jak-by (ktoś) snopy podawał 'jw': iy [...], jakbø snopy podāvāt *Kasz S II 97*; ~ jeść, jakby (ktoś) sztakował 'jw': iy [...], jakbø štakovāt ('snopy podawał') *Kasz jw*; ~ jeść, jakby za piec, za płot ciepał 'jw': Jy, jagby za piec ciepōł. [...] Jy, jagby za płot ciepōł *Ciesz MPTL XV 2 s 101*; ~ jeść, jakby (kogoś) z chlewa wypuścili 'jeść zachłannie i nie-chlujnie': uñi to jęzo, jagby iyχs χly-va vypuścili *bial-podl 1*; ~ jeść jak nie

swoją gębą 'jeść bez apetytu': *Ryp i Lip Zb II 175*; ~ jeść jak prosię 'jeść w sposób budzący odrazę': jeść jak prośōn *Koc SKoc III 37*; jesc jak parsą *Wej S IV 172*; ~ jeść jak za wszystkich przyjacieli 'jeść bardzo dużo': Jy, jak za wszystkich przocieli *Ciesz MPTL XV 2 s 101*; ~ jeść jednym zębem 'jeść mało, niechętnie, bez apetytu': ję jednęm zęmbęm, nie smakuje mu szt *GMalb II 1 s 144*; *bial-podl 1*; ~ jeść krzyżową kaszę iron 'przeżegnać się i położyć się spać bez posiłku': *sied PF IV 211*; ~ jeść lekki chleb 'nieuczciwie zdobywać środki do życia': *Kasz S II 362*; ~ jeść lekko chleb 'utrzymywać się, wykonując lekką pracę': tero lino lentko χlyp iēs χcō, pīr-vu na caųy żeń sųam do źneńco kolb 3; ~ jeść łokciami 'jeść zachłannie, łapczy-wie': *Zakopane KąśPodh IV 281*; ~ jeść (czyjaś) łyżką 'być na czyimś utrzymaniu': Chłopa mi z chałupy wyganiacie, a co to on wasom łyżkom jy? Kto wās pytał sie tu miysać? *n-tar [Orawa] KąśSł II 1 s 389*; ~ jeść (choć) oczami 1. 'jeść z łakomstwa, a nie z potrzeby zaspokojenia głodu': dopęre jęś očami, a teį bążeš χori *Kasz S VII 107*; 2. 'jeść zachłannie, łapczywie': ten χoc očami ję, tak on je χcøvi *Kasz jw III 101*; ~ jeść ordynaryjny chleb 'być na starość na utrzymaniu właściciela dworu': jesc ognarijni χlęb *Kasz jw III 294*; ~ jeść pełną gębą 'jeść zachłannie, łapczywie': *Cieszyn 2 [Cz]*; ~ jeść półgąbką 'jeść po-woli, niechętnie, grymasić': *Kasz S IV 125*; ~ jeść twaróg 'bać się': *tfarōk jię ostrot 9*; *mław 1*; ~ jeść tylko oczami 'dopominać się o jedzenie, a nie móc jeść': uį, ty pe-plo, ty by tylko ocañi jat! *bial-podl 1*; ~ jeść w chłapki 'o świni: jeść łapczywie, głośno, potrząsając łbem': *myślen 28*; *rzesz 13*; ~ jeść wielką łyżką 'wynosić się ponad stan': ti vęłgo łążkō jęzo *Kar S III 19*; ~ jeść za dwóch, trzech 'jeść bardzo dużo': Jod za dwóch i pił za dwóch *Ciesz*

[Cz] *Zwrot 191 s 15*; olek to j¹y za čš¹ex bial-podl 1; ~ jeść za Martynków bat 'jw': ten myuže j¹osc za martinkyuv b¹ot *Kasz S III 49*; ~ jeść z jednej miski 1. 'spotykać się z kobietą lekkich obyczajów': nie lubą jesc z jedně miski *Wej jw 172*; 2. 'przyjaźnić się': *Kar zach jw*; ~ jeść z postem 'pościć': staży luže f p¹ontki i środy jedli s postem, bez myśa *bial-podl 1*; *mław 1*; *ostrot 9*; ~ jeść z wronami kaszę 'mieć brudny nos': jād z wronami kase – mówią o tym, który ma nos powalany *wad SKJ IV 23*; ~ nie chceć chleba jeść 'być bliskim śmierci': nie χcał χleba jeść i umar *Koc SKoc II 41*; *Kasz S II 34*; ~ nie jeść chleba za darmo 'pracować na utrzymanie': Nie jadł chleba za darmo *pszcz MPTL XV 1 s 85*; ~ nie jeść marcińskich klusków 'zrezygnować z pracy przed dniem św. Marcina': *pog Kościer, Chojn i Byt S III 49*; ~ nie z jednego pieca chleb jeść 'mieć duże doświadczenie życiowe': Nie z jednego pieca już ten człowiek chleb jadł *Śl MPTL XV 1 s 90*; uon nie z jedněw¹o peca χlěb jād *Kasz LPW II 3*; ~ przestać chleb jeść 'umrzeć': Gadajó, jak sia chto rodzi, žani i jak χlěb przestaje jeść *Koc SWes 45*; ~ robić za jednego, a jeść za trzech, siedem 'mało pracować a dużo jeść': Robi za jednego, a je za trzech *Śl MPTL XV 1 s 104*; robić za jedněgo, a jesc za sędem *Kasz S IV 331*; ~ robić za konia, woła, a jeść za strycha, wróbla 'dużo pracować, a mało jeść': za końa robic, a za stręxa jesc. robi za woła, a jē za wróbla *Kasz jw II 97*; ~ wiedzieć, czym się to je 'wiedzieć, jaka jest istota czegoś, na czym coś polega': Widzieli ony kany jakom komune? Wiedzom, cým sie to jadło? *n-tar KąsPodh II 303*; ≈ aż mory jedzą 'ktoś odczuwa dotkliwą przykrość z jakiegoś powodu': jāk mum wydać (pieniądze), to jaś mory jęzu *tor 3*; ~ (ktoś) będzie pod miską jeść, jak przyjdzie nieskoro 'kto się spóźnia, ten sam jest winien strat, które ponosi': byžeś pod miskom jēs, jāk pšiześ neskoro

ryb 4; ~ butom chce się jeść *żart 'o butach z odklejoną podeszwą'*: aly moš b¹oty, jēž¹ ym śy kce, musiž zańyžž d¹o šefca ab¹o skl¹iitić *kroś 5*; ~ buty jeść pytają, wołają *żart 'jw'*: B¹oty pytajo jēs *n-tar [Orawa] KąsŚl II 1 s 52*; te b¹uty jēž ¹youajom, čša je skl¹iitić *gor 4*; ~ chce się (komsu) jeść jak głodnemu srać 'ktoś nie ma apetytu': jemu_še χce_jeść, jāk_ głodnemu srać *bial-podl 1*; ~ chce się (komsu) jeść jak psu 'ktoś jest bardzo głodny': χce my_śē jēść [...] jāk psu *złotow B III 184*; ~ dobryś gabryś, miałbyś, jadłbyś 'frazja adresowana do kogoś, kto chciałby coś mieć, wciąż o tym mówi, a nic nie robi, by to zdobyć': *Koc Pobł 151*; ~ ja z tobą z jednego korytka nie jadł 'frazja skierowana do kogoś, kto pozwala sobie na nadmierną poufalość': jād z tob¹o z jedněgo koratka nie jād *Kasz S II 209*; ~ (coś) jeść nie chce 'warto coś zatrzymać, bo może się przydać w przyszłości, a przechowywanie nic nie kosztuje': veś i te k¹oske, jēść nie χce! *bial-podl 1*; ~ już nie będzie komiśniaka jadł 'frazja używana, gdy mowa o śmierci żołnierza': Już nie bandzie konwiśnio¹ka jo¹dł! *ok Opola KwOp III 2 s 173*; ~ kolegami bądźmy, każdy swoje jedzmy 'należy płacić za siebie [?]': Kolegami bydzmy, każdy swoji jydzmy *Ciesz MPTL XV 2 s 107*; ~ oczy by jadły, a brzuch już nie może 'frazja wypowiedana w sytuacji, gdy ktoś jest syty': oč¹ b¹e jādł¹, ale b¹ęχ j¹u ni može *Kasz S II 97*; ~ oczy by jadły, ale gęba nie chce 'o człowieku niemającym apetytu': z nę¹o jād¹ek, uo¹cy by jād¹uy, ale gęmba nie χce *kroś 9*; ~ (ktoś) potrafi więcej jak chleb jeść 'o kimś działającym na szkodę innego, mściwym, zajmującym się czarami': luže vanci potraf¹o, jāk χlěb jēść *Koc SKoc II 56*; ~ takie proroki, co z miski jedzą, to nic nie wiedzą 'zwykły człowiek nie może przewidywać przyszłości': *bial-podl 1*; ~ to nie jest nigdy tak gorące jadło, jak to jest gorące gotowane 'nie taki diabeł straszny,

jak go malują: to nie je nigdā tak guerōcē jadłē, jak to je guerōcē guetōvōnē *kar S II 97*. RK

Jeśle zob. I. JAŚLE

JEŚLI *Formy*: typ eśli: *Cieszyn [Cz] MPKJ IV 297; łącz PJPAN 37 s 347; węgr Cyran 110; Mr i Wr SGOWM III 102; ~ typ jestli: Kowno [Lit] SLit 207; ~ typ jesli: Cieszyn [Cz] Kell II 187; sokół 2; ~ typ esli: Cieszyn [Cz] Kell II 186; ~ typ ześli: łow PF XIV 403.*

I. spójnik 1. 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku': nō tōš, mējsca tam provē ni mōm žodnego, ale ješli še χece p̄sēpac f_šyŋku na pēcu, to čymu ni, možeće! *Cieszyn [Cz] BMJP XIV 58; ješli iō, jašu, lubis, to se iō uod nos kupis [p̄sn] luk II; ješli p̄sēkazać mne beŋžeš, daľeko nie naježeš suw I; jāk na jedēn kōň, to orcyk, a ješli do pospouu na dva kōňe, to braka ostrōdz SGOWM III 102; a co byže, ješli še krufka ščyšlīve nie uoćeli? koniň 14; kura šeži na vajcaχ t̄ri tydne, a ješli sum dobre, tuš sum kuřynta *Cieszyn [Cz] Kell II 187; Jestli zapali sie, to bendzie najwienkszy ogieñ tam Kowno [Lit] SLit 207; Ješli głošny dzwon zawoła, idzie ojciec, matka do kościoła olec SGOWM III 102; Cieszyn [Cz] Kell II 186, MPKJ IV 297; ciesz ME IV 9; Ciesz MPTL XV 2 s 27; koziel ŚmKl 34; strzel-opol KwOp XII 2 s 92; Orawa [Sł] ZNUJ 72 s 89; n-tar Zb XV 34; n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s 63; Orawa KąsŚl II 1 s 389; radomsz RŁTN XII 261; iłż jw; puław 18; [p̄sn] rad Rad II 25; opocz RŁTN XII 261; łącz PJPAN 37 s 347; łow PF XIV 403; raw-maz RŁTN XII 261; gar 11; radz-podl NT I 206; węgr Cyran 110; sokół 2; szczyt SGOWM III 102; [p̄sn] Mr i Wr jw.**

2. 'wprowadza zdanie podrzędne dopełnieniowe': jak p̄řišla do tego statku, tuž robić kazovoľ, ale jeść nie doľ. ješčē χcoľ vēžeć, ješli ōna nie iy *Cieszyn [Cz] Kell II 97; dževo, jāg je na žyñi, dobže tšeba*

zauuvožyc, ješli na tyχ stojōncyχ ny ma jākyj gauyzi višyc, bo nie ros še stauo, že robotnik nie dou pozōr, gauyš spada, dostou bez guove, to zaros nebošcyk ciesz NT II 40; Gōrnik do roboty idzie, Nie wie, ješli nazot przyjdzie [p̄sn] Chorzów-Batory LL II 2-3 s 40; Wyjdzyj Jegomość na pole, Ješli ci sie orzembina nie chwijeje [p̄sn] Stradom-Częstochowa Zb XVII 43; Ciesz MPTL XV 2 s 148; [p̄sn] Rac Rog 11; koziel ME V 150; [p̄sn] gliw PieśniŚl II 24; strzel-opol KwOp XII 2 s 92; klucz ME V 237; [p̄sn] krak Krak II 47; [p̄sn] zaw Kiel I 123; [p̄sn] ostrōdz Kolb 22; [p̄sn] włoc Kuj I 296.

3. *p̄sn* 'przyłącza zdanie lub jego część określające podstawę porównania': lepej pana žuce ješli p̄sarcyka puław BartJęz 147; Wolāfabym jā sto talarōw złožyc, Ješli ojcu, matce [...] u nōg ležyc *kut Wiśta VIII 696.*

II. partykuła 'wprowadza pytanie; czy':
a. 'niezależne': Pytała się matka córki: – Ješli miała ronce? [p̄sn] oles ME VIII 147; Mój kochany, ješli ty nie wiēs, co to w tēm? *olk Cisz 262; Cieszyn [Cz] MPKJ IV 297; pszcz AJŚ VI m 1020; b.* 'zależne': spytej še, ješli juš p̄řišel *Cieszyn [Cz] Kell II 187; pytaū iēi še ksoz, ješli ślubovaua jinšemu koziel ME V 148; Powiydz mi, dzieucho, Ješli bedziesz moja [p̄sn] ciesz PieśniŚl II 96; Ukrajōć mi glōnek jek klōnowy listek I pytajōć mi sia, ješli go zjam wszystek [p̄sn] Mr i Wr SGOWM III 102; Cieszyn [Cz] MPKJ IV 297; [p̄sn] biel PieśniŚl II 96; pszcz jw; [p̄sn] Rac Rog 8; [p̄sn] Ryb jw 47; [p̄sn] ok Bytomia PieśniŚl II 666; Michałkowice-Siemianowice Śl ME V 167; tar-gōr jw 184; [p̄sn] Oles Rog 18; [rym] ok Chrzanaowa Krak I 275; [rym] ok Ołkusza jw; gñi Pozn II 300; śrm jw; jaroc jw. RK*

JEŚLIBY *Formy*: typ eśliby: *łącz PJPAN 37 s 347; ~ typ iśliby: kols Wiśta XVII 75.*

I. *spójnik 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku':* ješlibym vžďň poměšoť švīce, to juš ja nespravedlīve robe zam 11; a to carne take, ješliby na dwože, to stanoski olec SGOWM III 102; Cieszyn [Cz] Zwrot 363 s 55; pszcz SGŚ XIII 177; łącz PJPAN 37 s 347.

II. *partykuła 'wprowadza pytanie; czy':*
a. 'niezależne': Jedzie pán olantem: ale, co zrobiwszy, trzeba go zatrzymać: „Išliby [...] my nie zgodził za pasturza?”. A ten pán mówi: „I owszem – abyś był przyścipny” kols Wiśta XVII 75; **b.** 'zależne': to še pytoł, ješliby go χaća Cieszyn [Cz] Kell II 97; tam še u niχ meldovāu, ješliby go nie pŕyjeni za kupcyka i tak pŕyzvolili na to, že može być u niχ za kupcyka oles ME V 243; gliw jw 162. RK

Ješlicarz zob. JAŚLICZARZ

Ješliczkarz zob. JAŚLICZKARZ

Ješnić zob. JAŚNIC (SIE)

JEŚNIK 'roślina – maruna bezwonna (*Tripleurospermum maritimum*):' Wp Wiśta XIV 83. RK

Ješniu zob. I. JESIEŃ

I. JEŚNY 'o człowieku lub zwierzęciu: mający dobry apetyt, mogący dużo zjeść': jakiši še teraz i edek zrobōu ješnějŕy tarn 5; ješno kura myšlen MKJP V 344; Zakopane KąšPodh IV 281; n-tar jw; N-tar SKJ V 364. RK

II. JEŚNY *Forma:* typ wješny: Słup LPW III 940.

Znaczenie: 'jesienny': jw. RK

Ještrzęb zob. JASTRZĄB

I. JETA 'przetyk': jęta uod garžely, ze to ijy łuk 12. RK

II. JETA 'nazwa krowy': nāže, pėsku, nawrōc nā jęta wej S II 99. RK

JETELINKA 1. 'krzew ozdobny – tuja (*Thuja*):' Na kierchowie rosnóm jetelinki Ciesz SCiesz II 138.

2. *pśn 'jakaś roślina zielna':* Gdzie rośla szedym roczków trawa [...] A na

ósmy jetelinka zrosła, Jetelinka zrosła, Ale mi jóm kamratka spasał ciesz PieśniŚl II 439. RK

JETER *Formy:* typ jejter: prud Pluta-Dzierż 57; ~ typ ijater: prud 15.

Znaczenie: **1.** 'narzędzie do niszczenia chwastów i spulchniania gleby': tyj jęjtrą^u še jęjtruje prud PlutaDzierż 57; radličky – rodzaj pazurów przy pługu zw[anym] ijater do spulchniania ziemi prud 15; tar-gór 4.

2. 'maszyna lub urządzenie służące do opylania roślin preparatami chemicznymi': szam 8. RK

Jeternica zob. JATERNICA

Jeternit zob. ETERNIT

JETKA 'rodzaj sieci': Słup LPW I 311. RK

Jetrok zob. OTROK

JETROWAĆ *Forma:* typ jejtrować: prud PlutaDzierż 57.

Znaczenie: 'oczyszczać ziemię z chwastów za pomocą narzędzia nazywanego jetrorem': jetrovaž jada^u jw. RK

JETRUNIE *przekł:* koziel SGŚ XIII 177. RK

Jetrzeć się zob. JAŤRZEC (SIE)

Jetrzyć zob. JAŤRZYĆ (SIE)

JETY 'o człowieku lub zwierzęciu: mający dobry apetyt, mogący dużo zjeść': jakā^u byūa jita^u al-kuj PKFP XIV 2 s 106. RK

Jeuroplan zob. AEROPLAN

Jew zob. I. HEW

I. Jewa zob. I. EWA

II. Jewa zob. I. IWA

Jewangelia zob. EWANGELIA

Jewangelicki zob. EWANGELICKI

Jewangelik zob. EWANGELIK

Jewangelista zob. EWANGELISTA

Jewanielia zob. EWANGELIA

Jewanieliczka zob. EWANGELICZKA

Jewanielij zob. EWANGELIJ

Jewanielijek zob. EWANGELIJEK

Jewanielista zob. EWANGELISTA

Jewdab zob. JEDWAB

JEWEJ 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': ĵewej, dočekej coś to poroχou – zaros tata pšidõm, to ċi pokožõm ryb 13. RK

JEWEJKU 'jewej (zob.)': ryb 13. RK

JEWEJKUSIE 'jewej (zob.)': ĵewejkuśe, źivejće śe, alojż uź iże nazod z masta ryb 13. RK

Jewelb zob. GEWELB [Supl.]

Jewelp zob. GEWELB [Supl.]

Jewelta zob. HEWELTA

Jewentarz zob. INWENTARZ

Jewera zob. GEWERA

JEWERYNA 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': Jeweryna! Co sie to u was porobiło! Ciesz SCiesz II 138; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 177.

W połączeniu: **Jeweryna kany** 'jw': Jeweryna kany, tyn synek mi wszyckõm śmie-tonke wypił! Ciesz SCiesz II 138. RK

Jewica zob. EWICA

Jewicht zob. GEWICHT

JEWIR [?] 'kawatek drewna odtłupany przy ścinaniu drzewa': Jewir – trzaska oddzielająca się od pnia między dwoma zacięciami przy zrąbaniu drzewa Win-nica [Ukr] Roczn 203. RK

I. Jewka zob. EWKA

II. Jewka zob. IWKA

Jewnik zob. IWNIK

Jewoha zob. IWOHA

Jewor zob. I. JAWOR

Jeworeniek zob. JAWORENIEK

Jeworowy zob. JAWOROWY

Jewór zob. I. JAWOR

Jewrejta zob. GEFRAJTA [Supl.]

JEWTU zaimek wskazujący 'tu, tutaj': koniec RŁTN XXII 261; gar 12. RK

Jewyrc zob. GEWYRC

Jeza zob. EZA

Jezba zob. IZBA

JEZDER 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': pszcz SGŚ XIII 177; strzel-opol OIW 75; Śl SGŚ XIII 177. RK

JEZDERKIŚ 'jezder (zob.)': Śl SGŚ XIII 177. RK

JEZDERKU 'jezder (zob.)': Cojś ti to narobõł, jezderku, synek, synek koziel SGŚ XIII 178; jezderku, ĵako fajno oles jw; Jezderku, dyć jo blank zapomniãła, że mom tłucek, co umarłych wskrzeszo Opole jw; Racibórz jw; Śl jw. RK

JEZDERKUSIE 'jezder (zob.)': jezderkuśe, aleś śe zmaraśiũ! tar-gór 4; jezderkujśe, alejż mje wystraśõu strzel-opol SGŚ XIII 178; Jezderkusie, stary, na co ci tyła piãniãdzów? Olesno jw; Jezderkusie, wszytka gorzoła mi z gowy wyparowała Śl jw; biel jw; pszcz jw; ryb jw; koziel jw; gliw jw; Janów-Szopienice jw; Ruda Śl jw; lubl jw. RK

JEZDERYNECZKI 'jezder (zob.)': biel SGŚ XIII 178. RK

JEZDESICZKUSIE 'jezder (zob.)': ĵездеjśiċkujśe, ty kužõnta na ti dyśċu ko-ziel SGŚ XIII 178. RK

JEZDESIU 'jezder (zob.)': ĵездеśu, ĵag gorko tar-gór SGŚ XIII 178; ĵездеjśu, douvej pozõr strzel-opol jw; biel jw; pszcz jw; prud jw; gliw jw; opol jw.

W połączeniach: **Jezdesiu dobry** 'jw': prud PlutaDzierż 57.

Jezdesiu kochany 'jw': prud jw. RK

***JEZDNIA**

JEZDNIANY *Forma*: typ jeźniany: kłob 1.

Znaczenie: 'przejezdny [?]': głoś-ćiniec to ino tako druga, co źżeva na ni rosnõm, ñe jes jeźnãno jw. RK

JEZDNIK 'człowiek jeżdżący konno; jeździec': Kasz Ram 63. RK

JEZDNY *Forma*: typ jezny: Lim; boch 17.

Znaczenia: 1. 'przeznaczony do przemieszczania się': ĵyzna drõga boch 17.

2. 'o koniu: dobry do zaprzęgu': jezny Lim.

3. 'konny': jezdný ləze. jezdný žātněře Stup LPW I 310; kar jw; Kasz Ram 63. RK

JEZDOWAĆ częst 'jeździć': Carnoksiężnik, co na smoku jezduje żyw MiesPog 69. RK

JEZDUWAĆ częst 'jeździć': kedyś to tak f kōmplementa jezduwali wys-maz PBTN XVIII 85. RK

JEZDYGA 1. 'krowa lubiąca biegać': myślen PJPAN 11 s 243.

2. 'kobieta lubiąca przebywać poza domem, włóczyć się': myślen jw. RK

JEZDYGOŃ 'chłopiec lubiący przebywać poza domem, włóczyć się': myślen PJPAN 11 s 243. RK

Jezela zob. **GEZELA**

JEZENDERYNO 'jezder (zob.)': Jezynderyno, dobrze, że prawisz, musim zaroz o tym moji ciotce powiedzieć Ciesz [Cz] Zwrot 360 s 64. RK

JEZENUSIE 'jezder (zob.)': jezynuśe, ti mojš kopoty strzel-opol SGŚ XIII 178. RK

JEZER 'jezder (zob.)': strzel-opol OIW 75. RK

JEZERKUSIE 'jezder (zob.)': jezerkuiśe! strzel-opol OIW 75. RK

JEZERYJA 'jezder (zob.)': Jezeryja, gazdoszku, co je? co je? Cieszyn [Cz] Zwrot 18 s 8; Jezeryja, co tu grzybów! Ciesz SCiesz II 138; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 178; ciesz 17; Śl SGŚ XIII 178.

W potężeniach: **Jejku mój no jezeryja** 'jw': Cieszyn 8 [Cz].

Jezeryja kandy 'jw': Jezeryja kandy, dyć tam teraz nic ni ma, wszecko wytargane Ciesz [Cz] SGŚ XIII 178.

Jezeryja kany 'jw': Jezeryja kany, jak uóni wystroili to dziecko Ciesz SCiesz II 138. RK

JEZERYJKO 'jezder (zob.)': ciesz SGŚ XIII 179. RK

JEZERYNA 'jezder (zob.)': Jezeryna, toch cie sie wylynkała! Ciesz SCiesz II 138. W potężeniu: **Jezeryna kany** 'jw': Jezeryna kany, dyby tak z gąszczo wyskoczył wilk abo jelyń porwoł mie na rogi Ciesz [Cz] Zwrot 187 s 15. RK

JEZERYNKO – tylko w potężeniu: **Jezerynko kany** 'jezder (zob.)': Jezerynko kany Ciesz [Cz] SGŚ XIII 179. RK

JEZERYNO 'jezder (zob.)': No, jezeryno, każdego człowieka szkoda jest Cieszyn [Cz] KadGaw 140; Jezeryno, chłopach zastrzelił Cieszyn [Cz] Zwrot 229 s 23. RK

Jezgar zob. **I. JAZGAR**

Jezgarnik zob. **JAZGARNIK**

Jezgarz zob. **I. JAZGARZ**

Jezgiarz zob. **I. JAZGARZ**

Jezgrzóka zob. **JASKÓŁKA**

I. JEZI 'odnoszący się do jeża, związane z jeżem': Óna ze strachu puściła go, a tu ón skore z siebie zdjął jezie, powiesił na grzędzie, i z jeza zrobiel sie ładny chłopiec radz-podł Wisła XVII 550. RK

II. JEZI *F o r m y*: typ ezi: ryb AJŚ VI m 1020, BMJP XIV 94; rac AJŚ VI m 1019, 1020; koziel ME V 101, 103; ~ typ lezi: rac MPKJ IV 297.

I. spółnik 1. 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku': eżi vyχlistoš ta fšysko voda ze stofka, to ci dōm za to vīna ryb BMJP XIV 94; povéžāu tēmu šynkeřovi, že mu go napravi, jezi mu dobre zapuaci rac ME V 13; Jezi mi sie przyślubisz, že mojum bydziesz, to se je nabier koziel SGŚ XIII 176; rac AJŚ VI m 1019, MPKJ IV 297; koziel ME V 101; Michałkowice-Siemianowice Śl jw 179.

2. 'wprowadza zdanie podrzędne dopełnieniowe': χcał véžec, jezi še to vypelniło koziel jw 109.

II. partykuła 'wprowadza pytanie; czy': a. 'niezależne': eżiś go tą kady ne vižāł? koziel jw 103; Cieszyn [Cz] AJŚ VI m

1020; *ciesz jw*; *ryb jw s 6*; *rac jw m 1020*;
b. 'zależne': *pytāt ijx še, ježi ōni poražo*
 to vyskomač *koziel ME V 99*; *pytaueχ še,*
ježi tam ne ma čeleca předej Sobiszowice-
-Gliwice jw 162. RK

Jezibaba zob. **JEZIBABA**

JEZIBY *Forma*: typ *eziby*: *koziel ME V 101, 114.*

I. *spójnik 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku'*: *ežiby še dostāl ty vody napič, to mi běže lepši koziel jw 101.*

II. *partykuła 'wprowadza pytanie; czy'*:
a. 'niezależne': *a ježibyš ta ne vížāl, co ōn pšodāl? koziel jw 103*; **b.** 'zależne': *a ōn prošil, ježiby šlo keby jěno těn k^oožux ze šebe zmańčāl do ty kaži koziel jw 108; koziel jw 114.* RK

Jezica zob. **JAZICA**

JEZÍC SIĘ 'okazywać niezadowolenie, złościć się': *narut še ježiū; ježiūy še sier RŁTN XXII 261.* RK

JEZIERNY 'dotyczący jeziora, związany z jeziorem': *nawet sěrvitutu jěžěrnego ně mamy aug 6; štop LPW I 310.* RK

I. JEZIERO 'jezder (zob.)': *kar S II 102.* RK

II. Jeziero zob. **I. JEZIORO**

JEZIERSKI *Forma*: typ *jezierzki*: *Štop LPW I 310.*

Znaczenie: 'dotyczący jeziora, związany z jeziorem': *ježěrské vagoře wej S II 102; ježerská w^aoda. ježerske rəbə Štop LPW I 310.* RK

JEZIERZANY 'dotyczący jeziora, związany z jeziorem': *ježeřaná w^aoda Štop LPW I 310.* RK

Jezierzki zob. **JEZIERSKI**

JEZIERZYSTO 'przystów od jezierzysty': *k^oole nověvā ščecəna [nw] to je barzo ježeřəsto Štop LPW I 310.* RK

JEZIERZYSTY 'pełen jezior; jeziorzysty': *p^oom^oorškā [nw] je ježeřəstý krāj Štop LPW I 310.* RK

JEZIERZYSZCZE 1. 'duże jezioro': *Štop LPW I 310.*

2. 'miejsce, gdzie było jezioro': *Štop jw.* RK

JEZIOR *Forma*: typ *jeździor*: *rac SGŚ XIII 179.*

Znaczenie: 'jezioro w zn I (zob.)': *jak zamarznie ježžor, to byžymy ježžic [!] na šlińcuχax rac jw; Koniczku siwy, Pokaž mi dziwy, Przeplýń bez jezior, Nie zmočaj grzywy [pśn] rac PieśniŚl II 119; opol SGŚ XIII 179; klucz jw.* RK

JEZIORA *Forma*: typ *jeźziora*: *lip 2.*

Znaczenia: **1.** 'jezioro w zn I (zob.)': *ježžoro || jažžora 'duża woda' lip 2.*

2. 'bagno, mokradło': *jižžora 'moczar' p-tryb 5.* RK

JEZIORECZKO *zwykle pśn Formy*: *typ jezioreczko: kols Łęcz 240; inow Kuj II 45; al-kuj jw; lip Zb II 58; Wp Zb VIII 85; ≈ M lp jezioreczka [końcówka flekcyjna ž]: suw 3.*

Znaczenie: *ekspr 'jezioro, czasem małe'*: *ma własna ježžorečka suw 3; v tim mōłym ježžorečku sō vježže rěbě Kasz Ram 63; Przez to bystre jezioreczko Drobne rybki drgają [pśn] opol PieśniŚl II 114; [pśn] myšlen Lud VIII 409; [pśn] tarn MPKJ I 49; opocz 3; [pśn] przas SkierP II 70; ostrot jw 143; [pśn] kols Łęcz 240; [pśn] inow Kuj II 45; [pśn] al-kuj jw; [pśn] lip Zb II 58; Wp Zb VIII 85; wej LPW I 310.* RK

JEZIOREK 'małe jezioro, płytki, niekiedy grząski staw': *ježžorki na uokaχ konec RŁTN XXVII 149; strzel-opol OIW 75; nidz SGOWM III 103.* RK

JEZIOREŃKO *Forma*: typ *jezioreńko*: *[pśn] lub BartJęz 146.*

Znaczenie: *ekspr 'jezioro'*: *u ježžoryńka žimna vodyńka [pśn] lub jw; Z tamtej strony jezioreńka jadą panowie [pśn] ostrot Kolb 201; opocz RŁTN XXII 261.* RK

JEZIORKO *Formy*: typ *jeziorko*: *hrub 4; radomsz LL VI 3 s 44; raw-maz*

RŁTN XXII 264; koniń 14; n-tom AJW IX m 760 s 165; mog Pozn IV 140; byd AJW IX m 758; n-miej 1; ~ typ ęziorko [iżorko]: żniń AJW IX m 758.

Znaczenia: 1. 'małe jezioro, płytki, niekiedy grząski staw': ńydaleko mojjii [!] bapki jes maue iyzorko pszcz SGŚ XIII 179; No do tego mocynio trzeba było zawiyz te, te snopki, takie jeziorka były w polu, dzie woda przechodziyła n-tar KąsPodh IV 282; W lasku niedaleko Młynka znajdowało się jinziorko, całe prawie pokryte liściem zielunego buncywia radomsz LL VI 3 s 44; na bagnie [nw] pod raćnińcimy [nw] byuo take maue ijzorko i wyskųo koniń 14; staf to take mńeješe ieńzorko n-miej 1; Siwa gąska, siwa, po jezioru pływa [pśn] mog Pozn IV 140; Cieszyn 4 [Cz]; [pśn] ciesz ZarŚl III 1 s 77; n-tar [Spisz] ME VI 127; hrub 4; włosz 4; rad RŁTN XXII 261; opocz jw; raw-maz jw 264; aug 2; nidz SGOWM III 103; Mr i Wr jw; Olsz jw; ostródz jw; n-tom AJW IX m 760 s 165; żniń jw m 758; byd jw; chosz [Wilno Lit] PorJ 1969 s 210.

2. 'ciecz rozlana na jakiejś powierzchni; kałuża': a skont te jeżorka na pudłozę, vy nalefi? bial-podl 1. RK

JEZIORNO 'przystów od jeziorny': tą tak všadě jezorno, jak na kašebaż Kasz Ram 63. RK

JEZIORNY 1. 'dotyczący jeziora, związany z jeziorem': Michoł jest głupi, ale powieść jego jakoby sakym z jeziornych leluich złowiono, – owioto była wonióm leśnej ziwice, – dy sie trómy łupióm [pśn] ciesz ZarŚl III 1 s 77.

2. 'pełen jezior; jeziorzysty': jezorny krōj Kasz Ram 63.

Zob. **MIRTA, ŚLIMAK** RK

1. JEZIORO *Formy*: typ jezioro: sied Cyran 196; [sporad] Nidz SGOWM III 103; chojn AJK XIV s 155; byt jw; kar Bisk 27; wej AJK XIV s 155; Kasz S II 101; ~ typ eździro [iżżoro]: ||- sulech

PFP XIV 94; ||- wolsz jw; ~ typ jeździro [jeżżoro, iżżor^o]: prud PlutaGłog II 133; ||- [pśn] opol PJPAN 6 s 167; lesz MAGP IV m 198; ||- sulech PFP XIV 94; ||- wolsz jw; n-tom jw; międzyrz MAGP IV m 198; ~ typ jeździro: sied Cyran 196; ~ typ jeździro [ińżoro]: międzyrz 5; ~ typ jezioro [jeżoro, iżżoro, ińżoro]: oles PKJP X 53; klucz jw; syc AJW IX m 758; myślen PJPAN 11 s 31; sanoc MAGP IV m 198; lubacz 1; boch MPTL X 1 s 121; będz MAGP IV m 198; olk RŁTN XXII 264; kolb MAGP IV m 198; niż jw; bił jw; tom-lub jw i s 134; hrub 4; zam MAGP IV m 198 s 134; kras 3; kraś MAGP IV m 198; kłob PKJP X 53; radomsz MAGP IV m 198 s 134; koniec RŁTN XXII 264; iłż jw; lub MAGP IV m 198 s 134; chłm jw m 198; włod RŁTN XXVI 36; lubar MAGP IV m 198; puław jw; wiel PKJP X 53; kep jw; łącz MAGP IV m 198 s 134; kut MPCG VI 20; [pśn] raw-maz MPTL XIII 258; gar Warchoł 64; gtnń FrMaz 154; sierp MAGP IV m 198; [sporad] Mrąg SGOWM III 103; [sporad] Szczyc jw; os-wp AJW IX m 758; wolsz 7; śrm MAGP IV m 198; kols AJW IX m 758; koniń jw; wrzes MAGP IV m 198; śr-wp jw; poz AJW IX m 758; n-tom MAGP IV m 198; międzyrz AJW IX m 758; międzyrz MAGP IV m 198; szam jw; ob AJW IX m 758; gnieź jw; mog MAGP IV m 198; żniń jw; wąg jw; czar jw; chodz AJK XIV m 682; szub AJW IX m 758; inow MAGP IV m 198; al-kuj AJW IX m 758; włoc Kuj I 178; lip MAGP IV m 198; ryp MacŚl 30; tor MAGP IV m 198; byd jw; Kuj SKJ V 133; wyrz MAGP IV m 198; złotow B II 38; sęp-kraj AJK XIV m 682; tuch MAGP IV m 198; chełmiń AJK XIV m 682; n-miej 1; grudz AJK XIV m 682; świec MAGP IV m 198; st-gdań 1; tcz AJK XIV m 682; mal MAGP IV m 198; Lwów [Ukr] LS II A 61; ~ typ jezdoro: ||- [pśn] opol PJPAN 6 s 167; ~ typ jazioro: os-maz MAGP IV

m 198; *mław jw*; *ostroł jw*; *graj jw*; *świec AJK XIV s 155*; *st-gdań jw*; *tcz jw*; ~ *typ jaziero: biel-podl 1*; ~ *typ ężioro [inżoro, inżoro, inżoro, iżoro]*: *p-tryb MPTL XIII 154*; *ok Ciechanowa K II 263*; *koniń AJW IX m 758*; *szam MAGP IV m 198 s 134*; *ob AJW IX m 758*; *gnież 2*; *mog AJW IX m 758*; *żniń jw*; *wąg jw*; *czar jw*; *Szubin MAGP IV m 198 s 134*; *al-kuj AJW IX m 758*; *czar SO XIV 56*; ~ *typ ozioro: włod MAGP IV m 198*; ~ *typ ziezioro: [sporad] Giż SGOWM III 103*; ~ *typ niezioro: Lub Lub II 210*; ~ *typ wiezioro: [pśn] ok Ostródy Kolb 278*; ≈ *M lp jeziora [końcówka fleksyjna ż]*: *suw PKJP II 2 s 89*; *olsz [Wilno Lit] MAGP IV s 135*; *Wilno [Lit] jw*; *Lit PJPAN 98 s 64*; ~ *D lp -oru: giż SGOWM III 103*; ~ *Msc lp -erze: ciesz KwOp XIV 3–4 s 108*; *[pśn] ok Bochni i myślen Świąt 251*; *graj 1*; *suw 1*; *giż SWM X 24*; *szczyt SGOWM III 103*; *Mr i Wr jw*; *[pśn] olsz Stefz I 132*; *[pśn] ok Ostródy Kolb 278*; *Ostródz SGOWM III 103*; *wolsz 7*; *wyrz PKJP II 1 s 83*; *złotow B II 38*; *wej 3*; *Kasz LPW I 310*; *Lit PJPAN 98 s 64*; -*erzu: [sporad] ostródz SGOWM III 103*; -*oru: białos Kudz 152*; ~ *M lm -ory: prud PlutaGłog II 133*; *iż 1*; ~ *D lm -ór: bił 10*; *konec RĚTN XXII 264*; *ostroł 30*; *Kasz LPW I 310*; ~ *N lm -rmi: Kasz jw*.

Znaczeni a: **1.** 'naturalne zagłębienie lądu tworzące zbiornik wodny': duży stouf to jez jezoro niem 3; Starzyk mi ^uopowiadał, że na Czantoryji su śpiunce rycerze. Kaj śpiun, stało jezioro i że na tym jeziorze było pełno kwiotków *ciesz KwOp XIV 3–4 s 108*; p^uo jezoże pywają źike kacki *dąb-tar 5*; jezorumf to tu ny ma u nos *zaw 2*; ve śfice były rozmaite jizory *iż 1*; kojo tyx jezor to cauke lato duzo, duzo, ogromnā śiua jes luži *ostroł 30*; a co v jezeře taka głėmboka voda to nazywajo wał *suw 1*; jakem se ozeniłi, tom tu pšysua zza jezoru *giż SGOWM III 103*; ^uni byli rybo^ukami,

rybyⁱ spšedawali, na jezoro chozilfi, rybyⁱ uovili *wolsz 7*; Goslaski hrabia to bogocz nad bogocze! Dwaścia foliwarkow, styry gorzalnie, cukrownio, mlyny a bory, a inziora! Loboga rety! I to mo jedyn czlowiek! *koniń 19*; latem to te gzubi lejco do jezora *st-gdań 1*; v jednim jezoře zlapilo rėbaco *velgo šcaka, xtarna bała obrosła mexa Kar S II 100*; mizo tamy jezormy beł las *Kasz LPW I 310*; Sa w wiezierze ryby, a na boru grzyby, tem ci ja się wyzywie [pśn] *ok Ostródy Kolb 278*; *oggw*; ~ *w por*: mrz, iaz jezora pakajo. ma tu lepse sezema, jak rėba v jezoře. on vacę v žacu vėpil, jak v jezoře ie voda *Kasz S II 100*; on me ie tak krevni jak naše jezoro z mořa *Kasz jw 254*.

2. 'mokradło': bagna i jezora; ne goń tam, bo tam jezoro *rzesz 8*; jezoro, co muoze tam žrudlo iake jes, ale jakem jino zapanentou, to uono jes, ale tera to zamulyuo *włosz 4*; jizoro, i woda, i trawa po nim rosne, już bydle tam ne zaleze, gzezne *lubacz 1*; *n-tar [Orawa] MAGP XI m 517*; *tarn jw*; *brzes-mp jw*; *boch jw*; *bił jw IV m 198 s 137*; ~ 'rozlewisko wody na łące': *Cieszyn [Cz] jw IV m 198 s 137*; *n-tar [Orawa] KąsSt II 1 s 389*; *boch MPTL X 1 s 121*; *tarnob MAGP IV m 198 s 137*.

3. 'ciecz rozlana na jakiejś powierzchni; kałuża': ja myśle fcoraj, co to načeknynte f syńi, a to vy nalefi zupy do žuravego vadra i jezoro *bial-podl 1*; *n-tar KąsPodh IV 389*.

Frazeologia: jezioro się pali, a psy słomę noszą do gaszenia 'frazza wypowiedana, gdy ktoś wścibski wypytuje się o nowiny': *kar S II 100*; *wej jw*; ~ *rzc* (coś) w jezioro 'nie wspominaj o czymś, bo nie warto': řac to v jezoro *Chojn pn-zach jw*; ~ *szmygnij* (coś) w jezioro 'jw': *Chojn pn-zach jw*.

RK

II. JEZIORO 'jezder (zob.)': jezoro! ja sa zlakła. jezoro! kamińca sa pali! *kar S II 102*.

RK

***JEZIOROWY**

Zob. RÓŻA

JEZIORSKI *pśn* 'dotyczący jeziora, związany z jeziorem': Żebyś ty wiedziała, co za obiad mój. Pieczoneczka końska i woda jeziorska, Strawa żołnierska *chełmiń* MPTL XVII 401. RK

JEZIORZYSKO *Forma*: typ jeziorzysko: *koniń* 14.

Znaczenia: 1. 'duże jezioro': gosufaſke [nw] to jeź vélyne iŕžoŕysko *koniń* 14.

2. 'mokradło': *koniń* 14; *ok Szubina Pozn III* 13. RK

JEZIORZYSTO 'przystów od jeziorzysty': niŕe ne je tak jezořeřto jak na kařebaŕ *Kasz Ram* 63. RK

***JEZIORZYSTY**

JEZIORZYSZCZE 1. 'duże jezioro': *Kasz Ram* 63.

2. 'miejsce, gdzie było jezioro': *Kasz jw*. RK

JEZIÓR *Formy*: typ jeziór: *mil i trzeb [Lwów Ukr] MAGP IV m 198 s 135; zam jw; radomsz RŁTN XXII 265; puław jw; lip MAGP IV m 198 s 135; ryp MacSł 30; tor jw; Lwów [Ukr] LS II A 61; ~ typ edziór [iŕžoř]*: *luk Cyran 196; ~ typ jeŕdziór: głub PJS I 93; prud PlutaGłog I 120; strzel-opol OIW 75*.

Znaczenie: 'jezioro w zn I (zob.)': na zadku pŕy ŕučnici jeř kalabisöŕ jeiŕžoř głub *PJS I 93; prud PlutaGłog I 120; mil i trzeb [Lwów Ukr] MAGP IV m 198 s 135; zam jw; radomsz RŁTN XXII 265; kiel MAGP IV m 198 s 135; konec RŁTN XXII 261; iłŕ MAGP IV m 198; puław RŁTN XXII 265; opocz MAGP IV m 198 s 135; brzez RŁTN XXII 261; luk Cyran 196; sied jw; [sporad] Szczyc SGOWM III 103; lip MAGP IV m 198 s 135; ryp MacSł 30; tor jw; Kamienny Potok-Sopot LPW I 310; Lwów [Ukr] LS II A 61. RK*

JEZIÓRECZKO *pśn* 'zdr od jezioro w zn I': s tãmtyj ströny jeŕzurecka jeŕe

jařecek, jařecek, malováne řãdeŕecko, vröny końceek, końceek *luk 9; Druchny nie piły, nie piły, Ino sobie z jeziorecka wode nosiły sier Wiřta XIII 541; Mr i Wr SGOWM III 103*. RK

JEZIÓREK 1. 'małe jezioro, płytki, niekiedy grząski staw': *wiel 7; brzez I; inow AJW IX m 760 s 65; byt LPW I 310*.

2. 'mokradło': tam v las, daleko, na jeŕurek jido *miń-maz 2; radomsz 7*. RK

JEZIÓRKO *Formy*: typ jeziórko: *koniń AJW IX m 760 s 165; řr-wp 5; poz AJW IX m 760 s 165; ob jw; gnieŕ jw; ŕniń jw m 758; wãg PKJ XVI 133; czar AJW IX m 760; lip 2; złotow B II 38; tuch 6; ~ typ eziórko [iŕžořko]: wãg AJW IX m 760 s 165; ~ typ jeŕdziórko [iŕŕŕurko]: *n-tom SobWp 201*.*

Znaczenia: 1. 'małe jezioro, płytki, niekiedy grząski, staw': take jeŕořko řtaŕo iŕ tam stale voda byŕa *włoz 4; jeŕurko* – to, co ne ma pŕyŕodu *pis SGOWM III 103; głẽboček to vŕenci jeŕořko jak jeŕoro řt GMalb II 1 s 145; oleř [Równe Ukr] MAGP IV s 195; kozien RŁTN XXII 261; łęcz PJPAN 37 s 348; raw-maz RŁTN XXII 261; gar 1; luk 9; radz-podl 4; [sporad] Giŕ [SGOWM III 103; [sporad] Mrãg jw; [sporad] Nidz jw; [sporad] Olsz jw; rawic PKJP III 3 s 42; řrm AJW IX m 760 s 165; *koniń 17, AJW IX m 760 s 165; řr-wp 5; poz AJW IX m 760 s 165; n-tom SobWp 201; ob AJW IX m 760 s 165; gnieŕ jw; ŕniń jw m 758; wãg PKJ XVI 133; czar AJW IX m 760 s 165; chodz jw; lip 2; tuch 2, 6; złotow B II 38; Mal GMalb I 71; kar S II 100; [pśn] wej jw; Kasz jw; řłup LSW I 396*.*

2. 'mokradło': take jeŕořko byŕo, to ne byŕo křokuf iŕino taki meŕ, a terã jeř puole, to kozdy mövi: a na jeŕořko jide ŕorać. tam byŕy take smuŕi, take jeŕurka *włoz 4*.

3. 'ciecz rozlana na jakiejř powierzchni; kałuŕa': ŕočekãŕa z ni v^hoda – p^hod no-gamy ře zrobiŕo jeŕurk^ho *piń 2*.

Ślepe jeziórko 'mokradło': oparcyńska; ślepe jeźurko to jus taka pšezva etc SGOWM III 103. RK

JEZIÓRNICA st 'w wierzeniach ludowych: żeński demon mieszkający w jeziorze': v i'ezoraχ kuole puet'agueva [nw] žła p'ervě n'a s'vece jez'ornica zlé i uekrútně, χ'orna co rok mušša mēc χuecbə jednā ue'arā kar S II 101. RK

JEZIÓRNIK 'człowiek związany w jakiś sposób z jeziorem [?]: ślup LPW I 310. RK

JEZIÓRNY 'dotyczący jeziora, związany z jeziorem': b'řēg jez'orný. jez'ornā g'łada pd-wsch ok Wejherowa LPW I 310; jā lubā jez'orně rəbə, te sō lepšě od morskiχ Kasz S II 102; białos Kudz 152.

Zob. **MIRTA**, **RÓŻYCZKA**, **TUCZEK**, **WŁOS** RK

JEZIÓRO *Forma*: typ jazióro: *tcz 3*.

Znaczenie: 'jeziro w zn I (zob.)': v'e fśi je jažōro *tcz 3*; [rzd] Olec SGOWM III 103; [rzd] Giž jw; [rzd] Mrqg jw; [rzd] Pis jw; [rzd] Szczyc jw; [rzd] Olsz jw; kościer 6. RK

Jezisz zob. **JEZUS**

JEZIŚ – tylko w połączeniu: **Jeziś Maryjka** 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': Jeziś Maryjka! Ono w tym brzusysku iście cosi tak jakby zabecało *n-tar KąsPodh IV 283*. RK

JEZIULANKA 'drzewko iglaste, tradycyjnie ozdobnie przybierane w okresie świąt Bożego Narodzenia; choinka': *n-tar KąsPodh IV 283*. RK

JEZIURECZKU 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': *prud SGŚ XIII 180*. RK

Jezka zob. **GIEZKA**

JEZMER *przekł*: Śl SGŚ XIII 180. RK

Jezny zob. **JEZDNY**

Jezofita zob. **JEZUITA**

JEZUCHERKUSIE 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': jezuχer-

kuše, zaiž nabrožōu ve škole *prud SGŚ XIII 180*. RK

JEZUCHNA – tylko w połączeniu: **Mój Jezuchno** 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': a žišej, muj jezuchno, nażykaum, že žišej jez bida *ok Sieradza RLTN XXXI 90*. RK

***JEZUICKI**

Zob. **MARSZ**

JEZUIT 'jezuita (zob.)': Tam w Jeró-zolimie jezuit spowiada, on ci tam przeze mie rozgrzeszenia nie da [pśn] *n-tar PPh II 143*; *strzel-opol OlW 75*. RK

JEZUITA *Forma*: typ jezofita: *kroś LS I A 196*.

Znaczenie: 'członek Towarzystwa Jezusowego – zakonu założonego w XVI w. przez Ignacego Loyolę': ksonž jezofita ślić-ńe muvōi kazańe *kroś jw*; te jezuići f stary fśi [nw] *rzesz 8*; na mīsyiaχ byu u noz jakiś kaznožeja jezuita *koniń 14*; Śl SGŚ XIII 180; [pśn] *n-tar PPh II 50*; *Kasz Ram 64*. RK

JEZULAJ 'mała choinka wieszana u sufitu w okresie świąt Bożego Narodzenia': *Spisz [Sł] AJPP 310*. RK

JEZULAN 'jezulaj (zob.)': *Spisz [Sł] Vážný 188*. RK

JEZULANKO 'jezulanka (zob.)': ro-bymy, no jezulanquo še u nāz_nazyvā. jap-ka, částka, c'ukerki i te buľě [...]. do kedy fto fce, do ftedy tšimē, no do tšōf kruľi [nw] *n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s 96*. RK

JEZUNIU 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': Jezuniu, ale on sie tam nie boľ. I on wziāł – jak się ten smok zbliżył, tak ten pysk otwierał – to on wziāł i te wszystkie teby mu pościnoł *oles SGŚ XIII 180*; *bl K II 264*. RK

JEZURECZKU 'jezuniu (zob.)': *prud SGŚ XIII 180*. RK

JEZURKU 'jezuniu (zob.)': *prud SGŚ XIII 180*. RK

JEZU – tylko w połączeniach i *Fraz*: **Jedynący Jezu** 'okrzyk wyrażający różne

stany emocjonalne: jedynŏcy ĩezu rawic PKJP VIII 66.

Jezu Chryste 'jw': Jezu Kryste, dyć za chwile tu prózne niebo bydym mioł! *Cieszyn [Cz] OndrProza 15*.

O Jezu 'jw': ʰo ĩezu, to ći mušau byź ĩakiši zbereźniġ ĩa go cārni pšyśly brać! *tarn NT II 132; jas 3; zam 6*.

O Jezu kochany 'jw': ʰo ĩezu kuχany! ot takego źecka puław 2.

O Jezu święty 'jw': ale un χrapał, o ĩezu śfynty! *bial-podl 1*.

Frazeologia: o Jezu 'alkohol gorszej jakości, najprawdopodobniej metanol': ʰo ĩezu || ʰo ĩezuśniku 'okowita do palenia', na nalepce 2 kości (piszczele) jako znamię trucizny śrm 8; ~ że Jezu 'bardzo': wyćerpaŏa tak, co muwieuā ze ĩezu! *kiel 22*; ≈ daj Panie Jezu 'formuła będąca odpowiedzią na chrześcijańskie pozdrowienie przy pracy': Pełno ludzi koło drŏgi w polu i dalyj po polak robiyło. Jo se na nik wołała wesoło: – Scynś Boze wom tam! Boze wom tam pomogoj! – Odpowiadali: Dej Panie Jezu. Panie Boze, usłys *n-tar KąśPodh II 359*. RK

JEZUS *Formy*: *typ jeżysz*: *Cieszyn [Cz] BMJP XIV 62; biel 6*; ~ *typ jeżisz*: *Cieszyn 8 [Cz]; Orawa [Sł] ZNUJ 72 s 27*; ~ *typ jeszisz*: *Cieszyn [Cz] BMJP XIV 44*; ~ *typ jeżisz*: *Ciesz SCiesz II 138*.

Znaczenie: 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': Jezus, to łuz ni, to łuz ni rŏb, bo bedzie źle z nami *Cieszyn [Cz] Zwrot 344 s 49*; Do tańca, Jezus, to mnie tak ciągnie *n-tar 29*; ĩag_mnie straiśne krosty ʰopsypauy, ĩezus, ĩezus, ĩak straiśne ćyrpĩam [*cierpiałam*] *gor 4*; ĩezus, mi nazbĳerałi tiy gźip! ĩi fśiske pravźifki *tcz 1*; ĩezuśe, cŏś tyś to robiś *koziel SGŚ XIII 180*; Jeziszi, uciekejmy, bo ʰokropny deszcz idzie! *Ciesz SCiesz II 138*; tyź ĩe brudno, ĩeżyś! *biel 6; rawic PKJP III 3 s 46*.

W połączeniach: **Jezusie Chryste** 'jw': Jeziszi Kryste! Na skiyl żeś sie tu wzioń! *Ciesz SCiesz II 138*.

Jezusie Chrystusie 'jw': ĩezuśe krystuse, co śe staŏo *koziel SGŚ XIII 180*.

Jezusie Maryjo 'jw': He, Jezusie Maryjo, gore – krziknon młynorz – gore, dyć to pewnie Rogoźnik *n-tar KąśPodh IV 284*.

Jezusie z Nazaretu 'jw': Jezusie z Nazaretu, co też w tej piwnicy sie robi *Cieszyn [Cz] SGŚ XIII 181*.

Jezus Mario 'jw': e, ĩezuz_mařio, bʰodaj syćkʰo vėzā ĩus *n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s 131*.

Jezus Maryja 'jw': ĩezuz_maryĳa, ĩednego roku to tu ʰu nas to tak śe voda loŏa po śyńi *ciesz BMJP XIV 52*; no, ĩezuz_maryĳa, zabĳie mē, no fto ty ź'ećynta rešte ʰot-ʰovā, co z'ostanom *n-tar ZNUJ 98 s 28*; Jezus Maryjā! Nie wsturzāj tam palców, bo cie kopnie! *n-tar [Orawa] KąśŚł II 1 s 389*; ĩeżyż_maryĳa, stary, śantaři! *Cieszyn [Cz] BMJP XIV 62*; ĩezuz_maryĳa! – częściej jeszcze i teraz w czeskiej wymowie: ĩežiż_maryĳa! (ale jest to zarazem odciēń, ślabsze niź ĩezuz_maryĳa) *Cieszyn 8 [Cz]; niem SGŚ XIII 180; Śl jw; Orawa n-tar KąśŚł II 1 s 389*.

Jezus Maryja Józef 'jw': *Cieszyn 8 [Cz]*.

Jezus Maryja kany 'jw': a tu śe poźivŏmy – ĩeřiż_maryĳa_kany *Cieszyn [Cz] BMJP XIV 44*.

Jezus Maryjo 'jw': A Jezus Maryjo, bić to sie byli *n-tar KąśPodh IV 284*.

Jowej mie Jezus Maria 'jw': Jowej mnie Jezus Marya *Ciesz SGŚ XIII 192*.

Mój ty Jezusie 'jw': Mój ty Jezusie, dyć jo zeźroł księdzu wszystkā śmietŏnke *Cieszyn [Cz] jw*.

O Jezus 'jw': *n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s 130*.

Frazeologia: co Jezus Maryja 'bardzo': Juz telo pĳakała, cŏ Jezus Maryjā *n-tar [Orawa] KąśŚł II 1 s 129*; Neji za chwilec-

ke słuchomy, patrzymy, a tu strzylanina tako, co Jezus Maryjo *n-tar KąśPodh II 236*; ~ dzięki Panu Jezusowi 'wyrażenie używane na opisanie lub podkreślenie pomyślnej sytuacji': *krak RWF XXVI 375*; ~ że Jezusie 'bardzo': tag mje ta noga b^uo fi ze j^ezuśe! *gor 4*; ~ że Jezus kochany 'jw': alem še načyrpⁱa^ua f tym špitolu ze j^ezuśe k^uo^oxyany, nⁱkomu teg^o nie życe *gor 4*; ~ że Jezu żeści 'jw': t^en marek to taki n^edopalony ('nieznośny') ze j^ezu żeści, xyba gorsego ni ma *krak 12*; ≈ iść do Pana Jezusa 'przystępować do komunii świętej': *n-tar KąśPodh IV 161*; ~ opatrzeć z Panem Jezusem 'udzielić choremu komunii świętej i ostatniego namaszczenia': kš^onc chor^ego opatši s pan^em j^ezuśem *szt GMalb II 1 s 310*; ~ spać jak smarkaty Pan Jezus 'spać dobrze': *Mp pd K V 192*; ≈ ka ta dusza od Jezusa 'frazja oznaczająca, że na realizację czegoś trzeba długo czekać': Mamo, a hnet to be trza zaconć okráwac rzepe, bo ty o takim casie to juz wybiyrás sadzyniaki, niy? – Dziecko, ka ta dusza od Jezusa! Nápiyrwi trza zasiác, świont jesce nie było, a ty kces iś rzepe sadzić? *n-tar [Orawa] KąśSł II 1 s 412*; ~ niech będzie pochwalony Jezus Chrystus 'formuła wypowiedzana na powitanie lub pożegnanie': Wchodzim do safasu i musym pochwolić Pana Boga, bo przecie nie wejdem jak do stajni. Pana Boga trza zawse pochwolić, to godom: – Niek bedzie pochwołony Jezus Krystus *n-tar KąśPodh VI 524*; pⁱr^uvu, jak naucycel w^uazⁱu (do klasy), to godauy żeći: n^ech b^eže pokfalony j^ezus x^rystus *kolb 3*; *strzel-opol OIW 239*; *lubl 4*; *Orawa n-tar KąśSł II 1 690*; *myślen Wista XIV 55*; *tarn NT 1 92*; *wąq PKJ XVI 130*; *złotow B II 355*; *Mal GMalb II 1 s 271*; *Kasz S II 53*; ~ Pan Jezus kukielki wiezie dziec 'słychać grzmoty': Łyskawice jako łańcuchy ogniste pierom w zym, a grzmotom ni ma kónca. Dzieciom sie wierzić nie kce, ze Pon Je-

zus kukielki wiezie – jako im to matki radziły, kie grzmiało *n-tar KąśPodh VIII 416*; ~ Pan Jezus świeci swoim światłem 'błyska się': Jak Pon Jezus świyciły swoim światłym, to musioł z kosora nie uciyc [...]. Musioł być dzielny chłopok *n-tar jw*; ~ Pan Jezus świta 'robi się dzień': Matka, wstajáj, pán Jezus świta *piń K II 264*; ~ pochwalon bądź Jezus Chrystus 'formuła wypowiedzana na powitanie lub pożegnanie': *Cieszyn [Cz] MPKJ IV 112*; ~ pochwalon Pan Jezus Chrystus 'jw': po^oxfal^en pan j^eziś k^rist^us *Orawa [Sł] ZNUJ 72 s 27*; ~ pochwalony Jezus Chrystus 'jw': na, c^o ty wⁱżis k^synza i nⁱč^e p^uo^věs p^oz^valony j^ezus x^rystus *n-tar [Orawa] jw 69 s 88*; p^ošyšto še do x^au^u-py i „po^oxfalony j^ezus x^rystus”, pańi młodo i pan młody prošo o błogosłavi^ust^o *kras 3*; *Spisz [Sł] ME VI 129*; *n-tar KąśPodh VIII 357*; *Orawa KąśSł II 2 s 66*; *żyw RamŚl 52*; *tom-lub PorJ 1970 s 329*; *opocz MPTL VII 267*; ~ z Panem Jezusem 'formuła wyrażająca życzenie pomyślności, powodzenia, wypowiedzana najczęściej przy pożegnaniu': *rzesz 8*; *Wp Kaspr 21*.

Zob. **DROGA, GŁÓWKA, GWOŹDZIK** [Supl.], **JABŁUSZKO, KONIK, KORONA, KORZEŃ, KREW, KREWKA, KRÓWKA, LASECZKA, LASKA, MEKA, OSET, OWIECZKA, PIESEK, RĄCZKA, SERDUSZKO, TWARZ, WIECZERZA, WŁOS, WŁOSEK, ZIELE, ŻABKA, ŻEBERKO, ŻYTKO, ŻYTO** RK

JEZUSECZEK 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': *prud SGŚ III 180*; *nam jw*.

W połączeniu: **Jezuseczku Maryjo** 'jw': *Cieszyn 7 [Cz]*. RK

JEZUSEK 1. 'prezent na Boże Narodzenie': *Cieszyn [Cz] AJŚ VI m 1062*; *ciesz jw*.

2. 'roślina – dziurawiec (*Hypericum*): *pszcz SGŚ XIII 180*.

3. 'świętoszek, obłudnik': z niego tys jezusek *rad RŁTN XXII 262*; temu jezusk^oo^ovi t^o věřiš? *Kasz pn-wsch LPW IV 1394*; jak taki jezusk on přešed *Kasz S II 102*; żyw *RamŚl 23*; ciech *Wisła XV 213*; białos *Kudz 152*; *Lit K II 264*.

4. 'szelma, kawalarz': wej *LPW I 310*. W połączeniach: **Jezusku kany** 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': Jezusku kany! – było słyszeć za drzwiami *Ciesz SGŚ XIII 181*.

Jezusku mój 'jw': *Kasz pn-wsch LPW IV 1394*.

Frazeologia: za Pana Jezuskiem młotek i gwoździe nosić 'być z kimś w związku i wspólnie z nim mieszkać, nie mając z nim ślubu kościelnego': ten za pana jezuską młotk i guezze nosi *wej S II 102*. RK

JEZUSICZEK 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': no dyż₃velgi p_ontek. e. jezuscicku, dyż₃my_χed₃ zabacyli *n-tar ZNUJ 98 s 25*; żyw *RamŚl 23*.

W połączeniach: **Jezusiczku kochany 'jw'**: jezuscicku ko_χyany! kazby ja tyz coš takigo pe_zala! żyw jw.

Mój Jezusiczku 'jw': żyw jw. RK

JEZUSIENIEK – tylko w połączeniach: **Jezusieńku kochany** 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': jezuscicku ko_χyany, co to še c_uo_veg_v ży_ucu musi narobić, a i tag₃ne_vela s teg^oo jes gor 4.

Mój Jezusieńku miły 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': O, mój Jezusieńku miły, Będa mi tēz zazdrošciły [*rym*] *Lip i Ryp Zb II 115*. RK

JEZUSINEK 1. 'świętoszek, obłudnik': Tyn Michał to taki Jezusinek, sum fałsz i obłuda! *koniń 19*.

2. 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': *n-tar KąšPodh IV 284*.

Frazeologia: o Jezusinku 'alkohol gorszej jakości, najprawdopodobniej metanol': uo jezu || uo jezuscinku 'okowita

do palenia', na nalepce 2 kości (piszczele) jako znamię trucizny *šrm 8*. RK

JEZUSKORONA 'jakaś roślina doniczkowa': *strzel-opol SGŚ XIII 181*. RK

JEZUSMARYJOWAĆ 'używać wyrażenia Jezus Maryja do oddania różnych stanów emocjonalnych': jezusmaryjov_ouam *Lim*. RK

JEZUSOWY zob. **KORONA, KREWKA, TYDZIEŃ**

Jezyban zob. **AJZYBAN**

Jezyk zob. **JERZYK**

JEZDCA 'człowiek jeżdzący konno; jeździec': nocny jezdca *wej LPW I 310*. RK

JEZDZIARNIA 'kobieta źle się prowadząca': jeźżarnia tak^a, co nie piłnuje s_gego χ^o pa *kiel 22*. RK

JEZDZICA 'kobieta': a. 'źle się prowadząca': jeźżica || *guńi_χ kiel 22*; b. 'lubiąca przebywać poza domem, włóczyć się': cęmu še naziv^a jeźżica? b^o go_oni, jeźżi fsędy i za fšistk_oni myslen *PJPAN 11 s 243*. RK

JEZDZICHA 'kobieta': a. 'źle się prowadząca': a to jeźżi_χya! ca_uemy večoramy g_zęši l_{at}a d_qb-tar 5; b. 'lubiąca przebywać poza domem, włóczyć się': jeźżi_χya – vsody uobleci *lim 16*; Jeździcha – co nie robi, tylko goni *Lim*; *krak PJPAN 11 s 243*. RK

JEZDZIĆ (SIĘ) *Forma*: ≈ *imb n* jeżdżono: [*pšn*] *raw-maz Maz II 2*.

Znaczenia: 1. 'często przenosić się z miejsca na miejsce za pomocą środków lokomocji albo na grzbiecie zwierzęcia': Jakech piniędy cosi uszporowol, kupilech se starsze koło i jeździł, ale kiesi to były koła insze jako teraz *Cieszyn [Cz] Zwrot 108 s 8*; zacneise g^oošće jezzo taksufkami *kiel 22*; ^uu nas nikogo, coby żelaznym vozem jeździł *suw 1*; do košc_ou jeźżyli dovni bryčkami *n-tom 2*; ja jeźża na ko_onu *tcz 3*; tēn šk_olni jeźż_ou na tēm kole po fšistk_ony v_oska_χ *sz GMalb II 1 s 145*; jeźoro – w_onyksa woda, na χ turej można utka_oni jeźżi_ć *pis SGOWM III 103*; ščesc_ě i neščesc_ě na

jednim kole jeźżo [przysł] Kasz S II 102; oggw; ~ J. z czym: do puńcova [nw] ni mogomy jeźzić s cugym, jyny z autobusym ciesz 15; jedyń pōn mǎł tŕi żyfki [...]. uōny muǎły s kōnǎmi jeźzić, uōnym śe to ěe podobǎło *Orawa* [Sł] ZNUJ 72 s 40; *Cieszyn* [Cz] Zwrot 405 s 55.

2. 'udawać się dokądś wiele razy, odbywać podróże': Jeździłech na szachte trzinoście rokōw, aż wybuchła piyrso wojna i musiołech iść *Cieszyn* [Cz] Zwrot 108 s 8; uōn jeźżōu vdycko do uopolōu na touřk *strzel-opol* OIW 75; uōni jeźżōm do koścouǎ żyw 13; jeźżōu do škōuy dō krosna *kroś* 9; ja duzam jeźżuu pō pōlsce *dąb-tar* 5; kazdy biskup, co jeźził do żymu, dostał taksufkē ot polońji amerykańskij, χto tylko jeźził! *bial-podl* 1; on jeźził na uotpust do krasnopoła *suw* 1; keby tak χora byuǎ, toby tak po śfece ěe jeźziua giż *SGOWM III* 103; ěe lubē jeźzić do mǎsta *kal* 24; jak mūodi žam buu, jeźżēuōm fšǎnje *świec BMJP XIII* 39; mǎ čǎsto jeźzimǎ do mǎsta, oñi jeźżo řǎdko *Kasz S II* 100; ja jeźżyu na konferēncje *lubl* 4; ōn 'ešce jeźzi na škoui, ěno co višet z ōsmi klasi *st-gdań* 3; oggw.

3. 'umieć kierować pojazdem': No, požryj sie, nasa Zośka na traktorze wiy jeździć, a na rowerze ci nie pojedzie *n-tar* [Orawa] *KąśSł II* 1 s 390; tyle casu χuōžu u na te kursa ji ěe nauucuǎ śe jeźzić na motože *piń* 9; šofer jeźzi aǔtem, pekaesem, taksufkǎ *kolb* 3; jescem navet na roveže ěe uñoł ftencas jeźzić *radz-podl* 8; taki mauy ščur, a pačta, jag fajne jeźzi na roveže *koniń* 14; *n-tar KąśPodh IV* 285; *Orawa KąśSł II* 1 s 390; *bial-podl* 1; *n-tom* 2; *szt GMalb II* 1 s 145.

4. 'wielokrotnie lub co jakiś czas udawać się gdzieś, by uczestniczyć w zwyczajach i obrzędach lub przyjąć sakrament': jak to jeźzili f konkurý, to rajek pšyvius konkurēnta *węgr* 5; f sfaty jeźził

bial-podl 1; to w bžouǎ χustecke zažonǎli i jeźzili do χštu *nidz SGOWM III* 103–4; on jeźzi v rajby *resz jw*; ksonǎ jeźzi po kōlińže *koniń* 14; *siem* 1; *olsz SGOWM III* 104; *ostródz jw*; *Kasz S VI* 107.

5. 'o srodkach lokomocji, o wszelkiego rodzaju pojazdach: kursować, być w ruchu, poruszać się po jakiejś trasie': Za downych czasōw, jak jeszcze cugi nie jeździły i to nó, narukowōł teź jedyń jedynaczek *Cieszyn* [Cz] Zwrot 347 s 39; aǔto tero jeźzi uo piony, ěe uo šusty *łęcz PJPAN* 37 s 348; *zep_sos* była, toby i do nas samoχody jeźzili *bial-podl* 1; autobus jeźzi uo puu do pōnty *koniń* 14; tō drogo vozi jeźzić ěe mogo, bo je za vōjska *szt GMalb II* 1 s 145; gze voǎ jeźżo, tam trǎva ěe rosce *Kasz S II* 100.

6. 'przesuwać po powierzchni ziemi maszynę rolniczą, która wykonuje właściwą sobie czynność': jeźziu tym radeukem tag roz kouo raza, potem zavluk tymi bronami *sand* 13.

7. 'płynnie przesuwać się po lodzie, czasem też po śliskiej powierzchni; ślizgać się': jeźzić na šlipčuxǎ *ciesz AJS VI* s 34; jeźzić na uyzvǎx *lub* 6; žećoki jeźzum po lože *rad RLTN XXIV* 180; uǎzyvy pšyćepǎjo na uobje noǎi i jeźzo *węgr* 5; *głub ResO* 11; *gliw AJS VI* s 33; *n-tar KąśPodh IV* 285; *bił PelcSł XI* 157; *kraś jw*; *koniń* 14.

8. 'bezwładnie posuwać się po śliskiej powierzchni; ślizgać się': Takǎ lodowica była, cō my z tym wozym jeździyli po całyj drōdze *n-tar* [Orawa] *KąśSł II* 1 s 390.

9. 'być w ruchu, wykorzystując jakiś przedmiot, przemieszczać się w trakcie zabawy': žećoki jeźżom na manyžu *koniń* 14; (o zabawie dzieci) na couǎx f kouyśce jeźzili, kolyпка tyłko f'ikutu, vǎvalili śe *węgr* 5; ~ 'popychać lub ciągnąć jakiś przedmiot, jakąś zabawkę': χyńu jeźzi na fajerce *koniń* 14.

10. 'przemieszczać się, przesuwać się tam i z powrotem, trzeć': jeźzi i jeźzi po

tym kł'otysku, frugo z jędnego na drugi, naścongo tego i neše do ula [o pszczole] wiel 6; pšęgrody od vaŭkuf, coby za šeroko nie šet, po garžeŭi coby nie jeźziū (o jarzmie) *nidz SGOWM III 104*.

11. 'przesuwać coś po czymś, wodzić czymś': Miód z wrzosu jes bardzo dobry, jacy cinyzko go wybrać, bo jes taki gynsty i to trzeba takim rozluźniacym jeździć, kolcami, zeby rozepchać te gornuski w plastrze *n-tar KąsPodh IV 285*; jeźzi tym uufkim tag vy fšyskě strony *zam 14*.

12. 'krzyczeć na kogoś, wyżywać się na kimś, pomiatać kimś, poniewierać kimś': Co ci zrobił, że tak jeździsz po nim? *Ciesz SCiesz II 138*; Kto by z takim inklusym wysiedziol?! Po babie jeździ, dzieci pozoganiol po świecie *n-tar KąsPodh IV 285*; Łon by stale kciol jeździć po kiemsi, taki mściwy i niedobry *n-sqd Dul 99*; jeźziū p^o zojsce caue żyće, ale še pšęce sk^uicū, vřeće bapsk^o mo troxe sp^ook^ooju *gor 4*; *Cieszyn [Cz] KadGaw 128*; *Ciesz [Cz] SGŚ XIII 182*; *ciesz jw*; *gliw jw*; *n-tar [Orawa] KąsŚ II 1 s 390*.

13. 'obmawiać kogoś': *Ciesz [Cz] SGŚ XIII 182*; *Ciesz jw*; *gliw jw*.

14. 'dokazywać': Jak ta jeździ! *Lim*.

15. 'zabawiać się, flirtować, nawiązywać wiele niezobowiązujących relacji': Łon jeździ, jeździ, jaz na nicym siednie – kawaler przebiera w pannach, aż wreszcie z żadną się nie pobierze lub z taką niestosowną do niego *Lim*.

Jeździć się 'zachowywać się bardzo głośno, dokazywać, biegać': Besteryje dzieciska, jezdzom sie, ze ani biyda co przepedzieć *n-tar KąsPodh IV 285*; *lim 15*.

Frazeologia: jeździć co koń wyskoczy 'przemieszczać się bardzo szybko': felko stale jeźzi co kuń vyskocy *bial-podl 1*; ~ jeździć jak marek po piekle **1.** 'hałasować w nocy': *Ciesz SGŚ XIII 182*; **2.** 'jeździć bez celu, tam i z powro-

tem': *ryb 13*; ~ jeździć (na kimś) jak na ślepej kobyle 'nadmiernie kogoś obciążać pracą': jeźziom na nim jag na ślepy kobyle *koniń 14*; ~ jeździć (na kimś) jak na ślepym koniu 'krzyczeć na kogoś, wyżywać się na kimś, pomiatać kimś, poniewierać kimś': *Kasz S II 100*; ~ jeździć (po kimś) jak po chudym prosięciu 'jw': Jeździ po nim jak po chudym prosięciu *Ciesz MPTL XV 2 s 96*; ~ jeździć (po kimś) jak po dzikiej świni 'jw': *n-tar KąsPodh IV 285*; ~ jeździć (po kimś) jak po psie 'jw': Hudzor był mocny i robotny, ale powolny i przigliuchy. I choć robiył całymi dniami jak wół, tyn jeździył po nim jak po psie *n-tar jw*; ~ jeździć kole (czegoś) 'zajmować się czymś zarobkowo, jeżdżąc': esce kole pocty em jeźziū i aby ýęcý, jek najýęcý cego zarobyć i do cego pšýć *pis SGOWM III 104*; ~ jeździć na czworakach, rzyci 'przemieszczać się, przesuwac się tam i z powrotem, trzeć': Stulali sie z pieca na ziem, zacyni w koło po izbie na ćwiorakak jeździć *n-tar KąsPodh IV 285*; Jon sie z bólu swijać i jeździć na rzyci po izbie *n-tar jw*; ~ jeździć na drewnianym koniu 'być dzieckiem': tē ješ na drevnanim końu jeźził, kej... *Kasz S II 196*; ~ jeździć na łysą górę 'uprawiać czary': to je jedna z tēχ, co jeźzi na łeso gōrą *Kasz jw III 17*; ~ jeździć na pstrej kobyle, na pstry m koniu 'mieć zmienny charakter': jeźzi na bestre kobale *Kasz jw II 181*; s tim ša nie ugadaš, tan na bestrim końu jeźzi, zis ōn mōvi tak, a jutro ōn pové šak *Koc SKoc I 23*; ~ jeździć na wędkę 'udawać się łowić ryby': bom rado na vuntke jeźziū *pis SGOWM III 104*; ~ jeździć piechty 'pchać taczkę': *Kasz S II 297*; ~ jeździć pyskiem 'dużo mówić': ta le tim paską jeźzi cali zēń *Kasz jw 100*; ~ jeździć (po kimś) pyskiem 'krzyczeć na kogoś, wyżywać się na kimś, pomiatać kimś, poniewierać kimś': *Ciesz MPTL XV 2 s 96*; *pszcz SGŚ XIII 182*; ~ jeździć sobie sportem *pśn*

'prowadzić swobodne życie seksualne': Nigdy tobie, dziwce, nie kciało się robić, Jeździłaś się sportem, teraz musis bawić *n-tar KąsPodh IV 285*; ~ jeździć światem, w światem 'często przebywać poza domem, podróżować': mańek jeźzi s fatem *ostroł 9*; ten furmãń to byu veľki brykãř i jeźžu u v s vatem, to go ñe byuo v domie i puu roku *Michałkowice-Siemianowice Śl ME V 176; mław I*; ~ jeździć w konie 'powozić': for-nale – ħuopy jeźziyu f kuńe. edek byże f kuńe jeźziyu *gar 20*; kučer jeźziyu f kō-ńe *świec 4*; bryčku f kuńe jeźziyu *ryp MacŚl 94; ostroł ŁomT 25*; ~ jeździć w kumkarze 'pchać taczkę': *Kasz S II 297*; ~ jeździć z handlem 'przemieszczać się, by handlować różnymi towarami': dawńi jeźziom s ħandlẽm do masta *st-gdań 3*; ≈ jeździ (komuś) po (czymś) 'ktoś odczuwa ból w jakimś miejscu': Uwidzioł pasztet na półce, neji zjod. Ale tak mu cosik jeździyo po brzuchu. Na drugi dziyń okozoło się, ze Stacha wyniesła pasztet do spizarki, bo się cosik przipsuł *n-tar KąsPodh IV 285*; cauy żyi mi jeźzi p^oo bżuħu, pevńe p^oo tym tfojym big^ooše *gor 4*; Tak mi jeździ pło ty ręce *lim 16*; ~ wozy po brzuchu jeżdżã 'pojawiają się zaburzenia w trawieniu powodujące ból': Gadejowi się strasnie markociyło, bo on jeno borówki jod, a z tego wozy strasnie po brzuchu jezdzom i turkotajom *n-tar KąsPodh XI 509; Zakopane jw. RK*

JEŹDZIEC 1. 'człowiek jeżdżący konno': ta kobyuã dobże ñeše, ino ś cebe jeż marny jeźzec *konii 14*; To zły jeździec, co nigdy nie spadnoł z kónia [przysł] *Ciesz MPTL XV 2 s 207; opocz RŁTN XXII 262; Kościerzyna LPW I 310.*

2. 'w konstrukcji dachu słomianego: drąg przyciskający poszycie': Strzechy słomiane chat włościańskich przytrzymywane są konikami lub jeźdźcami *raw-maz Wiśła XII 543. RK*

Jeździenica zob. **UŹDZIENICA**

JEŹDZIEWAĆ 'częst od jeździć':

1. w *zn 1*: Auta wypiyrajom wozy, kierymi downi jeździywali aże do Wieliczki na sól, abo do Opawy, Żiliny *Cieszyn [Cz] PEŚ III 55–6; ciesz jw 210.*

2. w *zn 2*: ĳagym jeźziyvou [!] do masta *raw-maz RŁTN XXII 262. RK*

JEŹDZIOCHA 'kobieta źle się prowadząca': *sier RŁTN XXXI 93. RK*

Jeździor zob. **JEZIOR**

Jeździoro zob. **I. JEZIORO**

Jeździór zob. **JEZIOR**

Jeździórko zob. **JEZIORKO**

JEŹDZIWAĆ 'częst od jeździć': **1.** w *zn 1*: A kieni ześ popodziewał te bronne konie coś do mego ojca jeździwał o mnie? [pśń] *Mr*; Podaj chłopcze me kluczyki, niech obaczę swe koniki, na których ja tu jeździwał i pannie się komendywał [pśń] *lip Zb VI 111.*

2. w *zn 2*: nojcyści jeźziwałimy na vulke do mųyna *łęcz PJPAN 37 s 348*; jeźziwali na syberiu *gar RŁTN XXII 262; ciesz PEŚ III 210. RK*

JEŹDŹCA 'człowiek jeżdżący konno; jeździec': jeźzca *wej LPW I 310; Kasz jw IV 1394. RK*

JEŹLI *Formy*: *typ eźli*: *pszcz SGŚ XIII 175; ryb 13, AJS VI m 1020; rac LL II 2–3 s 76; głu b AJS VI m 1020, ME V 43, 86; prud PlutaDzierz 57; koziel ME V 103, 127, 130; strzel-opol KwOp XVIII 2 s 112, OIW 49; Śl SGŚ XIII 175; [pśń] dęb Zb XV 64; łęcz PJPAN 37 s 347; mław I; ciech Wiśła XVI 724; Ciech jw XVII 37; ok Przasnysza *Chetch I 236; ostroł 9*; ~ *typ iźli*: [pśń] *ok Bochni i myślen Świąt 214; opat RŁTN XXII 234*; ~ *typ elzi*: *olsz Por. 1951, 5 s 29, SGOWM III 102*; ~ *typ leźli*: *bus RŁTN XXXI 207; wąg Pozn VI 18*; ~ *typ zeźli*: *konec RŁTN XXXI 207; [pśń] rad Rad II 25; opocz RŁTN XXXI 207; skier jw; [pśń] Powsin-Warszawa Maz**

II 3; ~ typ żeźli: [pśn] *al-kuj Kuj II 48*; ~ typ źli: [pśn] *Wp Lip 6*.

I. spójnik 1. 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku': jeźli še spoścšeze to rozdyńce (u krowy), to moznã zapobęc *włosz 4*; pojada na otpust, eźli mi pińńonze wrócisz *ryb 13*; Eźli to zrobis, to zasiądzes na mojem mniejscu *ok Przasnysza Chetch I 236*; uotfušce, zeźli nie uotfożyta, pojeźimy dali *opocz RŁTN XXXI 207*; Żeźli bedzie stary społ, żeby juź więcy nie wstoł [pśn] *al-kuj Kuj II 48*; Cieszyn [Cz] *Kell II 186*; pszcz *SGŚ XIII 175*; [pśn] *Ryb Rog 192*; [pśn] *Rac jw 21*; *głub ME V 43*; *prud PlutaDzierż 57*; *koziel ME V 127*; *strzel-opol OIW 49*; *Śl SGŚ XIII 175*; [now, rzd] *n-tar KąsPodh IV 286*; *żyw RamŚl 9*; *boch RŁTN XII 261*; [pśn] *chrzan Rud 177*; *dąb-tar RŁTN XII 261*; *opat jw 234*; *bus jw XXXI 207*; *radomsz jw XII 261*; *kiel jw*; *konec jw XXXI 207*; [pśn] *rad Rad II 25*; *opocz RŁTN XII 261*; *p-tryb jw*; *tas jw*; *łęcz PJPAN 37 s 347*; *skier RŁTN XXXI 207*; *gar 20*; [pśn] *Powsin-Warszawa Maz II 3*; *mław 1*; *ciech Wiśła XVI 724*; *Ciech jw XVII 37*; *mak-maz 1*; *ostroł 9*; *białos Kudz 152*; *szczyc SGOWM III 102*; [pśn] *Mr i Wr jw*; *olsz jw*; *Wr zach StefO 16*; *wąg Pozn VI 18*; *Kościerzyna LPW I 310*.

2. 'wprowadza zdanie podrzędne dopełnieniowe; czy': nikiedy še obejzdzi za śa, eźli moś ešce šyber na woże *ryb 13*; To gospodarstwo nie musiało płacić podatków. Nie wiem, eźli do terazka też nie płacã, bo ich nie widuję *strzel-opol KwOp XVIII 2 s 112*; I wyglóndo na Jasieczka, Jeźli idzie kani [pśn] *olsz StefZ III 35*; Wyńdź, dziweczko, na góry, Żli nie jedzie pan który [pśn] *Wp Lip 6*; *rac LL II 2–3 s 75*; *koziel ME V 130*; *tar-gór jw 186*; [pśn] *Opol Rog 60*; *klucz ME V 230*; [pśn] *Łobzów-Kraków Krak II 431*; [pśn] *Mp pd Pauli 179*; [pśn] *Mr Kętrz 67*.

II. partykuła 'wprowadza pytanie; czy': **a.** 'niezależne': eźliś go tą kãdy nie viźãł? *koziel ME V 103*; jeźli do tyi ŗaupy moźno vlyś? *tar-gór 4*; Oj, wolãrze, wolãrze, cošcie woły pašli – i wianeczek zielony, z ozmajeronu pleciony, Izlišcie go nie našli? [pśn] *ok Bochni i myšlen Święł 214*; *biel AJS VI m 1020*; *ryb jw*; *głub jw*; *gliw jw*; *strzel-opol OIW 49*; *opol ZNUJ 18 s 48*; *lubl AJS VI m 1020*; [pśn] *dęb Zb XV 64*; [pśn] *olk Kiel I 108*; **b.** 'zależne': tag go še pytaã, jeźli jest ożeńony *koziel ME V 133*; śa pitãu, jeźli tu ŗto nie nalãš pšeňanzi *olsz StefJ 41*; Pytam ja sie karczmareczki, Jeźli karczmarz doma? [pśn] *pszcz PieśniŚl III 177*; *Cieszyn [Cz] Kell II 186*; [pśn] *Cieszyn Rog 11*; *rac LL II 2–3 s 76*; *głub ME V 86*; [pśn] *Bytom PieśniŚl I 163*; *Ligota-Katowice LL II 2–3 s 14*; *Michałkowice-Siemianowice Śl ME V 176*; *strzel-opol OIKob 73*; *klucz ME V 239*; [pśn] *łęcz Łęcz 89*; *Kościerzyna LPW I 310*.

W połączaniu: **Jeźli ale 1.** 'jeśli jednak': eźli ale na mę (v) dõma nie povyš, to po ju-tru pujda zaš s tobõm *ryb 13*.

2. 'czy jednak': přeor pŕyže patŕeć, jeźli ale kšęžã pŕy obeže sõm *Michałkowice-Siemianowice Śl ME V 173*. RK

JEŻLIBY *Formy*: typ eźliby: *koziel ME V 127*; *łęcz PJPAN 37 s 347*; ~ typ zeźliby: *opocz RŁTN XXV 82*; ~ typ źliby: *żyw RamŚl 99*.

I. spójnik 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku': Całe scyńšcie, ze pochodzicie ze wsi, to sie znocie na tym, bo jeźliby pon pochodziyl z miasta, toby my sie oba nie dogodali [now, rzd] *n-tar KąsPodh IV 286*; źliby to była pŕãvda, nie kćãłbyk će znać węcyl *żyw RamŚl 99*; zeźliby še uoŕerou i uobgaõu, toby go zbeli *opocz RŁTN XXV 82*; eźliby [...], jeźliby ŗcõu, to juź by doвно pšyšet *łęcz PJPAN 37 s 347*; *opocz RŁTN XII 261*; *mław 1*; *ostroł 9*.

II. partykuła 'wprowadza pytanie zależne; czy': tak go śe pytaū, eźliby go za jakēgo sūgā nē vžōn koziel *ME V 127*; i spytā i śe, jeźliby ś nīm nē jeχāta koziel *jw 112*; pōn posuāū urēnika, jeźliby pēdāū tēn gā^urnek klucz *jw 234*; [*psn*] *Ryb Rog 35*. **RK**

JEŹLIĆ spójnik *Forma*: typ eźlic: *mław 1*; *ostrot 9*.

Znaczenie: 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku': Oj, jeźlic leży, a o mnie myśli, Bodajże zdrowa wstała, Oj, jeźlic leży, a o inszym myśli, Bodajże skamieniała [*psn*] *Mr LL III 3–4 62*; *mław 1*; *ostrot 9*. **RK**

JEŹLIWY [?] 'mający śliską, gładką i wilgotną powierzchnię; oślizły': Każdy god je jeźliwy *ciesz SCiesz II 138*. **RK**

Jeźniany zob. **JEZDNIANY**

I. JEŹ *Formy*: typ wjeź: *kols Kuj II 284*; *Kuj pd jw 283*; ~ typ jeź: *opat AWK I 114*; *radomsz RŁTN XXII 265*; *włoz AWK I 114*; *konec jw*; *iż RŁTN XXII 265*; *rad AWK I 114*; *opocz jw*; *skier jw*; ≈ *Ms lp jez-zie: boch 9*; *miel PJPAN 21 s 51*; *sand jw*; *kiel RŁTN V 164*; *lubar PJPAN 21 s 51*; *puław jw*; *kęp jw s 50*; *łęcz jw s 51*; *soch jw*; *szczyc jw*; *czar jw s 52*.

Znaczenia: **1.** 'ssak pokryty ostrymi i twardymi kolcami (*Erinaceus europaeus*)': jo ino para razy vīzāūak iyža pszcz *SGŚ XIII 182*; tyn iyż mou jęguy prud *PlutaDzierz 57*; jęse iys, to śe tyz majā. iyje se tu tyz n'aχuozā *Orawa [Sł] ZNUJ 151 s 103*; Obudzone jyje przigłupiały z zimna i wylazły na drōge pod koła *n-tar KąsPodh IV 312*; uo noz byū jēden nau-cyćel, co mou ježa caoū žime, davou mu mlīka i tak śe χovou piñ 9; uo maoum nē vlāz na iža, lezāū na ścisce *dąb-tar 5*; do nas pšisuo ras dvōχ mauiχ ježōf do izbi *ostrot 10*; naše žēcōki zuapaūy ježa, ale go vypuściūy *kal 24*; ježe japka kradnō, miši zrō i majō take kolce *szt GMalb II 1*

s 145; iā nalāz gnāzdo z młodemý ježamý *Kasz LPW I 311*; *oggw*; ~ *w por*: dyšy iag iyš *ciesz 15*; *Dyszy jak jyz z plōnkami* ['dzi-kimi, niedojrzałymi owocami'] *Ciesz MPTL XV 2 s 57*; fučy jak iyš s puōnkami *ciesz 4*; fući jak^uo iyš z japkami *ciesz 7*; iīžes iag iiz z japkami *opat 13*; iīže jak jež z drozżańi. ^uotsaza śe jak pχes od ježa *ostrot 9*; sapiž iag iīš! *koniñ 14*; šadi ['rozczochrany, nastroszony'] jak jež *Kasz S II 102*; šemařec ['szeleścić, hałasować'] jak jež na eltkach *Kasz jw*; ~ *w przyst*: navet jež mō kłopueta tež *wej jw*; će čuovek robi, tē jež spi, a će čuovek spi, tē jež robi *wej jw*.

2. 'snopek słomy do poszycia dachu, związany w kłosiu, układany knowiem w dół, używany głównie do krycia narożników strzechy i okapu': iys – t^uo iēs sn^uopeg d^uo p^uosyvaño vōzany p^uovruseūkym f śrotku; pērsy sor ['warstwę strzechy'] syje śe iyzami [...], noroźniē jez vysyty iyzami; casym caoū noroźnice tyz vysyvajo iyzami *miech 9*; jęse iino ježe, iino ježe pšysyjemy iī beže kuńec. ježe tūo sūy na persy žot, puźni sūy snopki piñ 9; Do pokrycia wzdłuż i wszerz całego domu [...] słužā jeze, tj. snopki słomy *ok Bochni i myślen Świąt 35*; *boch MPTL X 1 s 159*; *Krak Krak IV 308*; *bus 5*; *brzez AGM III m 134*; *pułt jw*.

3. 'rodzaj kagańca ze skóry z kolcami zakładany cielećiu lub źrebięciu na pysk w celu odzwyczajenia go od ssania matki': Aby źrebię odzwyczaić od kłaczy używano do niedawna [...] tzw. ježa, czyli skórki z kolcami. Rzemień taki nakładano źrebięciu na pysk w ten sposób, że źrebię, zbliżając się do kłaczy, kłuło ją kolcami w wymiona, kłacz kopała źrebię i nie pozwałała ssać *grudz MPTL XVII 98*; *białos 1*.

4. 'kij obity skórą z jeża noszony przez żebraków w celu obrony przed psami': dovni χoziū po fsi žadeg z ježym, bo mou skurke z ježa uobitom na kiju uot psuf *koniñ 14*.

5. 'fryzura z krótkich, sterczących sztywno włosów': take krutke, styrcom, stojom do gury, pšes to tag muviom, ze jes zaw 1; Cieszyn 7 [Cz].

6. 'zabawa, gra słowna': möv ĵěž. – ĵěž. kušni me v řec, ĵak vřěš Kasz VII 107.

7. 'jakiś chwast': strzel-opol OIW 76.

Dziadowski jeż 'kij obity skórą z jeża noszony przez żebraków w celu obrony przed psami': piń K II 264; płoc jw.

Jeże 1. 'roślina – ostrożeń polny (Cirsium arvense)': wej S II 102.

2. 'kluski ziemniaczane': kar jw.

Na jeża 1. w użyciu przym 'o włosach: krótkie i sterczące sztywno': na ĵyža mou ty kudyy prud PlutaDzierż 93; mo^u v^oes^y na jeża złotow B II 38; Cieszyn [Cz] SGŚ XIII 182; ryb jw; gliw jw; zaw 1; pułt 5; wąg PKJ XVI 134.

2. w użyciu przystów 'o sposobie obcięcia włosów: krótko, na kilka milimetrów': uopšig še na ĵyža ryb 4; uadnie ci na jeża ciesz SGŚ XIII 182; nojlepi go uobetněmy na jeża, to mu vřosy nie bedo lazuy do uocuf piń 9; uopcoł še na jeża opocz 3; ĵuop še šczyze na jeża gar 20; tak še podgoliu na jeża ostroł 10; a cego ty še na ĵyža pučšyky? bial-podl 1; stašu z uostrova caue żyće stšyže še na jeża koniń 14; tar-gór 4; n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 633; brzoz 1; dqb-tar 3; kolb 3; zaw 1; radomaz RŁTN XXII 262; kiel 22; konec 12; itż 4; tęcz PJPAN 37 s 347; łuk 12; sied 6; miń-maz 1; siem 3; suw 1.

3. w użyciu przystów 'o sposobie układania snopków zboża na wozie: kłosami w dół': kuśać snopki na woże na jeża tęcz PJPAN 37 s 347.

Frazeologia: brać się (do czegoś) jak pies do jeża 'zabierać się do czegoś niechętnie, z ociąganiem': uńi še boro do roboty ĵak pėz do ĵyža bial-podl 1; ~ jeża (u kogoś) całować 'być u kogoś po raz pierwszy': Toście jeża u Raszki nie

całowali? ciesz 17; ~ nadziać się jak jeż na eltki 'spotkać kogoś niepożądanego': wej S II 102; ~ nosić jeża 'być nieprzystępnym, wyniosłym': Ciesz MPTL XV 2 s 152; ~ pasować jak jeż do otrzeni rzyci 'być nieodpowiednim, niewłaściwym, źle dobranym': uon pasaje za gb^uura ĵak ĵěž do řece uotřeńi wej LPW II 188; ≈ spróbuj jechać na jeżu 'frazja używana w sytuacji trudnej, ciężkiej': wej S II 102. JK

II. JEŻ *Formy:* typ esz: kościer LPW I 11; kar jw 181; ~ typ jesz: wej jw 309; słup jw.

Znaczenie: 'spójnik wprowadzający zdanie podrzędne': **a.** 'okolicznikowe': **a.** 'warunku': Kasz Hilf 166; **β.** 'przyczynny': A stółm 'nen se mog urvac krószkę, a 'nen króvc ni móg dosignuc, jeż uon beu moli Słup jw 114; **b.** 'podmiotowe': jeż tē mje xcōł uęšekac, to je dovjodle Kasz Ram 64; **c.** 'dopełnieniowe': řek, ješ mǎł žyřzkęyo ['dzielnego'] ĵłopca słup LPW I 309; kościer jw 11; kar jw 181. JK

JEŻACZEK 'fryzura z krótkich, sterczących sztywno włosów': włod 10. JK

JEŻAĆ 'częst od jeżyć': wej LPW I 310; Słup jw. JK

JEŻAK *Forma:* typ jeżak: konec RŁTN XXII 265; opocz AWK IV 523, VI 722; raw-maz RŁTN XXII 265.

Znaczenia: **1.** 'I. jeż w zn 1 (zob.):' gar 5; Tarnopol 1 [Ukr].

2. 'młode jeża': mław 1; ostroł 9.

3. 'snopek słomy, związany w kłosiu, układany knowiem w dół, używany do poszycia dachu': **a.** 'całej strzechy': pu kuńcom kłoskom to jeżaki konec RŁTN XXII 265; ĵjozi – sũuma vykruncona za kuosy, day ve sřody raw-maz jw; jezozi še nazyvajum ftyncos, ĵak še posyvo zebato opocz jw 262; bus AWK VI 722; piń 2; rad RŁTN XXII 262; opocz jw; brzez jw; skier AWK VI 722; grój jw; gar jw; gr-maz AGM III m 134; kal 18; krot 10; śrm 13; jaroc 3; koniń Lud XIV 111;

wrzes 3; **b.** 'narożników strzechy, okapu': na rogovnīcaŭ jezoŭki lub RŁTN XXVII 248; jeżokamy uopšyvo še pīršom ũate uod doŭu koniń 14; miel PKJ II 66; bus 10; konec RŁTN XXII 262; łęcz PJPAN 37 s 348; raw-maz RŁTN XXXI 161; kols 9; **c.** 'kalenicy dachu': jezoŭki – snopek na kalonce koniń 13.

4. zwykle lm 'jeżyna (Rubus) – krzew i owoc': jeżaŭki rosno na ʘostrezynaŭ kiel 13; opocz 3, AWK IV 523.

Na jeżaka w użyciu przystów 1. 'o sposobie obcięcia włosów: krótko, na kilka milimetrów': uopćońć wuose na jyżaka ok Biłgoraja Mazur II 153; jejy uoćec še cesou na jeżoka łęcz PJPAN 37 s 348.

2. 'o sposobie układania snopków zboża na wozie: kłosami w dół': kuaść snopki na jeżoka łęcz jw. JK

JEŻATECZKO ekspr 'młody, niedorośły jeż': Słup LPW I 311. JK

JEŻATKO ekspr 'młody, niedorośły jeż': n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 395; Słup LPW I 311. JK

JEŻATUSZKO ekspr 'jeżatko (zob)': Słup LPW I 311. JK

JEŹDŹACZ 'człowiek często podróżujący': n-tar KąśPodh IV 312. JK

JEŹDŹAĆ zwykle częst **1.** 'przenieść się wiele razy z miejsca na miejsce za pomocą środków lokomocji, na grzbiecie zwierzęcia': Jáneŭ bandzi se parą [koni] jizdzał po królestwie Niebieskam gar Zb VIII 302; tak to by ći še uśniŭaŭo; my byŭjimy nośić pyrki, a ty byŭše jizŭoŭ na roveŭe koniń 14; i to na ty wuoŭe [...] toć še jyŭŭo, nie wolsz 4; maŭo jyŭŭaŭo na sańaŭ wolsz 7; i tak ćounaŭmi tyŭ my jizŭaŭi, nie? n-tom SobWp 202; jyŭŭaŭi na kuńaŭ al-kuj PKFP XIV 2 s 105; na nauka ŭom jęŭŭaŭi na kŭaŭaŭ dʘoć gupćyna [nw] złotow B II 38; opol ZNUJ 18 s 48; jas 1; [pśn] dęb Zb XV 62; olk RŁTN XXII 262; miech jw; radomsz jw; opocz jw; p-tryb jw; wiel AJW V m 507;

sier jw; łas RŁTN XXII 262; skier jw; grój jw; Wp AJW V m 507; Kasz LPW IV 1394.

2. 'udawać się dokądś wiele razy, odbywać podróże': a do lutońa jo tam jeŭŭam na łŭŭkam ryb PJS IV 60; jeŭŭaŭek ś nieŭ přece nie rāŭ ańi dwa ŭyŭ RamŚI 23; jeŭŭaŭ na zarobek zam 6; ćaśto jizŭaŭy my na jarmaŭki do ŭesova rzesz 13; pofstańie byŭo doŭno, to jizŭaŭo wojsko sier 5; ŭna tam jeŭŭaŭa giŭ SGOWM III 104; my jyŭŭaŭi za pracŭm do mēmeć, noʘs polakuf tam mēfi za mńeijŭŭ łŭŭi wolsz 7; tŭŭyŭeśći lod jyŭŭoŭym do pracy n-tom 2; z kʘorŭnkamy, kŭoŭkaŭmi ji ze ŭkapłēfamy jeŭŭaŭ na dŭŭt ŭŭatki tārŭi Kasz LPW I 310; wad Zb V 206; boch ZNUJ 243 s 76; itŭ 4; łas RŁTN XXII 262; łęcz PJPAN 37 s 349; gar Zb VIII 295; [pśn] soch Maz II 36; [pśn] Mr Kętrŭ 86; kal 24; [pśn] śrm Pozn IV 13; koniń 14; międzych PFP XIV 152; szam 8; wāg Pozn VI 306.

3. 'umieć postugiwać się, kierować jakimś środkiem lokomocji, sprzętem sportowym': ućuŭ go jyŭŭaŭ na roŭerku n-tom 2; brat jeŭŭŭoŭ (s) traktoeram złotow B II 38; jyŭŭaŭ na uŭŭbaŭ wāg PKJ XVI 149; po pouudńu jizŭaŭim troŭe na uŭŭbaŭ koniń 14.

4. 'udawać się gdzieś, używając środków lokomocji, by uczestniczyć w zwyczajach i obrzędach lub przyjmując sakrament': jeŭŭaŭalimy (tam na msŭe) Lim; kŭŭŭn byŭŭe jizŭoŭ po koŭfinŭe koniń 14.

5. 'o środkach lokomocji, pojazdach: kursować, być w ruchu, poruszać się po pewnej trasie': Jak fury jeŭŭaŭaŭ z ludŭmi na Kalwaryjā myślen Wiśta XIII 201; ty aŭta tam tag mocno nie jyŭŭaŭiŭom wolsz 7; aŭtoʘbusy ćʘoćŭjin jeŭŭaŭiŭ pŭes pʘoćdrŭŭŭna złotow B II 38.

6. pśn 'jadąc, opuszczać miejsce, gdzie się przebywało; odjeżdżać': o jaśu, jaśu, nie jizŭaŭi ty jeśće, bo ma ośiŭoćiś jak ŭ polu kamńeńe [pśn] Mr i Wr SGOWM III 104.

7. 'być w ruchu, wykorzystując jakieś urządzenie, przemieszczać się w trakcie zabawy': no uotpušće j̄ižžalim na karuzeli koniń 14.

8. 'popychać lub ciągnąć jakiś przedmiot dla zabawy': jo gu šukom, a un sobe j̄ižžo točkamy koniń 14.

Frazeologia: jeźdźać w konie 'powozić': puźni jak šefim na večur, to j̄ižžouym f kuńe al-kuj PKFP XIV 2 s 116; uõžna tēs j̄ežžõ f kõžne złotow B II 38. JK

JEŹDŹADŁO 'przedmiot do zabawy, dający się popychać lub ciągnąć po ziemi': mama, moge s tego gorka zrobić sobe j̄ižžaduo? koniń 14. JK

JEŹDŹANIE 'forma rzeczownikowa cz jeźdźać w zn 1': cýngý meli pravõ do j̄yžžaña [samolotem] wolsz 4. JK

JEŹDŹENIE 1. 'forma rzeczownikowa cz jeźdźić w zn 1': furmańka, to je jezzyńe Orawa [Sł] ZNUJ 151 s 38; jezzeńe furmańkum opocz RŁTN XXII 262; šańki šõ i jinne co do wožěna, a te to tylo do ježžěna pis SGOWM III 104; juž my še napšykyšo to ježžyńe na grabarce koniń 14; koziel SGŚ XIII 182.

2. 'forma rzeczownikowa cz jeźdźić w zn 2': mńe te j̄yžžeńe do bały [nw] to j̄'u zbžyďło bial-podl 1; mum juž doš tego ježžyńo kal 24; mam tyle jezžěna ostroł 9; mław 1; nidz SGOWM III 104; olsz jw; Mal GMalb I 101.

3. 'forma rzeczownikowa cz jeźdźić w zn 7': Dziecka zaś mają kryšbaum, chodzeni po winszu na Szczepóna i Nowy Rok, za pastuszków, a cały czas jeźdzeni na skijach, dy do szkoły nie trza chodzić Ciesz [Cz] ZarŚl X 4 s 218; opocz RŁTN XXII 262.

4. 'przesuwanie czegoś po czymś': jezzyńe na fajerce konec jw.

Frazeologia: jeźdzenie smolarzy 'odwiedzanie domów w Zielone Świątki połączone ze zbieraniem datków': W Zie-

lone Świątki jednego z chłopaków, wysmarowanego smołą i błotem, wieziono na umajonym zieleń wózku [...]. Wędrowano od domu do domu, smarowano smołą albo błotem dziewczyny. Otrzymywało się w każdym domu datki. [...] Zwyczaj ten we wszystkich miejscowościach nazywa się „jeźdzeniem smolarzy” Wp pd-zach AJW VII s 116; krot jw m 622; rawic jw; lesz jw; košciań jw; ≈ być w jednym jeźdzeniu 'zwrot używany na oznaczenie wymienionej czynności trwającej nieprzerwanie, ciągle': od drugii tedi ježži do jėdanasti. v jėdnym ježžaña ju st-gdań 9. JK

JEŹDŹEWAC częst 'jeźdźać w zn 2 (zob.)': Po piwo ji po wõďke to jeździeli (jezdźewali) do Rozwadowa tarnob AE XVIII 17; Ludzie jezdźewali na zarobek tarnob LL XIX 3 s 43. JK

JEŹDŹOWAC częst 1. 'jeźdźać w zn 1 (zob.)': Cysorze, królowie, starostowie, sądy, wojocy i hajdycy radzi wsycy jezdżujom na złotem koniu żyw MiesPog 103.

2. 'jeźdźać w zn 2 (zob.)': Mychmy, pacholcy, fczaz-rano j̄yždżowali do lasa po drewno Cieszyn [Cz] Zwrot 53 s 9; f sobote dycki j̄yžžovali do cėšyna ciesz Kell II 187; Pośrednicy j̄yždżowali na targi ji na uodpusty Cieszyn PEŚ III 210; to jezżovãt kšãnz z veľge lipńice [nw] dõo nás n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s 56; Przed wojnom to sie do Hameryki inacyj jezdżowało jak teraz n-tar KąšPodh IV 281; n-tar PorJ 1972 s 41; miech RŁTN XXII 262; dąb-tar jw X 9. JK

JEŹDŹYWAĆ częst 1. 'jeźdźać w zn 1 (zob.)': Kóniami kie jezdzywali n-tar [Orawa] KąšŚl II 1 s 389; Bo juz jezdzywał na nim [žrebięciu] gar Zb VIII 301; tuk Warchoł 159.

2. 'jeźdźać w zn 2 (zob.)': ježžyvali po to do cėce ciesz SGŚ XIII 183; Do Chyžnego tam jezdzywał n-tar [Orawa] KąšŚl II 1 s 389; ja jezzyvaam [...] do roboty min-maz 2; jezzywało šã do jėdamova gar 15;

Tam Jasieniek jezdzywoł, I z nio zawse godywoł [pśń] *koln SkierP II 34; rad RŁTN X 9; łuk I; mław I; ostroł 9; łom LL VI 4–6 s 76.*

3. 'jeźdźać w zn 3 (zob.)': na parowoże jeźzywaąam *os-maz 10.* JK

I. JEŻE I. spójnik 1. 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe': a. 'warunku; jeżeli': Jeże mota w chceze gosca, wezta go ze sobą *chojn Derd 81; jeże są uduđa b^uk^uvⁱta ii i^uarka, to ii pi^uo^uzy f^uul p^uły^ue do w^uorka chojn LPW I 310; b.* 'czasu; gdy': Jeże znowu gdzie pod gorę konie sę zbliżałe, to ju Żede bez proszenio ze sani skokałe *chojn Derd 17; c.* 'przyczyny; ponieważ': Jeze to swoje chłopy były, pedzieli: – Nie turbuje sie, Jyndrek, słożymy ci sie na biylet i zajedies ku babie *n-tar KąśPodh IV 282; d.* 'stopnia i miary; aż': Piesek mu w ocał róst i róst na wielgiego jak cielicka. Pote mu pomalutku ginon, jeze het sie podział kajsi *N-tar jw.*

2. 'wprowadza zdanie podrzędne dopełnieniowe': Ale usło doś kiela roków, kie Franek pocon sie cosi domysłować, jeze go baba fce otruć *N-tar jw; Godoł, jeze wojoki pudom na wojne N-tar ZborSł 138; Patrzol, jeze nie poradzi diaskowi N-tar jw.*

II. partykuła 'nawiązuje do wcześniejszej wypowiedzi rozmówcy, wyraża stosunek emocjonalny mówiącego do zaistniałej sytuacji': Jasiu, cym ci zesyjym [rozerwany brzuch], ni mom chirurgicnyk nici. – Jeze, na coż ci tyk nici chirurgicnyk? Moja Zosia wyciongnie z biołyj jedwobnyj smatki dwie nici. Igłe i nić przecysce i rešte bedzies sył *n-tar KąśPodh IV 282.* JK

II. Jeże zob. I. JEŻ

JEŻEBY partykuła 'wprowadza pytanie zależne; czy': Mésłol, jezeby nie krzyćeć *N-tar ZborSł 138.* JK

JEŻECZKA [?] *F o r m a:* typ jożeczka: łow *K II 266.*

Z n a c z e n i e: 'jeżyna (*Rubus*) – krzew i owoc': Jożecki – jeżyny, maliny leśne, polne *jw.* EP

JEŻECZKOWY 'będący w kolorze jeżyn': Kapelusze takie w późniejszych czasach nosili kujawscy owczarze [...]. Zmieniały one kolor, pierwotnie były czarne, a później „jerczczkowe”, tj. koloru jerrzyn *Kuj ASL II 4 s 27.* JK

JEŻEK *ekspr 1.* 'I. jeż w zn 1 (zob.)': *Cieszyn [Cz] Kell II 188; Słup LPW I 311; Bukowina [Rum] JP XLVI 118.*

2. 'drewniany walec z żelaznymi gwoździami do rozbijania dużych skib': *Cieszyn [Cz] Kell II 188.* JK

JEŻELI *Formy:* typ eżeli: *ryb 13; oles AJŚ VI m 1019; kiel RŁTN XXII 137; puław jw; kozien jw; łącz PJPAN 37 s 348; Nidz SGOWM III 104; ~ typ iżeli: boch ME II 284; ok Bochni i myślen Świąt 227; krak ME I 73, jw IV 99; miel MPKJ V 451; zaw NT II 194; sier Wisła XIII 536; włoc Kuj I 299; ~ typ żeli: oles AJŚ VI m 1020; klucz LL II 1 s 47; syc AJŚ VI m 1019; Orawa [Sł] KąśSł II 2 s 730; n-tar Wisła II 111; n-tar [Orawa] KąśSł II 2 s 730; żyw RamŚl 97; wad 17; myślen PJPAN 11 s 215; lim 15; Lim; n-sąd Wisła VII 112; jas MPKJ VII 224; rzesz ME X 129; brzes-mp 10, MPKJ VII 67; krak PJPAN 11 s 215; chrzan Rud 177; olk Cisz I 206, 226; [pśń] Mp pd Pauli 179; opat RŁTN XXXI 254; zaw NT II 194; częs AJŚ VI m 1019, 1020; kłob jw; radomsz RŁTN XXXI 254; kiel jw, Zb III 18; koniec RŁTN XXXI 254; itż jw; kozien jw; rad jw; opocz jw; p-tryb jw; wiel jw; kęp ME VIII 91, 137; łas RŁTN XXXI 254; łącz Łęcz 83, PJPAN 37 s 348, 72 s 1220; grój RŁTN XXXI 254; os-maz PF IV 899; suw 1; os-wp AJŚ VI m 1019, 1020; krot 11, JP XXXVI 139, Pozn II 245; rawic AJŚ VI m 1019, 1020, SFPS III 120; gtn AJŚ VI m 1019, 1020, Pozn V 105; lesz AJŚ VI m 1019; sulech 4, GruchGwKr 113, LL IV*

6 s 27, *NP IV 181*; *wolsz 2, 4*; *kościach Pozn V 138, jw VI 61, 87*; *śrm jw II 300, SobWpśr 221*; *jaroc Pozn II 300*; *tur LL VIII 1–2 s 91*; *kols Kuj I 114, Wisła XVII 74*; *koniń 14*; *międzyrz 1*; *szam 5*; *gnież Pozn III 75*; *żniń jw V 83*; *wąg PKJ XVI 215*; *Wp Lip 128*; *ryp PIJP VII 91, 119*; *Kuj Ziemia III 230*; *złotow 1*; *chęćmiń MPTL XVII 369*; *pd-zach ok Kościerzyny LPW III 1164*; *Stanisławów [Ukr] NT I 258*; ~ *typ leżeli: bił 9*; *lubar Lub II 211*; ~ *typ żeżli: opocz MPTL VII 276*; ~ *typ eżeli: sied Cyran 110*.

I. spójnik 1. 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe': **a.** 'warunku': jeżeli dobrze nie wymyślą ciasta [...], no to wtedy się robi s takygo chleba zakałec n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s 139; rup sobże pajencyne i opuscaj się coras niżej as na żeńe, jeżeli na dobro żeńe traśis, to benżes znowuj cwożekem *nidz SGOWM III 104*; jeżeli był chęć silny, to muwili mocny *χυορ mrąg jw*; pustok, jeżeli jez duży, a żurofka, jeśli maço gar 20; iżymy obejżyc, żeli tam jake żelsko vyrośne, to się vyrve międzyrz 1; żeli moś, to pożyć! *koniń 14*; jeśli kśężyc [...] beńże maų te ruški na duų [...], to beńże pogoda, a żeli do gury – to deśc *ryp PIJP VII 91*; gręx maś, żeli bążeś spał, zamast pilovac *pd-zach ok Kościerzyny LPW III 1164*; uon ni może bęc taki zły, żeli psa nie ukarał za jegmo křyvda *pd-zach ok Kościerzyny jw*; *oggw*; **b.** 'czasu': jeżeli pżez vjje ji ueb do żeńi spuści, to śńerż beńże *ostroł 9*; Aż mi włosy wstaja na głozie, jeżeli pomyśla, zem już teraz ze wszystkich kątów zeskrobał *Wr Barcz 47*; z gdożinę zyiże, żeli s kójca na kōńec pšejeże myślen *PJPAN 11 s 215*; *krak jw*.

2. 'wprowadza wypowiedzenie podrzędne dopełnieniowe; czy': chto vě, jeżeli přyleći *prud ME V 154*; A ten młodszy ocucił za tym krzakiem i stał, i sał (sed) obejrzec, jeżeli tam ten starsy brat nie lezy

ok Opola jw VIII 180; Nie wiem, jeżeli prziszeł *ciesz 17*; bez voreg można vjżeż, żeli jez (ser) dobre sulech 4; *krak ME I 73*.

3. 'przyłącza zdanie lub jego część określające podstawę porównania; niż': mnie vycy pisaų ańelka zeli jo *lim 15*; grubsy zeli duszy *Lim*.

4. 'wprowadza zdanie podrzędne uzasadniające pytanie retoryczne zawarte w zdaniu nadrzędnym; skoro': A chto temu był winien, izeli nie ta przeklęta śmierdziucha! *boch ME II 284*.

II. partykuła 1. 'rozpoczyna zdanie pytające lub ekspresywne mające formę zdania pytającego; czy': Jeżeli to w pradzie być może *opol ME V 208*; Woųą go, pokazuje mu, ón powiada: „zeli to coś będzie niedobrego” *olk Cisz I 226*; Jeżeliś ty dzisiaj gořawki nie piwa? *wad RWF IX 184*; jeżeli moųą iz na p'odvoryek? *sulech NP IV 181*; zeli nie braknie? *wad 17*; *oles AJŚ VI m 1020*; *brzes-mp 10*; *chrzan MPKJ VII 2 s 384–5*; *zaw NT II 194*; *czes AJŚ VI m 1020*; *kłob jw*; *os-wp jw*; *rawic jw*; *gtn jw*; *śrm Pozn II 300*; *jaroc jw*.

2. 'wprowadza pytanie zależne; czy': pytaże się, zeli ni maų na przedaj żyw *Ramśl 97*; Porachuj, dziewczyno, zeli to nie więcy [pśn] *n-tar Wisła II 111*; Rybski król woła po drugi róz, izeli jesce kej ryba sie nie nawinie *krak ME I 73*; Zapukajmy, zaśtukajmy pole (kole) nowej budki, zeli nám ta nie wyniesą z pót-garcówkę wódki [pśn] *Łęcz Łęcz 83*; iz i spytej się somśaduv, żeli časym ni majom taki duugi drapaki *koniń 14*; tagem ješcy nigdy nie omglaų, hi žym muvua, żeli mi się żybro nie zamaųo *krot JP XXXVI 139*; Oknem wygladała, Zeli uszed daleko [pśn] *Wp Lip 128*; *prud ME V 155*; *opol jw 248*; [pśn] *Mp pd Pauli 179*; *zaw 2*; *kiel Zb III 18*; *rawic SFPS III 120*; *gtn Pozn V 105*; *sulech LL IV 6 s 27*; [pśn] *kościach Pozn V 138*; *tur LL VIII 1–2 s 91*; *międzyrz 1*; [rym] *inow Kuj I 253*; *włoc jw*;

[pśn] tor MPTL XVII 369; chojn MPKJ III 151.

W połączeniach: **Jeżeli chodzi o** 'gdy chodzi o, gdy mowa o': jeżeli χ^uoži ūo to naved naved [...], to ańi v^lāņkōv_n na groby ű'e_n dawałi n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s 120. **Jeżeli tak, abo nie** 'czy tak, czy nie': Pytám się, zeli tak, abo nie kęp ME VIII 137. JK

JEŻELIBY *Formy*: typ eżeliby: łęcz PJPAN 37 s 348; ~ typ żeliby: żyw RamŚl 97; chrzan MPKJ VII 2 s 388; kłob 1; opocz RŁTN XXXI 254; łęcz PJPAN 37 s 348; kols Wista XVII 78.

I. spójnik 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku': I radzam potym sobie, jákby tego dżwirza kupić od niego, jezeliby go nie sprzedáł? n-tar Zb XV 34; jezeliby sypko skuńceų, to by beų będnym nazyvny opocz RŁTN XXII 263; żełiby pšy-jeχauų na cas, to bymy fšyšcy ješče zdōžyli łęcz PJPAN 37 s 348; a ijeżeliby χtōš zdobył to żele, [...] toby mu ^uočy pusmarovał i uvižalby zam 4; a ona še zabožyųa, že ona esce nigdyń nikogo ne ošukaųa i jezeliby ona kogo ošukaųa, toby jo djabeų muk na niejscu zabrać giž SGOWM III 105; opocz RŁTN XXXI 254; nidz SGOWM III 105.

II. partykuła I. 'wprowadza wypowiedzenie o postaci pytania, wyrażające pragnienie lub życzenie': Jezeliby ne byų tag dobry, a přijón go na sųzabą do šebe opol ME V 206; Mamuniu, póde já téz ku kościolowi, jezelibyk téz nie naláz jakiego ubogiego na obiád myślen Zb V 218; pšeprošyų kōnvisyje, zeliby tys ni mōk taki zeznávač, co vižáų chrzan MPKJ VII 2 s 388; Cieszyn [Cz] MPKJ IV 280.

2. 'wprowadza pytanie zależne': χtōž ta vé, zeliby še pān na to zgožuł żyw RamŚl 97; i tam stanōų na pośrōd rynku i zapytāų še jednego cūovėka, jeżeliby tu ne byųo męjsca dla kupcyka oles ME V 243; ok Opolá jw 246; olk Cisz I 156; kłob 1.

3. 'wprowadza pytanie retoryczne; czyżby': Mámy dosyč wszyskiego; żełiby ci co brakowało, żeš nie wziān majątku za mnām? kols Wista XVII 78. JK

JEŻEWIEC 'stos chrustu': za tego jeżėvca já dáł vele, ale v tim nič ni ma pog Wej i Lėb S II 102. JK

JEŻEWIKA *Forma*: typ iżewika: sokól 2.

Znaczenie: 'jeżyna (Rubus) – krzew i owoc': jw. JK

JEŻE 'młody, niedorosły jeź': n-tar [Orawa] KąśŚl II 1 s 395; opocz RŁTN XXII 263; Šup LPW I 310. JK

Jeżgar zob. **I. JAZGAR**

Jeżgaruk zob. **JAZGARUK**

Jeżgarz zob. **I. JAZGARZ**

JEŻIBABA *Forma*: typ jezibaba: n-tar [Orawa] KąśŚl II 1 s 389.

Znaczenie: 'kobieta': **a.** 'zajmująca się czarami, urokami; czarownica': Jak nie bes grzeciorny, to cie weźnie jezibaba n-tar [Orawa] jw; Kie naraz zesła się z taką straszną babą; włosiska oczochrane, oczyska okrutnie straszne, wielgie, nos długi, zakrzywiony. „Iście jezibaba" n-tar [Spisz] JOp 141; **b.** 'brzydka, niechlujnie ubrana, kłótliva kobieta': E, dy to taká jez-ibaba, nieoporzondzoná, jyno by sie z kozdym wadzila n-tar [Orawa] KąśŚl II 1 s 389. JK

Jeżisz zob. **JEZUS**

I. JEŻKI *Im* 'kluski ziemniaczane': kar S II 102. JK

II. JEŻKI 'mający dobry apetyt, chętnie jedzący': Jeżka krowa ta, i koń, o jeżki jaki, mówi Wilno [Lit] SLit 208. JK

JEŻLE *Formy*: typ jeszle: wej LPW I 309; ~ typ eżle: chojn jw 181; Kasz S II 103; šup Hilf 98; ~ typ eszle: chojn LPW I 11; ~ typ iżle: Wej pn-wsch S II 103; wej LPW I 181; ~ typ iszle: wej jw; ~ typ ilze: kar jw 322; ~ typ źle: kar S II 94, SH 163; Kasz LPW III 1185, S II 358.

I. spójnik 1. 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe': **a.** 'warunku': jeźle ja bąda mōg, to ja přińda. jeźle to me zapłaciś, to ja to zroba Kasz S II 103; lōsku, lōsku, dostońeś po pōsku, źle me bōżeś kurō krād Kasz jw 358; A zli duch rzek: eźle ja budę col *stap Hilf* 98; *chojn LPW I 11, 181; Chojn i pd-wsch Kościer jw 307; kar jw 322; wej jw 181, 309; b. 'czasu': ja to je g^oożynka, źle je ju pālānk^o, vele g^oożyn do věčōrka Kasz jw III 1185.*

II. partykuła 'wprowadza pytanie zależne; czy': a p^ue_droże strēlel uēcōma p^ue k^uescele, źle tēz lāze n'a_neguū vzēra-ijom *kar S II 94; Źle jo pōjđe – jo jeszcze nie wim kar SH 163; chojn LPW I 11, 181; Chojn pd-wsch jw 307; kar jw 322; wej jw 181, 309.* JK

JEŹLI *F o r m y*: *typ jeszli: chojn LPW I 311; kar jw; Kasz jw 309; ~ typ eźli: kościer jw 11; kar jw; wej jw; Kasz LKasz 26; ~ typ eszli: chojn LPW I 11; wej jw; ~ typ elzi: chojn jw 10; kar jw; ~ typ izli: Gdynia jw 181; Wej S I 275; ~ typ iszli: chojn LPW I 292; kościer jw; wej jw 181; Wej S I 275; ~ typ zli: kar LPW III 1185; Kasz jw I 309, Kasz LKasz 26; ~ typ szli: LPW jw II 469; Kasz jw I 309.*

I. spójnik 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku': jeśli mu da to, o čym doma ne vē koziel *ME V 97; jeślō ja bōda māt času, ja pryńda gvās Kasz LPW I 309; jeślō χceś, to sprob^uuj Kasz jw; əślō ja pojada, to sōm Wej S I 275; əźlō ja bąda mōg, to ja přińda Wej jw; Ale Bōg koźdēgo mo w rēnku i żydzy, Jeźli chto swēgo brata nienazydzy *resz StefZ II 90; Mr i Wr SGOWM III 102; chojn LPW I 10, 11, 292, 311; Chojn i pd-wsch Kościer jw 307; kościer jw 10, 11, 292, 311; kar jw 10, 11, 311, III 1185; Gdynia jw I 181; wej jw 11, 181, 311, II 469; Kasz LKasz 26, LPW I 309.**

II. partykuła 'wprowadza pytanie zależne': p^uytalō s^u jew^o, jeślō uon ju v^uizāt

takēw^o mātēw^o χłopa *Kasz LPW I 309; chojn jw 11, 292; kościer jw; kar jw 11, 311, III 1185; Gdynia jw I 181; wej jw 11, 181, II 469; Kasz LKasz 26, LPW I 309.* JK

JEŹLIBY *F o r m y*: *typ jeszliby: Kasz LPW I 309; ~ typ eźliby: ostrōdz SGOWM III 102.*

I. spójnik 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku': jeślōbō to bōło p^uawdō, to bō bōło zle *Kasz LPW I 309.*

II. partykuła 'wprowadza pytanie zależne': to jo pōșu^a na dwur, tamem co gadałi i potem m^une se p^uyta^u, eźliby^u ja go χcōu^a *ostrōdz SGOWM III 102.* JK

JEŹNA 'jeżyna (*Rubus*) – krzew i owoc': *kar LPW IV 1394.* JK

JEŹOGLÓWKA *F o r m a*: *typ jeszoglówka [jysogu^ofka]: Szczepanowice-Opole SGŚ XIII 183.*

Z n a c z e n i e: 'roślina wodna z rodziny patkowatych (*Sparganium*): jysogu^ofka rojśne v vože Szczepanowice-Opole jw; Kasz LPW IV 1394. JK

Jeżowa *zob. JEŹOWY*

JEŹOWINA *F o r m y*: *typ jażowina: złotow AJK II s 102; sęp-kraj jw; ~ typ ożowina: pd-wsch ok Wejherowa LPW III 753.*

Z n a c z e n i e: 'jeżyna (*Rubus*) – krzew i owoc': złotow AJK II s 102; sęp-kraj jw; pd-wsch ok Wejherowa LPW III 753. JK

JEŹOWNIK – *tylko w zest:*

Jeżownik łopianowy 'roślina – lepnik zwyczajny (*Lappula squarrosa*): Wp *Wista XIV 83; ok Źnina i Szubina jw; Kuj jw.* JK

JEŹOWY *F o r m a*: *typ jeżów: chojn LPW I 311.*

Z n a c z e n i e: 'odnoszący się do jeża, związany z jeżem': Będiesz szaty miała, abyś nie skościała, Jeżowem futerkiem podszyte [pśn] *N Bytom PieśniŚl III 250; jys se sfi^une jak kuymbek. kolki jezove jak śpilki zaw I; k^ooza p^uolec^uca do lasa i nap^uotk^uca jyzovo jamo i vlaz^ua dō ni*

chrzan MPKJ VII 359; Mam ci ja i kontus tak psienkny od śwenta, W chtórym nas prajdziad pasał cielenta, Z materyji jednolity, jezowym futrem podsyty [pśn] olsz StefZ III 55; jeżowe jigu kolo szt GMalb II 1 s 145; jeżevã sk^uora stup LPW I 310; strzel-opol OIW 76; Kasz Ram 64; Stup LPW I 310.

Jeżowa w użyciu rz 'samica jeża': chojn jw 311; kar jw. JK

Jeżów zob. JEŻOWY

JEŻUCHA 'owoc jeżyny (Rubus)': puław 7. JK

JEŻY *Forma*: typ eży: chojn LPW I 11; Kasz pd-wsch S VII 61.

I. spójnik 'wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe warunku': jeży ti nie poijżes do uolstina, to ja tyś nie poijada Wr StefSł 51; jeży te dwa biuj čaške, to tan na tile tröj olsz SGOWM III 105; a tén krolewski pałac, jeży był šumny, teraz ney ješče je šumnejšy koziel ME V 96; eži čceš, pöž zara Kasz pd-wsch S VII 61; chojn LPW I 11.

II. partykuła 'wprowadza pytanie zależne; czy': vilk přišel k němu, jeży juž tē buty są ušytē koziel ME V 91; pošli uobaj i pitali še, jeży jest ten pã ħori olsz StefJ 44; žefko vyjžy na pole, jeży ježe pan ħtury [pśn] Mr i Wr SGOWM III 105. JK

JEŻYCA rzd 'samica jeża': n-tar [Orawa] KqśSł II 1 s 395. JK

JEŻYC (SIĘ) 'puszyć, stroszyć sierść, włosy, pióra': pes ju jeży vlose, uon čce kãšec Kasz LPW I 310; strzel-opol OIW 75; Stup LSW I 397.

Jeżyc się 1. 'o włosach, sierści, piórach: stawać się nastroszonym': vuosy šē mu ježom kroš 9; v^uo^sy mu šē jež^u p^uo^s mýcu g^uo^vy złotow B II 38; všätki vlose mé są jež^u do g^uo^ra Kasz LPW I 310; konec 12; łącz PJPAN 37 s 348; mław 1; ostroł 9; krot PKJP VIII 17; rawic jw; gñ jw.

2. 'przyjmować postawę obronną lub agresywną': o, jak kot še jzy do psa!

bial-podl 1; dejće se pozör, bo tyn ħyndyk še jeży ryb 4; pes še jeży i šczyży kuy, ješče će ugryže koniń 14.

3. 'wznosić się, sterczeć': tak še to jeży [o zmierzwionych snopkach] ciesz 9; pšañica jeży ša na vože tcz 3; na vałax jež^u są dąb^uovã k^uolce Kasz LPW I 310; g^ržebniń ['pletwa grzbietowa'] jeży še ok Wielenia czar SO XIV 115.

4. 'zwiększać swoją objętość pod wpływem ubijania': śmietonka še jeży – tak spýni ciesz 9; Jeszcze kapke, a śmietonka sie juž zacnie jerzyć Ciesz SCiesz II 139.

5. 'wynosić się ponad innych, pysznić się': teraz žauħy na vši se tak jež^um jak v mejšće għub PJS I 93; tako živa, jeno še jeży, že vedle ni še bilił tor 3; ije na uulici ii nikoĝo nie vjiži, tak še jeży. vistrojii še ii še jeży tcz 7; Cieszyn [Cz] Kell II 187; ciesz 9; strzel-opol OIW 75; ok Biłgoraja Mazur II 153; łącz PJPAN 37 s 348; Wr Barcz 72; złotow B II 38; Kasz LPW I 310; ~ w przysł: W kapsie mo jyny płotno, a jeży sie Ciesz MPTL XV 2 s 218; pevno z tego są jeży, že mã płotno v kešeńi Kasz S II 103; Gdo sie za moc jeży, to hnedã upãdo ciesz SCiesz II 138.

6. 'denerwować się, złościć się': tak še jzyz na mne krak PJPAN 11 s 45; teras to juž žeći matki uočom, že... mufće tag jag i... še nazyva, bo p^uotym še tam jež^um, naježajom še, zuošcom še (o przezwiskach) konec 19; ciesz 18; pszcz SGŚ XIII 183; ryb jw; rac jw; tar-gór 4; strzel-opol OIW 75; niem SGŚ XIII 183; opol jw; lubl jw; oles jw; Śl jw; n-tar KqśPodh IV 313; Będz PF III 492; ~ w przysł: Pozör, hajerzy, šleper sie jeży Ciesz MPTL XV 2 s 171; Nie jež sie, bo cie do kowiorã wciepióm Ciesz jw s 144.

7. 'przeciwstawiać się, zachowywać się zuchwale w stosunku do kogoś': pšöži še jeżyu, pyskovou, ale jagej mu pšigrożyu, to byu potulny ryb 13; nie ješ še na staršyħ,

oparku [*'mała istota'*] jedyn ryb 13; co še byżez jeżyu, ty bajtlu lubl 1; jo mu muve, žeby pośed na wašte, a un my še jeży ji muvi, že ne chce łęcz PJPAN 37 s 348; ni moś co še jeżyć, bo i tak še cebe ne boje koniń 14; prud PlutaDzierż 57; myślen MPKJ V 344; Kasz LPW I 310.

8. 'o morzu: burzyć się, gwałtownie falować': moře są jeży Wej pn-wsch S II 103.

Frazeologia: jeżyć się jak wesz na, w strupie 'przesadnie się czymś dennerwować': jeży są jak veś na strąpe Kasz S II 103; Jeży się jak wesz w strupie Śl SGŚ XIII 183; ~ jeżyć się jak kot, żaba 'jw': jeży są jak kot Kasz S II 103; jeży še tag jag żaba strzel-opol OlW 75. JK

JEŻYK 1. *ekspr 'jeż': strzel-opol OlW 76; kroś 9; opocz 3; gar 4; koniń 14.*

2. 'ozdoba choinkowa z papieru przypominająca jeża': Pote sie naprowiało jzyki, dorobiało nowe, to było piykne, ale trudne do zrobinyio przez dzieci. Trza było wystrzic kółeczko, nacionć brzegi i takim patyckiyim zastruganym swijać kóniuski i sklijać *n-tar KąśPodh IV 313; lim 15; jas 2.*

3. 'fryzura z nastroszonych i sterczących włosów': ale mos uadnygo jeżyka piń 9.

Na jeżyka 'o sposobie strzyżenia włosów: krótko, na kilka milimetrów': na jeżyka go cesajo iż 4; Ostrzygli mnie wujo na jezika radz-podl PF VI 232. JK

JEŻYNA *Formy*: typ jażyna: syc AJŚ II m 226; miech MAGP IV m 199; dąb-tar jw; miel 8; bił Pelc III m 13; tom-lub jw; hrub jw; zam 4; kras Pelc III m 13; kraś MAGP IV m 199; opat AWK IV 522, RŁTN XXII 154; zaw AJŚ II m 227; radomsz RŁTN XXII 154; konec jw; lub Pelc III m 13; chłm MAGP IV m 199 s 139; włod Pelc III m 13; lubar MAGP IV m 199; puław jw i s 140; kozien AWK IV 523; rad RŁTN XXII 254; opocz 17; p-tryb MAGP IV m

199; wiel RŁTN XXII 263; kłob MAGP IV m 199; kęp jw; sier RŁTN XXII 254; łas MAGP IV m 199; łódz MPCG VI s 48; brzez MAGP IV m 199; łęcz jw; kut jw; raw-maz AGM X s 59; skier jw; grój jw; gar jw; tuk JP XLVII 365; Nadwitnie-Radzyń Podl MAGP IV m 199; bial-podl jw; sied AGM X m 466 s 59; pias jw; gr-maz jw; soch jw; gtnń jw; n-dwor jw; wołom jw; wegr jw; sok-podl Cyran 17; biel-podl MAGP IV m 199; os-maz AGM X m 466 s 59; pułt jw; płoń jw; płoc jw; sierp jw; mław jw; przas jw; mak-maz jw; ostroł jw; łom jw; graj MAGP IV m 199; aug jw; Olsz SGOWM III 105; Ostródz jw; kal 24; Wp MAGP IV m 199; chojn jw; kar AJK III m 121 s 102; kościer MAGP IV m 199; byt AJK III m 121; Kasz S II 89; [now] oleś [Równe Ukr] MAGP IV m 199; ~ typ jeżyna: tarnob AWK IV 522, MAGP IV m 199; miech jw; kraś AWK IV 522, MAGP IV m 199; Sandomierz 1; bus RŁTN XXII 265; jęd AWK IV 522, 523; radomsz MAGP IV m 199; włosz AWK IV 522, MAGP IV m 199; koniec AWK IV 522, RŁTN XXII 265; iż AWK IV 522, 523; lub MAGP IV m 199; puław jw s 139; rad AWK IV 522, 523; opocz jw; p-tryb MAGP IV m 199; brzez AGM X s 90; łow MAGP IV m 199; raw-maz RŁTN XXII 265; skier jw; grój AGM X s 90; miń-maz jw; ~ typ jażyna: kraś MAGP IV m 199; ~ typ ożyna: ciesz AJŚ II s 66; Ciesz SCiesz II 224; lbń [Lwów Ukr] MAGP IV m 199; trzeb [Lwów Ukr] i mil [Lwów Ukr] jw; Orawa [Śl] jw; n-tar MAGP IV m 199; żyw 16, AJŚ II s 66; wad MAGP IV m 199 s 139; myślen jw; Lim; jaros MAGP IV m 199; bił Pelc III m 13; tom-lub jw; hrub jw; kras 9; od Sandomierza po Kolbuszową Zb XIV 212; chłm 9; włod Pelc III m 13; puław jw; radz-podl jw; bial-podl jw; chojeń [Tarnopol Ukr] MAGP IV m 199; gdań [Łuck Ukr] jw i s 139; pd-wsch ok Wejherowa LPW III 752; Bukowina [Rum] PJPAN 60

s 86; Tarnopol [Ukr] *RLTN III* 66; Wilno [Lit] *MAGP IV m 199*; *Lit K II* 266; ~ typ hożyna: *chłm 20*; ~ typ wożyna: *tom-lub Pelc III m 13*; *chłm PelcSt V 492*; ~ typ geżyna: *szczyc SGOWM III 105*; ~ typ jerżyna: *chojn AJK III s 102*; *byt jw*; *kar jw*; *wej jw*; ~ typ jarżyna: *czar JP XL 34*; *chojn AJK III s 102*; ≈ *M Im jeżny*: *kar jw s 101*.

Znaczenie: zwykle w *Im* 'roślina o pędach prostych lub łukowato zgiętych, okrytych kolcami, owocach jadalnych czarnych lub ciemnoczerwonych, rosnąca dziko lub uprawiana (*Rubus*), też: jej owoc': jeżyna to kśak, co ma owoce dobre na sok tak jak malina *syc SGŚ XIII 184*; jażyny, jagody take rosno v leśe, po męzaż *zam 4*; jeżyny tyz zbirajom *sier 5*; v lipcu jażyny ješče sum żelune *kal 24*; ożyny z drapńaku i χmielńaku; z drapńaku lepsze jagody, bo slotke (drapniak i χmielniak – rodzaje pędów jeżyn) *gdań [Łuck Ukr] MAGP IV s 139*; Lud wiejski nazywa je dziadami, a małomiejski 'ożynami od Sandomierza po Kolbuszową *Zb XIV 212*; *niemal oggw, zob. Geografia*; **a.** 'tylko krzew takiej rośliny': uożyna 'krzak odmiany ostrężyn rosnący nisko po ziemi', owoc nazywa się uożyńok, w smaku gorszy od ostrężyny, pokryty włoskiem *ciesz AJŚ II s 66*; uożina to 'krzak ostrężyn rosnących nisko po ziemi', owoc się nazywa uożińorka *ciesz jw*; Ojej, tu nie przyndymy, bo tu sama ożyna, musimy iść naokoło *Ciesz SCiesz II 224*; Istnieją dwie odmiany: uostręnga i uożyna, obie nazwy oznaczają krzaki, owoce się nazywają uostrężńica i uożyńarka *żyw AJŚ II s 66*; A jeżyny u nas nazywało to, co rosno, te [...] u nas nazywali jeżyna, a owoc dziady *kraś PelcSt V 195*; Dziady to owoce jeżyny *puław jw 132*; Na jeżynie to rosno jawory, jak maliny, ale corne *lub jw 192*; *wad MAGP IV m 199 s 139*; *myślen jw*; *tarnob AWK IV 522*; *kraś jw*;

sand jw; *opat jw*; *bus jw*; *piń jw*; *jęd jw*; *kraś jw*; *włosz jw*; *kiel jw*; *konec jw*; *iż jw*; *chłm MAGP IV m 199 s 139*; *puław AWK IV 522*; *rad jw*; *opocz jw*; **b.** 'tylko owoc takiej rośliny': Wużyny to inaczej jeżyny *chłm PelcSt V 492*; *olk AWK IV 523*; *tom-lub Pelc III m 13*; *iż AWK IV 523*; *kłob MAGP IV m 199*.

Geografia: *Niemal oggw, rzd Śl i Mp pd (MAGP IV m 199)*. **MB**

JEŻYNECZKA *ekspr 'jeżyna (zob.)'*: Maryna mi, moje chłopcy, Maryna, uwięzła my w prawy nóżce jerżyna [!]. A pójde ja do Jasieńka na pole, a to ón mi jerżyneczkę [!] wykole [*pśn*] *włoc Kuj II 146*; *kols jw*. **MB**

JEŻYNIAK *Forma: typ ożyniak: ciesz AJŚ II s 66*; *Orawa [Sł] KąśSt II 1 s 810*; *n-tar PTP IV 213*.

Znaczenie: 'jeżyna (zob.)': Łozyniok [...] rośnie w potokak, brzegach – liść taki jak maliniokowy, łodyska kolcasto, nie kwitnie *n-tar jw*; uożyna [...], owoc nazywa się uożyńok, w smaku gorszy od ostrężyny, pokryty włoskiem *ciesz AJŚ II s 66*; *Orawa [Sł] KąśSt II 1 s 810*. **MB**

JEŻYNIARKA *Forma: typ ożyniarka: Cieszyn [Cz] PF V 823; ciesz AJŚ II s 66, MAGP IV m 199, SCiesz II 224; żyw AJŚ II s 66, MiesPog 96*.

Znaczenie: 'jeżyna (zob.)': uożina to 'krzak ostrężyn rosnących nisko po ziemi', owoc się nazywa uożińorka *ciesz AJŚ II s 66*; Istnieją dwie odmiany: uostręnga i uożyna, obie nazwy oznaczają krzaki, owoce się nazywają uostrężńica i uożyńarka *żyw jw*; Jak dozdróm ożyniorki, bedymy zbiyrać *ciesz SCiesz II 224*; A na tyk zwałiskak rosły młode drzewa, gęste krzoki, po wtoryk piyna sie ożyniorka *żyw MiesPog 96*; *Cieszyn [Cz] PF V 823; ciesz MAGP IV m 199*. **MB**

JEŻYNICZE *Forma: typ jażynicze: Kasz S II 89*.

Znaczenie: 'krzew jeżyny (*Rubus*): jw. MB

JEŻYNIE *blp Forma*: typ jażynie: *rawic MAGP IV m 199.*

Znaczenie: 'jeżyna (zob.): rawic jw; gtn jw; wej AJK III s 102. MB

JEŻYNIEC *pśn, zb Forma*: typ jażeniec: *zam JP XLVII 365.*

Znaczenie: 'owoce jeżyny (*Rubus*): zberała baba jażeniec, pšylecał do ni młożeńec jw. MB

JEŻYNIK *Forma*: typ ożynik: *n-tar KąsPodh VII 502.*

Znaczenie: 'krzew jeżyny (*Rubus*): jw. MB

JEŻYNNINA *Forma*: typ jeżynnina: *iż AWK IV 522.*

Znaczenie: 'pęd jeżyny (*Rubus*): jw. MB

JEŻYNIKO 'pęd jeżyny (*Rubus*): łuk AWK IV 522. MB

JEŻYNOWY *Forma*: typ jażynowy: *wiel 3; łęcz PJPAN 37 s 344; kal MAGP IV s 138; koniń 14; złotow B II 33; szt GMalb II 1 s 142.*

Znaczenie: 'dotyczący jeżyn, związany z jeżynami': take veľke porosy te jażynove kšoki, že nie vim łęcz PJPAN 37 s 344; żeuury nazbiraury jażynuv i narobiųam jażynovygu soku koniń 14; jażynove jagody wiel 3; rawic PKJP III 3 s 70; konec RŁTN XXII 263; opocz 3; kal MAGP IV s 138; złotow B II 33; szt GMalb II 1 s 142. MB

Jeżysz zob. **JEZUS**

Jęcy zob. **I. JECY**

JĘCZAŁA 'człowiek ciągle narzekający, uskarżający się': iynčoua, bo durų iynčy ryb SGŚ XIII 184; lip 2. MB

JĘCZĄCY 'przypominający jęk': ja nie cýrpe iŷy za ten iynconcy glos bial-podl I. MB

JĘCZEC *Formy*: typ jęczec: *sier Wisła XIII 545; międzyrz GruchGwKr 41; ≈ imb jęczały: Słup LSW I 390.*

Znaczenia: **1.** 'wydawać przeciągły, żalotny dźwięk pod wpływem bólu, cierpienia': iynčy strasne ŷot fčora, to już ĺisto byže koniec *ciesz 15*; což go mušauo bolyć, Kedy tag_jencou barzo *konec 12*; bāz całō noc iāča ə stāča *Kasz LPW I 303*; Na sméntorzu, co tam jęczy? Trzy duszyczki bardzo dręczy [*pśn*] *resz StefZ I 204*; za pokuta pšaŷių mu kšonc ʘobrenč na dupa, žilčisko skauči i jęči, ma dupa w obrenči [*pśn*] *Mr i Wr SGOWM III 105*; o mała χvilke tam zaž vžyna krova iynceć, jakoby zdyχała *Orawa 4 [Sł]*; *Ciesz SGŚ XIII 184*; *pszcz jw; ryb jw; prud jw; lubl jw; strzel-opol OIW 76; niem SGŚ XIII 184; opol jw; Głog jw; Orawa [Sł] KąsŚ II 1 s 393; n-tar KąsPodh IV 310; n-tar [Orawa] KąsŚ II 1 s 393; myślen PJPAN 11 s 169; lim 15; kroś 9; dqb-tar 5; sand 13; piń 9; kiel 22; hrub 4; łęcz PJPAN 37 s 348; mław 1; ostroł 9; koniń 14; międzyrz GruchGwKr 41; lip 2; złotow B II 39; n-miej 1; tcz 3; kar LPW I 312; Gdynia jw; wej jw; Słup LSW I 390.*

2. 'o zwierzęciu': **a.** 'o bydłeciu: *muczeć* [?]: mały bycu – iynčy, becy *brzoz I*; krowa jency, krowa nie mrucey *Olecko SGOWM III 105*; **b.** 'o koniu: *rzeń*': jęcec *wej PJPAN 28 s 14*; **c.** 'o psie: *skamleć*': jęcec *wej jw*; **d.** 'o kocie, szczenięciu: *piszczeć*': Kuot, szczenia janczi *Słup Hilf 166.*

3. 'wydawać dźwięk podobny do ludzkiego jęku': suųχāų, jek ten ŷogen f komńinku pųakāų i cōš jencāuo *olsz StefJ 46*; moře jiči *Kasz S II 89*; W karczmie bawią się ochocz, bo im skrzypek, mając już od wódki ociężatā głowę, „ino incy okron-gloki i polecki rzenie” *sier Wisła XIII 545*; Wte łomało hrubašne drzewa jak słome i praskało nimi po ziymi, lebo jęcało i wyło otympnie po groniak, jakoby piekło z tyśiacami debłōw weseli odprowiało żyw *MiesPog 114*; Grały dudy kole (koło) budy, azie buda jynci [*pśn*] *ciesz PEŚ III*

111; Jęcom góry, jęcom i sumi ʰosika, ej, ze nigdy nie zaginie imie Janosika [pśn] *n-tar PPh II 52; n-tar KąsPodh IV 310; myślen PJPAN 11 s 169; lim 15; kraś NT II 162; [rym] lip Wiśta XI 294.*

4. 'narzekać, uskarżać się': baby še do-
no narobiły i ńe iynćaly tag jak tero brzoz 1;
jęńcom baby kroś 9; ńi majom ieśče tag
źle, iino tag iincom łącz PJPAN 37 s 348;
Płakała, jęczała, bo Niemcy jej bają, Że ar-
mat i prochu już wcale nie mają [pśn] *Mr
i Wr SGOWM III 105; ciesz 15; ryb SGŚ
XIII 184; niem jw; oles jw; n-tar KąsPodh
IV 307; lim ME XI 23.*

5. 'bardzo głośno krzyczeć': ń'e iiče tak!
wej PJPAN 28 s 14.

6. 'śmiać się krzykliwie': iičec wej jw.

7. 'chorować': prud SGŚ XIII 184.

8. 'złościć się': iičec wej PJPAN 28 s 14.

Frazeologia: aże (ziemia) jęczy,
ino jęczy, że ziemia (pod kimś) jęczy 'fra-
za używana dla wyrażenia, że coś odbywa
się głośno': styçou ['wzdychał'], aże jęca-
uo piń 2; Jadymy grajęcy, jaze ziemia jęcy
[pśn] *n-tar PPh II 91*; zeby nõm tag byuo,
jag nõm t^ho bywauo, toby my śpywałi, ino
by iyncauo [pśn] żyw JP LVII 53; ʰun był
çłob na calegõ, žž žyma põd nym iynćala,
jak šeł jaros 1. MB

JĘCZEK 1. 'człowiek': a. 'ciagle nar-
zekający, uskarżający się': tyn iynček
zaś mou pretynsie ryb SGŚ XIII 184; niem
jw; *n-tar KąsPodh IV 307; pog Kościer,
Chojn i Byt S II 89; Kar jw; Wej jw; ~ 'na
ból podczas choroby': ryb SGŚ XIII 184;
prud jw; koziel jw; b. 'który dużo i często
bezsensownie mówi': prud jw; c. 'jąkający
się': prud PlutaGłog II 8.*

2. 'roślina – drzyczka średnia (Briza
media)': Kasz LPW IV 1391. MB

JĘCZEMNY *Forma*: typ jęczenny:
[pśn] *ostroł LL V 4–6 s 54.*

Znaczenie: 'dotyczący jęczmienia,
związany z jęczmieniem': iičemñe krəpə.

iičemñə słowa *Słup LPW I 312; [pśn]
ostroł LL V 4–6 s 54.* MB

*JĘCZENIE

Jęczenny zob. **JĘCZEMNY**

I. JĘCZKA 'kobieta ciągle narzeka-
jąca, uskarżająca się': naša cotka to je takā
iička *Wej S II 89; Kościer, Chojn i Byt jw;
Kar jw.* MB

II. Jęczka zob. **DŹWIĘCZKA**

JĘCZKATY 'skłonny do płaczu': niem
SGŚ XIII 184. MB

JĘCZKOWSKA 'boginka podmien-
jąca dzieci': Bogienki nazywają się niekie-
dy koszkami. Szczegółowe ich nazwi-
ska są: Waca, Maca, Fuc, Puc, Gon-
ka i Jęczkowska, co dzieci ludziom
odmienia *krak Krak III 45.* MB

Jęczm zob. **JĘCZMIEN**

JĘCZMA 'jęczmień w zn 1 (zob.)':
iāⁿćma wej *AJK VII s 207; Jiczma słup Hilf
166.* MB

Jęczmenisko zob. **JĘCZMIENISKO**

Jęczmeń zob. **JĘCZMIEN**

Jęczmiana zob. **JĘCZMIANY**

JĘCZMIANKA 1. 'słoma jęczmienna':
Jęczmianka to dobro słuma, bydło chętnie
to jadło, bo miętka słuma *zam PelcSł I
114; žuc bydlakam jęńćmanki suw 3; kiel
22; Lub Pelc I 114; rad RLTN XXII 263;
tuk 12; biał-podł 4; wys-maz PF IV 824;
os-maz 10; ostroł 9; Maz pn-wsch Maz V
52; olsz SGOWM III 105; Wr StefSł 51;
ostródz SGOWM III 105; n-miej 1; Lit
PJPAN 98 s 99. [Por. jęczmionka]*

2. 'mąka jęczmienna': *Wr StefSł 51.* MB

JĘCZMIANNY *Formy*: typ jeczmiann-
ny: łow PF XIV 359; ~ typ ęczmianny:
inow AJW I s 138.

Znaczenie: 'dotyczący jęczmienia,
związany z jęczmieniem': jęńćmanna sło-
ma siem 3; jęńćmanna kasa, mõjka mław 1;
çłip jęńćmanny lip 4; iičmännə krəpə
*Wejherowo LPW I 312; Ile ości, ile ości
na jęcmiannym snopie [pśn] sied PF IV*

203; Miałem se zupan drogi od święta [...], I pasyk z jęczmianny słomy przez biodra przewiesony [pśn] *łań KunWes 134; kraś 14; itż RŁTN XXII 263; włod CzyżAG m 59; rad RŁTN XXII 263; brzez jw; łow PF XIV 359; raw-maz RŁTN XXII 263; tuk 7; biał-podl CzyżAG m 59; sied Cyran 97; sok-podl jw; os-maz 10; sierp 6; mław 1; ostroł 9; suw 3; Giż SGOWM III 105; Mrąg jw; Pis jw; Szczyc jw; ostródz jw; rawic PKJP III 3 s 156; gti AJW I m 96; śrm jw; śr-wp 6; gnieź AJW I m 96; mog jw; inow jw i s 138; al-kuj jw m 96; wyrz jw; szt GMalb II 1 s 145; pog Kościer, Chojn i Byt S II 89; Kar jw; Kasz Nadm 108.*

Zob. **ZIARNO** MB

JĘCZMIANY *Forma: typ jęczmiany: białos Kudz 152.*

Znaczenie: 'dotyczący jęczmienia, związany z jęczmieniem': jęcmanã kasa opocz RŁTN XXII 263; jęcⁿchane kuosy giż SGOWM III 105; grój RŁTN XXII 263; tuk 12; radz-podl 6; biel-podl 1; os-maz 10; mław 7; białos Kudz 152; suw 1; Etc SGOWM III 105; pis jw; Ostródz jw; chojn 3; byt 2.

Jęczmiana 'kasza jęczmienna': jęcmanã lã kur opocz RŁTN XXIII 279. MB

JĘCZMIECZANKA 'słoma jęczmienna': opocz RŁTN XXII 263. MB

JĘCZMIEĆ SIĘ st 'o oku: dostawać ropnego zapalenia gruczołów łojowych powieki objawiającego się powstaniem na jej brzegu grudki': mę są ęekue jičmi Kasz S II 105. MB

JĘCZMIENCZANKA 'słoma jęczmienna': jęcminconka to tako jag vata łęcz PJPAN 37 s 348. MB

JĘCZMIENCZYSKO 'jęczmienisko (zob.)': boch 18; ok Bochni i myślen Święt 698. MB

JĘCZMIENIEK 'jęczmień w zn 2 (zob.)': jęcminik chojn AJK VII m 344 s 205; kar jw. MB

JĘCZMIENI 'o rżysku: pozostałe po skoszeniu jęczmienia': Jęczmienienie rżysko [sporad] Wej AJK VIII s 54. MB

JĘCZMIENIAK 'słoma jęczmienna': klucz SGŚ XIII 185. MB

JĘCZMIENIANKA 'słoma jęczmienna': jęcmińonka to je suoma z jęcmińa kolb 3; nie beževa jus kup^uovać suomy, b^uo jak še uomući jęcmińi, to beže jęcmińańka dqb-tar 5; Z jęczminia jęczminianka była, to i na sieczke, i tak można było rzucić krowum zam PelcŚ I 114; pszcz SGŚ XIII 185; lubl jw; klucz jw; gor GwBug 195; kroś 5; rzesz 13; dęb Zb XIV 152; miel PKJ II 66; ok Biłgoraja Mazur II 153; tom-lub PJPAN 79 s 27; hrub 4; kras PelcŚ I 114; kraś jw; bus 10; zaw RŁTN XXXV 90; radomsz jw XXII 263; lub PelcŚ I 114; chłm jw; włod jw; łęcz PJPAN 37 s 348; biał-podl PelcŚ I 114. MB

JĘCZMIENIARKA *Forma: typ jęczminiarka: n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 393.*

Znaczenie: 'słoma jęczmienna': n-tar KąśPodh IV 307; n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 393. MB

JĘCZMIENIARZ 1. 'rodzaj sita': opol SGŚ XIII 185.

2. 'przezwisko osób mówiących gwarą z okolic Kędzierzyna-Koźla': strzel-opol OIW 74. MB

JĘCZMIENIE *Forma: typ jeczemie-nie: Wp pd Zb I 30.*

Znaczenie: 'jęczmień w zn 1 (zob.)': Jecy, jadalny bardzo, smaczny [...]. Ztąd ma pochodzić nazwa jęczmienia = jecmiénie jw. MB

JĘCZMIENIEC 'jęczmień w zn 1 (zob.)': Na Przeniesieńca [3 maja, w święto Znalezienia Krzyża Świętego] dosiewaj jęcmińca [przysł] radz-podl Wista XIV 194. MB

JĘCZMIENIEK *Forma: typ jęc-zmieniek: chojn AJK VII s 205.*

Znaczenie: 'jęczmień w zn 2 (zob.)': jęcmińiek, jęcmińik jw. MB

JĘCZMIENIOWY *Forma*: typ jęszmanowy: *olsz SGOWM III 106*.

Znaczenie: 'dotyczący jęczmienia, związany z jęczmieniem': krupy s jańšmanowego žarna jw. MB

JĘCZMIENISKO *Formy*: typ jeczmenisko: *włod CzyżAG m 58*; ~ typ jaczmenisko: *kościar AJK VIII s 53*; ~ typ jaczmenisko: *Czaca 4 [Sł]*; ~ typ jeczmenisko: *Orawa 1 [Sł]*; ~ typ ęczmienisko: *sand 13*; *radomsz 5*; *sulech GruchGwKr 69*; ≈ *M lp -a*: *suw PKJP II 2 s 92-3*; *Wilno [Lit] PJPAN 61 s 155*.

Znaczenia: **1.** 'pole po skoszonym jęczmieniu': na jańčmýńsku seje prud *Pluta-Dzierz 57*; jeczmeńsko to je pole po jeczmeńiu kolb 3; A co na tym jyncmýńsku bedzies sioł? *gor GwBug 196*; prośisko, pšenicysko, jyncmýńsko wiel 6; jeczmeńsko – to jus najorse pole byuo *os-maz 10*; u nas na fšisko mōvjělfi ržisko; po jańčmjańu tēš jańčmjańisko ji ržisko *st-gdań 9*; *niemal oggw, zob. Geografia*.

2. 'jęczmień w zn I (zob.)': *głub Dejna I m 145*.

Geografia: W zn **1.** *niemal oggw, bez Kasz pn.* MB

JĘCZMIENISZCZE *Forma*: typ jęczmieńszcze: *wej AJK VIII s 52*.

Znaczenie: 'jęczmienisko (zob.)': *ueic ueže jańčmeńišče kar 1*; *wej AJK VIII m 354 s 52, LPW I 304*; *Kasz LKasz 31*. MB

JĘCZMIENIZNA 'słoma jęczmienna': *Słup LPW I 312*. MB

JĘCZMIENKA 'słoma jęczmienna': *Wilno [Lit] PJPAN 61 s 155*. MB

JĘCZMIENNISKO 'jęczmienisko (zob.)': *włod CzyżAG m 58*. MB

JĘCZMIENNY *Formy*: typ jeczmienny: *włod CzyżAG m 59*; ~ typ jaczmienny: *włod jw*; *złotow B II 39*; ~ typ jeczmeńny: *wej LPW I 312*; ~ typ ęczmienny: *sier AJW I s 138*.

Znaczenie: 'związany z jęczmieniem, dotyczący jęczmienia': *jyncmýnno mōuka lubl 1*; *Krupy jyncmýnne n-tar KąšPodh IV 308*; *pšyvius troxe kašy jincmýny. plevy jincmýne to vžucomy v gnuj, do ničego še nie nadajom łęcz PJPAN 37 s 348*; *jańcmýnno suuma gar 20*; *šuinē dostanō šrut jańčmⁿanni tcz 3*; *jincmýnne plevø wej LPW I 312*; *oggw*. MB

JĘCZMIENY *Formy*: typ jęczminy: *n-tar [Orawa] KąšSł II 1 s 393*; ~ typ ęczmienny: *bus RŁTN XXII 264*.

Znaczenie: 'związany z jęczmieniem, dotyczący jęczmienia': *Jyncmine i zboziane moskále. Jyncminá monka, šciyrnia n-tar [Orawa] KąšSł II 1 s 393*; *A tén placzek to bēl z mōnki zitnej abo jeczmeńej od šwiēnta, nie z owsianej N Targ Lud XXX 197*; *Orawa [Sł] KąšSł II 1 s 393*; *bus RŁTN XXII 264*; *kozien jw*; *opocz jw*. MB

JĘCZMIEŃ *Formy*: typ jeczmień: *Czaca [Sł] AJŠ VI s 63*; *Orawa [Sł] KąšSł II 1 s 392*; *tań MPKJ VII 205*; *rzesz jw*; *łow PF XIV 286*; *skier jw*; *węgr 5*; *Tarnopol [Ukr] RŁTN III 61*; ~ typ ęczmień: *Stradom-Częstochowa Zb XVII 90, 134*; *radomsz RŁTN XXII 264*; *raw-maz jw*; *skier jw*; *gtnń 2*; *międzyrz GruchGwKr 41*; *wej AJK XI s 131*; ~ typ jeczmień: *kroś MPKJ VII 193*; *białos Kudz 151*; ~ typ jeczmeń: *Cieszyn [Cz] MPKJ IV 155*; *pszcz jw*; *opol jw*; *oles jw*; *klucz jw*; *nam jw*; *syc jw*; *kroś ZNUJ 495 s 155*; ~ typ jeczmeń: *oles MPKJ IV 155*; ~ typ jeczmiń: *n-tar [Orawa] KąšSł II 1 s 393*; ≈ *M lp jeczmi*: *šłup Hilf 166*; ~ jeczmy: *kar AJK VII m 344 s 207*; *wej jw*; *Kasz Ram 64*; *Słup LPW I 312*; ~ ęczmy: *Wej Wisła VI 219*; ~ *D lp -'eniu*: *gar 2*; *łuk 1*; *radz-podl 6*; *giž SGOWM III 106*; *pis jw*; *Mr jw*; *Wr jw*; *Ostródz jw*; *n-miej 1*; *chojn AJK XI s 132*; *wej jw s 131*; *Lit K II 266*; ~ *M lm -'enia*: *||- gar 14*; *-'ena*: *ok Tarnobrzęga RWF VIII 92*; *-'ona*: *jas MPKJ VII 214*;

brzoz 1; tań MPKJ VII 214; rzesz jw; pd ok Chrzanowa jw 344; miech 18; dąb-tar 3; miel PKJ II 66; kolb 2; bił 6; lub 6; chtm PelcŚl I 114; kras 8; kraś 14; sand 4; opat 12; puław 18; łęcz PJPAN 37 s 348; ||- gar 14; łuk 1; ostroł 9; Giż SGOWM III 106; Resz jw; Mr i Wr jw; gtnń 2; koniń 14; mog 4; wej LPW I 312; Kasz Ram 64; Lit K II 267; ~ D lm: jęczmien: ok Tarnobrzega RWF VIII 132; jęczmion: ok Tarnobrzega jw; Lit K II 267; jęczmionów: bił 6; Lub PelcŚl I 115; ostroł 9.

Z n a c z e n i a: **1.** 'roślina z rodziny traw uprawiana jako zboże, mająca płaskie kłosa z długimi włoskami (*Hordeum*), też: jej nasiona (ziarna)': dešče pšepadujom i jynčmýn na polu nom gńije ryb 13; jynčmín še udoł latoś, pšyńica navaluua n-tom 2; pole po incmínu gtnń 2; kave z jecmėna páfeli itž 4; z jėncmńėna robji še kaše sierp 7; jakě zbožě je n'astaršė? – jačmin, bo ma n'adługšė vosa Kasz pd-wsch S II 89; oggw; ~ 'z określeniami': **a.** 'odnoszącymi się do pory siewu': jynčmýn žimovy – soło się v ješyńi brzoz 1; žimovy jincmín łęcz PJPAN 72 s 1217; koziel SGŚ XIII 186; rzesz 8; bił PelcŚl I 116; tom-lub jw; hrub jw; zam jw; kras jw; kraś jw; lub jw; chtm jw; włod jw; lubar jw; puław jw; łuk jw; radz-podl jw; bial-podl jw; ~ jynčmýn vešńany rzesz 8; ~ letný jėncėń giż SGOWM IV 33; ~ jynčmýn latovi koziel SGŚ XIII 186; **b.** 'odnoszącymi się do budowy kłosa': jynčmýn dlužontkovy bial-podl 1; ~ jėncmėn dlužendovy olsz SGOWM II 143; Mrąg jw; Pis jw; Szczyc jw; ~ jynčmýn ctyrožontkovy bial-podl 1; ~ jėncmėn čterožendovy olsz SGOWM II 143; jus tegħo cterozedħowego [!] jėcmińa piń 2; ~ Jęczmień sześciorzędowy Mr i Wr SGOWM III 106.

2. 'grudka na powiece powstająca wskutek ropnego zapalenia gruczołów łojowych': Nikiedy sie jęczmýn wychynie

na oku (taki czyrwióny): a to je szpatne i to je wielko utropa Cieszyn 7 [Cz]; taki mi jicmín rośne na uoku piń 9; jėncmńėń rośne na mrugaŃce sierp 7; vyloz mi jynčmín na uoku kal 24; Jęczmień na oku w ten sposób zažegnują. RzUCA się na stół ziarnka jęczmienia do trzech razy, mówiąc przy tem: „Incmiń na oku” – Łzes, proroku! Stradom-Częstochowa Zb XVII 134; oggw, zob. Geografia.

3. 'chorobowa krosta w pysku świni': jačmąj vyžynaly šfńińi bžytfom rzesz 13. **Goły jęczmień** 'odmiana jęczmienia nagoziarnistego, o grubym ziarnie niezrośniętym z plewkami; orkisz': gouy jačmėj (ni ma plefki) n-sqd PPodegr 223.

Geografia: W zn 2. na Kaszubach, w Borach Tucholskich oraz Krajnie sporadycznie i zazwyczaj obocznie z innymi nazwami (AJK VII m 344 s 206). MB

JĘCZMIEŃCISKO 'jęczmienisko (zob.): kościer AJK VIII m 354 s 53. MB

JĘCZMIEŃCYSKO 'jęczmienisko (zob.): kościer AJK VIII m 354; kar jw i s 53. MB

JĘCZMIEŃCZYSKO 'jęczmienisko (zob.): rżisko tes, to šistko rżisko muvjo, gže jėncėń, to muvjo jėncėńcisko nidz SGOWM III 106; na jėncmńėńcisku ros jėncmńėń szt GMalb II 1 s 145; żyw RamŚl 23; myślen 8; lim 17; n-sqd 2; opocz RLTN XXII 264; łęcz PJPAN 37 s 348; Mr zach SGOWM III 106; Ostródz jw; tur 12; lip 1; ryp MacŚl 102; tor jw; tuch AJK VIII m 354; grudz jw i s 53; st-gdań jw m 354; tcz jw i s 53; szt jw m 354; mal jw; kwidz jw; chojn jw; kościer jw; kar jw i s 53; wej jw. MB

JĘCZMIEŃCZYSZCZE 'jęczmienisko (zob.): kar AJK VIII m 354 s 52. MB

JĘCZMIEŃKA 'stoma jęczmienna': to je jačmýnka ta soħa prud PlutaDzierž 57. MB

Jęczmieńny zob. JĘCZMIENNY

Jęczmieńszcze zob. **JĘCZMIENISZCZE**

JĘCZMIK 'jęczmień w zn 2 (zob.)': prud *PlutaGłog II 23*; *chojn AJK VII s 207*.

MB

Jęczminiarka zob. **JĘCZMIENIARKA**

Jęczminy zob. **JĘCZMIENY**

Jęczmień zob. **JĘCZMIEŃ**

Jęczmioczysko zob. **JĘCZMIONCZYSKO**

JĘCZMIONA 'jęczmień w zn 2 (zob.)': *Syc SGŚ XIII 186*.

MB

JĘCZMIONCZYSKO *Formy*: typ jęczmionczysko: *przas FrKurp 58*; ~ typ jęczmionczysko: *gtnń 2*; ~ typ jęczmioczysko: *opocz RŁTN XXII 263*; ~ typ jęczmioczysko: *konec jw*.

Znaczenie: 'jęczmienisko (zob.)': incmönocysko – pole po incmñiu *gtnń 2*; jencmönocysko jes rzysk^{uo} z jecmñeña *konec RŁTN XXII 263*; *opocz jw*; *łęcz PJPAN 37 s 348*; *skier RŁTN XXII 263*; *soch PJPAN 4 s 7*; *plóc 4*; *przas FrKurp 58, FrMaz 115*; *kols 5*; *koniń 2*.

MB

JĘCZMIONEK *Formy*: typ czmionek: *wej AJK VII s 205*; *Kasz S I 175*; ~ typ czmionek: *Grabówek-Gdynia AJK VII s 205*; *wej jw*.

Znaczenie: 'jęczmień w zn 2 (zob.)': *kar S I II 90*; *Grabówek-Gdynia AJK VII s 205*; *wej jw, S II 90*; *Wej pn-zach S II 90*; *Kasz pn AJK VII s 204–5*; *Kasz S I 175*.

Koński jęczmionek 'jęczmień płonny (*Hordeum murinum*)': *wej jw II 90*.

MB

JĘCZMIONISKO 'jęczmienisko (zob.)': *kościar AJK VIII s 53*.

MB

JĘCZMIONKA *blm i lm Forma*: typ jęczmionka: *sulech GruchGwKr 68*.

Znaczenia: **1.** 'stoma jęczmienna': jynčmñiönka to je takou suöma *strzel-opol SGŚ XIII 185*; użññij ta ze dva *snopecki jicmñonki piń 9*; *Cieszyn 2 [Cz]*; *koziel SGŚ XIII 185*; *tar-gór 4*; *Niem DobrzNiem II 34*;

opol PlutaGłog I 24; *lubl 1*; *n-tar KaśPodh IV 307*; *miech 16*; *kras 3*; *sand 13*; *kiel RŁTN XXII 263*; *konec jw*; *iłż jw*; [pśn] *Tatary-Lublin Lub I 298*; *rad RŁTN XXII 263*; *opocz jw*; *p-tryb jw*; *łęcz PJPAN 37 s 348*; *gar 2*; *miń-maz 1*; *węgr 5*; *mław 1*; *przas 1*; *Mragowo*; *kal 24*; *sulech GruchGwKr 68*; *koniń 14*; *wąg PKJ XVI 134*; *ryp MacSł 48*; *tor jw*; *złotow B II 39*; *st-gdań 9*; *tcz 3*; *pog Kościar, Chojn i Byt S II 89*; *Kar jw*; *Wej jw*; ~ *lm 'wiązka takiej stomy'*: pšñiñyz ze *stodouy dwe jynčmñonki i čepni iñ krovom*, öne to *rade žerom ryb 13*. [Por. *jęczmianka*]

2. 'kasza jęczmienna': *groł z jęcčmñonkami niikedy jemy ryb 4*.

3. 'jęczmień w zn 2 (zob.)': *chojn AJK VII s 207*.

4. *lm 'grzyb – bedłka pieczarka (Agaricus campester)'*: *opat PJPAN 42 s 94*; *puław jw*.

MB

JĘCZMIONKO 'jęczmień w zn 2 (zob.)': *iicmñlunko wej AJK VII 207*.

MB

JĘCZMIONNY *Forma*: typ jęczmionny: *międzyrz AJW I s 138*.

Znaczenie: 'związany z jęczmieniem, dotyczący jęczmienia': jecmönne ścerñe *wiel RŁTN XXII 263*; Jęczmionne rzysko [sporad] *Krajna AJK VIII s 54*; jencmönno *kasa wiel RŁTN XXII 263*; *ryb 4*; *strzel-opol OIW 76*; *opol PJPAN 6 s 180*; *radomsz RŁTN XXII 263*; [pśn] *kiel Zb IV 83*; *sier AJW I m 96*; *wiel jw*; [pśn] *ok Łowicza Maz II 130*; [pśn] *ok Sochaczewa jw*; *kal AJW I m 96*; *lesz jw*; *sulech jw*; *wolsz jw*; *kościar jw*; *śrm jw*; *koniń jw*; *wrzes jw*; *śr-wp jw*; *poz jw*; *n-tom jw*; *międzyrz jw s 138*; *międzych jw m 96*; *szam jw*; *żniń jw*; *wąg PKJ XVI 134*; *ob AJW I m 96*; *gnież jw*; *czar jw*; *chodz jw*; *szub jw*; *wyrz jw*; *złotow jw*.

MB

JĘCZMIONO 'jęczmień w zn 1 (zob.)': Sporadycznie notowano formację syngulatywną *jęczmiono* [...], która w tym wypadku pełni funkcję nomen collectivum

analogicznie do wyrazu jęczmień *Giż Por. J 1961 s 357*; W innej miejscowości [...] wyraz ten wymieniono w liczbie mnogiej – jęczmiona *Resz jw*; jęńćmniń, jęńćmńono *płoc 4*. MB

I. JĘCZMIONY *Im* 'jęczmień w zn 1 (zob.)': Na jęczmień w Sitowej i innych wsiach w pobliżu Opoczna mówią jęczmiony *Opocz MPTL XIII 63*. MB

II. JĘCZMIONY 'związany z jęczmieniem, dotyczący jęczmienienia': *poz AJW I m 96 s 138*; *międzyrz GruchGwKr 79*. MB

Jęczmiończysko *zob. JĘCZMION-CZYSKO*

JĘCZMISKO 'jęczmienisko (zob.)': *złotow AJK VIII m 354*; *tuch jw*; *st-gdań jw*; *chojn jw*; *kościer jw*; *kar jw*; *wej jw*; *Kasz S VII 106*. MB

JĘCZMISZCZE 'jęczmienisko (zob.)': *Grabówek-Gdynia AJK VIII m 354 s 52*; *Chylonia-Gdynia LPW I 112*; *wej AJK VIII m 354 s 52*. MB

JĘCZMISZEK *Forma*: typ czmieszek: *Kasz S I 175*.

Znaczenie: 'jęczmień w zn 2 (zob.)': jęcńmńišk *kar 9*; jęcńmńišek *Koc SKoc II 53*; Należy się nagle odezwać do chorego: „tobe rosce jęcńmńišk v uećkuń¹”, na co chory powinien odpowiedzieć: „terē nē žniva, lžeš, prorockuń¹” *kar S II 90*; *wyrz AJK VII m 344 s 206*; *złotow jw*; *sęp-kraj jw*; *tuch jw*; *byt jw*; *chojn S II 90*; *kościer jw*; *wej AJK VII m 344 s 206*; *Kasz S I 175*. MB

JĘCZMIUSZEK 'jęczmień w zn 2 (zob.)': Jęczmień w oku ginie także, gdy zaklinający odezwie się nagle do chorego: „maš jęcńmńišek v oku”, na co chory powinien odpowiedzieć: „lžeš, proroku” *Koc SKoc II 53*; *świec 4*; *st-gdań AJK VII s 206*; *chojn jw*; *kościer jw*. MB

JĘCZMO 'jęczmień w zn 1 (zob.)': jęcńmo, -męńa *wej S II 89*. MB

JĘCZMUSZEK *Forma*: typ jęczmieszek: *chojn AJK VII s 206*.

Znaczenie: 'jęczmień w zn 2 (zob.)': jęcńmńišk [...], jęcńmńišek *chojn jw*; *byd jw m 344 s 206*; *tuch jw*; *świec jw*; *st-gdań jw*; *kościer jw*. MB

Jęcmy *zob. JĘCZMIEŃ*

JĘCZMYCA 'II. ikrzyca (zob.)': *Jycmyca boch AJPP 268*. MB

JĘCZMYCZEK 'jęczmień w zn 2 (zob.)': *chojn AJK VII s 207*. MB

JĘCZMYK 1. 'jęczmień w zn 1': *brzes-mp MPKJ VII 41*; **2.** 'jęczmień w zn 2 (zob.)': jęcńmńyk mu še vycęp na uoku *ryb 4*; jęcńmńyk sjo še utopiż do studńe *opol SGŚ XIII 187*; *pszcz SGŚ XIII 186*; *rac jw 187*; *prud jw*; *koziel jw*; *gliw jw*; *strzel-opol OIW 76*; *niem SGŚ XIII 187*; *Lubliniec jw*; *oles jw*; *klucz jw*; *brzes-mp MPKJ VII 41*; *ok Bochni i myślen Świąt 615*; *wiel RŁTN XXII 264*; *kęp 7*.

3. 'choroba zwierzęca': **a.** 'kóz – narośl na podniebieniu': *Śl SGŚ XIII 187*; **b.** 'świń – krosta na języku': *kroś Lud VI 44*. MB

JĘCZMYSZEK 'jęczmień w zn 2 (zob.)': *chodz AJK VII m 344 s 206*; *byd jw*; *wyrz jw*; *złotow B II 39*; *sęp-kraj I*; *tuch AJK VII m 344 s 206*; *świec jw*; *st-gdań jw*; *kościer jw*; *byt jw*; *kar jw*; *wej jw*. MB

Jęcznica *zob. JAJECZNICA*

JĘCZNICZE 'stoma jęczienna': *Stup LPW I 312*. MB

Jęczień *zob. JĘCZMIEŃ*

JĘCZNIK 'jęczmień w zn 2 (zob.)': *Stup LPW I 312*. MB

JĘCZNIKO *Forma*: typ jęcznisko: *włod CzyżAG m 58*.

Znaczenie: 'jęczmienisko (zob.)': To jeszcze i tera so jęczniska, bo jęczień sie-jo *bial-podl PelcŚl II 312*; *włod CzyżAG m 58*; *wej AJK VIII m 354 s 53*. MB

JĘCZNISZCZE 'jęczmienisko (zob.)': na jęcńnišču dobre bulvø roscq *Wej pn-wsch S II 89*; *wej AJK VIII m 354 s 52*; *Kasz Ram 64*; *Stup LPW I 312*. MB

JĘCZNISZCZO 'jęczmienisko (zob.)': Słup LSW I 394. MB

JĘCZNY 'dotyczący jęczmienia, związany z jęczmieniem': jičně plevø. jičně žhiva. jični čas Wej S II 89; jičnā słoma je lepšā jak ləχě sano [przysł] Wej S II 89; Kasz Ram 64; Słup LPW I 312. MB

JĘCZOCHA 'człowiek, który ciągle narzeka, uskarża się': jęcцоха остроў 9. MB

JĘCZYĆ 1. 'wydawać przeciągły, żalotny dźwięk pod wpływem bólu, cierpienia': o mała χvilke tam zaž vžyna krova jyncyc, jakoby zdychała Orawa [Sł] ZNUJ 72 s 55; puław RŁTN XXII 264; rad jw; opocz jw; łęcz PJPAN 37 s 348; raw-maz RŁTN XXII 264; szt GMalb II 1 s 145.

2. 'narzekać, uskarżać się': łęcz PJPAN 37 s 348. MB

JĘCZYDŁO 'człowiek, który ciągle narzeka, uskarża się': n-tar KašPodh IV 308. MB

JĘCZYDUSZA 'człowiek, który ciągle narzeka, uskarża się': białos Kudz 151. MB

JĘCZYFLORA 'kobieta, która ciągle narzeka, uskarża się': Jęczyflora = wciąż stękająca kobieta Warszawa K II 267. MB

JĘCZYM 'jęczmień w zn I (zob.)': słup LPW I 312. MB

JĘCZYWAĆ 'często wydawać przeciągły, żalotny dźwięk pod wpływem bólu, cierpienia': Tak ino jyncywał, có go gdzie-sik w śródku mordowało n-tar [Orawa] KašSł II 1 s 393; Orawa [Sł] jw. MB

Jęc (się) zob. JAĆ (SIE)

Jęcmiany zob. JĘCZMIANY

Jęcmień zob. JĘCZMIEN

Jęcmissionczysko zob. JĘCZMIONCZYSKO

Jęderny zob. JĘDRNY

Jędlica zob. MIĘDLICA

JĘDRA 'w legendach górniczych: duch podziemi pilnujący ukrytych skarbów': Jędra

= zły duch, zwany w kopalniach dąbrowskich skorbnikiem, zwie się w Strzyżowicach „Jędra” będz PF III 310. MB

JĘDRAŚ 'żółty kwiat podobny do rezedy': jędroś kols 7. MB

JĘDREK 'przezwiśko mieszkańców okolic Olkusza i Skatły (Pichaczów)': Nazywają ich tu także: Jędrkowie. Zdaje się, że nazwa ta powstała dla wyszydzenia tego imienia, pospolicie tam używanego olk Wista IV 380. MB

Jędrka zob. JĘTKA

JĘDRNIAĆ *Forma*: typ jędrniać: Słup LPW I 313.

Znaczenie: 'rozwijać się i nadawać się do jedzenia lub zbioru; dojrzewać': jw. MB

JĘDRNIĆ *Forma*: typ jędrnić: Słup LPW I 313.

Znaczenie: 'sprawiać, że rośliny dają dobre plony': takě wodro ['pogoda'] jędrńy to żəto jw. MB

JĘDRNIE *Formy*: typ jędrnie: Słup LPW I 313; ~ typ jądrnie: słup LSW I 406.

Znaczenia: **1.** 'w sposób świadczący o możliwości podejmowania wysiłku fizycznego; krzepko': jędrnie še tšymo (starszy mężczyzna) łęcz PJPAN 37 s 349.

2. 'bujnie, obficie': żəto vərosło jędrnie Słup LPW I 313; Słup LSW I 406.

3. 'gorąco i wilgotnie; parno': na dvożu je jędrnie, jās straż krovī vipovażać tcz 3. MB

JĘDRNIEĆ *Forma*: typ jędrnieć: Kasz S VII 106; Słup LPW I 313.

Znaczenia: **1.** 'wydawać plon, szczególnie obficie, rosnąć w wielkiej ilości': ju dāvno tak brād nie jędrńāł jak v tim roku, χoc bało mokrě lato. bulvø latos nie bądō za nālepšē, ale za to zbożē jędrńeje Kasz S VII 106.

2. 'rozwijać się i nadawać się do jedzenia lub zbioru; dojrzewać': latos to żəto jędrńeje

co zęń baržę *Štup LPW I 313*; baže vnet čas žeto sec, bo ju začina jądńrec *Kasz S VII 106*.

3. 'o człowieku: osiągać pełnię rozwoju biologicznego; dojrzewać': co to są robi za pąknę zęvčą z tē anki, ona v očax jądńńeje *Kasz jw. MB*

JĘDRNO *Forma*: typ jędrno: *Kasz zach LPW I 304; Kasz S VII 106*.

Znaczenia: 1. 'silnie, mocno': p^hocýgǎł přə zażyvańú tak jądńno, že jaš kvatə v krútopax ['doniczkach'] na ukńie dəržalo *Kasz zach LPW I 304*.

2. 'bujnie, obficie': naše bulvə jądńno kvitno, one bōdō mǎlə véle pod křą. břád są jądńno zapovǎda. i zbože latos jądńno rosce, bo łońi słabo *Kasz S VII 106*; žeto vərosło jądńno *Kasz zach LPW I 304*.

3. 'w odniesieniu do czynności jedzenia: dużo, z apetytem': ja ješ tak potrafa jądńno zjesc *Kasz S VII 106*.

4. 'chłodno, zimno': fcoraj cauy žęń było jędrno *ostroł 9*; gruzęń – no to grudno je, tak jędrno, koluęi so, take grutony *olsz SGOWM III 106*.

5. 'nadzwyczaj dobrze, w sposób doskonały': to le ješ je knapsko, ale ono tak jądńno mōvilo z nama rōžanic. jądńno přemavac. jądńno spēvac *Kasz S VII 106. MB*

JĘDRNOŚĆ *Formy*: typ jędrność: *dąb-tar 5*; ~ typ jądźność: [pśn] *kras Wiśła XVI 395*.

Znaczenia: 1. 'cecha ciała młodo wyglądającego, niepomarszczonego, niewiotkiego': čauo, jak zdrove, to mo svojom jędrność koniń *14*.

2. 'w odniesieniu do ziaren zbóż: wielkość, grubość': ta pšnica ni mǎ taki ježności *dąb-tar 5*.

3. *pśn* '?': Wije Kasieńka wianeczek, Z drobny ruteńki serdeczek; [...] Wiáneć się tocy – nie tocy z ty wielgi jądźności *kras Wiśła XVI 395. MB*

JĘDRNY *Formy*: typ jędrny: *Śl SGŚ XIII 187*; żyw *RamŚl 23*; *tarnob MPTL*

XXVI 97; *kras 3*; *iż 14*; *kiel RŁTN XXII 264*; *opocz jw*; *raw-maz jw*; *łuk 4*; *Koc SKoc II 53*; *gdań LPW I 312*; *Byt pd-wsch Hilf 166*; *kar 1*; *Kar LPW I 304*; *wej 3, LPW I 304*; *Kasz pn-wsch jw*; *Kasz zach jw*; *Kasz Hilf 166*, *Ram 63*, *S II 90*, *VII 106*; *Štup LPW I 312*; ~ typ jądźny: *n-tar 28*; *N-tar SKJ V 362*; *wad RWF XXVI 379*, *SKJ IV 377*; *n-sąd PPodegr 197*; *dąb-tar 5*; *kolb 2*; *puław 18*; *kozien 9*; *wej LPW I 323*; *Štup jw*; ~ typ jędrny: *Kasz pd-zach jw 304*.

Znaczenia: 1. 'o człowieku': a. 'mający młodo wyglądające, niepomarszczone, niewiotkie ciało': na pysku ješče taki jędrny vyglondou, že nie vim, a mioy juš pravé šidymžešond lat *łecz PJPAN 37 s 349*; b. 'zdrowy, silny': žefcyna ježžnǎ jag žepa (taka zdrowa) *iż 14*; 'a to jędrny χ^u opǎk ok *Tarnobrzega RWF VIII 92*; *Byt pd-wsch Hilf 166*; c. 'dzielny': χ uepi kašupšči są jądźni *kar 1*; *gdań LPW I 312*; *Kasz pd-zach jw 304*; *Kar jw*; *wej jw, 323*; *Kasz pn-wsch jw 304*; *Kasz zach jw*; *Kasz LKasz 31*; *Štup LPW I 312, 323*; d. 'wesoły': *wad SKJ IV 377*.

2. 'o ciele człowieka: młodo wyglądające, niepomarszczone, niewiotkie': čauo ma jędrne *siem 3*; *vej, jak takě zecko mǎ jądńně čalo! naša nǎnka je ju starǎnǎ, ale ješ mǎ jądńno tvǎř Kasz S VII 106*; żyw *RamŚl 23*; *konii 14*; *złotow B II 39*.

3. 'twardy lub sprężysty, a przy tym soczysty i świeży': jędrne jǎpko (twarde, zdrowe) *lubl 1*; jōⁿdńne jǎbka, zn[aczy] soczyste *wad RWF XXVI 379*; krové gymby (gatunek grzybów) – jędźne, pod spodym majum puovave púrka *raw-maz RŁTN XXIII 256*; dosta jem do kupeńǎ vėlgi štak jądńńego mǎsa, bo časą sō le same flǎdrə *Kasz S VII 106*; mūda kōńěcina je jǎdrna *tcz 3*; *Śl SGŚ XIII 187*; *N-tar SKJ V 362*; *n-sąd PPodegr 197*; *kiel RŁTN XXII 264*; *opocz jw*; *raw-maz jw*.

4. 'o drewnie: dobrej jakości (twarde, zdrowe)': jądřně dřěvą *Kar LPW I 304*; giž *SGOWM III 106*; *Kasz pd-zach LPW I 304*; *wej jw*; *Kasz pn-wsch jw*; *Kasz zach jw*.

5. 'o ziarnie: duże, grube': Oprócz tego pszenicę i proso siano dawniej „pod pełnię księżycą, żeby ziarno było pełne i jędrne jak księżyc” *tarnob MPTL XXVI 97*; jęńżne to grube żarno, vency mońki vydo. ni mo żarna jęńżnego *kras 3*; Zyto je grube dosić, jądřzne, skórke má cienką, bo z dobrego gruntu *ok Bochni i myślen ME II 214*; to jądřńejše zboze polećaŭo daŭi, a to ŭtse do plěf polećaŭo *węgr 5*; to jęz barzo ŭadnå, jåżnå pšenica *dąb-tar 5*; żarno cyste, jędźne (lepsze ziarno) *luk 4*; dostune zboże, pšestõne, jęńżne – bardzo dojrzałe *puław 18*.

6. 'o zbożu: mające pełne kłosy, duże i zdrowe ziarno': wõvs je jądřny, mže dobre sępõł (owies jest „silny”, będzie dobrze sypał) *Kasz Ram 61*; jądřně zbężi (o zbożu ze zdrowym i wielkim ziarnem) *wej 3*; ale je to zboże jądřne! *Koc SKoc II 53*; zyto byŭo jęńżne *kozien 9*; *gdań LPW I 312*; *Kasz pd-zach jw 304*; *Kar jw*; *wej jw, 323*; *Kasz pn-wsch jw 304*; *Kasz zach jw*; *Štup jw 312, 323*.

7. 'taki, który wyda obfity plon': Podczas obrzędowego obwiązywania drzewek na urodzaj w wigilię Nowego Roku dzwonią i wołają głośno: jądřně jåbka, jądřně kraški, jądřně slõvå, jądřně żõtko na ten novi rok. ñe begåš, ñe zvoñiš, ñe wołåš – mawiają – tej ñic ñe ŭce rosc, tej ańi bråđ ['owoc'], ańi zbożě ñe sõ jądřně, bo ońi tego ñe čõjõ ['styszå'] *Wej S II 90*; *Kasz Hilf 166*.

8. 'o orzechu: taki, który zawiera w sobie duże jądra': ŭořęxy robom še jüz jędřne żyw *RamŠl 23*; jęńżne ořęxy *kolb 2*.

9. 'o słoninie: dobrze się topiąca': jęńżnå suõñina – topnå *n-tar 28*.

10. 'o dniu: pogodny': Jędrny dzień *nidz SWM VI s 46*.

11. 'zimny, chłodny': Jędrne – zimne (powietrze) *kęp ME XII 162*; jędřny jåtš. jędřne poýetše *ostroł 9*.

12. 'wspaniały, doskonały': to bõła jądřnå muzika. ksõz povēzåł žis jądřně kåzańě *Kasz S VII 106*. MB

Jędro zob. JĄDRO

JĘDRULE *lm* 'grzyby': a. 'bedłki pieczarki (*Agaricus campester*): *ostroł PJPAN 42 s 94*; b. 'czernidłaki *pospolite* (*Coprinus atramentarius*): *ostroł jw*. MB

JĘDRULKI *lm* 'grzyby': a. 'bedłki pieczarki (*Agaricus campester*): *ostroł PJPAN 42 s 94*; *koln jw*; b. 'czernidłaki *pospolite* (*Coprinus atramentarius*): *ostroł jw*. MB

Jędrus zob. ANDRUS [i Supl.]

JĘDRUSIĆ *przysł* 'bawić się w święto św. Andrzeja, które kończy zabawy poźniwne, a rozpoczyna prace przy przedzeniu lnu': Nie jędrusić, a na koszule gnusić ['międlie len'] *radz-podł Wisła XVIII 123*. MB

JĘDRYS – *tylko we Fraz*: jędrys na świecie 'okrzyk wyrażający podziw': I są prażõnki gotowe. Jak ich tak jeszcze pomaści wędlinóm, jędrys na świecie, język by za nimi do karku uciyk, co są taki dobre *ciesz Węgl 122*. MB

JĘDRYSMARYNA 'okrzyk wyrażający zdziwienie lub niepokój': jęndryzmaryna! *biel SGŚ XIII 187*; Jęndrys-Maryna, cosi sie stało u starzików, bo Jewka w taki mróz nieobleczõno co wyskoczy do nas leci! *Ciesz SCiesz II 139*; Jęndrysmaryna, dyć nõm w zimie dzieci pomarznå, bo kaloryfery bez wody nie będå grzoć *Ciesz [Cz] Zwrot 325 s 30*. MB

JĘDRYSMARYNKA 'okrzyk wyrażający zdziwienie lub niepokój': I õna se prawi: „Jęndrysmarynka, na dyć tu jo utopiec” *Cieszyn [Cz] Zwrot 412 s 53*. MB

JĘDRZEJ 'osoba obchodząca domy w wigilię dnia św. Andrzeja': A znowu w wigilię św. Andrzeja (29 XI) dziewczęta czynią wrõżby połączone z laniem ołowiu oraz

młodzież przebiera się za Jędrzeje i odwiedza domy, gdzie są małe dzieci *opol EP I 229*.

Jędrzeje 'zwyczaj obchodzenia domów w wigilię dnia św. Andrzeja': Spośród zwyczajów, które zachowały się, a nawet mają tendencje rozwoju, należy wymienić przede wszystkim wszelkie zwyczaje przygotowywane przez rodziców, względnie młodzież, dla dzieci, jak obchodzenie Jędrzejów oraz Mikołaja, napominających, karzących lub nagradzających dzieci [...]. Żywotne do dziś są wróżby zamążpójścia czynione przez dorosłe dziewczęta zarówno w wigilię św. Andrzeja, jak w wigilię Bożego Narodzenia *opol jw. MB*

Jędrzeje *zob. JĘDRZEJ*

Jędrzejki *zob. JĘDRZEJKI*

JĘDRZEJKI *Forma: typ jędrzejki: bił Mazur I 63.*

Znaczenia: 1. 'wieczorna zabawa organizowana przez panny w dzień św. Andrzeja (29 listopada) lub w jego wigilię, połączona z wróżbami dotyczącymi przyszłego zamążpójścia': J. Zwolakiewicz podaje opis „Sprawiania Jędrzejków” w okolicach Tomaszowa lubelskiego. Dziewczęta schodzą się w wigilię świętego Andrzeja, przynosząc z sobą trochę krup i mąki ok Tomaszowa Lubelskiego Wisła VI 985; W jędrzejki to sie lalo wosk bez kluc, noji wtedy jak ześ lal na zimno wode, ón twardniał, noji wychodziła ci figurka n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 394; bił Mazur I 63; ok Lublina PF V 753; Podl jw.

2. 'ciastka pieczone z okazji dnia św. Andrzeja i dawane w ramach wróżby do zjedzenia psom': żifki na sfytego jędzeja robu take jydzeiki, zucajõ [!] psom, iak pēs zje, to še śmeju, cesõ, ze vyjdu za muś lub 2; ok Lublina PF V 753; Podl jw.

Por. ANDRZEJKI

MB

JĘDRZEJÓWKI 'jędrzejki w zn 1 (zob.): Wróżby zamążpójścia przywiązane

są do pewnych pór roku, dni dorocznych i świąt; ztąd téż dzielą się na wiosenne, na świętojanki [...], na jesienne, robione w wigilię Śtėj Katarzyny, a głównie Śgo Andrzeja (ztąd na Rusiach często andryjówkami, a nad Wisłą jędrzejówkami niekiedy zwane), i na wróżby Godne [...] *bl GlogObch 34. MB*

Jędrzniać *zob. JĘDRNIAĆ*

Jędrznić *zob. JĘDRNIEĆ*

Jędrznie *zob. JĘDRNIEĆ*

Jędrznieć *zob. JĘDRNIEĆ*

Jędrzno *zob. JĘDRNO*

Jędrzność *zob. JĘDRNOŚĆ*

Jędrzny *zob. JĘDRNY*

Jędrzyć się *zob. JĄTRZYĆ SIĘ [Supl.]*

JĘDRYZNA *st 'urodzaj, obfity plon':*

to je latos takã jądřezna, bõzemõ so mušelõ cos na zarok ułożac, bo może nastac bėdni rok kar S VII 106. MB

JĘDZA *Formy: typ jęza: Mr MazPr 79; gdań LPW I 304; [rzd] pog Kościer, Chojn i Byt S II 90; chojn LPW I 304; kar jw, S II 90; Gdynia LPW I 315; wej jw; ~ typ ędza: Wej Nadm 139.*

Znaczenia: 1. 'demoniczna istota bėdąca upersonifikowaniem biedy i choroby': Jędza to paskudna baba, zły duch taki jakby, koścista i obdarta, jak sie pojawiła, to już źle w ty wsi sie działo bił PelcŚ X 155; Jędza to było coś takiego, że choroby byli, bydło zdychało, kury, bo jędza przyszła tom-lub jw; Jędze to byli takie, co widzieli kiedyś. A jak szła, to brali kije i wyganiłi ze wsi, bo jak wlazła, to już bida i choroby ino zam jw; Zrazu nie wierzeł swy nance niebodze, Jako ju biedę widzała w ogrodze, Ale wnet różne wskazywałe znacie, Ze gwesno blisko jest stworzenie tacie! [...] Jasiek rozgłoseł, cieje be chto ją chwaceł, To be mu wielgą nogrodę zapłaceł! Sãm cilka nocy czajeł sę na jędze, Po kępach, chojnach, jałowcach i wszędzie [rym] chojn DerdJ 14-5; hrub PelcŚ X 155; kras jw; kraś jw;

lub jw; *chłm jw; włod jw; lubar jw; puław jw; tuk jw; radz-podl jw; bial-podl jw; gar jw.*

2. 'wiedźma, czarownica': jak jęz̄a p̄šyła, to vžena ten j̄avor ścinać *chłm 16*; W powiecie puckim nazywają czarownicę b a b ą albo i d z ą (jędzą) *Wej Nadm 132*; Jędza to takie paskudne coś, straszne, dawno w to wirzyli ludzie, taka dawna wiedźma, w bajkach była jędza prawie zawsze *bił PelcSł X 155*; ale j̄agzes (pado) j̄o moge być tfoju bratovu, v̄ižis, kedy j̄o mum brata na šedem łbuf. j̄i matke j̄inze. na koželcu [koźle] j̄ežži lub *JP XLV 34*; Przelekniona, chociaż wściekła, wypadła jędza z ogrodu i miedzianą bramę swoją w okamgnieniu otworzyła i nie krzyknęła jako wprzody, ale gdyby nie jędzonka do rycerza smutnie rzekła *bl Bal 129; tom-lub PelcSł X 155; hrub jw; zam jw; kras jw; kraś jw; chłm jw; włod jw; lubar jw; puław jw; tuk jw; radz-podl 12; bial-podl PelcSł X 155; Aug K I 267; Ryp i Lip Zb II 148; tcz 3; gdań LPW I 304; chojn jw; kar jw; Gdynia jw 315; wej jw.*

3. 'złośliwa, kłótliva i zrzędliva kobieta, też przezwisko': Jyndza tak stale zgrzypi, zuje, narzyko, marudzi, a ni mo o co. Godo jedno i to samo *n-tar KąśPodh IV 310*; vžon se tako jęz̄e, co j̄ino še nad nim vyžero zavdy piñ 9; ti j̄enžo stara, ti! *szł GMalb II 1 s 145; ok Opola KwOp II 1 s 111; lubl 1; n-tar [Orawa] KąśSł II 1 s 394; boch 22; dąb-tar 5; kiel SłZag 141; bił PelcSł VIII 171; tom-lub jw; hrub jw; zam jw; kras jw; kraś jw; lub jw; chłm jw; włod jw; lubar jw; puław jw; opocz 3; łącz PJPAN 37 s 349; tuk 1; radz-podl PelcSł VIII 171; bial-podl 1; mław 1; białos 1; Aug K I 267; kal 24; koniń 14; pog Kościer, Chojn i Byt S II 90; kar jw.*

4. 'człowiek często i przesadnie skarżący się na dolegliwości bólowe': jęz̄a || piščka (ktoś wiecznie narzekający na ból, ktoś, kto więcej piszczy, niż go boli) *siem 3.*

Baba jędza 1. 'demon polny': to we zbozu byj̄y take babj̄ jęz̄e, to one moguj̄ zuje robić węgorz *SGOWM I 137*; Dzieciom się często prawi, za jakaś baba-jenza przesiaduje w zbożu, zapewne dlatego, aby nie włożyły do zboża i nie deptały, rwąc modraki, czyli bławatki *Mr MazPr 79; krot AJW X s 176.*

2. 'wiedźma, czarownica': Podobnaż baba-jenza wchodzi także i do baśni o domu piernikowym *Mr MazPr 79.*

3. 'złośliwa, kłótliva i zrzędliva kobieta': Trafiła mu sie baba jędza i męczył sie chłopina całe życie *chłm PelcSł VIII 171.*

Jędza baba 'wiedźma, czarownica': Ale jednygo razu leci prosto na nigo baba, co była Jędza baba, tylo go wchrachnać ['połknąć'], tak rozdziawiła pysk *ok Przasnysza Chełch I 240; mław 1; ostroł 9; Ryp i Lip Zb II 148.*

F r a z e o l o g i a: sucha jędza 'złośliwa, kłótliva i zrzędliva kobieta': *Kleparz-Kraków ME XIV 78*; ≈ wyglądać jak jędza 'wyglądać niechłujnie, nieporządnie': Na kobietę złą, kłótliwą, nieporządną mówią powszechnie: *Wygląda jak jędzona (jędzyna, jędza) Wp BW 1864 I 273. MB*

JĘDZE 'śnieg sypki, nietający; suchy śnieg': *sanoc PJPAN 57 s 86. MB*

JĘDZIĆ (SIĘ) 1. 'zrzędzić, marudzić': Przisła i jyndzi całe pół dnia *n-tar [Orawa] KąśSł II 394.*

2. 'natrętnie o coś prosić': *n-tar [Orawa] jw.*

Jędzić się rzd 1. 'złościć się': ta są j̄iži jak takā osa *Wej S II 90; Kar jw.*

2. 'borykać się, męczyć się': na żešontygo kšenžyca bende noj̄ ževin'žešont lat [...], na noži ne moge chožić [...], moja ni umeruā [...], še jęz̄e s tym žyvotes moim, muše dočęšpřeć tygo žyvota *mrag SGOWM III 106. MB*

Jędzić się zob. JADZIĆ (SIĘ)

Jędziuro zob. I. JEZIORO

JĘDZONA 1. 'istota demoniczna szkodząca ludziom': Dziś już mało podań krąży w Wielkopolsce o jędzonach. [...] Różnią się tém od czarownic, że kiedy te są zwykłemi kobietami, to jędzony są istotami samodzielnie, mającemi odrębne od ludzi cechy. W powieściach gminnych zachodzą często jędzony jako krwi chciwe istoty *Wp BW 1864 I 273*; ~ w por: zła jak jędzona *Wp jw*.

2. 'wiedźma, czarownica': a tam byuā pėrnikovāu xaupka, a v nīj byuā jęzona koziel *ME V 120*; uo starý jazońe, co do karmnik^uu zamýkała zecə chojn *LPW I 304*; *Lub PF IV 203*; *Kal jw*.

3. 'złośliwa, kłótniwa i zrzędliva kobieta': s ty baby je řixřix takau janzōna koziel *SGŚ XIII 187*; *strzel-opol OlW 76*; *opol SGŚ XIII 187*.

Frazeologia: wyglądać jak jędzona 'wyglądać niechlujnie, nieporządnie': *Wp BW 1864 I 273*. *MB*

JĘDZONIA 'złośliwa, kłótniwa i zrzędliva kobieta': janzōna rac *SGŚ XIII 187*. *MB*

JĘDZONKA 'wiedźma, czarownica': Ale u tego pana we dworze służyła jędzonka, która bardzo by była chciała, żeby się ten pan z nią był ożenił, więc też na jego żonę strasznie była zła *Łowicz Wiśła VIII 797*; Przelekniona, chociaż wściekła, wypadła jędza z ogrodu i miedzianą bramę swoją w okamgnieniu otworzyła i nie krzyknęła jako wprzódy, ale gdyby nie jędzonka do rycerza smutnie rzekła *bl Bal 129*; *ok Kraśnika PF V 753*; *Kal K II 267*; ~ w por: Zła żona jak jędzonka *bl SW II 177*. *MB*

JĘDZONKI 1. 'śnieg sypki, nietający; suchy śnieg': sanoc *PJPAN 57 s 84*.

2. 'drobne płatki śniegu padającego w czasie mrozu': jęzonki – drobne, ostre płatki śniegu *kolb 2*; jag mruz i śnek, to as jęzonki leco, co ^uokropnie toto żebi,

páli tak kiel *22*; jes wypogozone śilne i po żeńni leco jęzonki (pył śniegowy) z mrozu, ze śniegu, to beże mrus *piń PJPAN 57 s 86*; Jędzonki 'drobne iskrzące płatki śniegu' widoczne w dzień pogodny w czasie silnego mrozu *łań jw*.

3. 'babie lato': jęzonki || jęzunki abo bapske lato s poweśšo to še robi abo z goręca miech *Kup 128*. *MB*

Jędzony zob. **BABA** [*Supl.*]

JĘDZOWAĆ SIĘ 'złościć się': *bl SW II 177*. *MB*

JĘDZOWATY 'taki, który ma zbyt wąskie usta': jenzuwały zaw *1*. *MB*

JĘDZULA 1. 'wiedźma, czarownica': to połuś še ty, jenzula, ja zobace radz-podl *12*.

2. 'złośliwa, kłótniwa i zrzędliva kobieta': A co z ni za jyndzula, jak źle miał tyn chłop. We Strzesynie były baby ['akuszerki'] dwie, jedno traciła ponoć dzieci, jyndzula tako gor *GwBug 196*. *MB*

JĘDZULICA 'złośliwa, kłótniwa i zrzędliva kobieta': n-tar *KąśPodh IV 310*. *MB*

JĘDZUSIA 'złośliwa, kłótniwa i zrzędliva kobieta': ^uuna tak spokojnie vyglondo, ale jęz z ni kavoueg jinzusi koniń *14*. *MB*

JĘDZY zob. **BABA** [*Supl.*]

JĘDZYPABA 1. 'wiedźma, czarownica': bāika o j'azəbabe *Kasz pd-wsch S II 90*.

2. 'kobieta chciwa, pyskata': to je j'azəbaba *Kasz pd-wsch jw*. *MB*

Jędzyk zob. **JĘZYK**

JĘDZYN 'przym od jędza w zn 2 (zob.)': a pažno kosteckí z jinzyny curecki radz-podl *12*. *MB*

JĘDZYNA 1. *pśn* 'wiedźma, czarownica': Przed dworem stoi świerczyna (świerk), nasza pani jak jędzyna *śr-wp Pozn I 159*.

2. 'wyzwisko': A ty bestyjo jędzyno wywędlico kielczata! krzyknał, szturch-

nąwszy w bok Schalastykę Berdychowo-Poznań jw 276.

Frazeologia: wyglądać jak jędzyna 'wyglądać niechlujnie, nieporządnie': Na kobietę złą, klótliwą, nieporządną mówią powszechnie: Wygląda jak jędzyna (jędzyna, jędza) Wp BW 1864 I 273. MB

Jęgal zob. LEGAL

JĘGOCIE 'mówienie bez sensu; bełkot [?]: Blekocie (lub) jęgocie oław ZNWSP-Op H III-IV 263. MB

JĘK 1. 'przeciągły, żalosny dźwięk wydawany przez człowieka, czasem zwierzę, pod wpływem bólu, cierpienia': ius tyg iynkōf jęgo ny umā suxać lubl 1; jaś tu byuō suyxaż iinjk tęcz PJPAN 37 s 349; strzel-opol OIW 76; opol KoszPog 79; n-tar KąsPodh IV 310; Lim; kroś 2; piń 9; opocz RŁTN XXII 265; biał-podl 1; biel-podl 1; olsz SGOWM III 107; złotow B II 39; tcz 3; szt GMalb II I s 145; chojn LPW I 304; kar jw; wej jw; Kasz zach jw; Kasz Ram 64.

2. 'uskarżanie się, biadolenie': iuś tyż ni moge zniść tegu iinjk, l'oboga, l'oboga! koniń 14; co tu tele jęŋki robis! uspokuj śe (karci matka niegrzeczne dziecko) n-tar 15 [Spisz].

3. 'dźwięk podobny do przeciągłego, żalotnego głosu wydawanego przez człowieka pod wpływem bólu, cierpienia': Nie doz rady [zabić smoka], tu zginies ot samego wiatru, jag on pudzie [...]. Strasny jęk sie robi, jak ten smog idzie tszeci lim ME XI 41; a te furmańi suyseli taki jāk, rycãne iĭ ne mogli rusyż z mešca [...]. jaż żeń byu, dopirō ten stray żeż uodeseu kraś NT II 162.

4. 'dreszcz grozy [?]: s počontku jāk iĭ śfi, to niwele baĭi śe każdy jeden, że jāk Źeży zabity, to jākisi jęŋk, drenk taki Źet po čloŋeku biał-podl GPodl 66.

5. 'jąkanie się': troxa ma jęnk suw 3. MB

JĘKA 'wyzwisko używane w odniesieniu do ludzi i zwierząt': Kasz Pobt 27.

Frazeologia: koślawa jęka 'jw': Koszlawá jęka Kasz jw; Koc Wiśta III 744; ~ psia jęka 'jw': Psá (psia) jęka Kasz Pobt 27; do b^uudō jā m^uuśa, to je psā jāka pd-wsch ok Wejherowa LPW I 304; Koc Wiśta III 744. MB

JĘKACZ 1. 'człowiek, który się jąka': Jęka c – jąkała, człowiek jąkający się (nazwa złośliwa) białos 1; rac SGŚ XIII 133; prud PlutaGłog II 28; koziel jw; gliw SGŚ XIII 133; strzel-opol OIW 76; niem SGŚ XIII 133; opol jw; oles jw; os-maz PIJP XXVIII m 112; koln AGM IX s 114; sokół PIJP XXVIII m 112; aug jw; suw jw; koln AGM IX s 114; Stup LPW I 313.

2. 'człowiek chorowity': iōkac – człowiek słabowity lim 15.

Por. JAKACZ MB

JĘKAĆ (SIĘ) 1. 'wydawać przeciągły, żalosny dźwięk pod wpływem bólu, cierpienia': mocno jęŋkou, bo gova mou rosprutō niem 3; uon jākā żeń ə noc Kasz LPW I 304; tag iinjk, bo go noĭi bolom, a na dyś śe mo tęcz PJPAN 37 s 349; Stup LSW I 390.

2. 'mieć wadę mowy polegającą na przerywaniu wymawiania sylab, słów i zdań, powtarzaniu głosek; jąkać się': iynkou uot malutkojści strzel-opol OIW 76; tyn syneg jāk^ukou prud PlutaDzierż 56; jęŋkajum – jąkają zaw RŁTN XXXI 44; ryb SGŚ XIII 133; rac jw; koziel jw; gliw jw; Śl jw; Stup LSW I 1544.

3. 'mówić coś niepewnie, z zawahaniem, jąkaniem się': uon vŹatk^o tak jykā, że to je çağk^o w^o rozmāc Wej LPW I 313; chojn jw; kar jw; Kasz zach jw; Kasz pd-zach jw; Kasz pd-wsch jw 304.

Jękać się 'jąkać się': uon śe iynko, jag godo ryb 4; ze strayu začuax śe iynkać rac SGŚ XIII 133; prud jw; tar-gór 4; niem 3; lubl 1; kiel 3; chojn LPW I 313; kar jw; Kasz zach jw; Kasz pd-zach jw; wej 3; Kasz Ram 64.

Por. JAKAĆ (SIĘ) MB

JĘKAL 'człowiek, który się jęka': Jękał – człowiek jękający się, jękała (nazwa złośliwa) *białos* 1.

Por. **JAŁAL** MB

JĘKAŁ 'człowiek, który się jęka': jękaou – jęko še niem 3.

Por. **JAŁAL** MB

JĘKAŁA 'człowiek, który się jęka': jękaoua je ś nego, tša čakać, aš co pově ryb 4; ni mōm času na suuŋaŋy tēgo jękaouy rac SGŚ XIII 134; prud jw 133; koziel jw; gliw jw; tar-gór jw; strzel-opol jw; opol jw; lubl 1; niem DobrzNiem I 24; tar-gór 4; kiel 22; iŋ RLTN XXII 254; grój AGM IX m 436; przas jw; sierp jw; ostroł jw; białos Kudz 151; Wej S II 111; Kasz Ram 64; Słup LSW II 1544.

Por. **JAŁAŁA** MB

JĘKANIE 1. rym 'jęczenie [?]': I ciche głuche iękanie etc MPTL XIX 118.

2. 'jąkanie się': strzel-opol OIW 76; opol SGŚ XIII 134.

Por. **JAŁANIE** MB

JĘKATY 'taki, który się jęka': jękaty (chłopak) tom-lub PJPAN 79 s 81; rzesz LS I 148.

Jękaty w użyciu rz 'człowiek, który się jęka': jękaty, ale żulik dobry suw 3; Człowiek, który jak mówi, to zacina się, to jękaty lub PelcSł VIII 171; ok Biłgoraja Mazur II 153; tom-lub PelcSł VIII 171; hrub jw; zam jw; kras jw; kraś jw; chtm jw; włod jw; kozien AGM IX m 436; grój jw; gar jw s 114; biał-podl PelcSł VIII 171; sied AGM IX m 436; pias jw; węgr jw; sok-podl PIJP XXVIII m 112; suw jw.

Por. **JAŁATY** MB

JĘKAWKA 'czkawka': ob 5. MB

JĘKAWY w użyciu rz 'człowiek, który się jęka': tom AGM IX s 114; miń-maz jw m 436; sok-podl PIJP XXVIII m 112.

Por. **JAŁAWY** MB

JĘKLACZ 'człowiek, który się jęka': jękłoć ciesz 18. MB

JĘKLIWY 'taki, który jest podobny do jęku': Naroz przistanon. Z boku, z huściawy dolecił go jynkliwy głos n-tar KąsPodh IV 310; Słup LPW I 304.

Jękliwy 'człowiek, który się jęka': Jękliwy, bo tak powtarza pare razy i nie może skończyć tego, co mówi radz-podl PelcSł VIII 171; włod jw; biał-podl jw. MB

JĘKNAĆ (SIĘ) 1. 'wydać przeciągły, żalotny dźwięk pod wpływem bólu, cierpienia': dva razy jękaoua ję żećoka uurożiua tęcz PJPAN 37 s 349; škapsk^{uo} b^{uo}lesne jękło Kasz LPW I 304; Ciesz [Cz] SGŚ XIII 187; ryb jw; lubl jw; strzel-opol OIW 76; opol SGŚ XIII 197; niem jw; Głog jw; Orawa [Sł] KąsSł II 1 s 393; n-tar KąsPodh IV 310; n-tar [Orawa] KąsSł II 1 s 393; iŋ RLTN XXII 264; opocz MPTL XIII 250; olsz SGOWM III 107; złotow B II 39; szt GMalb II 1 s 145; Kasz Ram 64; Słup LSW I 390.

2. 'wydać dźwięk podobny do ludzkiego jęku': jak zw^{uo}n jękné, sěre pąkné Kasz LPW I 304; włoćna śla ję vnăt přegłosno v tarčą jękné Kasz jw; n-tar KąsPodh IV 310.

3. 'uderzyć kogoś bardzo mocno': J o k n o l – uderzył kogoś z odgłosem lim 13; Já go tam dobrze jynknól n-tar [Orawa] KąsSł II 1 s 394; čša beŋo lepi jęknonć ^{uo}buŋem, toby še tag dūgo ŋe męceŋ konec 12.

4. 'silnie, gwałtownie o coś uderzyć': ktorysik pijok tak jęknou o zemie, ze ino χukuo myślen 12.

5. 'rzucić, cisnąć': Jęknął nim o ziemię Ciesz SGŚ XIII 187.

6. 'przewrócić się': aleś jękła – przewróciła się lim 16; jęknynu || jęknynu sobom ciesz 9; brzes-mp MPKJ VII 41.

Jęknąć się 'jw': jękné še – przewróci się na ziemię lim 15.

Frazeologia: aŋ, ino, jeno jękło, jęknęło 'frazu używana dla wyrażenia, że ktoś upadając, mocno uderzył się o ziemię i wywołał duży hałas': rŋny sobom, aŋ

jynkuo *biel* SGŚ XIII 187; ja spąd na zeńa, jaš jänknało *Kasz LPW I 304*; jak polnyu na žimie, taino jynkuo *łecz PJPAN 37 s 349*; jak spāt, to jėno jėnkuo *kroś 9*; ~ ziemia jękła, jęknęła 'jw': zeńa jėⁿknena, jagem spot s końa *kolb 3*; jag gu ržnyu uo žimie, to tağ ino žimā jynkuo *koniń 14*.

Por. **JAKNAĆ** MB

JĘKOL 'człowiek, który się jąka': *koziem AGM IX s 115*; *pias jw*. MB

JĘKOŁA 'człowiek, który stale narzeka': *Jynkoła N-tar KaśPodh IV 311*. MB

JĘKOT 1. 'człowiek, który stale narzeka': to je stary jynkot *Zakrzów-Opole SGŚ XIII 187*.

2. 'człowiek, który się jąka': *strzel-opol OIW 76*; *opol DobrzNiem II 19*; *Stup LPW I 304*.

3. 'jęk, płacz': *opocz RLTN XXII 264*.

4. 'wypowiedź artykułowana niepewnie, z zawahaniem, jękaniem się': jańe rozmāł jevā jāk^ootu *Stup LPW I 304*. MB

JĘKOTA 'człowiek, który się jąka': *gtnń AGM IX s 115*. MB

JĘKOTAC 1. 'zacinać się podczas mówienia; jąkać się': uñ jynkoce i to go gajmba *koziel SGŚ XIII 187*.

2. 'mówić coś niepewnie, z zawahaniem, jękaniem się': uon jāk^ootāł parā słōv, a nič nie řek vīč *Stup LPW I 304*. MB

JĘKOTKA 'kobieta, która się jąka': *strzel-opol OIW 76*; *Stup LPW I 304*. MB

JĘKOTLIWY 'taki, który się jąka': uon bēł jāk^ootlāvŃ, jak dūg^oo uon žył *Stup LPW I 304*. MB

JĘKTAĆ 1. 'wydawać przeciągły, żalony dźwięk pod wpływem bólu, cierpienia': *nabanxoł i po žbeće, aź jänktaū għub PJS III 91*.

2. 'jąkać się': ðn jänkce *koziel SGŚ XIII 134*.

Jęктаć się 'jw': *durx še jynktāu rac jw*. MB

JĘKTAK 'człowiek, który się jąka': jänk^otauk *koziel SGŚ XIII 188*. MB

JĘKTAŁA 'człowiek, który się jąka': jänktaūa *Zakrzów-Opole SGŚ XIII 134*; *koziel jw*. MB

JĘKUL 'człowiek, który się jąka': *ostroł 21*; *białos PIJP XXVIII m 112*. MB

JĘKUNIAĆ *dziec* 'pojękiwać, popłakiwać': *żecko gođało, że mokro; za to tag jynkuońo brzoż 1*. MB

Jęmiola zob. **JEMIOŁA**

Jęszmanowy zob. **JĘCZMIENIOWY**

JĘTA 'skrzydlaty owad wodny, wykorzystywany jako przynęta na wędkę, prawdopodobnie jętka (*Ephemera*): Rybacy miejscowi, którzy nazywają te owady ję t a m i, siedzą wówczas jeden przy drugim nad brzegami rzeki, pokryci grubą warstwą tych owadów, które chowają skrzętnie na przynętę dla ryb *ok Hrubieszowa Wiśła XVI 464*. MB

JĘTKA *F o r m y*: *typ jątki: miń-maz 1; suw 1, 6; ~ typ jędrka: gtnń AGM III s 88; płoc jw; ~ typ miętka: puław PF V 794*.

Z n a c z e n i a: **1.** 'w więźbie dachowej: pozioma belka łącząca ze sobą przeciwległe krokwie, umocowana zwykle w połowie ich długości; *bant*': i jętki do tego, które ucšymują te konstrukcje f pevnej štywności *piń 17*; *provžz zažučil za te jontke f stodo-le suw 1*; Poziome białeczki, łączące k o z ł y ['krokwie'], a spoczywające na słupach, są: pę t a, także białeczki nad nimi nazywają się: jéń t k i lub k o k o s z á n k i; na ję t k i kładziono dawnymi czasy drażki, a na drażki len, pakuły *n-miej RS VIII 105; Śl SGŚ XIII 188; n-tar KaśPodh IV 311; Lub Mon 299; gtnń AGM III s 88; płoc jw; Maz pn jw m 133; radz-podl PelcŚł IV 281; wys-maz PF IV 824; miń-maz 1; biel-podl PJPAN 43 cz 1 m 22; białos jw; Podl RS VIII 104; aug PJPAN 43 cz 1 m 22; suw jw; ob jw; mog jw; wāb jw; inow jw; lip 1; ryp MacŚł 125; wāb MPTL XVII 71; Koc SKoc II 53; chojn AJK VI s 172; Kasz SKoc II 53*.

2. 'konstrukcja nad klepiskiem, zbudowana przy użyciu belek łączących krokwie, pełniąca funkcję strychu w stodole': koln STNW I 12; graj jw.

3. 'owad wodny': a. 'o wydłużonym ciele i delikatnych skrzydełkach, wykorzystywany jako przynęta na wędkę (Ephemera)': Jętka jest jednodniówka tak zwana. Ona tylko zyje jeden dzień mak-maz LL VI 4–6 s 84; n-tar KąsPodh IV 310; puław PF V 794; b. 'ważka (Odonata)': waška cz[ęściej] || jętka rz[adziej] siem 3; gr-maz AGM VII m 329; koln jw.

Jętka krzepica 'pionowa belka wspierająca listwy przybite do krokwi': Na krokwy nabijano w równych odstępach grube listwy zw. łaty, wspierane pionowo od strony wewnętrznej dachu przez tzw. jętki - krzepice od Pułtusa po Ostrów Maz Żyw 306.

Jętki 'konstrukcja nad klepiskiem, zbudowana przy użyciu belek łączących krokwie, pełniąca funkcję strychu w stodole': Jętki – rodzaj pomostu ułożonego wysoko nad klepiskiem stodoły, na które zakłada się zboże w snopkach po zwiezieniu z pola białos I; Jętki rozpięte są niżej, a bánty wyżej pułt RS VIII 105; nad klepiskiem: jontki albo vysecki suw 6; jęntki nat klepiskem aug 2; na jęntkaż (na drogach nad klepiskiem) N-miej KonfPom 110; nad jęntkami (miejsce pod belkami w stodole) ryp I; raseś spadua z jęntkōf, ale na zboże, co byuo na klepżisku os-maz 10; ciech KonfPom 100; koln RS VIII 105; suw jw.

Frazeologia: bębnic od jętek 'młócić z rozmachem': ostroł 9; ≈ trudno zęby na jętki założyć 'trudno nic nie jeść': ostroł 9. MB

Jętki zob. JĘTKA

Jętrza zob. JĄTRZA

Jętrzeć się zob. JĄTRZEĆ (SIE)

Jętrznica zob. JĄTRZNICA

Jętrznicy zob. JĄTRZNICOWY

Jętrznik zob. JĄTRZNIK

Jętrzyć (się) zob. JĄTRZYĆ (SIE)

JĘTY 1. 'o kosie: taka, która dobrze kosi': ale tyś to jęz jinto kosa, to tag ino še do uonki pşyliþo koniń 14.

2. 'o psie: groźny, taki, który może ugryźć': take te psy byuy jinte, że ni ma movy, żeby pşeńs pole nių łącz PJPAN 37 s 349.

3. 'taki, który dużo i chętnie pracuje': Jęty taki, no pracowity, chętny do roboty bił PelcŚt VIII 171; Jak lubi robote, to sie nazywa jęty bił jw; jęnti do roboti sierp 7; aż za barzo jinty byu na robote, sobe zdrove zmarnovou łącz PJPAN 37 s 349; ok Zamościa PelcŚt VIII 171; opocz RŁTN XXII 264; tow jw; skier jw.

4. 'uprzejmy': W takiej chałupie, co so gospodarze jęte (uprzejmi), to często sie schodzo u nich, i jak do ochoty, to bawio sie kras Wiśta XVIII 95. MB

Jęza zob. JĘDZA

Jęziora zob. JEZIORA

Jęzioreczko zob. JEZIORE CZKO

Jęzioreńko zob. JEZIORE ŃKO

Jęziorko zob. JEZIORKO

Jęzioro zob. I. JEZIORO

Jęziorzysko zob. JEZIORZYSKO

Jęziór zob. JEZIÓR

Jęziórko zob. JEZIÓRKO

JĘZOR *Formy*: typ jęzór: głub PJS I 93; prud PlutaDzierż 57–8, PlutaGłog II 44, 107; koziel SGS XIII 188; gliw 4; strzel-opol SGS XIII 188; niem 2; ok Opola ME VIII 167; opol 4, ZNUJ 18 s 49; lubl 1; klucz RWF IX 274; n-tar KąsPodh IV 311; żyw RamŚt 23; myślen 8, PJPAN 11 s 142, 203; rzesz 4; dęb 9; brzes-mp 8; boch 9, MPTL X 1 s 182; ok Bochni i myślen Świąt 698; Krak Wójc I 214; ośw 3; miech 18; dąb-tar 3, 5; tarnob 5; kraś 14; sand 6; piń 9; zaw 1; radomisz RŁTN XXII 265; kiel 3, PJPAN 35 s 97; koniec 12, RŁTN XXII 265; itż jw; puław jw; rad 1; opocz RŁTN XXII 265; p-tryb jw; wiel 6, RŁTN

XXII 265; *łas jw; łęcz PJPAN 37 s 349; Łow PF XIV 383; łow RŁTN XXII 265; skier jw; gar 5, 8; łuk 1, 11; pias SKJ V 133; Ostródz MPKJ III 325; kal 24; koniń 14; lesz 3; wolsz PFP XXIII s 11; złotow B II 39; tcz 4; szt GMalb II 1 s 145; Mal MPKJ III 325; Kasz zach LPW I 305; ~ typ jęzór: pszcz SGŚ XIII 188.*

Znaczenia: 1. zwykle pogard 'język człowieka, często duży': *čověg moŭ jǎzōr prud PlutaDzierz 57; mo jyzor jak krova ciesz 15; jyzur mo vėlgi zaw 1; Jęzór wywalił sand 6; nie wytykej jyzora, krova mo dukšy i se nie xvolfi kal 24; gdo se dycky važi, byže v pėkle za jǎnzōr višec głub PJS I 93; ryb SGŚ XIII 188; koziel jw; gliw 4; tar-gór SGŚ XIII 188; strzel-opol jw; niem 2; ok Opola ME VIII 167; klucz RWF IX 274; n-tar KąsPodh IV 311; żyw RamŚl 23; rzesz 4; brzes-mp 8; boch 9; ośw 3; miech 18; dąb-tar 5; tarnob 5; niż RWF XX 428; kraś 14; radomsz RŁTN XXII 265; [st] kiel 3; koniec 12; iłż RŁTN XXII 265; puław jw; lub 19; rad 1; opocz 13; p-tryb RŁTN XXII 265; wiel jw; sier jw XXXI 93; łas jw XXII 265; łęcz PJPAN 37 s 349; łow RŁTN XXII 265; raw-maz jw; skier jw; gar 5; łuk 11; biał-podl 1; pias SKJ V 133; koniń 14; lesz 3; wolsz PFP XXIII s 11; szam 8; złotow B II 39; świec 4; szt GMalb II 1 s 145; ~ w przysł: Cego baba jynzorym nie wydoli, to krzikiym zmozoli N-tar KąsPodh IV 311; U trzeźwego na myśli, u pijoka na jynzorze N-tar jw; ~ 'język wrogię człowieka istoty nadprzyrodzonej przedstawianej w postaci antropomorfizowanej': Jak go ten diabeł liźnął, jaz tak mu te dziewięć kozuchów przedar(ł) swoim jęzurem ok Opola ME VIII 167; gńotka ('zmora') vevel'i či jyzōr do gąmby opol ZNUJ 18 s 49; Podl Zb VIII 291.*

2. 'język zwierzęcia': *wypłyzią tyn lyzur, mo uostry lyzur pszcz SGŚ XIII 188; jyzur u krovu abo u sfińi wiel 6; kuń mo*

*dugałny jyzur kal 24; mōj pės, jak skōnt pšiže, to vyvalo jynzor pszcz SGŚ XIII 188; Do kwasnej kapusty, Dobry jęzór tłusty [pśn] Krak Wójc I 214; ryb SGŚ XIII 188; rac jw; prud PlutaDzierz 57; koziel SGŚ XIII 188; Ruda Śl jw; tar-gór jw; strzel-opol jw; niem jw; opol 4; lubl 1; oles SGŚ XIII 188; klucz SGŚ XIII 188; n-tar KąsPodh IV 311; myślen 8; dęb 9; boch MPTL X 1 s 182; ok Bochni i myślen Święt 698; miech 18; dąb-tar 3; kolb 3; bił PelcŚl III 163; tom-lub jw; hrub jw; zam jw; kras jw; kraś jw; piń 9; radomsz RŁTN XXII 265; kiel PJPAN 35 s 97; koniec RŁTN XXII 265; iłż jw; lub PelcŚl III 163; chłm jw; włod jw; lubar jw; puław RŁTN XXII 265; rad jw; opocz jw; p-tryb jw; łas jw; łęcz PJPAN 37 s 349; łow RŁTN XXII 265; raw-maz jw; skier jw; gar 8; łuk 1; radz-podl PelcŚl III 163; biał-podl 1; sied 6; siem 1; wys-maz PF IV 824; nidz SWM III s 20; Ostródz MPKJ III 325; n-tom 2; świec 4; tcz 4; Mal MPKJ III 325; ~ 'język mitycznego stworzenia przedstawianego na wzór zwierzęcia (smoka, turońia)': Urznoł smokowi ostatnie łby. Cygán jęzory z tych łbów pozabiérął *krak ME I 97; Jest to [turoń] przebrany chłop [...], który nad sobą nosi wyrobioną głowę rogatą jakiegoś niby zwierzęcia z ogromnym pyskiem zębatym i kłapiącym, a z tego wyziera straszliwy „jenzor cerwony”, wykrojony z kawałka czerwonego sukna od Sandomierza po Kolbuszową Zb XIV 165; radz-podl Pleszcz 150; Kasz zach LPW I 305.**

3. 'przedmiot lub fragment terenu o wąskim, wydłużonym kształcie': *a.* 'część buta – ruchoma część przyszwuy': *urvou mi se jynzor uod ščevika ryb SGŚ XIII 188; Z przodu [butów był] jęzor, czyli kłapa przykrywająca kolano, tak że jak uklęknął, to na tym jęzorze wsch ok Kielc ASL V 10 s 24–5; prud PlutaDzierz 57–8; strzel-opol SGŚ XIII 188; myślen PJPAN 11 s 203; łęcz jw 37 s 349;*

b. 'kawatek materiału przyszywany do pasa gorsetu': jęzory kiel 13; c. 'patyk usztywniający dno koszyka': jęzōr myślen PJPAN 11 s 142; d. 'półwysep': n-miej 1.

4. żart 'plotkarstwo [?]': Jęzor żartobl. = w znaczeniu plotkarstwa Aug K II 268. **Jęzor koński** 'jakiś chwast': kōjski jęzōr prud PlutaGłog II 44.

Jęzor psi 'roślina – babka średnia (Plantago media)': pśi jyzur Łow PF XIV 383.

Jęzor wołowy 'roślina – szczaw tępolistny (Rumex obtusifolius)': opol BHKM XII 152.

Jęzory 'roślina – babka lancetowata (Plantago lanceolata)': ty jęzōry sō^u na lykarstfo prud PlutaDzierż 58; v rojśikōnu mōmy jęzury, kōjski ščeul prud PlutaGłog II 107.

Frazeologia: chlapać, chlapnąć jęzorem 'mówić, powiedzieć coś bez zastanowienia': Chlapać jynzorem n-tar Kąs-Podh II 72; Cynsto sie cosik chlapnie niepotrzebnie jynzorem n-tar jw IV 311; ~ chlastać jęzorem 'obmawiać, szkalować': Aug K I 181; ~ latać jak pies z wywieszonym jęzorem 'bardzo się spieszyć': bial-podl I; ~ mieć długi, za długi jęzor 1. 'plotkować, mówić rzeczy nieodpowiednie': klatki robji, dūgi jęzōr ma szt GMalb II 1 s 145; ta mo dūgi jyzor n-tom 2; moz za dūgi jyzor opocz 3; mō^uš tan jęzōr za dūgi ('mówisz rzeczy niewskazane'), na drugy rō^us ci gu użna! złotow B II 39; 2. 'nie umieć dochować tajemnicy': taki mo^u dūgi jyzur, że nīz nī mo^už za^uowac f tajmńicy koniń 14; 3. 'skarżyć na kogoś': on dūgi mo jyzur zaw I; ~ mieć niewyparzony jęzor 'mówić o czymś w sposób szczery, dosadny i nieprzyjemny dla kogoś': ale mo nēvypa^užony jęzur konec 12; ~ mieć paskudny jęzor 'obmawiać, szkalować': ta pīotrova paskudny ma jenzor – psy na każdym vēša siem 3; ~ mleć jęzorem 'mówić dużo, szybko, często bez zastanowienia i niepotrzeb-

nie': S izby [plotkarkę] preczka wyciepla, coby jynzorem wyncy niy mielōła opol ŚmKl 49; myle tym jyzorem cingłim łącz PJPAN 37 s 349; cego ty skrus mēles tym jyzorem? bial-podl I; żyw RamŚl 23; kras 14; ~ namleć jęzorem 'naplotkować': una vam namle jyzorem, a vy zara vēżyce! bial-podl I; ~ pytlować jęzorem 'szybko i dużo mówić': Kasz S IV 63; ~ z jęzorem latać 'rozповідаć coś': pias SKJ V 133; ≈ jęzor się (komuś) rozplątał 'ktoś nagle stał się rozmowny i chętnie o czymś opowiadał': vypū^uām vutki, jęzor mi še tã rosplūto^u lub 19; ~ (kogoś) jęzor świerzbi 'ktoś ma trudną do powstrzymania chęć, aby coś powiedzieć': Pomogło babie tyła, ze bez pore dni nie łodkazowała na chłopa, a jescce mu dogodzala we wsytkiym. Nale jom jynzor śwyrzbiol i roz zasi zocyna wrescej na Kurzika żyw ZarP 73; ~ niech (komuś) jęzor kołkiem stanie 'złorzeczenie, przekleństwo': a nē^u mu ta jyzur kołkim stañe! łącz PJPAN 37 s 349. MB

JĘZOREK 'kolorowa, błyszcząca ozdoba o wąskim, wydłużonym kształcie, przyszywana na gorsecie – części stroju ludowego kobiet': Na gorset dawało sie maluśkie ozdoby, taki jęzorek sie wszywało, jeden za drugim, różne wzory z tego byli zam PelcŚl VII 141; kras jw. MB

JĘZORNICA 'kobieta wygadana, pyskata': wys-maz PF IV 824. MB

Jęzory zob. **JĘZOR**

JĘZORZYSKO 'zgr od jęzor w zn I': koniń 14.

Frazeologia: (kogoś) świerzbi jęzorzysto 'ktoś ma trudną do powstrzymania chęć, aby coś powiedzieć': ju^už će jyzozysto śi^užbi, žeby povē^užić, no ju^už po^uvic, po^uvic koniń 14. MB

JĘZORZYSTA rz 'kobieta wygadana, pyskata': wys-maz PF IV 824. MB

JĘZOWNICA 'plotkarka': wej S II 91.

MB

Jęzór *zob.* JEZOR

JEZULEK 'zdr od język w zn I': szczyt SGOWM III 107. MB

JEZYCZARA 'plotkarka': opocz RŁTN XXII 265. MB

JEZYCZASZEK *ekspr* 'język w zn I (zob.)': żyw RamŚl 23. MB

JEZYCZEK *Forma*: typ Języczek: rac SGŚ XIII 188.

Znaczenia: **1.** 'zdr od język w zn I': to żeća mo na jynzyčku ošpíčka, mušy byž nímocne ryb 13; mauy jynzyk to jynzyček Lublinieć SGŚ XIII 188; biel jw; rac jw; strzel-opol OIW 76; opol SGŚ XIII 188; n-tar KašPodh IV 311; bus RŁTN XXII 265; miech jw; luk 12; biał-podl I; mław I; ostroł 9; Mr SGOWM III 107; Wr jw; Ostródz jw; koniń 14; złotow B II 39; tcz 3; szt GMalb II I s 145; Kasz S II 91; Štup LSW I 391; ~ w przysł: języčkem jāk smýčkem (łatwo powiedzieć, trudno wykonać). zebý tak smýčkem jāk języčkem výrobýć można býuo, toby dobže býuo ostroł 9.

2. 'niewielki mięsień zwieszający się w tyle podniebienia miękkiego nad językiem': s tyu jazyček móm červōžny, žžepkyoš b^oošlfi złotow B II 39; kroš 9; rzesz 4; sier 5; biel-podl I; siem I; mław I; ostroł 9; białoš I; tor 3; szt GMalb II I s 145; Koc SKoc II 54.

3. 'przedmiot, część urządzenia itp. o wąskim, wydłużonym kształcie': **a.** 'blaszka spustowa w pułapce na zwierzęta': Konstrukcje samolotek [...] tem zasadniczo różnią się od paści typu poprzedniego, że obok stróżyka posiadają jeszcze przylegający doń języczek, za którego pośrednictwem zwierzę, wytrącając stróżyk, powoduje akcję samolotki bl LS II B 200; Na desce dolnej, tj. stolcu, jest obłak z drzewa, z gałazki, u którego wisi języczek [...]. W ząb (wcięcie na sprężynce) wchodzi języczek dolnym końcem, zaś górny koniec podpiera

górną deskę, która jest obciążona. Gdy mys a pociągnie za przynętę, wyskakuje języczek i deska spada, zabijając mysz brzes-mp 8; **b.** 'kawałek materiału wszywany przy kołnierzyku; wstawka, klin': W rozcięciu przyramka na głębokość ok. 2–3 cm, w miejscu połączenia go z oszewką lub kołnierzykiem, wszywano płócienne trójkąci. Języczki te, inaczej zwane ćwiakami, miały na celu poszerzenie wycięcia szyi, aby zapobiegać obcieraniu się ciała wsch ok Kielc ASL V 10 s 16; Między połaciny a oszewkę kołnierza naszywa się na ramionach 2 trójkątne płatki, tzw. języczki Pszcz jw III 2 s 26; **c.** 'kawałek materiału przyszywany do pasa gorsetu': Od pasa [gorsetu] opadały dookoła kłapki, języczki w liczbie około 15 zdobione podobnie marszczonymi tasiemkami lub jw V 5 s 28; jzyčki boch RŁTN XXII 265; **d.** 'w niektórych instrumentach dętych drgająca blaszka, zamykająca drogę wdmuchiwanemu do nich powietrzu': muzykanty čyščom języčeg u klarneta skšypym borowym koniń 14; **e.** 'klin do zatrzymywania nawoju z osnową': puław Fal I 88, III m 89; **f.** 'ruchoma część międlicy lub cierlicy': Języczek taki jest w cierlicy, on sie rusza włod PelcŚl VII 141; Języczek to jest to, czym si klapie z góry na dół włod jw; biel-podl Fal II m 19; st-szczec [Grodno Bruś] jw; Polesie [Bruś] PJPAN 112 s 117; **g.** 'środkowa listewka przedzielająca korytko cierlicy': koź Fal I 88; strzel-kraj jw.

4. 'kawałek nitki przywiązany na stałe do szpulki, ułatwiający rozpoczęcie przędzenia': mor jw.

5. 'płomień': uęgnisti jazyček Kasz Ram 224.

6. 'roślina – babka (Plantago)': **a.** 'lan-cetowata (Plantago lanceolata)': języček, co gnōj ['ropę'] čōngne ciesz SGŚ XIII 188; fístko lyzyčka je okrōnguy rac jw; pszcz

jw; niem *jw*; *n-tar* [Spisz] *PTP IV 207*; *N-tar jw*; *Kasz LPW I 304*; **b.** 'zwyczajna (*Plantago maior*): *jązǫčk*, częściej *jązǫčki Kasz S II 91*.

Jęczyczek psi 'roślina – babka (*Plantago*): psi *jązǫčk Kasz Ram 177*; ~ 'zwyczajna (*Plantago maior*): *kar S IV 264*.

Jęczyczi 'roślina – babka lancetowata (*Plantago lanceolata*): Babka (lancetowata). Ten gatunek babki nazywają *języczka mi* także w Wieprzu, Makowie, Skawicy *wad ME VII 41*; Jęczyczi to babka, ale wąskolistna *tom-lub PelcSł V 196*; Herbatka z jynzyczków je dobro na zaziymbiyni *Ciesz SCiesz II 139*; *jązyczi sǫ tyż_dobry na żaũndek koziel SGŚ XIII 188*; natargej tyż *jązyczy*; to je dobraũ żelina *głub PJS I 93*; *Cieszyn [Cz] Kell II 188*; *strzel-opol OIW 76*; *bił PelcSł V 196*; *hrub jw*; *zam jw*; *kras jw*; *chłm jw*; *wej 3*.

Jęczyczi gesie 'roślina – babka (*Plantago*): *Kasz LPW I 304*.

Jęczyczi krowie 'roślina – *lnica pospolita* (*Linaria vulgaris*): Jynzyczi, bo majom takom warge wypientom, a krowie, bo jak sie je zrywo, to puscajom mlyko *n-tar KąsPodh V 162*.

Jęczyczi polne 'roślina – babka lancetowata (*Plantago lanceolata*): *n-tar jw IV 311*.

Jęczyczi psie 'roślina': **a.** 'babka (*Plantago*): Psie jęczyczi *a[lbo] babka bl K IV 441*; *Kasz LPW I 304*; ~ 'zwyczajna (*Plantago maior*): *chojn S IV 264*; *kościer jw*; *kar jw*; *wej jw*; **b.** 'bliżej nieokreślona': Jęczyczi psie skuteczne na czerwoną biegunkę *ok Sieradza Wisła VIII 140*.

Jęczyczi ptasze 'roślina – babka zwyczajna (*Plantago maior*): *wej S VII 252*.

Jęczyczi teściowej 'roślina doniczkowa – anturium Andrego (*Anthurium andraeanum*): *n-tar KąsPodh IV 311*.

Frazeologia: mieć ostry (jak żądło) jęczyczek 'być złośliwym': *mec ostri jązǫčk*

Kasz S II 91; *ta mã ten jązǫčk ostri ąak żągło Kasz jw*. MB

Jęczyczi zob. **JEZYCZEK**

JEZYCZLIWIEC 'człowiek gadatliwy': *bial-podl PIJP XXVIII s 52*. MB

JEZYCZLIWOŚĆ 'to, że ktoś jest wygadany, pyskaty': *Lit K II 268*. MB

JEZYCZLIWY rz 'człowiek': **a.** 'gadatliwy': *bial-podl PIJP XXVIII s 52*; **b.** 'pyskaty, obmawiający innych': *siem K II 268*; *Lit jw*. MB

JEZYCZNIK 'człowiek': **a.** 'gadatliwy': *suw PIJP XXVIII s 52*; **b.** 'lubiący plotkować; plotkarz': *bial-podl 1*. MB

JEZYCZNY 'przymiotnik od język w zn I': *jązǫčna χ^uorosc Słup LPW I 304*; *wej jw*. MB

JEZYCZYĆ SIĘ 'dogadywać, docinać sobie nawzajem, kłócić się': *Baby jeny sie języcyc N-tar ZborSł 138*. MB

JEZYCZYSKO 'zgr od język w zn I': *Jeno co niedziela, Jak we dnie, tak w nocy, Radbym języcysko W gorzałcynie mocył [pśn] Krak Kon 151*; *tom-lub PJPAN 79 s 48*. MB

JEZYK *Formy*: *typ język: gar 11*; *sied 6*; ~ *typ jęzdyk: Pis SGOWM III 107*; ~ *typ jazyk: Czaca [Sł] MAGP VI m 264*; *tarnob AWK I 182*; *niż jw*; *bial-podl MAGP VI m 264*; *tcz 3*; *kościer MAGP VI m 264*; ~ *typ lęzyk: Cieszyn [Cz] Zwrot 100 s 10*; *pszcz SGŚ XIII 189*; *ryb jw 188*; *rac jw 189*; *kozioł ŚmKl 32*; *Ruda Śl SGŚ XIII 188*; *strzel-opol ŚmKl 80*; *opól jw 21, 56*; *kols MAGP VI m 264*; ~ *typ ęzyk: ok Przeworska Wisła XIII 239*; *Resz SGOWM III 107*; *międzyrz NT II 202*; *szt MAGP VI m 264*; ≈ *D Im język: Słup LSW I 391*.

Znaczenia: **1.** 'silnie umięśniony, ruchliwy narząd położony na dnie jamy ustnej ssaków, płazów, gadów i ptaków, biorący udział w przyjmowaniu pokarmów, posiadający narządy smaku, u ludzi ponadto jeden z najważniejszych orga-

nów mowy': język my zalatuje, bo zembuf ni mom kolb 3; język suży do pomocy pokarmu, popyxaño języño wiel 6; gebom je, a językym gáda miech RŁTN XXII 265; jákeś take χrosty vyšuy mi na języku kal 24; tag mymleš, jağbyś mou na języku pipec gtn AJS V s 20; mās goroncke, bo język mās bāuy rzesz 4; Kej [grzyb] polli w lynzyk – jadowity, a kej smakuje – prawołk opol ŚmKl 21; kura mo pypeć na języku kroś 2; Byczka zaczyło dusić i jynzyk wyplynził Cieszyn [Cz] Zwrot 210 s 28; źniija język taki mǎ jak puomyk kiel 22; v języku ni ma k^uości, jak še zegnie, to še sprości [rym] lubl 4; oggw; ~ w por: Język jak pytel mil [kiel] MPTL XXV 2 s 112; ~ w przyst: Bardzi boli od jynzyka niż od kija Ciesz jw XV 2 s 22; Od jynzyka barzy boli niż od noża Ciesz jw s 154; Co ma na myśli, to i na języku Śl jw XV 1 s 29; jak v sērcu, tak na jażək^u Kasz LPW I 304; kuñez języka za pšev^uodnika dąb-tar 5; nálepši rǎjca ('swat') to jażək. člo-véka méřo jęgo jażəkǎ. jáki čloúvek, taki jażək Kasz S II 91; nígle ['zanim'] z gǎbǎ słowo vǎpusciš, pomaklǎj je sētme razi jażəkǎ Kasz jw III 39.

2. 'system znaków dźwiękowych (i wtórnie pisanych) służących ludziom do porozumiewania się': polski język je pono ćę-sy od uaciny kolb 3; zabráuǎm guos, zeby te zydy muviuy f polskǎm jażyku gar 12; naš jęzik je polski, ale mi znǎma teš jęzik mněmnecki, a naše žęčaki ucǎ še teš ruskěgo jęzika f škole szt GMalb II 1 s 146; te staży luže, kobjety i menšczyzny, ješče žisǎj ne umnějo po nēmnecku i mǎvǎio sfojěm čyстам polskovǎrniiskem jęnzikem olsz SGOWM III 107; Do tego, coby sie dogodać, momy swój jynzyk, momy swojom gware N-tar KqšPodh IV 312; Swojego tego macierzińskiego jynzyka se nie zapominǎjme, my se ta jacy po swojmu, swojym jynzykiym n-tar [Orawa]

KqšSt II 1 s 395; ale ta mężyž^u mo žišej jyzik n-tom 2; dv^uanašće jyzikǎf, prošę pana, znał tyn maior n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s 127; jákym jyzikem un^u muvi? bial-podl 1; [pśn] Cieszyn [Cz] Zwrot 100 s 10; strzel-opol OIW 76; bił 7; kraś 9; kiel 22; chtm 36; puław 18; łącz PJPAN 37 s 349; gar 11; luk RŁTN XXII 265; radz-podl 11; mław 1; ostroł 9; suw 1; olec SGOWM III 107; giž jw; nidz jw; Ostródz jw; wolsz 7; koniń 14; złotow B II 40; Kasz S II 91; Słup LSW I 391; Bukowina [Rum] JP XLVI 215.

3. 'sposób formułowania wypowiedzi charakterystyczny dla danej epoki, dziedziny wiedzy': Język historyczny, język przyrodniczy (przedmioty nauczania) przew 3.

4. 'przedmiot, część urządzenia, fragment terenu itp. o wąskim, wydłużonym kształcie': język ci še u buta zǎvinǎu dąb-tar 5; jyziki sǎm dva [w butach] i jağ obuvoš, to za ni čǎngneš ryb SGŚ XIII 189; Głównymi częściami kaftana są dwa płaty przednie i plecy, posiadające poniżej pasa charakterystyczny [...] „język”, stanowi on przedłużenie płata pleców od pasa do dolnej krawędzi kaftana ok Szamotoł ASL II 1 s 17; Języki byli maluśkie na gursecie, kolurowe i połyskujące, taka ozdoba bial-podl PelcSt VII 142; Takie kwiaty, liście z tych języków rubiły, naszywały tak równiutko lub jw; Język – część skrzynki do rznięcia sieczki Rzesz ME X 335; Pług składa się z kótek na osi [...] kółka te za pomocą języka (tj. dyszelka) i wici (tj. łańcuszka) połączone są z drugą częścią pługa, tj. z właściwym pługiem chrzan Rud 19; Język – hak przy wozie dwudyszlowym, na którym wisi orczyk tcz 4; jyzik – klin zatrzymujący koło drewniane krosien n-tar 21; oǎ, počiraǎm fen ji język ['ruchoma część międlicy lub cierlicy'] że žamaǎ chtm Fal I 88; do kołowrotka z nitki język, co še cefke fsaža, cefka ne vylata, język še

zostaje i drugo cefke še fsaza bran [Wilno Lit] jw; ięzyk – deseczka pod oczkiem ula ryp MacSł 121; A chto jyny na ta góran wejzdrzoł, to mu sie zarolżki lynzyki łogniste pokolżowały i musioł pónić precz, bo by bót ślepy strzel-opol ŚmKl 80; ґѣлскы́ җазэк wej LPW I 304; pszcz SGŚ XIII 189; prud jw; niem [Łuck Ukr] Fal I 88, II m 19; opol BHKM XII 176; kroś-odrz [Brześć Bruś] Fal I 88, II m 19; n-tar [Orawa] KąsŚ II 1 s 395; lim 16; kroś 9; brzoz 1; ok Przeworska Wista XIII 239; lań Lud IX 365; krak PJPAN 11 s 203; olk RŁTN XXII 265; hrub PelcŚ VII m 17; jęd ASL V 9 s 40; koniec 12; iłż 4; włod Fal I 88, II m 19; opocz RŁTN XXII 265; łęcz PJPAN 37 s 349; skier RŁTN XXII 265; radz-podl PelcŚ VII m 17; os-maz 10; ostroł Fal II m 49; szczyk [Równe Ukr] jw I 88, II m 19; wolsz 7; koniń 14; lip 2; ryp MacSł 195; tor jw; złotow B II 40; chetmiń MPTL XVII 111; wqb jw; grudz jw; st-szczec [Grodno Bruś] Fal I 88, II m 19; gdań [Brześć Bruś] jw.

Język babi 'roślina – babka zwyczajna (*Plantago major*): babi җазэк väcigã stur ['ropę'] z vřodov kar S I 10.

Język gadzi 'roślina – nasiężzał pospolarity (*Ophioglossum vulgatum*): n-tar PTP IV 204.

Języki 'roślina': **a.** 'babka lancetowata (*Plantago lanceolata*): to sōm җynzyki ryb SGŚ XIII 189; ciesz jw; prud jw; **b.** 'firlotka lepka (*Lychnis viscaria*): fiścy od җyzykōf se lepiōm do palcōf rac jw.

Języki kocie 'pierwiosnek lekarski (*Primula veris*): kar S VII 125.

Języki lisie 'zanokcica җyzycznik, җyzycznik zwyczajny (*Asplenium scolopendrium*): Kasz pd-wsch S II 357.

Języki polne 'babka lancetowata (*Plantago lanceolata*): n-tar KąsPodh IV 312.

Języki psie 'roślina': **a.** 'babka zwyczajna (*Plantago major*): Kasz LPW IV 1392; **b.** 'zanokcica җyzycznik, җyzycznik

zwyczajny (*Asplenium scolopendrium*): Kościer S IV 264.

Języki teściowej 'sansewieria gwinejska (*Dracaena trifasciata*): n-tar jw.

Język jeleni 'roślina – zanokcica җyzycznik, җyzycznik zwyczajny (*Asplenium scolopendrium*): Stonogowiec lekarski [...] u ludu җyzykiem jelenim, a dawniej szczawiem jelenim zwany; listowie ma podługowate, u spodu sercowato wycięte, gładkie; rośnie w połudn. Europie, u nas rzadko; używano go dawniej za lekarstwo bl SWil II 1573; Jeleni җyzyk [rośnie] zielone za Dunajcem, naprzeciwko poczty czorsztyńskiej n-tar [Spisz] PTT VI 9; n-tar PTP IV 207.

Język krówski 'grzyb – mleczaj biel (*Lactarius piperatus*): Cieszyn [Cz] ZNUJ 495 s 92.

Język mały 'stożkowaty wyrostek podniebienia miękkiego położony najbliżej gardła; җyzyczek podniebienny': mauem җyzykem še godo, a tãn duzy җożi v uobroće, a tamtem še godo kolb 3.

Język polski 'lekcja җyzyka polskiego': җyzyk p^oolski m^oamy p^oyrse, a p^ootym m^oatematyka, p^oširode, v^ouef, s^opyf n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s 96.

Język psi 'roślina': **a.** 'babka zwyczajna (*Plantago major*): Kościerzyna PorJ 1953, 8 s 30; Kasz pd-wsch S IV 264; kar PorJ 1953, 8 s 30; **b.** 'babka lancetowata (*Plantago lanceolata*): p^osi җyzyk pod p^ootym rośnie sier 5; **c.** 'łopian większy (*Arctium lappa*): Nasiona rośliny, zwanej psim җyzykiem, czepiające się odzienia Aug K I 421; **d.** 'prawdopodobnie lepnik zwyczajny (*Lappula squarrosa*): p^osi җenzyk – na poty pis SGOWM III 107.

Język woli 'grzyb – sarniak świerkowy (*Sarcodon imbricatus*): suw PJPAN 42 s 128; Suw PorJ 1958 s 348.

Język wołowy 'grzyb': **a.** 'sarniak świerkowy (*Sarcodon imbricatus*): biel-podl

JJPAN 42 s 128; białos jw; sokól jw; Aug jw; suw jw; b. 'kolczak obłączasty (Hydnum repandum)': aug jw.

W język 'sposób wiązania chustki': Chustki zawiązują się w język *piń K II 268*.

Frazeologia: gęsiowy język *iron 'język obcy w przeciwieństwie do mowy ojczystej'*: Od kiedy my ino głowy podnieśli i państwem sie zrobili, zawse dbomy o swój, a nie gynsiowy jynzyk, cyli mowe *n-tar KąsPodh IV 34*; ~ język długi 'gadula, papla': ijzyg długi, młelux taki była *kraś 16*; ~ język wywrotny 'obcy język, obca gwara, uważane za gorsze [?]' : języka vyvrotnego używali ruśniń *przew 3*; ~ krowi język *żart 'Półwysep Helski'*: wej *S II 91; Kasz jw 264*; ~ ludzkie języki *psn 'obmowy, plotki'*: Bez ludzkie jęzkyki dżewczyna my zbrzydła *resz StefZ I 80; ostroł SkierP II 146; Mr i Wr SGOWM III 107*; ~ obłożony język 'język pokryty nalotem będącym objawem choroby': żeczko ma obłożōni ięjzik, bo ma mńigdaui *szt GMalb II 1 s 146*; maś na żołōndku, bo maś janzik obłożōni *Koc SKoc II 54*; ~ prosty język 'mowa ludności wiejskiej; gwara': dovní prostām jazykām muvili: pýrši *gar II*; ~ szkolny (polski) język 'język ogólny – w opozycji do gwary': Jest tyz u górol, a moze juz nie jes a był, het iny jako w skolnym polskim jynzyku sposób, coby pedzieć, po co ide choćby na jarmak, abo i do sklepu. Górol, jak godo gwarom, nie powiy, ze idzie po chlyb, ale ze idzie na chlyb, na sól, na patycki, abo i na jarmak na grule. Choć i w skolnym jynzyku tyz takom forme nońdzies przy piwie: idziymy do sklepu i po piwo, ale do restarancyjji na piwo *n-tar KąsPodh X 129*; ~ (ktoś) z językiem długim jak chochla 'o człowieku': a. 'nieumiejącym dochować tajemnicy': wej *S II 44–5*; b. 'pyskatym, kłótlwym': wej *jw*; ~ złe języki 'plotkarze, złośliwi ludzie': zue jęzkyki *siem 3*; ≈ bełtać językiem

'mówić bez sensu, pleść głupstwa': *białos Kudz 134*; ~ brać, wziąć na język 'chętnie używać jakiegoś zastyszczanego słowa lub zwrotu': Brać na jynzyk *n-tar [Orawa] KąsŚl II 1 s 54*; Słysy z drugiego i to weźnie na jynzyk, i jedzie! *n-tar [Orawa] jw*; ~ brać, wziąć (kogoś) na język, języki 'obgadywać, obmawiać kogoś, plotkować o kimś': Brać kogosik na jynzyki *n-tar [Orawa] jw*; Kto chodzi na muzyki ['zabawę taneczną'], to go bioro na janzkyki [przysł] *radz-podl PF VI 243*; zvic kogo na jazyk *Kasz S II 90*; jak babə veznə kogos na jazyki, to goř, jakbə go gapə vzałə v robotą *Kasz jw I 9*; Jak cie weznóm baby na jynzyki, je amyn *Ciesz MPTL XV 2 s 82*; Łapersdoka ludzie weznom na jynzyki i tyle be miol *n-tar KąsPodh XII 200*; Pilnuj sie, dziywce, bo cie jesce wezno na jynzyki! *n-tar [Orawa] KąsŚl II 1 s 54*; Ka byś ta pomysłał, ze dziywce do ślubu z brzuchym idzie. To nie przistało tak. Od razu by cie wziyni na jynzyki cała dziedzi-na *n-tar [Orawa] jw*; vzonśc kogōś na jęzkyki *siem 3*; ~ być na językach ludzkich 'być przedmiotem plotek': Nie wolno niko-go wywoływać z chałupy [w *Wielką Sobotę*], boby wywołany był cały rok „na językach ludzkich” i źle by mu się powo-dziło *ok Jarostawia ME XIII 234*; ~ ciągnąć, pociągnąć, podłapać (kogoś) za język 'wypytywać, wypytać kogoś, skłaniać, skłonić kogoś do wyjawienia czegoś': Nie ciongnij mnie za jynzyk, bo ci jesce sýcko piyknie przibocem! *n-tar KąsPodh II 188*; Ciągnie go za język *Śl MPTL XV 1 s 27*; cignōc za jazyk *Kasz S I 133*; krovə daijə sə cignōc za rogi, ləze za jazyk [przysł] *Kasz jw II 91*; pocignōc kogo za jazyk *Kasz jw*; p^ho^ecōgnōn^z za jazyk *złotow B III 211*; poduapāu za język i ius fsystk^ho véžāu iłz 4; ~ dostać języka 'zostać ostro upomnianym, skarconym': Dostałem tam języka *Ciesz SGŚ XIII 189*; ~ dostać się na

(ludzkie) języki *'stać się przedmiotem plotek'*: dostać się na języki *siem 3*; W poście nie wolno było chłopcom chodzić ku dziwkom. A ze Jasiek nie kciół tego [...] przestrzygać, dostał się na ludzkie jynzyki *n-tar KąśPodh II 499*; dostać się na jazyki *lězki Kasz S II 90*; ~ drańdać, gadać, mleć pyskiem, mówić, pleść, co (ino) ślina na język nanieś, przyniesie *'mówić dużo, byle co, bez zastanowienia, mówić głupstwa'*: Drańdała dóń, co jyj ino ślina na jynzyk prziniesła *n-tar KąśPodh VIII 152*; służyj jyj, una gada, co ślina na jyzkyk pšyńeś! *bial-podl I*; una gada, co mu [!] ślina na język pšyńeś *dąb-tar 5*; Godo, co mu ślina na jynzyk prziniesie *Ciesz MPTL XV 2 s 74*; Gada, co mu ślina na język przyniesie *Śl G jw I s 39*; godo, co mu ślina na jyzkyk pšyńeś *łęcz PJPAN 37 s 258*; gada, co mu slona na jazyk nańese *Kasz S II 90*; Jo nie wierzym takiemu, co miele pyske, co mu ino ślina na jynzyk prziniesie, alek od staryk ludzi slychowół, jako tyz i od stryka hutmana, i od swoka starego Brzegi. Taki ci ladej cego nie pedzio! *Zakopane KąśPodh VIII 152*; to taka papla, muvi, co ślina pšyńeś na jyzkyk! *bial-podl I*; muvi, co ślina na jyzkyk pšyńeś *łęcz PJPAN 56 s 877*; Mówi, co mu ślina na jynzyk prziniesie *Ciesz MPTL XV 2 s 133*; Mówi, co mu ślina na język przyniesie *Śl jw I s 78*; Plecie, co mu ślina na jynzyk prziniesie *Ciesz jw 2 s 165*; Plecie, co mu ślina na język przyniesie *Bytom jw I s 98*; pleće, co mu ślina na język pšyńeś *siem 3*; ~ draszować, międlíč, mleć, pytlować, skródlíč językiem *'mówić dużo, szybko, bez zastanowienia; paplać, trajkotać, gadać'*: uren lepi jazyk jak cepami drašje [‘młóci’] *Kasz Ram 29*; ten lepé jazyk [...] drašje jak cepami *Kasz S VII 52*; Po próžnicý nie worce jynzykiym miondlić *n-tar KąśPodh VI 134*; O łacnym boku [‘będac głodnym’] i przy robocie to

się jynzykiym mleć nie fce *N-tar jw 169*; Miele językiem jak najety *Śl MPTL XV 1 s 77*; ta le tim jazyk mele jak na żarna *Kasz S II 90*; Ta baba językiem mele *Wp sr Zb I 20*; Rada miele, ale jynzykiym *Ciesz MPTL XV 2 s 177*; mele językiem *siem 3*; nie mielé tak jazyk! *Kasz Ram 104*; mele, pytluje jynzykiym i pšegodać się nie do ryb *13*; Pytlować językiem *Warszawa K IV 461*; Telo skródlis tym jynzykiym *n-tar [Orawa] KąśSł II 1 s 336*; ~ dzierzeć, trzymać, utrzymać język na powrózku, w gębie, za zębami, za zęby *'milczeć, nie odzywać się, nie odezwać się niepotrzebnie, dochowywać, dochować tajemnicy'*: żerz jynzyg za zymbami! *ryb 13*; Dzierzeć jynzyk za zymbami – to jest cnota nad cnotami. Dzierzeć jynzyk za zymbami, a koszułe miyndzy nogami [przysł] *Ciesz MPTL XV 2 s 58*; třimaj jazyk z'a ząbami jak k'ośula máže n'ogami [przysł] *Kasz S II 216*; třamac jazyk za ząbami *Kasz jw 90*; Jes to cnota nad cnotami trzymać jynzyk za zymbami *n-tar KąśPodh XI 168*; Straśnie pokutowoľ za to, ze jynzyka za zymbami nie umioľ trzymać *n-tar jw*; najdali pšínže, jak tšima jęzizig za zębami, a osoblivje o politice *sz GMalb II 1 s 146*; tšymaž jęzýg za zęmbamý *złotow B IV 495*; Óna jes je vse sekretno, trzymie język za zębami *N-tar ZborSł 394*; za ným cały uobxód vřešćy a rěčy: jözku, klósku, třemuj jazyk na p'ovrözku *Kasz pn-wsch LPW II 75*; tylko pamyntajće, zep čšymać jyzgy v gembé. zep učšymali jyzgy za zymbami, to by nie fpadli *bial-podl I*; t'o tš tak, c'o ně m'ože utšymać jazyka za zęmbamý *złotow B II 40*; ~ gadać na dwa języki *'mówić dużo, gadać, też: plotkować'*: godo się na dwa jynzyki *szam 8*; ~ gryźć, kąsić, ugryźć, zagryźć się w język *'powstrzymać, powstrzymać się przed powiedzeniem czegoś, milczeć, zamilknąć'*: žebə jem są lepý v jazyk gryz, jak to słowo vřek *Kasz*

LPW I 304; lepě, žebos są v j̄azək kōsił Kasz S II 90; z tobō gadac, to są lepě v j̄azək ugr̄ozc Kasz jw I 295; l̄ěpi šě v j̄azyk ugr̄yśc, n̄yś s t̄o^oeb̄o sa gō^odać, i tak n̄yxt či n̄ě p̄šep̄še! j̄ano^e tvo^eje s^ovo^e muśi b̄yć na v̄l̄ěšxu złotow B II 39; Często lepiej w język się ugryźć, jak co mówić pszcz. MPTL XV 1 s 33; to še n̄ex lepi v j̄zyk uugryže, j̄agby m̄ou co vyiavić pszcz. SGŚ XVII 127; lepi ugryś še v j̄zyg j̄ag bele co po^ovežeć kal 24; j̄a ju mała j̄y po^ovežić, ale ugryzła še v j̄zyk bial-podl I; Chcesz scyganic, to sie ugryz w jynzyk Ciesz MPTL XV 2 s 29; Ugryz sie w jynzyk Ciesz jw s 214; Ugryz się w język! Śl jw I s 119; ^uugryś še v j̄zyk rad RLTN XXII 265; vole še zagriść v j̄ezik j̄ak o tēm mōvjic szt GMalb II 1 s 146; ~ haratać, kaleczyć język 'mówić niepoprawnie': Dzisiejsi młodzi ludzie, kierzi wyszli ze szkół, umiã pięknie mówić jak po polsku, tak po czesku. Idzie o to, by języka tego nie haratali, ale starali sie mówić poprawnie Cieszyn [Cz] Zwrot 165 s 9; luże straśne kalyčom tyn naš polski j̄zyk ciesz 15; ~ łamac, złamac (se, sobie) język 'z trudem wymawiać, wymówić obce lub nietatwe słowa': ^um̄e j̄azyk j̄i muvi gar II; Łomac se jynzyk Ciesz MPTL XV 2 s 119; Każdy je głupi, co se jynzyk łomie; lepszy, żeby mówił, jak umie Ciesz jw s 104; do żecka bēm gādāł po polsku v doma, a f_oskūole beže še ^uucyl p_o slovyjsku. [...] sk^uo^oncy skoły pocstavove, beže fcało iź n'a vyse skoły, nō ^uono beže tyn j̄zyg łamac, nō i trudno n'a^uuka p^oty m̄ j̄iže, n̄y. [...] žeck^o se łamē j̄zyk i to n̄iž_{ne} daje, bo p̄šiže d'o vysyf skōł, n̄iž_{ne} ^uumy n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s 123-4; vnet sobie zu^omau j̄ezik tēn ruski žoum^oš, j̄ak m̄n̄m̄eckē karte čita^u szt GMalb II 1 s 146; m̄n̄m̄ci ^uomeli sobie j̄ezik, j̄ak mōvjeli moje nazvjaisko ^om̄n̄eč^ojski, to zro- bi^oli z'ē_{m̄e} omlera szt jw s 220; ~ maklać

językiem 'kosztować, próbować w celu sprawdzenia smaku': naša cotka smačno gotaje, bo ona p̄redtim v̄šetko j̄azəkã maklã Wej S III 39; ~ mieć cięty, ostry język 'odpowiadać złośliwie, zwykle też inteligentnie i dowcipnie': mo c̄ynty j̄zyk ciesz 15; ta baba ma ostri j̄ezik j̄ak ^uandlarka szt GMalb II 1 s 146; ^uona zafše mō^u taki ^uostr̄y j̄azyk złotow B III 128; Mieć ostry jynzyk Ciesz MPTL XV 2 s 121; m̄ec ostri j̄azək Kasz S II 90; ~ mieć (bardzo) (za) długi język 'nie umieć dochować tajemnicy, być skłonny do plotkowania': tylko vañže n̄y mufce, una ma barzo długi j̄zyk bial-podl I; ^uon ma za d^ugi j̄azək Kasz LPW I 304; n̄ic j̄i l̄ěpi n̄e mōyf, ^uona mō^u za d^ugi j̄azyk, t^o zarō^u vyk^ol^oie. mō^už za d^ugi j̄azyk, banda či gu muśaua ^uznōć (przymówka) złotow B II 39-40; ta klatkarka ['plotkarka'] ma d^ugi j̄ezik i no klatkuje szt GMalb II 1 s 146; každã baba ma d^ugi j̄azək Kasz S I 218; ^uyna mō d^ugi j̄zyk wqg PKJ XVI 134; Ma długi język Śl MPTL XV 1 s 74; m̄i^o d^ugi j̄azyk złotow B I 111; ~ mieć gibki język 'być wymownym, elokwentnym': naš ksōz ma gibki j̄azək kar S I 400; ~ mieć igły w języku 'być uszczypliwym, złośliwym w swoich wypowiedziach': ^uena mō j̄egł v j̄azėku Kasz Ram 62; ~ mieć, wziąć (se) języka za przewodnika 'nie znając drogi, pytać o nią': Mo jynzyka za przewodnika Ciesz MPTL XV 2 s 126; Wziōn se jynzyka za przewodnika Ciesz jw s 226; ~ mieć język babim, stryszim, żydowskim masłem wysmarowany 'być uszczypliwym, złośliwym w swoich wypowiedziach': ta ma j̄azək žadovsčim, strāšim ['zebraczym, dziadowskim'], bašim masłã v̄smarovōni Kar S II 90; wej jw; ~ mieć język dobrymi radami, doradami podszyty 'umieć udzielić dobrej rady, umieć komuś doradzić, wskazać właściwe rozwiązanie': ^uen k^uždemu ^uutk^u p̄emōgō... dobrō radō. ^uen mō dobre-

mi radami p̄edš̄eti j̄az̄ek Kasz Ram 179; uen m̄o doradami p̄edš̄eti j̄az̄ek Kasz jw 28; ~ mieć języki delikatne 'o mieszkāncach miasta: postugiwać się literacką polszczyzną': jo tam z krak^uova z luźni nie um̄em muvić. majom j̄zyki delikatne żyw JP LVII 53; ~ mieć język jak brzytew, brzytwa, kosa, miecz, nóż, szpilki 'być uszczypliwym, złośliwym w swoich wypowiedziach': Mo jynzyk jak brzitwa Ciesz MPTL XV 2 s 126; m̄ec j̄az̄ek j̄ak kosa, j̄ak n̄oż, j̄ak š̄pilki, j̄ak b̄retev, j̄ak m̄ec Kasz S II 90-1; ~ mieć język na wierzchu 'być gadatliwym': Ale baba má zawsze język na wierzchu Rzesz ME X 335; ~ mieć język po brode 'nie umieć dochować tajemnicy, być skłonnym do plotkowania': Kasz S II 90; ~ mieć (coś) na język, języku, (samiuskim) koniuszku, końcu języka 'chcieć coś powiedzieć i nie móc sobie tego przypomnieć lub nie móc znaleźć odpowiedniego słowa': pañi m̄i muvi, ale ja dumam tamte; ot, mam na j̄enzyk, pañi Giżycko SGOWM IV 133; j̄ek to ^uoñi še nazyvajū? mam to tlo na j̄enzyku m̄rag jw; m̄om to na j̄az̄eku, le ni mogą na to vpadnoć Kasz S II 91; juš m̄om t^uo^e na j̄azyku, r̄yxt j̄ano^e m̄om t^uo^e v̄ym̄ożvić zlotow B II 39; Na samuśkim kóniuszku jynzyka to m̄óm, a ni, a ni se spómnieć Ciesz MPTL XV 2 s 138; Móm to na kóncu jynzyka Ciesz jw s 133; uo bodej ée, mom na kuńcu j̄zyka, a ni moge sobe p̄šybycyć t̄ecz PJPAN 37 s 349; mom juš to na kuńcu j̄zyka t̄ecz jw 41 s 461; un ju to mał na kuńcu j̄zyka, ale vy j̄emu p̄šervałi bial-podl 1; m̄om to suovo na kóncu j̄j̄zi-ka, ale mi ućekuo szt GMalb II 1 s 146; ~ mieć (kogoś) na języku 'obgadywać, obmawiać kogoś, plotkować o kimś': Zaś go mo na jynzyku Ciesz MPTL XV 2 s 230; Oj, jednāć, ja jednā jak krusyckā w ryku, Oj, m̄ajoć mie, m̄ajo ludzie nā j̄enzyku [p̄sn] Mr Kętrz 54; ~ mieć niewyparzony język 'wyrażać się w sposób dosadny': ańelka to

m'a niewypažony j̄zyk! bial-podl 1; ~ mieć szydła na końcu języka 'być pyskатыm, kłótlivym': ta m̄a š̄edła na kuńcu j̄az̄eka Kasz S V 240; ~ mieć twardy język '?': Ciesz MPTL XV 2 s 121; ~ mówić bez język 'mówić niewyraźnie i cicho': uun tak bez j̄azyk muvi j̄ lip 2; ~ mówić całym językiem 'nie używać zdrobnień': śceska – to še muvi caum j̄enzykem (nie zdrobniale) p-tryb RLTN XXIX 115; ~ naszastać językiem 'nagadać, naopowiadać': našastać j̄azyk̄em to duzo można ostroł 9; ~ nieść, nosić, obnosić (kogoś) na językach, po języku 'obgadywać, obmawiać kogoś, plotkować o kimś': Oj, niosoć mnie, nioso ludzie po języku [p̄sn] Mr i Wr SGOWM IV 326; nie p^uoćš̄ebuie, zeby m̄ie xto na j̄enzyka^y nošu^y d̄qb-tar 5; W cołkyj tyj krajinie na lynzykach cie łobnosić banóm opol ŚmKl 56; ~ pisać jak (komuś) język urosł 'używać pierwszego języka, języka wyniesionego z domu': Literackiej polszczyzny nie zna a pisze gwarą. Sama mówi, że: „pisan, jak mi język urosł” strzel-opol KwOp XII 1 s 85; ~ pokazać, pokazywać, wypłazić, wypłazić, wystawić, wywalić (na kogoś, komuś) język 'kpić, zakpić z kogoś, odnosić, odnieść się do kogoś prześmiewczo': ta p̄erona pokozaua mi jynzyk Lubliniec SGŚ XIII 189; tera to un tobe j̄zyk pokaze, za późno na to, zep tam yśc. paskudny xłopec, una j̄ego proši, to j̄yj j̄zyk pokazuje! bial-podl 1; Ty z nim radzis, a on ci jynzyk pokazuje. Ale on nie wiy, ze robi cosik nie tak n-tar KąsPodh IV 312; pokazac komu j̄az̄ek Kasz S II 90; Jak jo ji to doł, mamó, una mi jynzyk wypłyniła Ciesz SCiesz II 359; wyplyziū mi j̄zyk ciesz 9; nie wyplyziē j̄ynzyka mamē, bo ēe p̄om b̄ok skože ryb 13; Ty mały rozbójniku, ty, ty, ty! Komu to jynzyk wystawios? n-tar KąsPodh IV 312; v̄evalił na m̄e j̄az̄ek Kasz S VI 49; ~ przyjść na język 'o słowach, wypowiedziach: nasunąć się, powstać

w *myślach*': gǎdǎ mu gupi, co ino mu na jazyk pšysuo chrzan *MPKJ VII 358*; co mu na jazyk pšysuo *opocz RLTN XXII 265*; Jak ci nie przidzie na jynzyk słowo takie jak trza [...], to mozes pedzieć zaonacze *n-tar KąsPodh IX 302*; (Człowieka, który dokucza innym,) to pšezýwa še rozmajíce, co na jenzyk pšýže *olsz SGOWM VIII 31*; ~ robić z wywlektym językiem 'ciężko pracować': *Kasz S VI 90*; ~ rozpuścić język 'zacząć mówić dużo, szybko, bez zastanowienia; paplać, trajkotać, gadać': ale rospuščěua jěizik ta χandlarka *szt GMalb II 1 s 146*; Baby ozpuściły swoje jynzyki i pletły *n-tar KąsPodh VII 485*; *Kasz S II 90*; ~ rozwiązać, rozwiązywać (komuś) język 'skłonić, skłaniać kogoś do mówienia': né χćal gadać, ale jǎnka rozvózała jemu jyzk. jemu tylko vutka rozvėzujie jyzk *bial-podl I*; Jo ci jynzyk rozwióńzym! *Ciesz MPTL XV 2 s 96*; Rozwióń jynzyk! *Ciesz jw s 179*; ~ strzępić se język 'mówić dużo, niepotrzebnie, na próżno': Niy bandziesz sie juź staroľ ło mia, tyn lynzyk se strzymioli nade mojóm cnotom *opol ŚmKl 56*; ~ trząść (kogoś) na języku 'obgadywać, obmawiać kogoś, plotkować o kimś': Trzynsom drugik na jynzyku jak kłaki na zymbcu *n-tar KąsPodh XI 173*; ~ tylko językiem robić *pej 'mówić o pracy zamiast ją wykonywać*': una robi tylko jyzkiem. un co roku jyzkiem robi. ty tylko robis jyzkiem duzo! *bial-podl I*; ~ ugryźć (kogoś) językiem 'dokuczyć komuś słownie [?]' : Ugryz go jynzykym *Ciesz MPTL XV 2 s 214*; ~ wodzić się za języki 'kłócić się, wadzić się [?]' : Ludzie sie wodzóm za jynzyki, krowy za rogi [*przysł*] *Ciesz jw s 117*; ~ wypaplać, co (komuś) ślina na język przyniesie 'zdradzać sekrety': né zastanovi še, co mo muvić, ino fšystko vypaple, co mu ślyna na jyzk pšýneše *konec 12*; ~ wypić językiem 'mówić o picciu, a nie wypić': un maľ pić, ale tylko jyzkiem vypiľ

bial-podl I; ~ wywalać język (na coś) 'okazywać chciwość': a žyt aš języg vyvala na te pińõnże! *zam 4*; ~ zabyć, zapomnieć języka w gębie 'zaniemówić z powodu zmieszania, strachu, zaskoczenia, podziwu itp.': zabęc jǎzǎka v gǎbě *Kasz S II 90*; un s tego fsyskego to zapomniaľ jyzyka v gembě. co ty, jyzyka v gembě zapomniaľ, ze řic řy muvis? *bial-podl I*; Zapomniaľ jyzyka w gębie *Śl MPTL XV I s 130*; Jynzyka zapómniol w gymbie *Ciesz jw 2 s 101*; ~ zaobyrtać językiem 'powiedzieć coś oryginalnego, wyszukanego': Teroz, Jasiu, siyłom nic nie zwojujes, trza bedzie dobrze zaobyrtać jynzykem *n-tar KąsPodh XII 293*; ~ złapić się za język 'w ostatniej chwili powstrzymać się od powiedzenia czegoś': zǎpřić še za jyzk *ostroľ 9*; ≈ bodaj ci język koľkiem stanǎľ 'frazǎ wyrażǎca złorzeczenie': łęcz *PJPAN 37 s 349*; ~ bodaj ci język pypciem obróśľ! 'jw': łęcz *jw*; ~ cipun (komuś) na język żart 'frazǎ wypowiediana w sytuacji, kiedy ktoś powiedział coś niestosownego': Jeźeli człowiek powie, aj żyby tam, o żyby o tak byľab, żyby tam cokolek źle, nu to mówi, sonsiad mówi: aj, cip'un [*pryszcz*] tobie na jenzyk, nu żyby tak nie byľo *Wilno [Lit] SLit 163*; To musi chtokolwiek jak nie do sľuchu cóś mówi, to cip'un tobie na jenzyk *Wilno [Lit] jw*; Za taka gadania, żeb tobie cip'un na język *Wilno [Lit] jw*; ~ język chce kańsik (za czymś) uciec 'ktoś ma wielkǎ ochotę na zjedzenie czegoś': Jak tam świńsko noźka przez tyn bigus przeleci, juj, to aź jynzyk chce kańsik za nióm uciyc *Cieszyn [Cz] OndrProza 36*; ~ język (komuś) chodzi jak w pantoflach 'ktoś mówi niewyraźnie, bełkocze': Język mu chodzi jak w pantoflach *bl Psl II 8*; ~ język (komuś) koľem, koľkiem (w gardle) stanǎľ, stanǎwszy 'ktoś zamilkł, zaniemowiľ, nie moźe powiedzieć słowa wskutek silnego przeźycia': Język prosto koľem stanewszy

Wilno [Lit] *SLit* 208; obaczyła mnie i język iji kołkiem stanol *bial-podl* 1; język kołkiem v garle stanou *siem* 3; ~ język (komuś) lata 'ktoś mówi szybko': tan język ii jano^e tak lō^utō^u złotow *B II* 40; ~ język (komuś) lata jak bicz na dzierzaku, dzwierze na zawiasach, gównu na powrózku, pytel 'ktoś mówi dużo, jest gadatliwy': i^e tak ten język lātā jak bič na żeřaku, jak gōvno na povrōzku, jak pōtel, jak dvēře na zāviasax *Kasz S II* 90; ~ język (komuś) nie ustaje 'jw': A lynzyk łod tego ploczanie i befranio wóm niy ustolwōł? *koziel ŚmKI* 32; ~ język się (komuś) płacze, płata, szmatle 'ktoś ma trudności ze składnym mówieniem z powodu zmieszania, zaskoczenia, strachu itp. lub upojenia alkoholowego': Jasiak se cosi chlapnon, bo mu sie jynzyk plonce *n-tar KąsPodh IV* 312; Plontāł sie jynzyk babie *n-tar [Orawa] KąsŚl II* 1 s 395; jakośi se mu tyn język plynce (plōnce) po tej gořouce *ciesz* 15; język mu s^e plōntō^u (plōnce), jak m^udyvi złotow *B III* 195; Jynzyk sie mu szmatle ['płacze'] *Ciesz MPTL XV* 2 s 101; ~ język się (komuś) rozwiązał 'ktoś stał się nagle rozmowny': jag dostał śnaps, to i^eżik mu se rozviōzau i začōn mōvjić *szt GMalb II* 1 s 146; Rozwiązał mu się język *Śl MPTL XV* 1 s 105; ~ język (komuś) skołczał 'ktoś ma trudności ze składnym mówieniem z powodu zmieszania, zaskoczenia, strachu itp. lub upojenia alkoholowego': Jynzyk mu skołczoł ['zesztywniał, zdrętwiał'] *Ciesz jw* 2 s 101; ~ język sobie uciąć i nim sobie rzyć zaszyć 'zamilknąć': lep^e, żebəs sobe język ucała i nim sobe řac zaśōła *Kasz S II* 90; ~ język (kogoś) swarbi, swędzi, świerzbi, (komuś) zaświerzbi 'ktoś ma trudną, będzie miał trudną do opanowania chęć, żeby coś powiedzieć': cebe verā język svārbi! *Kar i Wej jw V* 190; cebe język sfeñzi, zep to poveżić *bial-podl* 1; język go swązi *Kasz S II* 90; Jynzyk go świerzbi

Ciesz MPTL XV 2 s 101; Język go świerzbi *Śl jw* 1 s 57; cebe jus język sfyżbi, muśis poveżić! mańke to na pevno zaśf yżbi język i povy *bial-podl* 1; ~ język (komuś) ucieka do wōdki 'ktoś jest alkoholikiem': jynō mřaskōł. i^ezyg mu ucekōł dō vōtki *brzoz* 1; ~ klęcze, płacze się (coś komuś) po języku 'ktoś nie może sobie w danej chwili przypomnieć odpowiedniego słowa': Po jynzyku mi sie klynce *n-tar KąsPodh IV* 480; To sie zbiyrało takie, jak sie to nazýwo tak dziwnie, takie jak grzyby... Teroz na wiesne rosnom. No wycie, plonce sie mi po jynzyku, tu som jesce w ogrōdku... *n-tar jw VIII* 143; Jo se przybocem, bo juz, juz sie ta po języku płace żyw *MiesPog* 56; ~ ludzkie języki już niejednego (człowieka) zabiły, zakłóły 'obmowy i plotki niejednego pozbawiły dobrej opinii, wykluczyły z jakiejś społeczności': Ludzki jynzyki już niejednego zabiły *Ciesz MPTL XV* 2 s 117; łōzķ^e języki ju nejednego człowieka zakłōł *Kasz S II* 90; ~ objadł ty się psich języków 'frazu używana w sytuacji, gdy ktoś pyskuje, odpowiada zuchwale, arogancko': objad tō są psyx językōv, że tak ščekāš abo ovčęgo mōzgu, że tak jes głupi?! *Kasz jw IV* 264; ~ skarżypyta bez kopyta, język lata jak łopata 'przezvisko nadawane wśród dzieci osobom skarżącym': *bial-podl* 1; ~ skóra na buty, język na podeszwy żart 'osoba nieumiejąca dochować tajemnicy': Skóra na buty, jęzek na podeszwy dęb *K V* 154; ~ skórka na buty, język na podeszwy, zęby na podkōwki żart 'o urwisie, psotniku': Skórka na buty, język na podeszwy, zęby na podkōwki [...] Grozi się tu niejako, że się z kogo skōrę zdejmie i zrobi z nięj buty, z języka podeszwy itd. *ok Bochni Zb I* 52; ~ weź se język a załataj se dupel! 'zamilcz': *Ciesz MPTL XV* 2 s 217; ~ żeby ci język oparszywał! 'frazu będąca wyrazem oburzenia na niesłuszny zarzut': *siem* 3; ~ żeby (komuś)

język usechł 'przekleństwo': a zep_tobe
jzyk useχ, zarazo! biał-podl 1. EP

Języki zob. JEZYK

JEZYKOWY 'przym od język': Kasz
LPW I 304; Słup LSW I 391.

Zob. KLUCZ, MAŚĆ EP

Jęź zob. I. JEŹ

Jęźak zob. JEŹAK

Język zob. JEZYK

Języna zob. JEŻYNA

Ji zob. JU

JIAA 'w naśladowaniu głosu wyda-
wanego przez konia': kōń j̄i aa...aa d̄zi
tcz 7. EP

Jibać zob. GIBAĆ [Supl.]

Jiblaty zob. GIBLATY

Jibować zob. GIBOWAĆ

Jicht zob. GICHT [Supl.]

Jichta zob. I. GICHTA

Jichtaty zob. GICHTATY

Jichtowaty zob. GICHTOWATY

Jidka zob. JUDKA

Jidło zob. JADŁO

Jifciany zob. GIFCIANY

Jift zob. GIFT

Jiftać zob. GIFTAĆ

Jifteczny zob. GIFTECZNY

Jiftki zob. GIFTKI

Jiftny zob. GIFTNY

Jiftowany zob. GIFTOWANY

Jiftowato zob. GIFTOWATO

Jiftowaty zob. GIFTOWATY

Jiftownik zob. GIFTOWNIK

Jiftowny zob. GIFTOWNY

Jiłczeń zob. JEŁCZEC

Jim zob. I. GIM

Jirtel zob. GIRTEL

Jirza zob. JARZA [Supl.]

Jirzch zob. JERZCH

Jirzchnać (się) zob. JERZCHNAĆ
(SIE)

Jirzchnić się zob. JERZCHNIC SIE

Jirzchnięcie zob. JERZCHNIĘCIE

Jirzknać się zob. JERZKNAĆ (SIE)

Jiszcze zob. I. JESZCZE

Jiwantura zob. AWANTURA

Jizela zob. GEZELA

Jizela zob. GEZELA

Jiżyna zob. JUŻYNA

JO *Forma*: typ jō: prud JP XLIII 263;
syc AJŚ VI s 2; węgorz SGOWM III 54;
olsz StefJ 13; Wr StefŚl 52; świec NT I 172.

Znaczenia: 1. partykuła 'wyraża
zgode na coś, zrozumienie sytuacji, po-
twierdzenie czegoś, uznanie czegoś za
prawdziwe; tak': – kuḗiuaś? – jō! sier 5;
pōże? jō, puda! tcz 3; Jo, kocielek bōł z pi-
niandy dycht na wierzchu świec NT I 164;
jō, to kouo te studni to ja maum ryp PIJP
VII 101; jō, pańi, po lużax to su ruźne vy-
patki ryp jw 134; jō, to je pravda co tō gōdōš
kar 1; jō, tag byże lepi koniń 14; Zrazégo
mówiełś, że jo, a tera śpisz od ściany
Koc SWes 43; tu ni ma takiχ spożenduφ, na
jeżoraχ to ja, ale u naju ne szczyc SGOWM
III 54; ciesz AJŚ VI m 1005; prud JP XLIII
263; syc AJŚ VI s 2; płoc NT I 172; przas 1;
ostroł Wisła I 151; aug 2; suw 1; olec
SGOWM III 55; węgorz jw 54; giż jw; mrqg
jw; pis jw; nidz jw; Mr Wisła XIV 285; olsz
StefJ 13; Wr StefŚl 52; ostródz SGOWM III
55; krot AJŚ VI m 1005; mog 7; lip 2; byd 5;
wyrz 3; złotow 3; Chelmiń i Świec pd-
-wsch Krasn 303; n-miej 1; świec NT I 172;
Koc MPKJ III 273; szt GMalb II 1 s 146;
chojn 3; kar Bisk 12; wej 3; Kasz S II 108.

2. w przyspiewie: O jo jo jō! gar Kozł
88; pias jw.

W połączeniach: **A jo jo** 'tak, a jakże, nie
inaczej': deka, a jō, jō, i puuap mużiłi, a deka
to ryχtyk po neńecku, bo my mużiłi juś tak
i tak ostródz SGOWM III 55.

Ala piekliszcze jo przekł: ala pēklōšče jō!
Kasz S IV 248.

Ale jo: zapo'luuam zapaūka, ale jō, χoroba
ta! to_vej rajkōf ʰot kapoty, com śa nu
ʰokryvou, pšy'bjuuam płoc NT I 171–2;
ciesz 17.

Ja jo 'wraża niedowierzenie, powątpiewanie; naprawdę? czyżby?': naš tatk ju pevno v ostatnəχ bōtaχ χozi. ja jo?! ləze gādaio, že to vėra voina mā bæc. ja jo?! *Kasz S II 65*.

Jo jo (jo) 'tak, a jakże, nie inaczej': io, io, na to tatk są zgozi *Kasz jw 108*; taķe košlave, io, io, to tysz sefske syduo giż *SGOWM III 54*; pėtroła, io, io, pėtroła mý muřili tak *mrəg jw*; tobaķera, io, io! ale to iesce inacy byu[o], pša skura *pis jw 55*; kto by χcau gospodarke začoć, to nie ma co do rėki – io, io, io *szczyc jw*; io dovni tēs f to nie vzeřziua, ale povžem panu: našo cōrka, ta ożėnōno, to ros šmėrč pod gorkēm nalazua i ōna nom umerua, io... io... *ostródz BMJP XIII 52*; io, io, žis čłovek žaje, a vītro go ni ma *Kasz S II 108*; *lubar PF V 753*; *ryp MacSt 203*; *tor jw*; *złotow 3*; *tcz 4*; *szt GMalb II 1 s 146*; *Kowno [Lit] SLit 208*.

Jo le 'jw': zrobiš ta to? – io le *Kasz S II 339*.

No jo 'jw': no to glace nely, no io, i płykac, kedý še šėmpowaly ['wmyślali sobie'] *mrəg SGOWM III 54*; kšesuo je z deski vyrabžane, bžozove, no jo, najency bžozove i dembove *nidz jw*; no io, tak jest, toć prawde muwiu, tak še mu pšyoptuży *nidz jw 55*; χlyf to χlyf, a obora to obora, f χlyvé krovvy, końe, fšo, no io giż *jw*; *koniń 14*; *Kasz pd-wsch LPW I 322*; *Kasz jw*.

Por. **JA, JOU** TJ

Joachimowy zob. **DIACHYLOWY** [Supl.]

Joanki zob. **JOHANKI**

Jobać zob. **JEBAC** (SIE)

Jobek zob. **JEBEK**

Jobiecać zob. **OBIECAC**

Jobkać zob. **JEBKAĆ** [Supl.]

Jobnać zob. **JEBNAĆ** (SIE)

JOCH *Forma*: typ zioch: giż *SGOWM III 107*.

Znaczenia: **1.** 'dawna miara powierzchni gruntu licząca około 0,56 ha, odpowiednik morgi, też: grunt o tej powierzchni': Ziemię mierzą gōrale na

„jochy” *pd-wsch ok Cieszyna WMS I 6 s 33*; Mama mi zapisała w testamencie joch pola *Ciesz SCiesz II 138*; Móm po nieboszcziku Hanczinym tatulkowi jizbym na przigonie i pół drugo jochu pola *ciesz Prob 22*; Lasu trzy jochi *Ciesz ZarŚl III 3 i 4 s 125*; śedlok mo krovvy, końe i pola neimýni žešyńž ioχōf *Cieszyn 2 [Cz]*; uošymžešōnd ioχōv uornego, a uokrōm tego uōņki, mēze i patnozđ ioχōv zasazōne lasym *ciesz NT II 41*; *biel AJS II m 65*; [nieuż] żyw *jw s 21*.

2. 'rodzaj jarzma – prymitywnej uprzęży dla bydła': ioχ – [...] tak jak ieřzmo ie, tylo co praże apartno ie, co kazdy vōu na garžely ma, a ieřzmo to tak pospoūu *szczyc SGOWM III 107*; jażmo no to na vōuy, to to ōni zoχ mōvili, na te kreņgi giż *jw*. EP

Jocha zob. **JUCHA**

JOHEL 'bliżej nieokreślony krzew, prawdopodobnie krzyżówka agrestu i czarnej porzeczki': Student [...] pyta się dzieci, jakie znają [...] ziółka. One rozweselone podają na wyścigi: [...] ka l mus, j o ch e l, rumianek, psiołun [...] kadyk (jałowiec) *Wr Barcz 101*.

Jochim zob. **JACHIM**

JOCHYM *w męt*: Jochym-kolchym, Wláz na szopa, Rozder czápa *olsz StefR 57–8*. EP

JOCZEK 'mężczyzna, który z powodu zmian chorobowych wykonuje mimowolne ruchy głową, sprawiając wrażenie przytakiwania': kei ja z tim iočka gādaia, to mē są vėdno vėdaie, že ōn są na všatko gozi *wej S VII 108*. EP

JOCZKA 'kobieta, która z powodu zmian chorobowych wykonuje mimowolne ruchy głową, sprawiając wrażenie przytakiwania': mē jaž bəło žal vzerac na tą iočka, tak je są ta səvā glova *Kivała wej S VII 108*. EP

JOCZKAĆ 1. 'wykonywać mimowolne ruchy głową z powodu zmian choro-

bowych, sprawiając wrażenie przytakiwania': stari łeże nieráz jockajō wej S II 108.

2. 'aprobować, akceptować, zgadzać się na coś; przytakiwać': francilk nigdō ňe řeče „ňě”, le všotkim jockã wej jw. EP

JOCZKU *dziec, partykuła* 'wyraża zgodę na coś, zrozumienie sytuacji, potwierdzenie czegoś, uznanie czegoś za prawdziwe; tak': a jenušku, jocku, jocku, onko są udeřało. mōvkãj le pãceř, jocku, pñižes do ňeba. jocku, mojičko zecuško pog Wej i Lęb S II 108. EP

JOD *Forma: typ jód: koziel* SGŚ XIII 190; *gliw jw; złotow B II 40; szt GMalb II 1 s 146.*

Znaczenie: 'brunatny płyn stosowany do odkażania ran i skaleczeń; jodyna': jód je taki brōtnoty gliw SGŚ XIII 190; uođarte jódam p^oesmar^oevac, t^oe šě vned zg^oejj złotow B II 40; jodem žēm rane nasmarovau, to troxe palěuo, ale desěnfěčěruje dobře szt GMalb II 1 s 146; joud baržo scypj opol SGŚ XIII 190; polyj se bolok joudym rac jw; moće jod v dōma? ryb jw; prud PlutaDzierž 55; koziel SGŚ XIII 190; strzel-opol OIW 76. EP

JODA 'jod (zob.): biel-podl I. EP

JODAJKA 'krowa czarnej maści': Suw; Wilno [Lit]; Lit PJPAN 98 s 98. EP

Jodamek zob. **ADAMEK**

JODAS 'wół czarnej maści': Lit PJPAN 98 s 98. EP

JODELECZKA *pśn 'zdr od jodełka w zn I':* W lesie grzyb, w lesie grzyb, w lesie jodelecka, Nie przýznoj sie, dziywece, cýjaš kohanecka Zakopane ZborP I 506. EP

JODEŁKA *Forma: typ jodełka: sanoc 2, AJPP 310; rzesz 18; kolb 3.*

Znaczenia: 1. 'zdr od jodła w zn I': Jodełki rosno w lesie radz-podl PelcŚt V 196; No, choinka to zawsze żeby ładne drzewko było, zawsze jodełka abo świerk, ale jodełka najczęściej lubar jw; víliřã to tak [...] idã do řasa za jodełkami

n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s 55; ni ma to jãg_jodeuka na chojⁿke (na Boże Narodzenie) konec 12; jeduukã my zežneñi kolb 3; ciesz 15; ryb 13; Śl SGŚ XIII 190; rzesz 18; niź 5; opat RLTN XXII 265; kiel jw; iřz 4; włod PelcŚt V 196; rawic SFPS III 87; Kasz Ram 65.

2. 'zdr od jodła w zn 2': mław AGM VI s 35; Lit PJPAN 98 s 98.

3. 'niewielka jodła, czasem świerk, przybierane zgodnie z tradycją na Boże Narodzenie; choinka': ňeros to še tako uadno jodeuke kupi na bože narozyně piñ 9; [st] lubl AJŚ II s 60; sanoc 2; siem 3; ~ 'dawniej wierzchołek jodły przybierany jãtkami i ozdobami, wieszany pod sufitem': sanoc AJPP 310.

4. 'wzór przypominający układ igieł jodły': **a.** 'na tkaninie': międzyrz [Wilno Lit] Fal I 88; szt [Wilno Lit] jw; bar [Wilno Lit] jw; **b.** 'na powierzchni masa': Masło, jak sie zrobiyło [...], trza było cyfrować: zrobić łyzkom drewnom po niym takie miesioncki, tako rózo, my to tyz nazywali jodełka, tak zeš łyzkom dookoła uprziciskál, to takie było ozdobne, lepi smakowało *n-tar [Orawa] KqśŚ II I s 390.*

5. zag 'broadawka sutkowa krowy; dójka': Ca^y las dęc zleje, a štyrech jode^uek nie zleje wad Zb XVII 210; krak jw.

Jodełki 'ozdobny układ deseczek na zewnętrznej stronie drzwi wejściowych do domu przypominający układ igieł jodły': Mr i Wr SGOWM III 107.

W jodełkę 'sposób tkania: tak, że wzór na tkaninie przypomina układ igieł jodły': tka še v jodeuke siem 3; iřz Fal I 88; etc [Wilno Lit] jw. EP

Jodełki zob. **JODEŁKA**

JODEŁKO 'jodełka w zn I (zob.): suw PKJP II 2 s 100. EP

JODIS 'wół czarnej maści': Lit PJPAN 98 s 92. EP

Jodka zob. **JODEŁKA**

Jodki zob. **II. JEDKI**

Jodla zob. **JEDLA**

JODLENIEC [ʔ] 'jąłowiec pospolity (*Juniperus communis*): Wierzby, jadlencu trochu, senczkau ['gałęzi'] tam z kilku, no zwionży i do kościołu świeścić wierzba ta Wilno [Lit] SLit 208. EP

Jodlica zob. **JEDLICA**

Jodliczka zob. **JEDLICZKA**

Jodlina zob. **JEDLINA**

Jodliniak zob. **JEDLINIAK**

Jodlinka zob. **JEDLINKA**

JODŁA *Formy*: typ jądła: głub *AJS* II m 211 s 62; dąb-tar 5; radomsz *RŁTN* XXII 239; łas jw; łęcz 1; kal 6; ~ typ jedła: ciesz *AJS* II m 211; koziel *SGŚ* XIII 190; Zakopane *RWF* X 215; n-tar *Zb* V 257; n-tar [Orawa] *KąsSt* II 1 s 381; żyw 7; wad *AJPP* 309; myślen *MPKJ* II 361; lim 1; n-sąd *PPodegr* 197; kroś *MPKJ* VII 224; brzes-mp *AJPP* 309; boch *MPKJ* II 361; miel *AWK* I 53; kraś *PelcSt* V m 3; sand *AWK* I 53; koniec jw; iż jw; lub *PelcSt* V 193; ≈ *Ms lp* -li: n-sąd *PPodegr* 197.

Znaczenia: **1.** 'drzewo iglaste o jasno- lub brunatnoszarej korze, płaskich igłach (*Abies*): jądła to jęz žev^o śpilk^ove dąb-tar 5; Jodła to drzewo podobne do świerka, ale z płaskimi i płasko ułożonymi igłami *hrub PelcSt* V 196; Jedła ma długie szpilki i takie stojące, szersze jak na świerku *lub jw* 193; jodłu mou taky płaskate, sfycōce jęglički *opol SGŚ* XIII 191; jodły jino v leśe rosno, u nos jix ni ma piń 9; żyvica byua na jodłax *ciesz* 9; na boże narozyni mōmy dycki f xaupę jodła, bo še lepši i dnuži tšime uot sfyrka *ryb* 4; *Cieszyn* [Cz] *AJS* II m 211; *ciesz jw*; *biel jw*; *pszcz jw*; *rac jw*; *głub jw* i s 62; *prud jw* m 211; *koziel jw*; *gliw jw*; *Ruda Śl SGŚ* XIII 191; *tar-gór AJS* II m 211; *strzel-opol jw*; *niem jw*; *lubl jw*; *oles jw*; *klucz jw*; *nam jw*; *syc jw*; *Śl PWrocław XIV* 71; *Zakopane RWF* X 215; n-tar *Zb* V 257; [rzd] n-tar [Orawa]

KąsSt II 1 s 381; żyw 7; wad *AJPP* 309; myślen *MPKJ* II 361; lim 1; n-sąd *PPodegr* 197; jas 3; kroś *MPKJ* VII 224; sanoc *AJPP* 309; tań jw; rzesz 8; tarn *AJPP* 309; brzes-mp jw; boch *MPKJ* II 361; *krak PJPAN* II s 65; ośw *AJPP* 309; będz *AJS* II m 211; olk *AWK* I 53; miech jw; miel jw; kolb jw; *tarnob jw*; niź jw; bił *PelcSt* V m 3; tom-lub jw; zam jw; kras jw; kraś jw; sand *AWK* I 53; opat jw; bus jw; jęd jw; zaw *AJS* II m 211; częs jw; kłob jw; *radomsz RŁTN* XXII 239; włoz *AWK* I 53; kiel jw; koniec jw; iż jw; *chłm PelcSt* V m 3; włod jw; lubar jw; puław *AWK* I 53; kozien jw; rad jw; opocz jw; p-tryb *RŁTN* XXII 266; wiel jw; kęp 4; sier *RŁTN* XXII 266; łas jw 239; tódz jw 266; brzez jw; łęcz 1; kut 1; raw-maz *AWK* I 53; skier jw; grój jw; gar jw; luk *PelcSt* V m 3; radz-podl jw; bial-podl jw; sied *Cyran* 137; miń-maz jw; węgr jw; sok-podl jw; siem 3; pułt 5; suw 1; os-wp *AJS* II m 211; kal 6; rawic *AJS* II m 211; gti jw; lesz jw; jaroc 5; tur 7; kols 7; lip 2; ryp 2; tcz 3; *Kościerzyna LPW* I 322; *Kasz Ram* 65.

2. 'drzewo – świerk (*Picea*): j'odły r'osno v m'ejścax v'enc'a; vílg'otnyx Wilno [Lit] *PJPAN* 61 s 155; pułt *AGM* VI s 35; mław jw; ciech jw.

3. 'drewno': **a.** 'jodłowe': stōu z jodły żyw 4; gar *PIJP* XXVIII s 89; biel-podl jw; płoc jw; sokól jw; **b.** 'świerkowe': pšyvus jodle sokól 2. EP

JODŁECZKA *Forma*: typ jodlecza: kroś *AJPP* 310, *ZNUJ* 495 s 154; rzesz 8.

Znaczenia: **1.** 'zdr od jodła w zn I': rzesz 8.

2. 'niewielka jodła przybierana zgodnie z tradycją na Boże Narodzenie; choinka': na boże narozēńe jāk xōžili za xōjinkami, značy za jōdečkami, jāk tak nazywomy, do ũbrańa v domu kroś *ZNUJ* 495 s 154; ~ 'dawniej wierzchołek jodły przybierany jabłkami i ozdobami, wieszany pod sufitem': kroś *AJPP* 310. EP

JODLECZKOWY *Forma*: typ jód-
deczkowy: rzesz 8.

Znaczenie: 'przym od jodłeczka w zn
I': judečkovo žževo na uogrobiska ['trzon-
ki grabi'] jw. EP

JODŁKA *Formy*: typ jodka: brzoz 2;
~ typ jódka: wad ME IV 233; n-sqd AJPP
309, PPodegr 197; gor 2, GwBug 195; jas
7, AJPP 309, 310; kroś 5; brzoz 1, Zb XIII
161; sanoc AJPP 309; les MPKJ VII 135;
rzesz 8; tarn 1; brzes-mp JP XXXIV 118;
~ typ jołka: chłm 6; włod 10; pułt AGM
VI s 35; sokół Fal I 88; giż SWM XI m 1;
Wilno [Lit] SLit 208; ~ typ jełka: wad SKJ
IV 375; myślen MPKJ V 315; białos Kudz
151.

Znaczenia: **1.** 'drzewo': **a.** 'jodła w zn
I, zwykle niewielka (zob.): Takóm ładnóm
jódke urznołym. W tym lejsie po babci
barz ładne jódki rosnóm. Jak był taki barz
silny wiater, to tak te jódki połómało gor
GwBug 195; strašny pšešebili tyń łas, puł
jódok wyćni kroś 5; v debžym šežoł pód
jódkami, jag začyno valić (zaczął sypać
śnieg) brzoz 1; Ot, która drzewa już oni
wybierajo tam, sosny te i jołki, ale jołka
nie tak już była, a sosny to już oni lepiej
palili sie, dłużej Wilno [Lit] SLit 208;
uopskórovať jótke brzoz 2; W oborni-
ku pośrodku zatykają jodełkę („jódkę”)
[w święta Božego Narodzenia], która
stoi do Trzech Króli; ma ona bronić staj-
ni od wilków brzoz Zb XIII 161; (gałazki)
z jutki tarn 1; wad ME IV 233, SKJ IV
375; myślen MPKJ V 315; n-sqd PPodegr
197; jas AJPP 309; sanoc jw; les MPKJ
VII 135; rzesz 8; dęb K II 269; brzes-mp
JP XXXIV 118; chłm 6; białos Kudz 151;
giż SWM XI m 1; **b.** 'świerk': pułt AGM VI
s 35; **c.** 'sosna': chłm 6.

2. 'niewielka jodła lub inne drzewo
iglaste przybierane zgodnie z tradycją na
Boże Narodzenie; choinka': n-sqd AJPP
309; gor 2; jas 7; włod 10; ~ 'dawniej

wierzchołek jodły przybierany jabłkami
i ozdobami, wieszany pod sufitem': jas
AJPP 310.

3. 'każde niewielkie drzewo lub krzew
iglasty': n-sqd PPodegr 197.

W jodłki 'sposób tkania: tak, że wzór na
tkaninie przypomina układ igieł jodły': so-
kół Fal I 88. EP

JODŁKOWY *Forma*: typ jełkowy:
myślen PJPAN 11 s 65.

Znaczenie: 'zrobiony z drewna jod-
łowego': jeukove desccki myślen jw.

Zob. **GRZYB** [Supl.] EP

JODŁOWCOWY 'związany z jałow-
cem, dotyczący jałowca': Wilno [Lit] SLit
208. EP

Jodłowe zob. **JODŁOWY**

JODŁOWIEC *Forma*: typ jeđłowiec:
n-sqd Ziemia IV 715; biel-podł 2; wys-maz
PF IV 823; białos LS II A 222.

Znaczenia: **1.** 'krzew – jałowiec po-
spolity (*Juniperus communis*): Jodłowiec
to krzew iglasty w lesie, a uwoce to ma
pudobny do czarnych jagód włod PelcSł V
196; Jodłowiec to kołacy, ale to takie małe
drzewko jest w lasach, takie szyrokie włod
jw; n-sqd Ziemia IV 715; wys-maz PF IV
823; białos LS II A 222; Lit K II 228.

2. 'drewno jałowca pospolitego': Jod-
łowiec, jak mienso wendzo, to kładno do
ognia, żeby zapach jodłowcowy był Wil-
no [Lit] SLit 208; Jodłowiec i olcha, my
nie wandzili ni razu, jakoś nie bardzo
podołała sie, tyko tak słoninka solili, nie
wandzili Wilno [Lit] jw; bez i^udł'ofca i 'oł'xi
ni uv'eńžiš Wilno [Lit] PJPAN 61 s 155.

3. 'las jodłowy': jeđłowiec vykarčovali
biel-podł 2. EP

JODŁOWINA 1. 'las jodłowy': wotom
PIJP XXVIII s 87.

2. 'drewno jodłowe': ciesz SGŚ XIII
191. EP

JODŁOWO 'drewno jodłowe': rzesz 8.
EP

I. JODŁOWY *Formy*: typ jadłowy: ||- p-tryb RŁTN XXII 239; ~ typ jedłowy: Orawa [Sł] ZNUJ 151 s 29; n-tar [Orawa] KąśŚł II 1 s 381; myślen 23, PJPAN 11 s 65; kroś MPKJ VII 224; kolb 3; itż 4; ||- p-tryb RŁTN XXII 256; raw-maz jw; Bukowina [Rum] JP XLVI 128.

Znaczenie: 'przym od jodła': to je jeduovo syska. jeduove žževo. jeduovo tyńo ['żerdź'] stoua duugo f puoće kolb 3; iudłowy las, iudłově gałęzi hrub 4; kolkki jeduove p-tryb RŁTN XXII 256; luże narobiá vřan-kõf s ħuoiiny i'edłovej i smr'ekuovej Orawa [Sł] ZNUJ 151 s 29; iodłove kore do farbowańa skur sokól 2; iodłovõ deska Kasz Ram 65; ciesz 17; strzel-opol OIW 76; Śl SGŚ XIII 191; n-tar [Orawa] KąśŚł II 1 s 381; myślen 23, PJPAN 11 s 65; kroś MPKJ VII 224; kras 3; sand RŁTN XXII 266; itż 4; p-tryb RŁTN XXII 239; raw-maz jw 256; skier PIJP XXVIII s 87; gar jw; tuk jw; bial-podl jw; sied jw; miń-maz jw; n-dwor jw; wołom jw; siem jw; biel-podl jw; os-maz jw; tom jw; aug jw; suw jw; Bukowina [Rum] JP XLVI 128.

Jodłowe w użyciu rz 'drewno jodłowe': brzez PIJP XXVIII s 89; tow jw; skier jw; grój jw; gar jw; tuk jw; sied jw; gr-maz jw; gtnń jw; n-dwor jw; wołom jw; siem jw; biel-podl jw; wys-maz jw; os-maz jw; sierp jw; mław jw; ciech jw; ostroł jw; koln jw; tom jw; białos jw; sokól jw; graj jw; aug jw.

Zob. **GOŁĄBEK, GRZYB, WIEWIÓRKA** EP

II. Jodłowy zob. **JADOWY** [Supl.]

JODŁÓWKA *Forma*: typ jedłówka: kolb 3.

Znaczenie: 'wiewiórka pospolita o czarnobrunatnym futerku': veřurki są corne, to są jeduove abo jeduufki jw. EP

JODŁÓWKI 'odmiana gruszek': iodłõfki – na grubym žževe, duże, krõngte, žimove biel-podl 1. EP

JODOFORM 'gaza nasączona substancją odkażającą o tej nazwie': złotow B II 40. EP

JODOFORMGAZA 'jodoform (zob.)': na rana pšyũõžš iõdofořmrgaza złotow B II 40. EP

JODUŁKA 'krowa czarnej maści': Suw; Wilno [Lit]. EP

JODY w przyspiewie: Oj, jody, jody, tod jody hu, oj, jody, jody, todio totom ok Gniezna Pozn V 63; Tomtyrydy, rody jody ro pog Grój i Pias Kozł 161; ok Kalisza Pozn V 63; wrzes jw. EP

JODYN 'jodyna (zob.)': (komory) iak pogryźli, take buryle byli, to iõdynem smarowali ostródz SGOWM III 107. EP

I. JODYNA *Formy*: typ jady: myślen PJPAN 11 s 190; ~ typ jedyna: radomsz RŁTN XXII 257; opocz 3; bial-podl 1; ostroł 10; białos Kudz 151; ~ typ jódyna: kroś 9; tcz 3.

Znaczenie: 'alkoholowy roztwór jodu w postaci brunatnego płynu, stosowany do odkażania ran i skaleczeń': posmarovařam iodynem rane, ne pořinna se paprać koniń 14; Kcieli mi to załać jodynem, ale gádám, dy mie to be bardzi piekło jak ta rana n-tar [Orawa] KąśŚł II 1 s 390; sukaj prentko jedyny, bo skalycyla se f palec bial-podl 1; mom tam ješće ve flaše-ce troxe iodynny łęc PJPAN 37 s 349; kup v aptece jedyny opocz 3; ciesz 9; ryb 4; lubl 1; Śl SGŚ XIII 191; myślen PJPAN 11 s 190; gor 3; kroś 9; rzesz 8; krak PJPAN 11 s 190; dqb-tar 3; kolb 3; piń 2; radomsz RŁTN XXII 257; kiel 3; itż RŁTN XXII 266; wiel 6; sier 5; tow RŁTN XXII 266; gar 20; tuk 11; siem 3; mław 1; ostroł 10; białos Kudz 151; suw 1; kal 24; lip 2; tor 3; tcz 3; złotow B II 40. EP

II. JODYNA 'jakaś gra pasterska': W jodynę zabawiało się zwykle dwóch chłopców. Każdy z nich miał dużą monetę, którą nazywał dyc h a. Jeden z nich kładł

swoją dychę na ziemi, a drugi podobną monetę celował do niej z odległości od 4 do 6 kroków. Przestrzeń między jedną a drugą dychą uważnie oglądano i wymierzano. Do mierzenia służyły dwa palce: kciuk oraz palec wskazujący. Przy mierzeniu palce te zostawiano podobnie, jak nóżki cyrkla; jeżeli nie sięgały leżących dych, wówczas kolejka rzucania przypadała na osobę następną. Za każdą wygraną gracz pobierał umówioną kwotę lub guzik *opocz MPTL XIII 232. EP*

Jodynaczka *zob. JEDYNACZKA*

Jodyni *zob. JEDYNI*

JODYNOWAĆ *Formy: typ jedynować: rad RŁTN XXII 257; opocz 3; biał-podl 1; ostroł 10; ~ typ jodynować: tcz 3.*

Znaczenie: 'dezynfekować rany i skaleczenia za pomocą jodyny': ja se jōdinujuja zažnanti palec tcz 3; jēdinovać jēdino, to kref ņe leći ostroł 10; ņe χού, żeby mu jodynować, bo byže, muví, ščypać łęcz PJPAN 37 s 349; ņedobže puno jodynovać, bo še ņe χce goić koniń 14; Śl SGŚ XIII 191; rad RŁTN XXII 257; opocz 3; biał-podl 1; mław 1. EP

Jogier *zob. OGIER*

Jogła *zob. II. JAGŁA*

JOHANEKEJFER 'światlik świętojański (*Lampyrus noctiluca*): prud SGŚ XIII 191; gliw jw; niem jw; opol jw.

Por. JOHANISKEJFER EP

JOHANESBERA 'borówka bagienna (*Vaccinium uliginosum*): oles SGŚ XIII 191. EP

JOHANESBERY *Forma: typ hanesbery: wej AJK IV s 156.*

Znaczenie: 'owoce i krzewy porzeczki (Ribes): puržicki carne a cervone – joχanesberi mraq SMW XI s 77; noulepši je kōmpod z joχanesberōf koziel SGŚ XIII 191; kole pota rosnōm joχanesbery oles jw; pszcz jw; niem jw; opol jw; wej AJK IV s 156.

Por. HANSBERY, HANYSBERY, JANSBERY, JOHANISBERY, JOHANSBERY, JOHANYSBERY EP

JOHANISBERY 'owoce porzeczki (*Ribes*): my mefi tyn rok moc joχańisberōf rac SGŚ XIII 191.

Por. HANSBERY, HANYSBERY, JANSBERY, JOHANESBERY, JOHANISBERY, JOHANYSBERY EP

JOHANISKEJFER 'johanekejfer (*zob.*): to sōm joχańiskyifer ryb SGŚ XIII 191.

Por. JOHANEKEJFER EP

JOHANISKRAUT 'dziurawiec zwyczajny (*Hypericum perforatum*): Dziurawiec – dzwuniec, żółtokwioutka, johanskraut opol BHKM XII 157.

Por. JOHANYSKRAUT EP

JOHANKI *Formy: typ jōhanki: Oksywie-Gdynia LPW I 322; ~ typ joanki: Gdynia AJK IV s 156.*

Znaczenie: 'johanesbery (zob.): v uo-groze mō mōmō jōyanki ə krōzbōle ['agrest'] Oksywie-Gdynia LPW I 322; syc AJŚ II m 230; Śl SGŚ XIII 191; Gdynia AJK IV s 156. EP

JOHANSBERY *rzd 'johanesbery (zob.): Giż SGOWM III 74.*

Por. HANSBERY, HANYSBERY, JANSBERY, JOHANESBERY, JOHANISBERY, JOHANYSBERY EP

JOHANYSBERY 'johanesbery (*zob.*): niem AJŚ II s 66.

Por. HANSBERY, HANYSBERY, JANSBERY, JOHANESBERY, JOHANISBERY, JOHANSBERY EP

JOHANYSKI 'johanesbery (*zob.*): ryb SGŚ XIII 191; Śl jw. EP

JOHANYSKRAUT 'johanskraut (*zob.*): joχanyskraut mo źurki v listkaχ pszcz SGŚ XIII 191; prud jw; gliw jw. EP

Johas *zob. JUHAS*

Johasiczek *zob. JUHASICZEK*

JOJ 1. *wykrz 'wyraża spontaniczne reakcje na różne, zwykle przykre, doznania; ojej': joj! coź mi ty zrobił, d^oobżek še ņe zabył n-tar ZNUJ 98 s 62; joj, aka vē*

śće, ćotko, keż_vě tak gvaricie! *Liptów [Sł] BMJP XII 96; żyw RamŚl 24.*

2. w przyspiewie: Ach joj, joj, joj! wrzes *Pozn IV 189; O jo jo joj! gar Kozł 88; pias jw.*

W połączeniu: **Joj joj** 'wyraża spontaniczne reakcje na różne, zwykle przykre, doznania; ojej': *Joj! joj! Lwów [Ukr] Zb I 68.*

O joj 'jw': uo joj, co śe stało, słońunka ['duży kosz pleciony ze stomy'] sama choży kras 3; *n-tar RWF X 290; wad Zb V 211.* EP

JOJCZEĆ 1. 'narzekać, biadolić': Uż tak jojczoł, że aż źle było poczuwać *Ciesz SCiesz II 138; joicaua mi pšes couke rano i vreśće se posua piń 2; Baba lameńci, jojcy, ale ón się nie doł skusić Zakopane Lud XVI 207; ħuńi stale jojco, ze u nig_bjyda, a pšecé na fšysk_uo majom gor 4; ĳe jojćce tela, bo moće zyto lim 16; Za dwa dni mu dzieci jojco: Mama, mama! Wdzie je mama? niź 8; Zaczół jojczeć na nio, co mu sklesila ['sformułowala nieudolnie; sklecila'] takie bojki *olsz BWM 66; Śl SGŚ XIII 191; N-tar ZborŚl 138; żyw RamŚl 24; ok Wadowic; n-sqd Dul 99; brzes-mp MPKJ VII 42; dqb-tar 5; bus 10; koniec RŁTN XXII 266.**

2. 'wydawać przeciągły, żałosny dźwięk; jęczeć': ceg_uo tag jojcyś? co ci śe źeje?! *dqb-tar 5; cuje tam, ze cośig_jojcy. podyseł blizy za tym głosem i doźrał [zbójnika] madaja Orawa [Sł] ZNUJ 72 s 17; kroś 9; rzesz 8; kolb 2.*

Por. **JAJCZEĆ, JUJCZEĆ** EP

JOJCZENIE 'narzekanie, biadolenie': *n-sqd Dul 99.* EP

JOJCZYĆ 1. 'wydawać przeciągły, żałosny dźwięk; jęczeć': sty^każ, jojćyc – pšy chořobe brzoź 1.

2. rzd 'o psie: skomleć, skowyczeć': jojćyc *krak PJPAN 11 s 286.* EP

JOJDAĆ 1. 'jojczec w zn 1 (zob.):' Baba jojdze (o joj!) bardzo, ze ją ząby bołą *wad Zb V 211; Jojdo i jojdo na te plecy (że*

ją klóje) *Lim; Jesce nifto nie widzioł, coby chłop telo rozpocoł i jojdoł po babie N-tar Wierchy XXXI 110.*

2. 'jojczec w zn 2 (zob.):' śła juź do dōmu i cuła, co tyn tam jojdāł, jojzāł. tak śe wrōćyła znou do karcmy i pōwadā tym chłopōm, ze tyn tam jojze *Orawa [Sł] ZNUJ 72 s 66; n-tar 8 [Orawa].*

Por. **JAJDAĆ** EP

JOJDNAĆ 'wydać przeciągły, żałosny dźwięk; jęcnać': narażył_i_śe, ze jojdne jedyn rās a druży rās. [...] służyajo uoba z jaśkym. zaż jojdo *Orawa [Sł] ZNUJ 72 s 63.* EP

JOJK 'narzekanie, biadolenie': Jojk bob nad umartym. Telo jojku narobiely baby *N-tar ZborŚl 138; Lwów [Ukr] Zb I 68.* EP

JOJKAĆ 1. 'jojczec w zn 1 (zob.):' Baby jojkały, bojćcy sie ziandara *N-tar ZborŚl 138; J o j k a ć od wykrzyknika joj! joj! Lwów [Ukr] Zb I 68.*

2. 'jojczec w zn 2 (zob.):' *gor 2.* EP

*I. JOJO

II. JOJO *wykrz 'joj (zob.):' wej LPW I 322; Kasz Cen 76.* EP

JOJO-ŻUŻU 'jojo – zabawka': kup_ż_łim z budōf jojo-żužu ji śe ba_ż_łim, uod_bij_łim ran_ka na gumce *tcz 7.* EP

*I. JOLA

II. JOLA *Forma: typ jōla: olsz SGOWM III 108; Wr pd-zach StefŚl 52.*

Znaczenia: 1. 'zwierzę hodowlane – krowa': zaprovāć jōla na pole *Wr pd-zach jw; ~ 'w pierwszych trzech miesiącach życia; cieliczka': mōviva jōla, kedy vékše juš, to ja_uovica olsz SGOWM III 108.*

2. 'niemądra kobieta': uōna je takā jōla, z nō razu dobże pogādać śa ĳe dā *Wr pd-zach StefŚl 52.* EP

Jolec *zob. JELEC*

Jolera *zob. CHOLERA*

Jolica *zob. I. JELICA*

*I. JOLKA

II. JOLKA *Forma: typ jōlka: Mr i Wr SGOWM III 108; Wr pd-zach StefŚl 52.*

Znaczenie: 'cieliczka': *očel'ija še, mo čeločka, jolke abo byčka ostródz SGOWM III 108; oĵ, dojćeš nãĵ, daĵce mišečka groxu, popeĵi wam še jolka od roku [pśn] Mr i Wr jw.

W połączeniu: **Jolka jolka** 'okrzyk przywołujący krowę': Wr pd-zach StefSł 52. EP

JOŁO 'niewielka łódź rybacka; jola': Posługiwano się nadto przy połowie węgorzy i mielnic małymi łódkami jolo wej MPTL VIII–IX 390. EP

JOŁECZKA *Forma*: typ jełeczka: myślen PJPAN 11 s 65.

Znaczenie: 'zdr od jolka w zn I': jw. EP

Jolha zob. IWOHA

Jolka zob. JODŁKA

JOŁOP *Forma*: typ jałop: łącz PJPAN 37 s 339.

Znaczenia: **1.** 'człowiek nierozgarnięty, ograniczony, głupi; też wyzwisko': Jołop to już taki całkiem niemądry bił PelcSł VIII 171; vżina sobe takigo jałopa (sc. za męża) ĵi tero to mo z nim ułtrafińe łącz PJPAN 37 s 339; Wyzywo go, mówi ty jołopie, a ten nic, może nie rozumi, co ta mówi lubar PelcSł VIII 171; tom-lub PJPAN 79 s 17; włod 10; siem K II 270; Kal jw.

2. 'blaszany kapturek z wycięciem na knot w lampie naftowej': Jołop taki blaszany w lampie naftowy był, i tak przez niego to światło szło radz-podl PelcSł VIII 172; W lampie był jołop blaszanyj bial-podl jw. Por. JEŁOP EP

JOŁOPA *Forma*: typ jałopa: Warszawa K II 270.

Znaczenie: 'jołop w zn I (zob.)': jw.

Por. JEŁOPA EP

Jomki zob. JEMKI

Jomny zob. JEMNY

Jon zob. ON

JONAT [?] 'odważny, dziarski młody mężczyzna; chwata, zuch': śilnyĵ jōnat ostroł 9. EP

***JONATAN**

Jondór zob. INDOR

JONLICE [?] 'przyczółek służący do skręcania postronków': jōnlíce – take patyki, co še nĵmy skroncaĵo postronki gtnĵ 2. EP

Jontarz zob. OŁTARZ

Jopa zob. I. JUPA

JOPAC 'krzyczeć na kogoś, wyzywać, łajać': jōpaĵ go od najĵorsyĵ ok Przasnysza SKJ V 110; co ti go tak jōpaš, zrobĵt ōn ċi co?! Koc SKoc II 58; mław ZNWSPOp J I 159. [Por. japać (się)] EP

JOPECZEK 'zdr od jopek w zn 4': Dosta'eś dzisiãk w jopecku juzyne ['podwieczorek'] dęb Zb XIV 34. EP

JOPEK 1. 'mały koń; kucyk': uōn ĵe brukuje ųelgyĵ końi, dva jōpki dobże mu uobrobżō pole Olsz pd StefSł 51.

2. 'człowiek niskiego wzrostu': Jopek to nazywa się kogoś, kto jest małego wzrostu puław PelcSł VIII 172; Jopek taki, bo nie urós bił jw; kraś jw.

3. 'zły duch, diabeł': To był ten Jopek pod poduszko, zły – to go Jopek nazywajo szt BWM 44.

4. 'niewielki garnek; garnuszek': dęb K II 270.

5. 'kał zajęca': tarnob Wiśła X 726. EP

JOPKO *Forma*: typ jepko: ciesz 18. *Znaczenie*: 'płytką czapka bez daszka': jw. EP

JOPKUSZEK rzdz 'mężczyzna nadmierne dbający o swój wygląd, ubierający się z przesadną elegancją; elegant, modniś, strojniś': ten jōpkušk le bē są vĵedno stroĵiĵ Wej S II 109. EP

JORDAN 'narzędzie rolnicze służące do robienia bruzd, w których sadi się ziemniaki; znacznik': pułt AGM IV s 62. EP

JORDANOWY zob. KROPLA

JORDEL 'urwis, psotnik; też wyzwisko': Ty jordelu (do małych) jas 2. EP

Jorganista zob. ORGANISTA

Jorgina *zob.* **GEORGINA**

Jorgini *zob.* **GEORGINI**

Jorginia *zob.* **GEORGINIA** [Supl.]

Jorginie *zob.* **GEORGINIA**

Jormark *zob.* **JARMARK**

Joryna *zob.* **GEORGINA**

JORZAĆ SIĘ [jor-zać się] 1. 'robić coś powoli; guzdrać się': Nu jak bo drugi tam robi on, robi, robi i na miejscu, mówi: co ty tam jorza sie, nu że powoli, tak powoli, nie robi, a prosto jorza sie tyko *Wilno* [Lit] *SLit* 208.

2. 'wiercić się, kręcić się': Co ty tu jorza sie, posiedź spokojnie, co ty jorza sie tu *Wilno* [Lit] *jw.*

Por. **JURZAĆ SIĘ** EP

JOTA – *tylko we Fraz*: ani joty 'nic, zupełnie nic': ańi joty mu nie dou koniń 14; ~ ani na jotę 'ani trochę, wcale, w ogóle': ańi na jote nie χού ustompić koniń 14; ~ co do joty 'dokładnie wszystko': zebrałim żyto co do joty¹ ostroł 9; *mław* 1. EP

Jotrocznica *zob.* **OTROCZNICA**

Jotrocznik *zob.* **OTROCZNIK**

Jotrok *zob.* **OTROK**

Jotruć *zob.* **OTRUĆ**

JOU partykuła 'wyraża zgodę na coś, zrozumienie sytuacji, potwierdzenie czegoś, uznanie czegoś za prawdziwe; tak': pšivendrovali do jeněgo mnastečka i pitajō še, či ni ma jekěgo bogatěgo pana mocno χorego. a luže požedujo, co jōu¹ *olsz StefJ* 44; No to moja napsiekła kołaców – flatków, jek nazywali – no i wódki pore litrów, psiwa, jo^u węgors *LL III 3–4 s 83; opol AJŚ VI m 1005; Wr StefSł 52; wqg 18; szub 6; chojn 9; Kasz Ram 65; Wejherowo Hlf 140.*

W połączeniu: **Jou jou** 'tak, a jakże, nie inaczej': Jól, jól to już znowu mawa zime *olsz SGOWM III 54.*

Por. **JA, JO** TJ

I. JOWEJ 'narzekanie, biadolenie': Nó, ji było krziku, joweju, że miasto

Cieszin łubogi [...], a herkulesa trzeba pochować *Cieszyn [Cz] Zwrot 92–3 s 17; Nó* i było potym krziku, joweju *Ciesz [Cz] SGŚ XIII 192.* EP

II. JOWEJ *w przyspiewie:* Owey, jowej, chłop mie bije [...] Owey, jowej, polutuj mnie *ok Cieszyna Zb IX 264.*

W połączeniach: **Jowej jowej** 'wyraża udawane zdziwienie lub przerażenie': *Cieszyn 2 [Cz]; Ciesz.*

Jowej kany 'okrzyk zdziwienia': Mame mocie doma? Ni, pojechała do Krakowa. Jowej kany! Na każ jóm tam poniósto? *ciesz SCiesz II 138.*

Jowej mnie Jezus Maryja 'okrzyk wyrażający ból, cierpienie': *Ciesz SGŚ XIII 192.*

Och, jowej kany, jowej 'jw': Och, jowej kany, jowej [...], jak mi ciężko *Ciesz [Cz] jw.* EP

JOWEJCZEĆ 'narzekać, biadolić': Musisz zaraz tela jowejczec, jak ci jyny strziknie w kolanie? *Ciesz SCiesz II 138; Zamiast cosi jowejczec, tóz my pootwyrali pyszczyska i śmiejemy sie jak gupcy do syra Ciesz Zwrot 277 s 25; Siostra dóma ło ty pinióndze przelokropecznie lamyntowała i jowejczala Cieszyn [Cz] jw 224 s 27; [Wilk] zimną wodą se zbolała głowym polywoł. A jak tak siedzioł, a jowejczol, prziszel stary miedzwydz i pyto sie go, cóz tak narzyko Cieszyn [Cz] Pieg-Koz 14.*

Por. **JAWEJCZEĆ, JUWEJCZEĆ** EP

JOWEJCZENIE 'narzekanie, biadolenie': Dómeska przileciała rano z chlywka z wielkim jowejczyniym *Cieszyn [Cz] OndrProza 36; Już temu jowejczeniu nie masz końca Ciesz SGŚ XIII 192.* EP

JOWEJCZYĆ 'jowejczec (zob.):' Całą drogą jowejczyła, że jej krowę ukradli *Ciesz SGŚ XIII 192.* EP

JOZAFAT *Formy:* typ józafat: *Krak Krak IV 283; Wilanów-Warszawa Maz II*

122; ~ *typ józefat*: *ciech Wisła XV 366; olsz StefZ I 194.*

Frazologia: obaczyć, zobaczyć się na, w Jozafata dolinie 'spotkać, spotkać się na tamtym świecie': Jidź i posiedź, niech nie płacze [matka], Ani sia nie troszczy, Boć w Józefata dolinie Tam ci go [syna] łoboczy [pśn] *olsz jw*; Mów im niech nie płaczą; na Józefata dolinie – z nami się zobaczą [pśn] *Wilanów-Warszawa Maz II 122*; Zobaczymy się na Józefata dolinie *Krak Krak IV 283*; ~ oddać (komuś) na Jozefata dolinie 'nigdy nie oddać': Odda ci [...] na Józefata dolinie *ciech Wisła XV 366.* EP

Jozefek *zob. JÓZEFEK*

Jozefleluja *zob. JÓZEFLILIA*

Jozeflilia *zob. JÓZEFLILIA*

Jozefsleluja *zob. JÓZEFSLILIA*

Jozefslilia *zob. JÓZEFSLILIA*

JOZIK 'gatunek jastrzębia': Przepłynęliśmy [...] koło niewysokiego, ale prostopadłego brzegu, mieszczącego w sobie niezliczone gniazda grzebułek ['*jaskótek brzegówek*']. Całą chmurą wśród krzyku otaczały one w powietrzu drapieżnego jastrzębia, którego gatunek Wiktor nazwał *jozik* iem, odróżniając od *szulaka* *Lit Wisła II 82; Lit K II 270.* EP

Jożeczka *zob. JEŻECZKA*

Jożyna *zob. JUŻYNA*

Jó *zob. JO*

Jód *zob. JOD*

Jódeczka *zob. JODŁECZKA*

Jódeczkowy *zob. JODŁECZKOWY*

Jódka *zob. JODŁKA*

Jódyna *zob. JODYNA*

Jódynować *zob. JODYNOWAĆ*

Jóhanki *zob. JOHANKI*

Jóla *zob. II. JOLA*

Jólka *zob. II. JOLKA*

Jómętra *zob. GEOMETRA*

Jópa *zob. I. JUPA*

Jópka *zob. JUPKA*

Jórgina *zob. GEORGINA*

Jórginia *zob. GEORGINIA*

Jórginie *zob. GEORGINIA*

Jórp *zob. ORP*

Józafat *zob. JOZAFAT*

JÓZCZYNIEC 'mieszkaniec zapadłej okolicy': juščińc *Kasz LKasz 31.* EP

JÓZCZYNKA 'mieszkanka zapadłej okolicy': juščinka *Kasz LKasz 31.* EP

JÓZEF – tylko w zest:

Berło świętego Józefa 'roślina ozdobna – lilia biała, lilia świętego Józefa (*Lilium candidum*): Grządkzi zdobią: „berła św. Józefa” *Opocz Orli Lot X 112.*

Józefy 'kolędnicy': wiel *AJŚ VI s 17; kęp AJW VII m 610 s 90.*

Lilia świętego Józefa 'roślina ozdobna': a. 'lilia biała, lilia świętego Józefa (*Lilium candidum*): roboski vyjodaųy šrotki u lyłji šfentego juzeфа *konec 12; boch MPTL X 1 s 195; radomsz RŁTN XXIV 173; świec 4; b. 'kosaciec syberyjski (*Iris sibirica*): liłijjo šfynteg^o juzeфа to tako nebesko, f^oletovo *gor 3.**

Lilijka świętego Józefa 'roślina ozdobna – lilia biała, lilia świętego Józefa (*Lilium candidum*): urvij mi štery liłijki šfyntego juzeфа *miech 16; bus 10; tow RŁTN XXIV 164.*

Stare Józefy 'kolędnicy': W tymże dniu Wigilii dają się tu widzieć *Stare Józefy*, to jest: młodzi parobcy, ztąd zapewne tak przezwani, iż przebrawszy się w suknie starych ludzi i brodę sobie przyprawisz, zdają się być stuletnimi starcami. Ci, uzbrojeni w rześistą różgę, torbę i głośny dzwonek, chodzą od domu do domu, i dzwoniąc, dają bliskiego znak przybycia. Dzieci, usłyszawszy odgłos dzwonka, w najciaśniejsze kryją się zakątki. Wszystko to na próżno, bo Stary Józef, jak tylko w dom zawita, wyszukuje zaraz biedactwo to i z kąta na środek izby wywłóczy, chłoscząc je różgą bez litości. Tu z groźną

miną każe im klękać i mówić pacierz. Jeżeli się dziecko popiszę i pacierz powie bez zmyłki, dostaje w nagrodę jabłka, orzechy, pierniki itp. drobnostki; jeżeli zaś nie umie go (może i ze strachu), to na nowo okropne odbiera ciągi *krot Pozn II 185–6; rawic AJŚ VI s 17.*

Stary Józef 'przebrany mężczyzna towarzyszący Gwiazdce – postaci rozdającej dzieciom prezenty w wigilię Bożego Narodzenia': Towarzysz Gwiazdki, chodzącej po domach podczas świąt Bożego Narodzenia, oznajmujący dzwonieniem pod oknami nadchodzenie Gwiazdki. Indziej zowią gwizda gwizduchem, to gwiazdorem, to gwiazduchem lub Starym Józefem *Kasz Pobł 24; Jest [...] zwyczaj [...], że we Wigilję Bożego Narodzenia wieczorem przychodzi do dzieci Gwiazdka, to jest niewiasta, podobnie jak św. Mikołaj [...]. Gwiazdce towarzyszy jeszcze mężczyzna, odziany w przewrócony kozuch, z długą brodą i wąsami z pakuł, i z wysokim kijem w rękę, którego nazywają Gwiazdorem albo Starym Józefem. – Ma to być niby Najświętsza Panna i św. Józef, którzy [...] nawiedzają dzieci, aby je ku pobożności i naśladowaniu Dzieciątka Jezus zachęcać, a za niedobre postęпки napominać bl Star przyst 83.*

Warsztat Świętego Józefa 'część gwiazd z gwiazdozbioru Małej Niedźwiedzicy': *krak Lud I 173.* EP

Józefat zob. JOZAFAT

JÓZEFEK *Formy: typ jozefek: ciesz SGŚ XIII 192; ~ typ józefek: wad Zb VI 202; ~ typ jazefek: Mr Wisła III 91; ~ typ józepok: kras Lub I 68; lub jw.*

Znaczenia: 1. 'roślina': a. 'hyzop lekarski (Hyssopus officinalis)': Józefek to ma niebieskie kwiatuszka i tak wyrośnie ło, jak palec, i dookoła te kwiatuszka, ale nie tak żeby dookoła, ino mu sie tak zwisajo w jeden bok bl PelcSt V 197; Przed okna-

*mi mały ogródek, w którym sadzą zioła i kwiaty. Pomiędzy temi spostrzegamy [...] józefek dęb Zb XIV 14–5; W ogrodach warzywno-kwiatowych [...] hodują gospodynie i ich córki [...] ze ziół używanych pospolicie do kadzenia krów przed ociepleniem i po ociepleniu, jak również i w każdy nowy piątek miesiąca: [...] józefek ok Bochni i myślen Świąt 25–6; Wianuszki te [święcone w oktawie Bożego Ciała] plotą [...] z józefka [...]. Składają równiotkę ['wianuszek święcony w święto Matki Boskiej Zielnej'] następujące zioła, kwiaty i owoce: [...] józefek [...] poświęcone zioła zachowują jako lekarstwo dla bydła *krak ME IV 126–7; Józefek [...] i szawja [...] na fluksję – gotuje się obydwia zioła pod pokrywką, a gdy odwar ostygnie, płócze się nim dзиаła chore miel Lud XXV 77; wad jw XVI 85; myślen jw XXX 52; ok Przeworska Wisła XII 58; rzesz ME X 120; boch Zb VI 203; kras Lub I 68; lub jw; Mr Wisła III 91; Kasz LPW IV 1399; b. 'miesięcznica dwuletnia (Lunaria biennis)': Józefek abo blaszki sie nazywa, bo ono ma takie ni kwiaty, a jak blaszki wijszące *tom-lub PelcSt V 197; Józefek na groby nusili i sadzili to na grobach tom-lub jw; hrub jw; zam jw; kras jw; chłm jw; c. 'kosaciec żółty, irys (Iris pseudacorus)': kościer S II 110; kar jw; d. 'lilia biała, lilia świętego Józefa (Lilium candidum)': urviji para jözefkõf i zawiąes na grõp st-gdań 3.***

2. 'placek z utartych ziemniaków i mąki': ja tak mõm oçota na jözefka st-gdań *SKoc II 58; kościer jw; wej S II 110.*

3. 'wódka': vez le v'õšakõ j'özefka, ma jedněue vøp'ijemø wej jw.

4. 'przenośny, żelazny piecyk grzewczy na trzech nogach': bãile ['idźże, idź no'] do jözefka są ugřac *Wej jw.*

5. 'męski narząd płciowy; prącie, penis': *Kasz jw.*

6. 'dziewczynka przypominająca wyglądem chłopca': naš jōzefk pṛšed. to zěvča to je taki jōzefk Wej pn-wsch jw.

Józefki 'roślina': **a.** 'hyzop lekarski (*Hysopus officinalis*): olk Zb X 205; **b.** 'firletka poszarpana (*Silene flos-cuculi*): ciesz SGŚ XIII 192; **c.** 'lilia biała, lilia świętego Józefa (*Lilium candidum*): pszcz jw; Ruda Śl jw; **d.** 'bliżej nieokreślona roślina ozdobna': n-tar [Orawa] KąśŚ II 1 s 390.

Nagie józefki 'kluski z surowych ziemniaków, bez dodatku maki': wej S III 181.

Frazeologia: józefka wysadzić, wytrzymać 'o mężczyźnie: oddać moc': jōzefka v̄saz̄ac albo v̄tṛamac. muš̄a jic jōzefka buten ['na zewnatṛz'] v̄saz̄ac, a va timčas̄a dav̄ajta kart̄o pog Wej i Lęb jw II 110. EP

JÓZEFIA 'ptak – wilga (*Oriolus oriolus*): rawic PKJP III 3 s 278; wolsz PFP XXIII m 78. EP

JÓZEFINKI 1. 'odmiana gruszek': kiel RŁTN XXII 266.

2. 'bliżej nieokreślone kwiaty': kiel jw. EP

JÓZEFKA 'roślina ozdobna – lilia biała, lilia świętego Józefa (*Lilium candidum*): p̄ykne jōzefki to mo berta ve sfoj̄i zegrože ryb 4; d̄om ci ta bōuo jōzefka ryb SGŚ XIII 192. EP

Józefki zob. **JÓZEFEK**

JÓZEFLILIA *Formy*: typ józeflilija: ryb SGŚ XIII 192; rac jw; gliw jw; ~ typ jozeflilia: prud PlutaDzierż 58; ~ typ jozefleluja: rac SGŚ XIII 193.

Znaczenie: 'roślina ozdobna – lilia biała, lilia świętego Józefa (*Lilium candidum*): v naszej zegr̄otce nigdy te jōzevfiłije ne χcauy rość ryb jw 192; z voñi od jozefleluj̄ōv byže boleć će guova rac jw 193; jōzevfiłijo do koścōua zañesa gliw jw 192; rac jw; prud PlutaDzierż 58.

Por. **JÓZEFLILIA** EP

Józeflilija zob. **JÓZEFLILIA**

JÓZEFÓWKA 'kapusta sadzona w wigilię święta św. Józefa (19 marca)': chrzan Rud 16. EP

JÓZEFSKI zob. **MIESIĄC**

JÓZEFSYLILIA *Formy*: typ józefslilija: koziel SGŚ XIII 192; opol ZNUJ 18 s 49; ~ typ jozefslilia: koziel SGŚ XIII 193; strzel-opol jw; oles jw; ~ typ jozefsliluja: ryb 9.

Znaczenie: 'józeflilia (zob.): tam rosn̄om te jōzefslilije ryb SGŚ XIII 192–3; jozefslilije rosn̄om u nōus ve ogrože oles jw 193; faj̄ne tą ty jōzefslilijy k̄fitn̄ō koziel jw; jōzefslilije nōš̄ žeci na bože čāuo strzel-opol jw; ryb 9; koziel SGŚ XIII 192; tar-gór jw 193; opol ZNUJ 18 s 49; Kasz LPW IV 1399.

Por. **JÓZEFLILIA** EP

Józefslilija zob. **JÓZEFSYLILIA**

Józefy zob. **JÓZEF**

JÓZEK 'włóczega': dvaj jōz̄c̄a šl̄e p̄a-χrovac ['žebrać'] wej LPW I 322.

Józki 'kołednicy': klucz AJS VI s 17.

Frazeologia: bocy jōzek pej 'głupi człowiek': Kasz S I 60. EP

JÓZEPCIA 'okrzyk wyrażający zdziwienie': jōz̄ep̄ca, χto do nos pṛšed! kościer S II 110. EP

Józepok zob. **JÓZEFEK**

JÓZICZEK 'niewielkie drewniane naczynie służące do przechowywania żywności': n-tar MPKJ I 73. EP

JÓZKA – tylko we Fraz: czarna Józka 'kobieta o czarnych włosach i oczach': łas 4. EP

I. JÓZKI 'świat zabity deskami, zapadła okolica': kar S II 109; wej jw; Kasz LPW IV 1399.

Kocie józki 'jw': koc̄ jōzki [...] synonim okolicy, którą b̄og zabił d̄elami kar S II 109.

Frazeologia: iść w józki 'odcinać, izolować się od ludzi': Kasz LPW IV 1399. EP

EP

II. Józki zob. **JÓZEK**

Józefek zob. **JÓZEFEK**

JRZADŁKO *Forma*: typ irzadko: łas RŁTN XXVII 275.

Znaczenie: 'zwierciadło, lusterko': jw. EP

JRZADŁO *Forma*: typ rzadło: łas RŁTN XXVII 275.

Znaczenie: 'zwierciadło, lusterko': jw. EP

JRZALEĆ 'o roślinach: stawać się dojrzalymi, gotowymi do zbioru': zboże iżaleje boch MPTL X 1 s 166. EP

JRZAŁY *Forma*: typ jrzdrzały: ryb 4. *Znaczenie*: 'o roślinach: gotowe do zbioru': iżżaųy reš jw. EP

Jrzdzały zob. **JRZAŁY**

JRZYĆ – tylko we *Fraz*: ani go jrzyć 'ktoś nie pokazuje się, nie pojawia się, nie można go spotkać': koniń 14. EP

Jscać zob. **SZCZAC****Jscak** zob. **SZCZAK****Jscanie** zob. **SZCZANIE**

JSCEJ 'w okrzyku przywołującym konie': įscej, įscej, įscej bus 10. EP

Jsochy zob. **SZCZOCHY****Jscula** zob. **SZCZULA****Jszczać** zob. **SZCZAC****Jszczanie** zob. **SZCZANIE****Jszczaw** zob. **SZCZAW****Jszczawowy** zob. **SZCZAWOWY****Jszczoł** zob. **SZCZOCH****Jszczoły** zob. **SZCZOCHY****Jszczyca** zob. **CZCZYCA****Jszczyć (się)** zob. **SZCZYĆ (SIE)****Jszczył** zob. **SZCZYL****Jszczyńy** zob. **SZCZYNY****Jściaw** zob. **SZCZAW****Jściawowy** zob. **SZCZAWIOWY****Jściawowy** zob. **SZCZAWOWY****Jścaw** zob. **SZCZAW****Jščzoł** zob. **SZCZOCH**

JU *Forma*: typ ji: chojn LPW I 316; kar jw; Chylonia-Gdynia jw; Oksywie-Gdynia jw; wej 3.

I. zaimek przysłowny: 'odnosi się do sytuacji, która zaistnieje, gdy spełniony zostanie dany warunek; wtedy': to įak še pon (potem) tag ze(y)gńe, pańe – to įu še tak te uųpiny krušu sulech 4.

II. partykuła 1. 'komunikuje, że dany stan rzeczy zaczął się i trwa lub zakończył się': Jesce buł daleko od podwórza, a król go ju obacuł ok Przasnysza Chetch I 99; to še įu pšyćemńa ryp PIJP VII 103; to je įi zgniti. įo įu įem zdrōf wej 3; on je įu tu. įu čas. įu tō χλῆῃš ['narzekasz']? įu tō įes nazed? Kasz S II 111; ty sukaj capki, bo f pole mušis įu yśc. to į'u įeśyń, poćečše naćišnynte, dusno. įu kacka oskubana įi vypatrosona. įu vypocęła pośle podruzy? bial-podl I; Moja zona ustanowiła się ('ustatkowała się') przecie ju roz [...] Ju nie włazi ('wtrąca się') w te rzeczy Kiel Zb II 237; ʘun įu prys f te vode kraś 16; kuńcum įu kosyńe zyta rad RŁTN XXIII 225; no, įu vyšta še nagrālį zam 11; moze věcy majom įu opocz RŁTN XXII 266; tarnob Wisła IX 237; Bił PF V 753; itż RŁTN XXII 266; tęcz PJPAN 37 s 351; Łow PF XIV 359; gar 21; radz-podl Pleszcz 30; siem RWil I 114; Biel-podl Wisła III 324; wys-maz PF IV 824; mław 1; ostroł 9; Kal PF IV 203; Gtń Boj 58; [st] koniń 14; n-tom 1; wąg PKJ XVI 134; Kuj Kuj II 284; chojn LPW I 316; kar jw; Chylonia-Gdynia jw; Oksywie-Gdynia jw; Słup jw 324; Lwów [Ukr] Zb I 69.

2. 'podkreśla czas następowania czegoś, o czym była mowa wcześniej': piyrf to buųy kamńine, a puńi to įu nastawaųy walće mław 7.

3. 'podkreśla długotrwałość danego stanu rzeczy': to įu v nim długo tkwi Kasz Hilf 185.

4. 'podkreśla dużą intensywność czegoś': ten pan ni muk tegu įu daļi vyčšymać włod 7.

5. 'podkreśla, uwydatnia coś, dany stan rzeczy lub rolę, pozycję itd. kogoś': tera

ja ju stara, mam pełno zmarskuf. ja najbarži to vymařařa ře znose, vole ju sama zrobit. jenek ju sfoje křozecke pořfynca, zep tylko byl spoku. janka to ju o fysko vypytała. o t'e rozdarće to ju řfyz. jak řyn ju vymocony, to jęgo suso i myndlo f takyx řyřlicař bial-podl 1; ju zař dorosuy [byłem], no to ju řyřpami maõo řto, to kasami [řcinał zboże, trawę] mław 7.

6. 'w zdaniu wykrzyknikowym lub rozkazującym wyraża wolę, by zmiana wskazanego stanu rzeczy nastąpiła bezpośrednio po danym akcie mowy': leć ju na mąsto, řukoj! kras 9; ju le mōv. ju le skuńć! Kasz S II 111; ju le go ře gořta ['nie złořcie']! Kasz jw I 343; ju le sa ř'e goř n'a řme wej 3; ju gnać itż RŁTN XXII 266; białos 1.

II. wykrz 'wyraża podziw': ju – pravi se – taki řumne peřřōňki! a vęla teř kořtuõm? ryb BMJP XIV 96.

W połączeniach: **A ju** expr 'wyraża odmowę podjęcia jakiegoř działania': a ju, ropeňžila ře tobe po mlyko yř bial-podl 1.

A ju paralek przekł: a ju paralk! pog Kořcier, Chojn i Byt S IV 29; Kar jw.

A ju przęgrzecha czy co przekł: a ju přeřęřa řa co! Kasz jw 183.

A ju řwiat 'wyraża zdziwienie': a ju řvat, co tã pořvadař! Kasz jw V 195.

I ju 'kończy wypowiedź lub jej fragment, podkreřla, że mōwiacy nie ma nic więcej do powiedzenia na dany temat, lub że to, o czym była mowa, zostało zakończzone; i koniec, i tyle, i to wszystko': z gury tylko z mařyny łom'ot, i ju zam 4; to sũ zyły, i ju gar 21; vřęla tak s tyłu, rořpeła ř řelkuf, un vęřnuł. vęřnuł sobe, i ju radz-podl 13; prytko ře řřizgo na tym [na łyżwach], i ju! lub 2; zara zasne, i ju bial-podl 1; ućik, i ju gar 27; řoroba takã, i ju sand RŁTN XXII 266; kras 3; kiel RŁTN XXII 266; raw-maz jw.

Ju... ju 'wskazuje na następowanie po sobie w krótkim czasie przeciřstawnych sytuacji': uon je ju tũ, ju tã. ju beř, ju řo ři

ma. ju to m^u ijez dobe, ju uon ři ma anę grořa řtup LPW I 324; wej jw.

Ju le ju 'wykrzyknik wyrażający zakaz lub nakaz': Ju le ju! = dořyć! Ju le ju, gadař! Kasz Pobł 27; ale tãřã ju-le-ju! ['ale teraz cisza!'] wej LPW I 324; ju le ju řekac za řajõ řmęrcõ. ju le ju na tim řvece! ju le ju, a z tõ reřtõ v noęi! Kasz S II 111.

Frazeologia: ju jest po (kimř, czymř) 'dana osoba lub sytuacja przestała istnieć': ju je po řim Kasz jw; ~ ju le ju 'nieřle, nie najgorzeř, znořnie; jako tako': jem^u to ijez tak ju-le-ju. keř je baba takã, co vęle ře vãmýřłã, tãř ju-le-ju Wejherowo LPW I 324; Kasz zach jw. EP

I. Juba zob. **I. HUBA**

II. Juba zob. **I. JUPA**

JUBEK 'figura w kartach do gry': ju-bek křiřzovi je najvjanķi tcz 3. JK

JUBEL 1. 'jubileusz (zob.)': vęłki bõu jubel f ta řyřęla gliw SGŚ XIII 193.

2. 'hałařliwa zabawa z udziałem wielu osõb': řcoraj u řõřaduf byu vęłki jubel Kraków 4. JK

JUBILAR 'jubileusz (zob.)': niem SGŚ XIII 193. JK

***JUBILAT**

***JUBILATKA**

Jubilejusz zob. **JUBILEUSZ**

Jubilejuszowy zob. **JUBILEUSZOWY**

JUBILER *Formy*: typ juwylir: niem SGŚ XIII 193; ~ typ lubijer: Radomsz KalSier 521.

Znaczenie: 'rzemieřnik wyrabiający przedmioty ze szlachetnych kruszcõw i drogich kamieni; teř człowiek handlujący tymi wyrobami': pojeřali do jubilera pu peřřōňki lubl 1; Ale pořzed(t) do lubijera (jubilera) i kazał sobie zrobit buty czerwone, poźlacane Radomsz KalSier 521; niem SGŚ XIII 193; opol jw. JK

JUBILEUSZ *Formy*: typ jubilejusz: prud PlutaDzierř 58; strzel-opol OIW 76;

złotow B II 40; ~ typ jublejusz: wej LPW I 323; ~ typ lubileusz: przew 3; białos Kudz 161; koniń 14; wąg PKJ XVI 146; Tuch PKFP VII 1 s 68; ~ typ lubijesz: lip 2; ~ typ lubieleusz: łuk 12; ~ typ lubiejusz: łow LL VI 4–6 s 96; wąg Pozn IV 312; ~ typ lubeusz: Lim; ~ typ lubieusz: kozien RŁTN XXVIII 249; rad jw XXIV 180; ~ typ lubleusz: kar LPW I 452; ~ typ lublijasz: kar jw; ~ typ imbileusz: pd ok Chrzanowa MPKJ VII 330; jęd RŁTN XXII 229; ~ typ ibileusz: wej LPW I 291.

Znaczenie: 'okrągła rocznica jakiegoś wydarzenia, np. rozpoczęcia jakiejś działalności, powstania czegoś, czyichś urodzin, też: uroczystość dla uczczenia tej rocznicy': jubileuž mēli prud Pluta-Dzierz 58; naši kšōnzosek ъobχožōm jubileš lubl I; lubeus stoleća kozien RŁTN XXVIII 249; nedūgo byžimy ъopχožić lubileuš maužyński koniń 14; na vesěle srebne či zūote mōvjō jubileuš tcz 3; sřěbny jubileuš naučyčēlstva B IV 435; p^uucký ksož ъobχ^uožył prave sv^uōjⁱ ybøleuš wej LPW I 291; strzel-opol OIW 76; Lim; przew 3; pd ok Chrzanowa MPKJ VII 330; jęd RŁTN XXII 229; rad jw XXIV 180; łuk 12; białos Kudz 161; wąg PKJP XVI 146, Pozn IV 312; złotow B II 40; lip 2; Tuch PKFP VII 1 s 68; n-miej 1; kar LPW I 452; wej jw 323.

Jubileusz apostolski 'w Kościele katolickim okres roczny, powtarzany co 25 lat lub ogłaszany okolicznościowo, w którym za niektóre praktyki religijne udzielany jest odpust zupełny': A gdy lubiejusz postolski w Warsiawie, czas nam pomyślić o życiu poprawie [pśn] łow LL VI 4–6 s 96. JK

JUBILEUSZOWY *Formy*: typ jubilejuszowy: strzel-opol OIW 76; złotow B II 40; ~ typ lubieuszowy: kozien RŁTN XXIX 124; ~ typ libiuszowy: suw 1.

Znaczenie: 'związany z jubileuszem, odnoszący się do jubileuszu': lubeusovy ślup

kozien RŁTN XXIX 124; libiusovy rok suw 1; strzel-opol OIW 76; złotow B II 40. JK

Jubka zob. I. HUBKA

Jublejusz zob. JUBILEUSZ

I. JUCH *Formy*: typ jucht: ||- wad 1, RWF LXVII 114; boch JP XXXVII 222; krak jw; ~ typ jukt: n-tar jw 221, 222; ||- wad 1, RWF LXVII 114; lim JP XXXVII 222.

Znaczenia: 1. 'strona świata przeciwna do północy; południe': Czaca [Sł] AJŚ VI m 1071; n-tar [Orawa] KąsŚ II 1 s 390.

2. 'w zimie: zmiana pogody na ciepłą, połączona z topnieniem śniegu; odwilż': n-tar JP XXXVII 222; lim jw; boch jw; krak jw.

3. 'dotkliwie zimno; mróz': Ale jucht boch jw.

4. 'topniejący śnieg': n-tar jw 221.

5. 'żyźna, zasobna w próchnicę gleba; rędzina': juxt, jukt wad 1; Mokra ziemia, pod nią juxt wad RWF LXVII 114; krak jw; radomsz jw.

Frazeologia: da (komuś) jucht 'komuś robi się nadmiernie gorąco, ktoś spoci się na skutek dużego wysiłku': Dało mu jucht boch JP XXXVII 222.

Por. **JUG** JK

II. JUCH *Forma*: typ jucht: n-tar KąsPodh IV 298.

Znaczenie: 'żelazny pręt łączący nosy płóz w saniach': n-tar jw; n-tar [Orawa] KąsŚ II 1 s 390. JK

III. JUCH ž 'w odniesieniu do ciasta: pulchność': Jak ciasto ni ma jako juch, to sie nie nadowo do pieczynio ciesz SCiesz II 138. JK

IV. JUCH – tylko w połączeniach: **Juch ciuch ciuch ciuch** 'okrzyk w tańcu': Koc SWes 83.

Juch czuch czuch 'jw': parobk přacēsnoł žěvčā do se i glosno křiknoł: jux čux čux, marijanko! Kasz S VII 108.

Juch juch juch 'okrzyk w celu zwabienia zająca': *juχ, juχ, juχ!* wej LPW I 324. JK

JUCHA *Formy*: typ jocha: międzych I; ~ typ jukra: miech 7; ~ typ ucha: chodz AJK II s 144.

Znaczenia: **1.** 'krew': **a.** 'zwierząt domowych, zwłaszcza krowy': *juχa uot s'fińe douvou se do krupńoukōf opol SGŚ XIII 193; juχa – u krowy, kaccki, gyśi, farba – u vepška, u s'fińi zaw I; juχa krofsko wiel 6; daŋni to ŋęxture luże piłi s'fyze juχe, jak se vepška zabiło bial-podl I; juχa || juška, maŋo ta s'vińa m̄aŋa juχy kal 24; celəšā juχa kar LPW I 324; zab'ijo s'vińa, začyn'ajo kr'oic, ftedy č'erpo kupk'amni i'juχa i pi'ijo Wilno [Lit] PJPAN 61 s 155; tak prou tego psa, as mu juχa posua s pyska piń 9; to kuńovji leci juχa tuk 11; joχa u końa, psa międzych I; iic końovju juχe pušcić szt GMalb II 2 s 95; pszcz SGŚ XIII 193; prud AJŚ III m 493; koziel SGŚ XIII 193; tar-gór AJŚ III m 493; strzel-opol jw; niem jw; lubl jw; oles SGŚ XIII 193; klucz AJŚ III m 493; syc jw; Śl SGŚ XIII 193; n-tar 21; n-tar [Orawa] KqśŚ II I s 390; wad AJPP 198; n-sqd MAGP IX m 423; jas AJPP 198; kroś jw; rzesz 8; tarn AJPP 198; boch MPTL X I s 183; będz MAGP IX m 423; miech 7; dqb-tar MAGP IX m 423; miel jw; tarnob jw; niź jw; bił 6; tom-lub 2; hrub 4; zam MAGP IX m 423; częs AJŚ III m 493; kłob jw; radomsz 5; włosz 4; koniec RŁTN XXII 266; lub Pelc III m 49; chtm jw; włod jw; lubar RŁTN XXII 266; rad jw; opocz 3; p-tryb MAGP IX m 422; sier jw; łas RŁTN XXII 266; łódz MAGP IX m 423; łęcz jw; łow RŁTN XXII 266; raw-maz MAGP IX m 423; skier RŁTN XXII 266; grój MAGP IX m 423; gar 15; Nadwitmie-Radzyń Podl MAGP IX m 423; bial-podl Pelc III m 49; sied 6; miń-maz 1; gtnń MAGP IX m 423; wołom jw; węgr 5; siem 3; biel-podl MAGP IX m 423; os-maz jw; pułt 5; płoc 4; sierp*

7; dział SWM III m 14; mław 1; przas 1; ostroł 10; łom MAGP IX m 423; białos 1; sokół MAGP IX m 422; graj 1; aug MAGP IX m 422; suw 7; olec SWM III m 13; etc jw; węgorz SGOWM III 108; giź SWM III m 13; mrqg jw m 14; pis jw m 13; szczyc jw m 14; nidz jw; resz jw; olsz jw; ostródz jw; os-wp AJŚ III m 493; krot jw; rawic jw; gtnń jw; lesz jw; jaroc MAGP IX m 422; tur jw; kols jw m 423; koniń 14; śr-wp MAGP IX m 423; n-tom jw m 422; szam 7; ob MAGP IX m 423; gnieź SobWpśr 118; mog MAGP IX m 422; chodz AJK II s 144; inow MAGP IX m 422; włoc 4; lip MAGP IX m 423; ryp MacŚ 68; tor jw; byd MAGP IX m 423; wyrz jw; złotow jw; tuch AJK II s 144; brod MAGP IX m 423; n-miej 1; grudz 1; świec 5; st-gdań AJK II s 144; tcz MAGP IX m 422; Koc SKoc II 58; szt GMalb II I s 146; chojn 5; kościer MAGP IX m 423; byt 2; kar AJK II s 144; wej 3; Kasz S II 111; Wilno [Lit] PJPAN 61 s 155; **b.** 'innych zwierząt': *juχi nalecaŋo s tygo scura miń-maz 2; Noji tak sie tyz stało, bo [...] cyrwono jucha z niedźwiedzia zesła, ze i na nogak ustać juz ni móg, ba se na zadek sied n-tar KqśPodh IV 297; krve nie vížołem, tylko juχe [u węża] przew 3; juχe to ma lis, vjilk, jeleń, jajec, mys, scur, koń, pes ostroł 12; Wilk się ogląda, ze cerwone łaty má, az jucha z nich ciece radz-podl Wiśta XVIII 534; opol ZNUJ 18 s 49; Zakopane Wierchy XV 57; pn-wsch ok N Targu jw XVI 38; brzes-mp 18; tarnob 9; sier 5; siem RWil I 114; płoc NT I 181; białos Kudz 152; Kal K II 271; jaroc 1; koniń 19; wqg PKJ XVI 134; tcz 4; chojn LPW II s 90; **c.** *ekspr 'człowieka'*: tak dostou, až mu juχa polecaŋa lubl I; juχa ci čekne zaw I; Dał jej [kobiecie] w pysk, jaże się jej jucha pušciła z nosa brzes-mp PGaw 33; dom mu v zymby, tajno mu juχa puże łęcz PJPAN 37 s 350; no to kej se pobziłi øest, to – muŋi – jemu juša øest lecaŋa mrqg SGOWM III*

108; *ju*xa *ci* *leci* z *nu*o^sa, *jezde*z *uo*ju^soⁿy *n-tom* 2; *niem* SGŚ XIII 193; *opol* *ju*w; *tom-lub* 6; *rad* RŁTN XXII 266; *opocz* 3; *gtn* 2; *tcz* 3; *wej* AJK II s 144.

2. 'wydzielina': **a.** 'o nieprzyjemnym zapachu, gromadząca się w ranach, owrzodzeniach na skutek procesów zapalnych; *ropa*': *ju*xa *še* *nazy*wa, *ycencej* *brudna* *krę*o^o, *wzut* *jak* *še* *zrobi* *gi*z SGOWM III 109; *boch* 19; **b.** 'z nosa konia chorego na zółzę': *kar* AJK II s 144.

3. 'płynne odchody zwierzęce; gnojówka': *Piasek* *wozić* *trzeba* *na* *łaki* *i* *na* *drogi*, *a* *juchę* *na* *role* *klewrem* *obsiane* *Mr* *Kal* *maz* 20; *złotow* AJK IV s 206.

4. 'sok z kiszzonej kapusty': *ju*xa – *kfa*śnica *uot* *kapusty* *n-tar* [Spisz] PIJP IV 81; *n-tar* 23, *Ka*śPodh IV 297.

5. 'serwatka': *n-tar* 28.

6. 'zupa': *st*up LPW I 324; **a.** 'z krwi zwierzęcej, zazwyczaj z kaczki lub gęsi; czernina': *opol* SGŚ XIII 193; *oles* *ju*w; *klucz* AJW I m 91 s 133; *syc* *ju*w; *kę*p *ju*w; *pu*ław 4; *ok* *Mławy* *Kolb* 129; **b.** 'na wywarze z mięsa': *lim* 23; *st*up LPW I 324; *st*up *ju*w; **c.** 'z soku z kiszzonej kapusty, podbita mąką i odrobiną śmietany': *Juche* *to* *się* *cynsto* *warzy*ło, *bo* *to* *takie* *proste* *danie*. *Nala*ło *się* *tego* *soku* *do* *gorcka*, *zago*towało *się* *i* *doda*ło *monki*. *To* *my* *jom* *jedli* *z* *gru*lami *n-tar* *Ka*śPodh IV 297; **d.** 'z serwatki, podbita mąką i odrobiną śmietany': *Kie*dysik *to* *gotowali* *juche*, *a* *teroz* *juz* *downo* *ji* *nie* *jad*łam *gor* *Gw*Bug 195; *lim* 8; *n-sq*d *PPodegr* 197; *ok* *Tarnowa* *PF* IV 307.

7. 'gęsta potrawa z mąki gotowanej na mleku lub wodzie': *Pa*ćara [...] *i* *z* *o*ćurka [...] *nazy*wa *się* *jeszcze* *ju*xa *gor* *JP* LI 39.

8. 'wyrób spożywczy z krwi, wątroby i kaszy w osłonce z jelita; kiszka kaszana': *rad* RŁTN XXII 266.

9. 'za rzadkie masło własnej produkcji': *tə* *samą* *ju*xa *sc*'e^rała *wej* *S* II 111.

10. 'błoto na drogach': *to* *zis* *je* *sama* *ju*xa *na* *droga*z *wej* *ju*w.

11. 'coś brudnego': *wej* AJK II s 144.

12. 'coś, co jest niekorzystne dla człowieka': *poz*uota – *paskudn*ą *ju*xa, *co* *ku*ńicⁿe *vyte*pi *kiel* 22.

13. 'szelma, gałgan': *ju*xa *ś* *će*be *biel* SGŚ XIII 193; *a* *to* *ci* *z* *ne*guo *spryt*no *ju*xa, *yno* *ros* *tam* *pu*osed *i* *ju*s *f*śystkuo *vy* *gor* 2; *u*oⁿy *f*śyske *ju*xy *bi*ł 6; *to* *ju*xa *škud*ńik *kras* 14; *spryc*o^s *ju*xa *taki* *by*ł *sand* 13; *ta* *š*pritna *ju*xa *zara* *pom*arkuⁿje *tcz* 3; *bo* *u*n *ju*s *ju*xa *vy*e^zo^u *tor* 3; *Francu*zy *ryc*erze, *Austr*ya^ki *juchy*, *M*....e *best*yje, *A* *Pol*aki *zuchy* [*p*śn] *Stradom*-*Cze*stochowa *Zb* XVII 93; *niem* SGŚ XIII 193; *Śl* *ju*w; *ży*w *Zar*P 16; *lim* 15; *n-sq*d *PPodegr* 197; *rzesz* 4; *brzes*-*mp* *PGaw* 14; *boch* 9; *olk* *Cisz* I 219; *pi*ń 9; *radom*sz RŁTN XXII 266; *opocz* 3; *p-tryb* *MPTL* XIII 252; *raw*-*maz* *ju*w; *koni*ń 14; *st*-*gda*ń 5; *ryp* *Mac*Śł 256; *tor* *ju*w; *Koc* *SKoc* II 58; ~ 'też o zwierzęciu': *Nie* *roz*, *nie* *dwa* *raz*y *se*ł *za* *nim* [*nied*z^wiedzⁱem] *Saba*ła *za* *ślake*, *ale* *jucha* *by*ła *mondro* *na* *podzi*wiyⁿie, *bo* *się* *ślak* *w* *hu*ściokak *traci*ł *i* *telo*ś *go* *mio*ł *n-tar* *Ka*śPodh IV 297; *ja*ścurka *z*vinno *ju*xa *kras* 3; *scur* *kurceta* *ju*rya *u*a^pe *kiel* 22; *chojn* 8.

14. 'wyzwisko kierowane do człowieka lub zwierzęcia': *ty* *ju*xo, *ustatku*j *śe*! *ryb* SGŚ XIII 193; *ty* *ju*xo, *χ*o^ofero! *kiel* 22; *ty* *lo*xo, *ju*xo, *ne* *χ*es *χ*lać *lub* 8; *jo* *zoba*ce, *ju*xo, *co* *ty* *be*żes *robu*ł *pu*ław 21; *uo* *ty* *ju*xo *jed*yna! *pi*ń 9; *ty* *gu*u^o *ju*x^o! *miech* 9; *v* *ty*uku *ća* *m*o^m! *o*, *ju*xo *ja*ko! *kras* 14; *ty* *ju*xo *sp*je^kl^ona! *st*-*gda*ń 9; *rzesz* *ME* X 245; *krak* *Lud* XI 131; *ok* *O*świ^ęcimⁱa *SKJ* IV 24; *chr*zan *MPKJ* VII 360; *tarnob* *MPTL* XXVI 287; *zam* *Bart*Mazur 15; *kras* *Wista* XIX 394.

15. *przekl*: *to* *ze*ś *śe* *du*śiu, *ju*xa, *bar*zo *by*ueś *p*şe^ze^bony *sand* 13; *vys*uo *m*i, *ju*xa, *z* *gu*ovy *kiel* 22; *wa*zva *zmokly* *u*oba, *bo* *ła*ło, *ju*xa *gar* 14; *vy*pu^tem *mo*ze *za* *du*zo,

ju \check{z} a kraś 9; juśa to mu \check{y} u na take suovo, to Kedy zu \check{y} , to ju \check{z} a gi \check{z} SGOWM III 109; Cieszyn 13 [Cz]; tarnob LS II A 117; koniec RŁTN XXII 266; puław Wisła XVIII 366; wiel RŁTN XXII 266; łęcz PJPAN 37 s 350; Łow PF XIV 359; raw-maz RŁTN XXII 266.

Czarna jucha 'zupa z krwi kaczki; czernina': syc AJW I m 91; kęp jw.

Kwaśnica jucha 'wywar po gotowanych kiszkach': Kwaśnica jucha no to ta polywka z kiski n-tar [Orawa] KąśŚ II I s 513. W połączeniu: **Psia jucha 1.** 'szelma, gałgan': znalazuy, pśe ju \check{z} y, u se \check{b} e gorcek pe \check{u} ny zu \check{y} ty \check{z} pi \check{u} in \check{z} y opocz RŁTN XXIX 207; pśe ju \check{z} y ius pśysły it \check{z} 14.

2. 'wyzwisko': ty pśo ju \check{z} o! kiel 22; pśa ju \check{z} o jedna pi \check{u} 9; A gdy go [śledzia] nie mo \check{z} esz zapłacić, to, psia jucho, musisz pościć olsz Stefz II 103; boch 9; wys-maz PF IV 824.

3. *przekł.*: a \check{f} e pśa ju \check{z} a tyn vyv \check{v} ot, p \check{u} o-r \check{u} d by \check{l} ćy \check{s} ki, a \check{f} e tyn vyv \check{v} o \check{d} jesce by \check{l} g \check{u} orsi n-tar ZNUJ 98 s 29; m \check{a} će z n \check{i} -m \check{e} ckego laj \check{b} ik, śtry \check{f} la, kapelus, e \check{z} e! pśa ju \check{z} a, cof se mu dośm \check{a} ł n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s 127; pśa ju \check{z} a i z bu \check{u} otam świec 4; Cieszyn 2 [Cz]; prud KwOp XII 3 s 95; gliw 4; tar-gór 1; Śl ZNWSPop J II 49; będz PF III 312; tarnob 5; koniec RŁTN XXVII 217; opocz 3; łęcz PJPAN 37 s 350; biał-podl 1; gtn \check{u} 2; mław 1; ostroł 9; białos Kudz 152; złotow B II 41; szt GMalb II 2 s 92; Kasz LPW I 690.

Por. **JAUCHA** JK

JUCHACZ 1. 'skorupiak – stonoga (Oniscus)': szam 8; czar SO XIV 116.

2. 'owad': a. 'skorek (Forficula)': czar jw; b. 'bliżej nieokreślony': ju \check{z} ać || ju \check{d} o \check{s} || u \check{s} nik – cienki, du \check{z} o nóg ob 7. JK

JUCHAĆ 'wykrzykiwać „juchu”, „ju-chuchu” przy różnych okazjach': Jucha się zwykle przy weselach lub w czasie dożynek na całe ga \check{r} do ju chu, ju-chuchu, tak jak się

krzyczy na wiwat lub niech żyje Ciesz SGŚ XIII 193–4; Wp K II 271. JK

JUCHAJ 'okrzyk wyrażający radość, entuzjazm': wej LPW I 323; pd-wsch ok Wejherowa jw; Kasz Cen 76. JK

JUCHAJA 1. 'krew konia': st-gdań AJK II s 144.

2. 'gnojówka': st-gdań jw. JK

JUCHALINA 'nieodobra, wodnista zupa': Słup LPW I 324. JK

JUCHANIE 'forma rzeczownikowa cz juchać': Wiesielnicy wracają, bo już słyhać juchanie Ciesz SGŚ XII 194. JK

JUCHATKA 'owalna misa, czasem z uchem, różnego przeznaczenia': W Poznaniu, Szamotułach [...] używają także rzeźnicy do krwi bydł \check{e} c \check{y} juchatki, głę \check{b} okiej, pod \check{u} żnej z uszkiem Wp śr Pozn I 97; W j u c h a t c e – misce pod \check{u} gowatej, od krwi bydł \check{e} c \check{y} czar jw VII 114; j \check{u} - \check{z} a t k a, która słu \check{z} y zwykle do mleka czar SO XIV 122; szam Zb I 34. JK

JUCHCIAK *Forma: typ jukciak: n-tar 28.*

Znaczenie: zwykle w lm 'but z juchtu – skóry': ju \check{z} ćio \check{k} i gor 2; kupi \check{u} ek se ju \check{z} ćo \check{k} i na jarmaku n-tar 28; jas 4. JK

I. JUCHCIĆ 'kraść': u \check{u} n n \check{i} by pi \check{u} lnu \check{e} , ale do \check{z} e ju \check{z} ći rzesz 13; ve d \check{u} e śpi \check{u} li \check{e} , a v nocy ju \check{z} ći jaroc 9; śrm 17. JK

II. JUCHCIĆ 'brudzić, zanieczyszczać': jeno se \check{z} robot robii, pi \check{e} rvu ty \check{s} ju \check{z} ći \check{u} tor MacŚ 79. JK

JUCHCIĆ (SIĘ) *Forma: typ jukcić: boch JP XXXVII 222.*

Znaczenie: 'o wietrze: wiać, dąć z południa': Jukci, będzie jukcić boch jw.

Juchcić się 1. 'palić się, płonąć': Ale sie na Miechuraf juchci \check{u} , ino tuna biła n-sqd Dul 100; gor 3.

2. 'nie móc usiedzieć, ustać w miejscu, poruszać się niespokojnie; wiercić się': Musis sie tak juchcić, roboki mos cy co? n-sqd Dul 100. JK

JUCHER 'wyzwisko': jucher || juχra || juχa *tarnob SPAU XXXIII 2 s 7.* JK

JUCHHEIRASA w przyśpiewie: Kele mego okieneczka, fideras bombom, Wyrosła mi jabłoneczka, fideras bombom, Białusieńko zakwitała, fideras juchheirasa, I czerwone jabłka miała, fideras bombom *chełmiń MPTL XVII 365.* JK

JUCKULA 'dół do składowania obornika; gnojnik': *Kasz pn-wsch LPW I 324.* JK

I. JUCHNAĆ 1. 'mocno uderzyć': jak ce jedného juχną, tej tō pużesz. juχnōł go v pask *kar S II 111; wej jw.*

2. 'otrzymać coś, dostać coś, zwłaszcza niespodziewanie': zańius to povjšovańe jī juχnyū ftedy dważeśca zuoty *łęcz PJPAN 37 s 350.*

3. 'ukraść': uod wujā juχnyū tyn pularus. χeńkōvī juχlī dve kury *łęcz jw.*

4. 'wciągnąć tabakę': juχnuć || zażyć *gtn 2.* JK

II. JUCHNAĆ 'radośnie krzyknąć „juchu”': Juchnijmy se: ju chu, ju-chu chuuu... *Ciesz SGŚ XIII 194.* JK

JUCHNITY 'zawierający dużo tłuszczu': ukroska z našygu vepška dosyż juχnīto, uadńe śe topi *koniń 14.* JK

JUCHNOWY 'wilgotny': Juhnowy moskol *N-tar ZborSt 140.* JK

JUCHNY 'wilgotny': na povrusūa dobrā je suōma juχnā *rzesz 13; Juchne || rzemieniate zboże boch JP XXXVII 222; n-tar KąsPodh IV 298.* JK

Jucho zob. **UCHO**

JUCHON 'wędlina przyrządzana z głowizny wieprzowej i krwi; czarny salceson': łow *PF XIV 359.* JK

JUCHOWY *Formy: typ juchtowy: lim JP XXXVII 222; ~ typ juktowy: lim jw.*

Znaczenie: 'juchowy w zn 1 (zob.): lim jw. JK

Por. **JUGOWY**

JUCHRA 'wyzwisko': jucher || juχra || juχa *tarnob SPAU XXXIII 2 s 7; puław 20.* JK

I. JUCHT *Forma: typ jukt: n-tar KąsPodh IV 304; itż 4.*

Znaczenie: 'wyprawiona skóra, najczęściej bydłęca, ale też świńska, wykorzystywana do wyrobu butów i w rymarstwie': To jes bydlynco skóra, bydlyncy jucht, wyprawiony w Kaliszu abo Lublinie abo swojski *n-tar KąsPodh IV 298; Z juktu to sie laczki robi, a tak to sie nie spotkałek, zeby co inego z tego kto sył n-tar jw 304; udao my śe kupić kavauk p^uożannyg^uo juχtu dqb-tar 5; z juχtu cševiki šyjom. uadne, iesce som drokse uot tyχ sier 5; juχtove buty do roboty sobe kupiū *łęcz PJPAN 37 s 350; juχt, myntka taka, vody ņe vbyrała f śebe, troški drošša była biel-podl 1; f tyχ tvoiχ butaχ jez mocno skura – to byže pevńe juχt koniń 14; kroś 2; rzesz 8; itż 4; białos 1.* JK*

II. Jucht zob. **I. JUCH**

III. Jucht zob. **II. JUCH**

JUCHTA 'przezvisko człowieka noszącego buty ze skóry juchtowej': Można by tu jeszcze dodać, że ju ch t a m i nazywa się w Poznaniu pospółstwo, używające butów ze skóry juchtowej *Poznań PME IV 124.* JK

JUCHTARZ *pśn 'handlarz skórą juchtową lub wyrobami z niej':* Handernik dostał galaty, A juchtarz wzion stare bóty, Szędzielarz żadał koryta, By móg rozkładać jelita *ok Cieszyna Zb IX 280.* JK

JUCHTER 'wyzwisko': kiel *Zb II 257.* JK

JUCHTERA 'gałgan, szelma': a to či juχtera dopiro, kážauem mu pšyńiż v^uody, a ten ańi ņezbyty *dqb-tar 5; ~ 'też jako wyzwisko': ty juχtero! rzesz 13; tarnob MPTL XXVI 287.* JK

JUCHTOWAĆ 1. 'w odniesieniu do butów: pastować': co ty tak te buty juχtuieś, gže śe vybiroś? *koniń 14; Płoc PF V 753.*

2. 'malować niedbale, smarować, mażać': *Płoc jw.*

3. 'zmuszać kogoś do intensywniejszego zajmowania się czymś': a drugi gospodarz jak uajdak, to go tak juchtovau (pędził do roboty), zeby véžau, ze na sružbe bōu luk 4. *JK*

JUCHTOWANIE *pśn* 'impregnowanie skóry': Do botow smarowania, Do botow juchtowania Smoły za dwa grosa, To dosc dla Bartosa itaw Wiśta III 579. *JK*

I. JUCHTOWY *Forma*: typ juktowy: itż 4.

Znaczenie: 'odnoszący się do juchtu, związany z juchtem – skórą': v butax juchtovyx tyz d^ug^o p^oχ^oži dqb-tar 5; Kyrpce, poski to się robi ze skóry juchtowyj n-tar KąsPodh IV 298; juktovǎ skura itż 4; juchtovǎ skura, co buty seli do roboty kiel 22; Na nogach nosił kyrpce ze świńskiej lub „juchtowej” (owięziej) skóry ciesz ZarŚl VI I s 35; Buty juchtowe miały wysokie podstrugane obcasy wsch ok Kielc ASL V 10 s 5; juchtovo skura, juchtove buty s χolevamy som mocne koniń 14; kros 2; tęcz PJPAN 37 s 351; olsz SGOWM III 109. *JK*

II. Juchtowy zob. JUCHOWY

JUCHTRA 'gałgan, szelma, też o zwierzęciu': Niedługo potem strasna ćmiara wron nadleciała, i dalej-ze koło tego psa juchtry wrony zacęny się uwijać opat Rad II 161; a koj, juchtra, polecǎu f_pole kolb 2. *JK*

JUCHU 'okrzyk wyrażający radość, szczęście': Jucha się zwykle przy weselach lub w czasie dożynek na całe gardło ju chu, ju-chuchu Ciesz SGŚ XIII 194; šarvarkuevĕ veselĕ poznać bōue pue tim, že ves'elńica pīlǎ z jedně būdłǎ i křikalǎ: jūyu! wej S II 111. *JK*

JUCHUCHU 'juchu (zob.)': Wiesielnicy wracają, bo już słyhać juchanie, ju... chu... chu! Ciesz SGŚ XIII 194. *JK*

JUCZEK 'zawiniątko': lubar PF V 753. *JK*

*JUCZNY

I. JUCZYĆ *Forma*: typ wjuczyć: Lit K VI 134.

Znaczenie: 'obładowywać jukami': w^oje jūčō k^ooñe ji w^olǎ pd-wsch ok Wejherowa LPW I 323; Lit K VI 134. *JK*

II. JUCZYĆ 'drażnić[?]': Kal jw II 272. *JK*

I. JUD 'w naśladowaniu głosu ptaka dudka': Szedł onego czasu żyd przez las. Wtém odezwał się dudek [...]. A żyd na to: „A to żydowski dudek, skąd on wie, zem żyd; on [dudek] woła: Jud – jud, Jud – jud” Lwów [Ukr] Zb V 126. *JK*

II. Jud zob. UD

I. JUDA 1. 'Żyd': Jeśli im żyd jaki wtenczas się nawinał, rzucali zmyślonego Judasza, a prawdziwego Judę pomiędzy siebie pochwycawszy, tak długo i szczerze kijami okładali, póki im się nie wymknął Maz pd-zach Maz I 132.

2. 'człowiek fałszywy, podstępny': opat PF XXIII 53; Sand Sand 262.

3. 'nazwa konia': Grodno [Bruś] Polgow II 172.

Frazeologia: juda iskarriot 'człowiek fałszywy, podstępny, obłudny, zdradziecki': A bo to je tyn Juda Iskarriot, tyn gizd, co mie wyzdradziół opol ŚmKl 54. *JK*

II. Juda zob. UDA

Judać się zob. UDAĆ SIĘ

JUDANA 'nazwa krowy': a. 'powolnej, leniwej': O Judanej powiedziała mi kobieta, że dlatego tak się nazywała: „bo liniwiątą była, powoli se sła, krocała” Zakopane Wiśta V 923; b. 'o białawym umaszczeniu': N-tar KąsPodh IV 298. *JK*

Judary zob. UDARY

JUDASZ *Formy*: ≈ W lp -sie: myślen MPKJ V 344; chrzan Krak I 275; olk jw; opocz 3; graj 1; ~ M lm -si: brzes-mp MPKJ VII 42; chrzan Krak I 275; olk jw; piń 9; ostroł 9; graj 1.

Znaczenie: 1. 'człowiek': a. 'fałszywy, podstępny, obłudny, zdradziecki': nie

χῶς δὸ ἴερο, bo to je judaś *ryb* SGŚ XIII 194; Z tym judosym to ani nie godoj! Bo pudzies z torbami *n-tar KąśPodh IV 298*; Jaki to judos, w łocy godo piyknie, a poza łocy łobgaduje mie *n-sqd Dul 100*; šezo se te dva judose i do šebje piyknie godajo, a jak še rozydo, to jedyn na drugiego nalatuje *gor 4*; ty niż nie veš takemu judaśovi *dqb-tar 5*; z nim lepi nie zacynać, bo to taki judos, un fšystkiχ uosuko *piń 9*; ten judas to by fsyskyχ važił *bial-podl 1*; takigu judoša jak (x) to daleko szukać *koniń 14*; to je judaś *Kasz S II 111*; *Cieszyn 7 [Cz]*; *Ciesz MPTL XV 2 s 202*; *koziel SGŚ XIII 194*; *n-tar [Orawa] KąśSt II 1 s 390*; *kroś 1*; *brzes-mp MPKJ VII 42*; *ok Bochni i myślen ME II 277*; *[pśn] chrzan Krak I 275*; *olk jw*; *miech 16*; *Sand Sand 262*; *tecz PJPAN 37 s 350*; *radz-podl PIJP XXVIII s 47*; *wołom jw*; *pułt jw*; *plon jw*; *sierp jw*; *mław 1*; *ostroł 9*; *rawic PKJP III 3 s 46*; *złotow B II 41*; *chojn LPW I 324*; *pd-zach ok Kościerzyny jw*; *Kasz zach jw*; *wej jw*; *Kasz pn-wsch jw*; *Kasz S II 111*; ~ *w por*: Czyrwiony jak Judasz *Ciesz MPTL XV 2 s 46*; Ryszawy jak Judasz *Ciesz jw 181*; Dozartyś taki jak Judas. Dres sie jak Judas. Mielimy tako krowe, có, kieś je wypuścił, to gnała jak Judas *n-tar [Orawa] KąśSt II 1 s 362*; ~ *'też jako wyzwisko'*: ty judošu! *pszcz SGŚ XIII 194*; ty judaśe jedyn! *opocz 3*; *davaj, judoše, tēn kij graj 1*; *va judaśe, dēfə!* [*złodzieje*] *chojn LPW I 324*; *myślen MPKJ V 344*; **b.** *'szelma, gałgan'*: je lixi naturi, čisti judaś *szt GMalb II 1 s 146*; *judaś uχylaυ ša tcz 3*; *a t^{no} či ś neg^{no} judos, pšesk^{no}ocyu tēn beuēk myślen MPKJ V 344*; *węgr PIJP XXVIII s 45*; *Aug K II 272*; *[pśn] chełmiń MPTL XVII 313*; *chojn LPW I 324*; *pd-zach ok Kościerzyny jw*; *Kasz zach jw*; *wej jw*; *Kasz pn-wsch jw*; *Litwa K II 272*; **c.** *'narzucający się innym; natręł'*: *Łom PF IV 203*; **d.** *'mający rude włosy'*: *wej 1*.

2. *'słomiana kukła symbolizująca Judasza, którą niszczone, przeważnie palono, w trakcie obrzędów ludowych w Wielką Środę lub w Wielki Czwartek'*: W Wielki Czwartek przygotowują chłopcy „Judasza”. Jest to bałwan ze słomy, płótnem obszyty, mający kształt człowieka. Bałwana tego po południu przed jutrznią wieszają na drzewie na cmentarzu obok kościoła. Po ukończeniu jutrzni odcinają go, a jeden z chłopców porywa za powróż i wlecze Judasza po ziemi, inni zaś uzbrojeni w potężne kije pędzą za nim, bijąc niemilosiernie bałwana [...], aż z Judasza tylko strzępy pozostają, które następnie topią w rzece *dęb Zb XIV 68*; *wad MPKJ V 344*; *przew 3*; *Krak BGO III 1 s 50*; *Maz pd-zach Maz I 132*.

3. *'w obrzędach ludowych: ognisko palone w Wielki Czwartek jako symbol kary wymierzonej Judaszowi'*: We Wielki Czwartek to był downi taki zwyczaj, że grobili koło domu, koło chołpy, te śmieci wynosiło sie na ognisko, to wszystko sie podpaliło i paliły sie wielkie judose, to ogniska. Godali, ale judosów sie poli, tak duzo. To nazwa ^ood Judosa, co Pana Jezusa zdradził *gor GwBug 195*.

4. *'w wierzeniach ludowych: zły duch, diabeł'*: Koło Pińczowa utrzymuje lud, że djabeł, nazywany tu Judaszem, w kaźden czwartek największą ma moc nad ludźmi, gdy ci w ten dzień znajdują się w lesie *ok Pińczowa Zb IX 65*; *judaśów v sobe ma dvanāse chojn LPW I 324*; *pd-zach ok Kościerzyny jw*; *Kasz zach jw*; *wej jw*; *Kasz pn-wsch jw*; *Kasz S II 111*.

5. *'drzewo'*: **a.** *'jarzqb zwyczajny (Sorbus aucuparia); jarzqbina'*: *Spisz [Sł] AJPP 304*; *jas MAGP IV m 189*; *kroś 1*; **b.** *'grab pospolity (Carpinus betulus)'*: *n-tar KąśPodh IV 298*.

6. *'duże grabie'*: u nous f stodole ^oom judaūsy do šana *koziel SGŚ XIII 194*; *vejz*

judoṡṡ i idymy polě zagrabać koziel jw; rac jw.

7. 'księżyc': piń 2.

8. 'bliżej nieokreślony owad': juṡać || judoṡṡ || uśnik – cienki, dużo nóg ob 7.

Frazeologia: do judasza 'jakiego przekł: do judáša jakěgo! Kasz S II 111; ~ najstarszy po Judaszu 'najniższa figura w kartach do gry; waleť: năstarši po judášu pog Wej i Lęb S V 151; ≈ chodzić, smykać od Kajfasza do Judasza 'bezsuktecznie usiłować zatłatwić jakąś sprawę': ṡōżiġ uot kajfosa do judosa żyw 6; Smykali łod Judosza do Kajfosa Cieszyn [Cz] KadGaw 195; ~ odesłać kogoś do Judasza 'pozbyć się kogoś': uodăstăł iġ do judáša Kasz pn-wsch LPW I 324; ~ palić Judasza 'palić słomianą kukłę jako symbol kary wymierzonej Judaszowi w trakcie obrzędów ludowych w Wielką Środę lub w Wielki Czwartek': za spědańy pona jezusa poufi še judosa opol SGŚ XIII 194; v żelony cvortek troje usŷyncom, [...], f k'osćełe_še us ŷyńci woda aġ palom i'udasa, na pańi'ontke še paŷi, jako kešig ze judasa paŷiŷi Ora-wa [Sł] ZNUJ 151 s 119; ~ pójść do Judasza 'zmarnować się': żadněgo kf'jata nie oŷimauōm; fšiske poŷli do judáša st-gdań 9; ≈ czy judasi nadali przekł: cy judăsi nadali! brzes-mp MPKJ VII 42. JK

JUDASZEK 'człowiek fałszywy, podstępny, obtudny': Kasz Ram 65.

Judaszki 1. 'roślina ozdobna o charakterystycznych suchych, przezroczystych kwiatach podobnych do monet, zwana też judaszowymi srebrnikami; miesięcznica roczna (*Lunaria annua*): Chrzanów 1.

2. 'obrzęd ludowy polegający na niszczeniu w Wielką Środę kukły symbolizującej Judasza': Judaszki [...] w Wielką Środę po jutrzni [...] chłopcy [...] prowadzili między sobą bałwana, który przedstawiał Judasza. Z nim jeden z żaków wychodził na wieżę, skąd go zrzucał. Chwyтали go pozostali na

dole, wlekli na postronku, dopóki bałwan [...] nie rozsypał się Krak Krak I 278–9. JK

Judaszki zob. **JUDASZEK**

JUDASZNICA *Forma*: typ judasznica: N-tar KąśPodh IV 298.

Znaczenie: 'kobieta fałszywa, obtudna': jw. JK

JUDASZNIK *Forma*: typ judasznik: n-tar KąśPodh IV 298.

Znaczenie: 'człowiek fałszywy, obtudny, też jako wyzwisko': judăšniku jeden, nie mugeš se pšyńeš [miednicy] opat 13; n-tar KąśPodh IV 298. JK

JUDASZOWAĆ 'kłamać': Ón nny judaszowol, a mało kiedy prowde powiedziol Ciesz SCiesz II 138; n-tar KąśPodh IV 298. JK

JUDASZOWSKI 'przym od judasz w zn I': s uŷmijęę judăšovsćim puedōł mu rąką Kasz Ram 65; judăšovski smęę wej LPW I 323; pd-zach ok Kościerzyny jw 324.

Po judaszowsku 'fałszywie, zdradziecko': řek do ně p^o judăšovsk^u wej jw.

Zob. **PIENIĄDZ** JK

JUDASZOWY *Forma*: typ judaszów [w zest talary judaszowe]: N-tar KąśPodh IV 298.

Znaczenie: 'przym od judasz w zn I': ón ma judăšovi řarakter tcz 3; Śl SGŚ XIII 194.

Zob. **JAGODA, NOS, PIENIĄDZ, POCAŁUNEK, SMOŁA, TALAR, UCHO, WIŚNIA** JK

Judaszów zob. **JUDASZOWY**

Judašnica zob. **JUDASZNICA**

Judašnik zob. **JUDASZNIK**

I. JUDEK 'owad – chruścik wielki (*Phryganea grandis*): kobuṡ, ĵudek, uńe fruġac, podobny do kobuṡa ŷub 7. JK

II. Judek zob. **UDEK**

JUDELEK 'ryba – dorsz bałtycki (*Gadus morhua callarias*): naloŷilə saməṡ ĵudělkōv wej S II 111. JK

JUDKA *Forma*: typ jidka: kościer LPWI 321.

Znaczenie: 'kobieta narodowości żydowskiej': żyd zaw^oołał sw^oołą bałką, i^oydką jw. JK

Judko zob. **UDKO**

Judo zob. **UDO**

JUDRA 'kawałek tkaniny, zwykle zniszczonej; szmata': iudra rzesz 8. JK

JUDZICIEL 'człowiek, który judzi, podburza; podjudzacz, prowokator': e, to taki iużiciel. i^oic, ty iużicelu niż 5. JK

Judziczek zob. **UDZICZEK**

JUDZIĆ (SIE) **1.** 'siać niezgodę, jątrzyć, podburzać': to u^ona iużi uoica pšecifkuo me gor 2; e, niż i^ona iużi i^o iużi niż 5; tag iużiu pajora [nw] na stafajskiego [nw] łęcz PJPAN 37 s 350; felko [nw] taki jest, ze co ras kogoś iużi bial-podl 1; stale ino mezy n^oimy iużi, stale istyguje i doprovozo do nezgody koniń 14; Śl SGŚ XIII 194; kroś 9; dąb-tar 5; siem 1; białos Kudz 152; złotow B II 41.

2. 'celowo denerwować, drażnić': ně iu^ota krovof rōjklō, bo χim doj^oic tcz 3; če-^og^o iużic [!], com ci v^oinna kras 7; białos 1.

3. 'kusić, mamić, zwodzić': tarn MPKJ I 20; Sand Sand 262; siem K II 272, RWil I 114.

Judzić się 1. 'drażnić się, droczyć się': Nie judź się, ale dawaj, kiedy masz dać siem K II 272; hrub PF V 753.

2. 'spierać się, sprzeczać się': Wys-maz. JK

Judziec zob. **UDZIEC**

Judzik zob. **UDZIK**

I. JUG 1. 'strona świata przeciwna do północy; południe': Orawa [Sł] KaśSł II 1 s 390; n-tar [Orawa] jw.

2. 'w zimie: zmiana pogody na ciepłą, połączona z topnieniem śniegu; odwilż': jak v^oatr pou^odniovy abo jak las c^orneje i sośnina χucy, to beže iug myślen PJPAN 57 s 110; beže iug, bo v^oater z pou(d)-

ña boch JP XXXVII 222; pomoği iugove ['chmury na pogodnym niebie, zwiastujące ciepły wiatr i zmianę pogody'], na iug, na čepuo lim 11; n-tar JP XXXVII 222; n-tar [Spisz] jw; vad jw; boch jw; krak jw.

3. 'topniejący śnieg': n-tar jw 221.

Por. **I. JUCH** JK

II. JUG 'krótki dyszel w saniach': mil MPTL XXV 1 s 137. JK

III. Jug zob. **I. JUK**

JUGA 1. 'jugo w zn 1 (zob.)': piń RLTN XXII 266; radomsz jw; wiel jw; łas jw.

2. 'oś, na której osadzone jest skrzydło wrót': piń jw. JK

Jugi zob. **JUGO**

Jugła zob. **I. IGŁA**

JUGŁO 'jugo w zn 1 (zob.)': boch MAGP II m 53 s 13. JK

JUGO *Formy*: typ lugo: częs MAGP II m 53; radomsz 7, 10; włoc PKFP XIV 2 s 75; ~ typ jego: wej AJK II s 41; ~ typ udo: sier 3.

Znaczenie 1. 'połączenie nosów płóz w saniach': na samym pšotku te u^oaviny som pou^ooncone takim iugim, iugo, co je tšymo łęcz PJPAN 37 s 350; iugo zavdy muśi być z zelaza. v iugo dyśel še fsažā i pšypinā itž 14; iugo u^oocy n^oosy kiel 22; iugo u^oņci s pšočku te kufi pši sañax szt GMalb II 1 s 146; iug^o – te sańice u^ooncy s pšodu opat 10; myślen 1; boch 5; Kraków 3; chrzan 5; będz AJŚ II m 45; olk AWK VI 666; miech jw; dąb-tar jw; kraś jw; sand jw; bus jw; piń jw; jęd jw; zaw AJŚ II m 45; częs MAGP II m 53; radomsz 10; włocz AWK VI 666; koniec jw; lub MAGP II m 53; puław AWK VI 666; kozien jw; opocz jw; p-tryb MAGP II m 53; wiel RLTN XXII 266; sier 3; łas MAGP II m 53; łódz jw; tur jw; koniń jw; inow PKFP XIV 2 s 75; włocz jw; lip 2; tuch MAGP II m 53; st-gdań S II 111; kościer MAGP II m 53.

2. 'poprzeczna belka w bronie': *miech* 18; *piń* 9; *opat AWK V* 588; *jęd jw*; *sier RŁTN XXVIII* 206.

3. 'rodzaj dźwigni w stępie': Stępa jest to kłoda drzewa obrobiona z otworem w pośrodku, w którą wchodzi stępor, tj. łąwa z tłokiem obracająca się na „jugach”. Jugi są to żelaza stanowiące dźwignię *krak ME IV* 101; *dąb-tar* 5; *piń* 2.

4. 'biegun u kołyski': dwa jūga u kolypki niż 5; *tarnob* 5.

5. 'ostro zakończona część przedmiotu lub urzędnienia': *drōńk z iugim* bądź *AJŚ II* s 9; *krak PJPAN* 11 s 101; *zaw AJŚ II* m 30; *radomsz* 7; *p-tryb MAGP II* m 52 s 9.

6. 'prymitywna uprzęż w postaci drewnianej ramy zakładanej na kark lub rogi i czolo wołu lub krowy': *zjim iugo* z woła. *χοζαc v iugu* wej *S II* 111; *bus PF IV* 203; *st-gdań AJK II* s 41; *wej jw*.

Jugi 'długie sanie do transportu drzewa': *wad AJPP* 147.

Por. **DWIGO, IGO** JK

JUGOWAĆ 'o ciepłym, wiejącym z południa wietrze: zaczynać wiać': *Juguje* – powstaje południowy wiatr i szum po lasach *lim JP XXXVII* 222; *boch jw*. JK

JUGOWY 1. 'o wietrze: silny, wiejący od szczytów gór ku dolinom, powodujący ocieplenie; halny': *iug^uovy vater* *lim* 23.

2. 'zapowiadający odwilż w zimie': *po-moği iugove*, na jūg, na ćepuo *lim* 11.

Por. **JUCHOWY** JK

JUHAS *Formy*: *typ johas*: *n-tar Gór-Pod* I 37; *N-tar Zejsz* 133; ~ *typ jukac*: *ok Żywca Wierchy X* 105; ≈ *M lm juhasia*: *n-tar MPKJ* I 73; *N-tar ME* III 94.

Znaczenia: 1. 'jedna z osób trudniących się zawodowo wypasaniem owiec w Tatrach i Karpatach: pasterz – pomocnik bacy': *Juhas* musi się znać na budowie safasu i jego potrzebak we wyntrzu, bo kazdo rzecz musi mieć swoje stałe miyjsce *n-tar KąsPodh IV* 299; *Downo juhasi* byli

radzi za oscypki robić, bo na kozdy dziyń miōł jedyn oscypek *n-tar jw*; *Popiérwěj bēt za juhasa*, pote bēt bacom *N-tar ZborSł* 139; to to sytko řońži s tym baca. *baca śi najrme i'uyasōf*, co pomagajōm dojić, pasom *Ōrawa [Sł] ZNUJ* 151 s 110; [*Baca*] zawołoł na jukaców: – Hej, chłopczy, chłwojcie sie, kany kto moze, ta przeci u nos na holi nie zanocuje! *Żyw Wierchy X* 105; ^uofcoš, a *iūhas* to pėrvěj tak vōuafi *Żyw PIJP* IV 81; *jes čšeg iūχasōv*, a un cfārty *myšlen PJPAN* 11 s 159; *Ani jo nie juhas*, ani jo nie baca, tam mi moja miō, łowiecki nawraco [*pśn*] *n-sąd Dul* 100; *ryb SGŚ XIII* 194; *Spisz [Sł] AJPP* 170; [*pśn*] *Zakopane Wista VIII* 214; *n-tar GórPod* I 37, *MPKJ* I 73; *N-tar Zejsz* 133; *n-tar [Spisz] ZNUJ* 278 s 28; *n-tar [Orawa] KąsSł II* 1 s 390; *wad AJPP* 170; *przew* 3; [*pśn*] *tarn Lud IX* 258.

2. 'leniwy, młody parobek, próźniak; też wyzwisłko': *Ty juhasie! Cieszyn* 7 [Cz]; *ciesz SGŚ XIII* 194.

3. 'nazwa owczarka – psa pasterskiego': *wad JP LXV* 285. JK

JUHASECZKA *pśn, ekspr* 'juhaska w zn 1 (zob.)': *Pasom* sie ^uowiecki koło polanecki, nie widno juhasa ani juhaseczki *n-tar PPh* II 58; *n-tar KąsPodh* IV 301. JK

JUHASEK *pśn, ekspr* 'juhas w zn 1 (zob.)': ^uOwiecki, ^uowiecki, biyda, kie wos mocki, biyda, kie malućko, juhaskowi brzyćko *n-tar PPh* II 59; *Juhasku*, *Juhasku*, *Mos* duzo owiecek, *Zagródźze* im korsz *Z* ciyniucik *zyrdeczek N-tar KąsPodh* IV 301. JK

JUHASICZEK *Forma*: *typ johasiczek*: *N-tar Zejsz* 138.

Znaczenia: 1. *ekspr* 'juhas w zn 1 (zob.)': *Ej, Stanisłow*, *mocie* tyz fajnego juhasicka! *Moze* by posed z nami, kie pojedziymy po syr? *n-tar KąsPodh* IV 301; *Beczaly* owieczki, kie sie redykały, *A johasiczek* płał, *ruczki* go bolały [*pśn*] *N-tar Zejsz* 138; *He*, *juhasicek* biydny nie

“obląpi nigdy, he, “owiecki paść musi, choć go dziywce kusi [pśn] *n-tar PPh II 57*.

2. ‘osoba pilnująca, doglądająca pasących się w gospodarstwie owiec’: *n-tar KąśPodh IV 301*. JK

JUHASIĆ ‘paść owce w górach, zajmować się tym zawodowo; być juhasem’: Juhasić to tyz musi taki człowiek, co bedzie to lubioł i bedzie umioł, bo to tyz ciynzko robota, ciynzki zýwot *n-tar KąśPodh IV 301*; Bez čtyry roki juhasitek na Orawinach *N-tar SKJ V 364*; juřařa, juřařa, jak vy juřařicie [pśn] *N-tar ME III 94*; Jěj hłop nie juhaři, jeno poseł na kořbę *Zakopane RWF X 215*; f kazdy rok juřaři *n-tar 29*; jaz ‘juřařylef přřli nymu pyńř lāt *n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s 75*; Nopiyrwy bez pore roków juhasiuł u brata, późni zacoł bacuwać *n-sqd Dul 100*. JK

JUHASIEŃIE ‘juhasowanie (zob.)’: Sprawowanie obowiązków bacy nazywają górale bacowaniem, a pasienie owiec po górach nazywają juhasieniem *N-tar WrzeřT 37*. JK

JUHASIK ‘juhas w zn I (zob.)’: Patrzojcie, baco, dyć to ta moja murcatko, cok jom od krzesnego dostoł, pedzioł nomłodszy juhasik *n-tar KąśPodh IV 302*; Owiecki na holi, Juhasik nad nimi, Pockoj, dziywčno, Jo se śleze z nimi [pśn] *N-tar jw*. JK

I. JUHASKA I. ‘kobieta zajmująca się wypasaniem głównie krów’: Przy owcach pełnią służbę wyłącznie mężczyźni, bydłem zaś zajmują się po większej części kobiety, zazwyczaj jedna dziewczka z rodziny idzie z krowami na halę, bo rzadko się je zostawia opiece najemnej juhaski *N-tar Lud VIII 46*; Dziadek Firek owdowioł, ale mioł piyńć dziywce, to jedna owce pasła, juhaskom była *n-tar KąśPodh IV 302*; Drzewiej [...] strzelcy schodzili się w sałasach, [...] wódkę pili, tońcyli z juhaskami, nie boli sie Liptoków, haj! *Zakopane Wierchy I 169*.

2. *blm ‘całokształt trybu życia, zajęć, obowiązków, zwyczajów itp. właściwy juhasowi, juhasowaniu’*: Downiyy, chconcy zostać bacom, musioł przyjs ftorysik rok juhaski, kierowoł go baco na kursy bacowskie *n-tar KąśPodh IV 302*; Ni mug sie dockać wiesny, coby is(ć) z bacom na juhaske *N-tar ZborSł 139–40*.

3. ‘sezonowy wypas owiec na hali’: Chowali owce tyz [...]. To było choć potem zabić w jesieni co. A rešte to dawali na juhaskę *n-tar KąśPodh IV 302*.

4. ‘drewniana laska z żelaznym obuszkim używana przez juhasów’: Młodzi nosili w ręku tzw. juhaski, tj. laski o cisowych styliskach i żelaznych obuszkach, odpowiadające podhalańskim „ciupagom” *n-tar ASL V 1 s 19*; Laski te nazywały się „juhaski” i składały się z żelaznej rękojeści, wykutej przez miejscowych Cyganów, i z długiego drewnianego styliska *n-tar [Spisz] jw V 2 s 29*.

5. ‘małe naczynie używane do picia żętycy’: *n-tar KąśPodh IV 303*.

6. ‘drewniany kufer służący do przechowywania rzeczy pasterzy w szatasie podczas wypasu owiec’: *N-tar jw; n-tar [Spisz] PIJP IV 82*. JK

II. Juhaska zob. JUHASKI

JUHASKI ‘należący do juhasa, właściwy juhasowi’: Juhasko torba ze strzémpkami *N-tar ZborSł 140*; Juhaská robota *n-tar [Orawa] KąśSł II 1 s 390*; i to [ser i żętyca] to jus pševážne cały pokarm juřaski, jak tam řeba jakom kromke do tego i rešte se uo tym řatkým zije *n-tar ZNUJ 98 s 24*; Oposki góralskie były dwojaki: syrokie na pół łokcia nazywano bacowskie i wonskie, nabijane guzami – juhaskie *N-tar KąśPodh IV 303*.

Juhaska w użyciu rz ‘melodia do przyśpiewek góralskich’: Przelecioł wkoło po izbie, a pote chyciył drobnom juhaskom.

Nie tońcył jyj zodyn młody, bo nie umieli *N-tar jw*.

Juhaski w użyciu rz 'dawny szybki taniec tańczony przez górali, zwłaszcza na Podhalu': Był taki juhaski, downo, jako tak to nie było zbójnickiego, ale był ino juhaski *n-tar jw*.

Po juhasku 'w sposób typowy dla juhaków': Po juhasku grule piekli (tj. w ognisku) *n-tar KąsPodh VIII 329; Zakopane jw*.

Zob. **BRYJA** [Supl.] JK

JUHASOWAĆ 'być juhasem, paść owce w górach, zajmować się tym zawodowo': Juhas jes od kwietnia do września przy owcak, juhasuje, no i ucý tyk małyk chłopców – honiynników sýckiego przy owcak *n-tar KąsPodh IV 303; Musiałek siedym roków juhasować, kiym mi baca pokázal sýcko, jako sie robi z mlykiym, z oscypkami n-tar [Orawa] KąsŚ II 1 s 390; N-tar Wrześ 10.* JK

JUHASOWANIE 'zajmowanie się wypasem owiec na hali w charakterze juhasa': Zalubiél Sýmek juhasowanie, tozto bélo mu cliwo przez owiecek *N-tar ZborŚ 140.* JK

JUHASOWY 'należący do juhasa, właściwy juhasowi': Dzion posed w hru-by regiel i wyncyj sie nie pokozoł. Na drugi dziyń juhasowym owcom skórloty spuchły i porobiły sie na nik takie boloki, ze nie dało sie ik podejć *n-tar KąsPodh IV 303.* JK

JUJ 'okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne': Juj, jak se spómniym o tych fszach *Cieszyn [Cz] Zwrot 64 s 8; Jak tam świńsko nożka przez tyn bigus przeleci, juj, to aż jynzyk chce kańsik za nióm uciyc Cieszyn [Cz] OndrProza 36; ~ w przysł: Po wyrchu juj, w pośrodku fuj Ciesz MPTL XV 2 s 170.* JK

JUJA 'juj (zob.): ciesz SGŚ XIII 194. W połączeniu: **Juja kandy** 'jw': Juja kandy, jak to dobrze, że starzicy przijadóm do nas na Gody *Ciesz SCiesz II 138.* JK

JUJCZEĆ 1. 'zawodzić żałośnie, biadolić': Zaczón skokać po cafej szynkowni a strasznie jujczec *Ciesz [Cz] SGŚ XIII 194.*

2. 'o psie: skowyczeć': Taki mały piesek będzie jujczoł, jak sie go uwióńze przy budzie *Ciesz SCiesz II 138; Cieszyn [Cz] ZNUJ 495 s 81.*

3. 'wydawać przeciągły dźwięk, podobny do zawodzenia': ĩag ĩe váter, to ĩujćy f pecu *ciesz 15; Wiater zaś jujczy, bydzie deszcz Ciesz SCiesz II 138; wad 9.*

Por. **JAJCZEĆ, JOJCZEĆ** JK

JUJU 'okrzyk wyrażający smutek': wej *LPW I 324; Kasz Cen 76.* JK

I. JUK *Formy: typ jug: kolb 3; ~ typ wjuk: Lit K VI 134.*

Znaczenie: 'skórzany worek, używany zazwyczaj do transportu bagażu na grzbiecie zwierzęcia jucznego; bagaż, tobolek': cyganka ńesua ĩugi na plecaż, súa i babotaúa; s takó to ĩino pşyтуlyć usy i ĩsć kolb 3; pd-wsch ok Wejherowa LPW I 324; Lit K VI 134. JK

II. JUK 'ubranie': muvé ci, co dostaja tyg ĩukóv, może ź_żesyńć kavoukóř *Brzozów; sídło, stare ĩuki rzesz 8; miń-maz PF IV 203.* JK

Jukac zob. **JUHAS**

JUKAĆ 1. 'wydawać falsetem modulowane, śpiewne dźwięki podczas zabawy lub przy pasieniu bydła': Podczas tańca wszyscy bez przerwy śpiewali, niektórzy „hopkali” i „jukali” *tań KunWes 105; n-tar KąsPodh IV 303; lim 16.*

2. 'o wildze: wydawać charakterystyczny głośny, melodyjny głos przypominający gwizd': vyvelga – a uadńe ĩuka – to na dęsc *miń-maz 1.* JK

JUKANIE 'forma rzeczownikowa cz jukać w zn I': *n-tar KąsPodh IV 303.* JK

Jukciak zob. **JUCHCIAK**

Jukcić zob. **JUCHCIĆ (SIE)**

JUKIEW pej 'człowiek popisujący się swoją wiedzą, udający wszystkowiedzącego; mądrala': wąg *PKJ XVI 134.* JK

Jukra zob. **JUCHA**

Jukro zob. **II. IKRO**

JUKS *Forma*: typ juksz: wej LPW IV 1401.

Znaczenia: **1.** 'gnojówka': kościer jw 1400; wej jw 1401.

2. 'wydzielina o nieprzyjemnym zapachu, gromadząca się w ranach, owrzodzeniach na skutek procesów zapalnych; ropa': sòm juks leci z renò Kasz S VII 109; Koc jw; wej 3.

3. 'rzecz zanieczyszczona lub złej jakości': wycyśc tan cauy jòks s fajki złotow B II 41; tan juks uodlejci tor MacSt 111; nē pal tēgo juksu, bo banžeš xori tcz 3; ryp MacSt 189; Tuch MPKJ III 273; Koc jw.

4. 'nawóz sztuczny': juks sipse śa na pola, lēpsi rośnie ĩ plõnuje tcz 3; rano juks pošlym soć tor MacSt 102; našõu jòksu na žyt^{mo} złotow B II 41.

5. 'śnieg z deszczem': caž to je žis za pogoda, to sòm juks padã Kasz S VII 109; Koc jw. JK

JUKSOWAĆ 'nawozić juksem – nawozem sztucznym': uõni tēra troxa juksuja tcz 3. JK

I. JUKSZ 'w okrzyku odpędzającym świnie': A juś! A juksz! Wilno [Lit] SLit 209; Kowno [Lit] jw; Lit K II 273. JK

II. Juksz zob. **JUKS**

I. Jukt zob. **I. JUCH**

II. Jukt zob. **I. JUCHT**

I. Juktowy zob. **JUCHOWY**

II. Juktowy zob. **I. JUCHTOWY**

JUL 'lipiec': to bəto v jũlũ Štup LPW I 324; Czaca [Sł] AJŚ VI m 1093. JK

JULI *nodm* 'lipiec': ońskygo roku jũli bõu žimni koziel SGŚ XIII 194; ke ĩim [gęsiom] p'ũorosnãm p'ỹře s_k^hõincēm ĩipca, i bo nē ĩipca, puo nasymu śe puov'ỹy „jũli”, to śe ĩik p'ũotskubuje *n-tar* [Orawa] ZNUJ 69 s 125–6; śivã krova pogõnuu śa čfartygo jũli Wr StefSt 52; w jũli to bufi te žwežony z dworu i ĩokna gaužnzamy

opstrojone resz SGOWM III 109; jũli tēn najčepłejši mēšõnc szt GMalb II I s 146; gũub AJŚ VI m 1093; prud SGŚ XIII 194; niem AJŚ VI m 1093; klucz jw; nam jw; giž SGOWM III 109; wej LPW I 324. JK

Julica zob. **ULICA**

JULIK 'chrabąszcz, prawdopodobnie guniak czerwczyk (*Amphimallon solstitiale*): Śl G SGŚ XIII 194. JK

JULIUS 'grdyka; jabłko Adama': zla-pil ĩeue za jũliusa wej S II 111. JK

JULOWY 'lipcowy': jũlově vódro ['pogoda'] Štup LPW I 324; Wr StefSt 52. JK

JULTKI *lm* 'narządy limfatyczne znajdujące się u człowieka w jamie ustnej; migdałki': krak 8. JK

Juł zob. **ĪŁ**

I. JUŁA 'jakaś niewielka ryba': Lit K II 273. JK

II. JUŁA 'okrzyk wyrażający podziw': ĩuua! aleś pýknie to zrobýu ryb SGŚ XIII 194. JK

III. Juła zob. **ĪŁA**

Jułt zob. **ĪŁ**

JUN 'czerwiec': Potem jun stanãł od watry i zawołał na december *n-tar* [Spisz] JOp 137; nãdlægšē dñi sõ v jõne Štup LPW I 322. JK

JUNACZNO 'zawadiacko [?]': Sand Sand 269. JK

I. JUNAK 1. 'członek młodzieżowej organizacji paramilitarnej w latach 1936–1939': tu nēmce u nas nabýły do djabła na šoše, pševážne tyž ĩunakuf i žoťnežy nabýły nēmce kras 3.

2. 'robotnik przymusowy hitlerowskiej organizacji (*Bandienstu*): bial-podl I.

Frazeologia: być w junakach 'być członkiem *Bandienstu* wcielonym przymusowo do tej organizacji': za nymca, ĩag v ĩunakay byli, to t'ak robiłi bial-podl I. JK

II. JUNAK 'papieros popularnej w okrese międzywojennym niemieckiej marki

„Juno”: p^hánc troš^hi^ho^hk^hö^hv z^hgub^hyu: p^hánt-
n^hö^hš^hce j^hun^hö^hk^höf p^hreč z^hłotow B II 41. JK

Junc zob. **JUŃC**

JUNGA ‘młody mężczyzna zatrudniony na statku’: j^hak^ho j^hun^hga p^hłon^hł na baler^ho
[nw] Kasz LPW IV 1400. JK

JUNGFER ž ‘kobieta, która nie wyszła za mąż; stara panna’: to mu^hył^h za j^hunkfer ostaua še^hžec gi^hž 8. JK

JUNGFERA *Forma*: typ ziungfera: pis SGOWM III 109.

Znaczenia: **1.** ‘jungfer (zob.)’: f t^hė fam^hil^hi^hi by^hu^h d^hvė j^hunkfery koziel SGŚ XIII 195; j^hak še baješ tak p^hšebyrać, to ca^hy žyć^hi bajež j^hunkfer^h koziel jw; Zakrzów-Opole jw; opol jw; etc SWM VIII s 29; m^hrag jw; pis SGOWM III 109; szczyc SWM VIII s 29; olsz jw; n-miej jw.

2. ‘dziewica’: j^hunkfera = p^hra^hvička klucz 1.

Stara jungfera ‘jungfer (zob.)’: to m^hy nazivali stara ž^hunkfera pis SGOWM III 109; star^ho^h j^hunkfera opol ZNUJ 18 s 113; tar-gór 4; Mr i Wr SWM VIII s 29. JK

JUNGFERKA 1. ‘jungfer (zob.)’: m^hrag SWM VIII s 29; szczyc jw.

2. ‘dziewica’: a jeze^his to ješce j^hö^hnkferk^hö? koziel SGŚ XIII 195.

Stara jungferka ‘jungfer (zob.)’: stara j^hunkferka nie mou ž^hopa Szczepanowice-Opole jw. JK

JUNGFERY *lm Forma*: typ juńfry: Kasz pn-wsch LPW IV 1400.

Stare jungfry ‘kobiety, które nie wyszły za mąż; stare panny’: t^ho st^har^he juńfr^ho n^hö n^ho p^hřepadł^ho: nieb^hoščak ješ cepl^hy, a u^hona j^hu br^hutk^huje a vr^hajuje Kasz pn-wsch jw. JK

JUNGS ‘sanki tylne w saniach o dwu parach płóz’: wej AJK V s 67.

Jungsy 1. ‘sanie o dwu parach płóz, używane do wożenia ciężarów’: wej jw i m 209.

2. ‘zbite na krzyż drązki wzmacniające grzbiet dachu słomianego’: wej jw VI s 182. JK

Jungsy zob. **JUNGS**

JUNGZELA – tylko w zest:

Stary jungzela ‘mężczyzna, który się nie ożenił; stary kawaler’: opol SGŚ XIII 195. JK

I. JUNI rz. *nodm Forma*: typ hiuni [ju^hni]: m^hrag 8.

Znaczenie: ‘czerwiec’: ju^hni to čep^hui m^hejš^hönc koziel SGŚ XIII 195; n^häp^hėr^hvi r^hösn^hä l^hisecki, n^hö p^hop^hot smrecki, pop^hot taki małe. to ju^h s^ham n^hä^hcašne^hje š^hri^hpki ^hale to tak, to p^hra^hve... n^hö dy v^h m^hėš^hancu, v^h j^hakym to r^hösn^hä ju^hs, v^h ju^hni? v^h ju^hli? *n-tar* [Orawa] ZNUJ 69 s 72; Przyszeł december, siadnął niedaleko watry, a juni zaś zaczął się przechadzać po lesie *n-tar* [Spisz] JOp 137; l^hen [‘lin’] to čece o š^hö^hyntym ja^hne, to w ju^hni, k^haraš t^hys gi^hž SGOWM III 109; v^h ju^hni je p^hiotra i pav^hu^h *szt GMalb II 1 s 146*; g^hłub AJŚ VI m 1092; prud SGŚ XIII 195; niem 3; opol SGŚ XIII 195; klucz AJŚ VI m 1092; nam jw; m^hrag 8; Wr StefŚ 52; wej LPW IV 1401. JK

II. JUNI *przym* ‘młody’: opocz RŁTN XXII 267. JK

JUNICA ‘młoda krowa niemająca jeszcze potomstwa’: bl K II 273. JK

JUNIEC 1. ‘młody byk, młody wół, który jeszcze nie chodził w jarzmie’: Krowa ociełiła się dwoma byczkami (juńcami) gnieź Pozn III 6; na tak^hego m^hu^ho^hdego vou^ha to m^hö^hv^hėl^him j^hö^hnc *st-gdań 5*; ju^hneć są p^hö^hddac m^huš^hy^h nožu *chojn LPW I 324*; Tuch PKFP VII 1 s 24; [st] *Koc SKoc II 57*; kościer MPKJ III 273; Kasz pd-wsch S II 112; ~ *w por*: Takie chłopy jak dwa j^hö^hnce czar Zb I 34.

2. ‘urwis’: vi j^hö^hnce j^hedne! *st-gdań 3*. JK

***JUNIORKI**

I. JUNKIER ‘nicpoń’: gasov^hy j^hunkro^hve Kasz pn-wsch LPW I 324.

Stary junkier ‘mężczyzna, który się nie ożenił; stary kawaler’: stary j^hunk^her ny mou ž^heci Szczepanowice-Opole SGŚ XIII 195. JK

II. JUNKIER 'pruski szlachcic, ziemianin': $\text{ujel}^{\text{f}} \text{leśny}^{\text{f}} \chi \text{ otuoguo}^{\text{f}} \text{od}$ jednego jūnkra do uprawy żemni *resz SGOWM III 109*. JK

JUNOCH 'młody mężczyzna': *opocz RLTN XXII 267*. JK

JUNOSZA 'młoda owca': *bl K II 273*. JK

JUNOSZEK 'młody byk, młody wótek': *jūnōšk wej LPW I 324*. JK

JUNOWY 'czerwcowy': *jōnově sano Stup LPW I 322; Wr StefŚt 52*. JK

JUNUSZEK 'młody byk, młody wótek': *jūnūšk wej LPW I 324*. JK

JUŃ 'czerwiec': *Czaca [Sł] AJŚ VI m 1092; n-tar [Orawa] KąśŚt II 1 s 390*. JK

JUŃC *Forma: typ junc: Ryp i Lip Zb II 8*.

Znaczenia: 1. 'młody byk, młody wół, który jeszcze nie chodził w jarzmie': dāj boże słuńce, na te moje juńce [pśn] Chojn pn-zach S II 112; Ryp i Lip Zb II 8; Kar S II 112; wej Nadm 91; Kasz LPW I 324; Stup jw.

2. 'w bajkach i wierzeniach ludowych: potwór, zwykle wielogłowy, skrzydlaty, podobny do wielkiej jaszczurki': Kasz zach jw IV 1401; Kasz LKasz 31. JK

JUŃCZYK 'juńc (zob)': *Stup LPW I 324*. JK

Juńfry *zob. JUNGFRY*

JUŃSKI 'czerwcowy': *Stup LSW I 407*.

Zob. JAGODA JK

I. JUPA *Formy: typ jopa: rac SGŚ XIII 195; ok Raciborza PF V 753; prud PlutaDzierż 58; koziel SGŚ XIII 196; strzel-opol OIW 76; opol SGŚ XIII 195; lubl 1; oles SGŚ XIII 195; nidz SGOWM III 108; resz jw; ~ typ jópa: giż jw; złotow B II 40; sęp-kraj 1; szt GMalb II 1 s 146; sus 1; chojn 3; byt 2; Kar S VII 108; wej 3; Kasz LPW I 322, S VII 108; Stup LPW I 322; ~ typ juba: mrqg SGOWM III 108; ||- Pis jw; ~ typ hiupa: ||- [sporad] Pis jw; ~ typ ziupa: pis jw; Ostródz jw.*

Znaczenia: 1. 'górna część wierzchniego ubioru męskiego lub kobiecego, różnej grubości, różnego kroju i różnej długości, noszonego zwłaszcza w chłodniejsze dni (rodzaj bluzy, kaftana): couko žima χoza v jūpe ryb SGŚ XIII 195; na ślōsku χo3ō uoblecōne kobyty v jupy Szczepanowice-Opole jw; čepue jupy veźnemy, bo žimno niem 3; Jupa to był taki płasc abo kurtka gor GwBug 195; vuđš na šebže jupa, bo žiš je želgi mrōš Wr StefŚt 52; juba – to, co uoblece χuop, a my to nie mamy jūbuf mrqg SGOWM III 108; sukman to grubý zaķet, a my mužim jopa nidz jw; jupa to mówili župa na takō grubo zaķete na žime pis jw; luźny kaftan to u nas je jupa ostródz jw; χu'opy_vej tak. jūpe ĩ sp^uodnie žniń SobWppn 100; jupa, bluza dla χuopuf i kobetuf n-miej 1; ušūya jūpe s koca, taka do roboti, na co žań tcz 7; Jupa – kozuch pokryty granatowem sukmem. Kołnierz i podłapki z białego lub siwego baranka Lubar Lud XXIX 84; biel 6; pszcz SGŚ XIII 195; rac jw; ok Raciborza PF IV 753; għub PJŚ I 133; prud PlutaGłog II 96; koziel SGŚ XIII 195; Mysłowice; Ruda Śl SGŚ XIII 195; tar-gór 4; strzel-opol OIW 76; opol SGŚ XIII 195; lubl 1; oles SGŚ XIII 195; klucz jw; syc jw; Śl jw; kiel RLTN XXII 267; wiel 6; ķep AJW VI m 548; olec SWM XII m 4; etc jw; giż SGOWM III 108; Pis jw; szczyc jw; resz jw; [pśn] olsz StefZ III 109; Ostródz SGOWM III 108; gñi ASL II 2 s 12; wolsz PFP XXIII 26; n-tom 2; międzyrz ASL II 3 s 21; szam 8; wqg PKJ XVI 134; czar AJW VI m 548; ok Żnina i Szubina Orli Lot IX 152; lip 2; tor MacŚt 190; złotow B II 40; sęp-kraj 1; Tuch SPAU L 372; brod 2; świec 5; st-gdań 9; Koc Nadm 105; szt GMalb II 1 s 146; Mal Wisła III 727; sus 1; chojn 3; byt 2; kar 3; wej 3; Kasz LPW I 322; Stup jw; ~ też pogardliwie o takim okryciu': χuōži f_ty jūpe, vyglōndo ĩag_buazyn ĩaki gor 2; piń 2.

2. 'sweter': jop̄a je z wouny prud Pluta-Dzierz 58.

Frazeologia: jop̄ę białce kurzyć 'bić żonę': ten je z tego znōni, że bałce jōp̄ą kuři Kar S VII 108; ~ jop̄ę sobie kurzyć 'o kobietach: bić się': to mże vojna, Kej so dŵe babō jōp̄ą bādō kuřōłō Kasz jw. JK

II. JUPA *st 'szerokie spodnie'*: Jupa – spodnie szerokie męzkie i żeńskie Ob Pozn IV 331; Wąg jw; Wyrz jw. JK

III. Jupa zob. I. HUBA

I. JUPEK 'górna część wierzchniego okrycia męskiego, noszonego w chłodniejsze dni; rodzaj ciepłego kaftana': olsz SGOWM III 109; Wr StefSł 52. JK

II. JUPEK 'najmłodsza figura w kartach do gry; walet': n-tar KąsPodh IV 304. JK

JUPICA 'tradycyjne okrycie wierzchnie noszone przez Żydów, rodzaj długiego płaszcza; chałat': żydy to f takiy jupicay χυοz̄a dąb-tar 5; Koniecznym towarzystwem tura jest „dziad”, [...] Żyd przywdziewa „jupice” żydowską albo długi czarny „szpencer” ok Przeworska Wiśta XII 52; Ón téz obtargany, obsiepany, ani zégarka, ani łańcuska, jupica obsiepaná krak ME I 69; wad Lud XVI 385; N-sąd Wiśta VII 306; boch ME II 160. JK

JUPIĆ 'brać udział w zabawie towarzyskiej polegającej na rzucaniu guzikami': jupić || pacać guziki żniń 8. JK

I. JUPITER 'w wierzeniach ludowych: postać baśniowa, demon sprawdzający na ziemię gwałtowne zjawiska atmosferyczne, burze, grad i inne anomalie pogodowe': Planetnikami wołajo tych, có chmurami, tam w chmurak rzondzo, to wołajo Jupiter [...], jesce gádajo, ze nágorsy Jupiter, ze strąśnie wtedy grzmi n-tar [Orawa] KąsSł II 1 s 391. JK

II. JUPITER 'wierzchnie okrycie męskie, rodzaj krótkiego płaszcza [?]': dęb K II 273. JK

JUPITKA 'górna część wierzchniego okrycia kobiecego; rodzaj bluzy': n-tar [Orawa] KąsSł II 1 s 391. JK

JUPKA *Formy*: typ jópka [j̄ō-, j̄ū-]: złotow B II 40; wej LPW I 322; Štup jw; ≈ Nm -oma: St Wieś-Pszczyna SGŚ XIII 196.

Znaczenia: 1. 'górna część wierzchniego ubioru męskiego lub kobiecego, różnej grubości i różnego kroju; rodzaj bluzy, kaftana': Ku żniwóm ci starczy jupka, a jak bydzie za ciepło, to jóm sewleczesz Ciesz SCiesz II 138; na targu stoi jandlyra s jupkoma St Wieś-Pszczyna SGŚ XIII 196; ijno jedną jupka móm na rýżela koziel jw; nō tō na tym j'armaku tō s'yčk̄o można kupić [...] m'ateryje jakē kce, cy tam n'a-fertuske, cy n'a jupke, cy na kabāt n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s 122; v̄yji se jakom jupke, b̄o leje gor 3; b̄zauki take carne jupki śfęc̄once uoblekli mrq̄ SGOWM III 109; jupka to take luźne na žime pis jw; šet χυop s kobitom f červuny jupce koniń 14; do latańa fsać sō ta jupka st-gdań 3; Cieszyn [Cz] Kell II 187; ciesz 18; Ryb PEŚ II 79–80; Rac jw; Niem DobrzNiem II 43; lubl SGŚ XIII 196; Śl jw; Orawa [Sł] KąsSł II 1 s 391; myślen PJPAN 11 s 199; ok Bochni i myślen Świąt 48; krak PJPAN 11 s 199; ok Oświęcimia SKJ IV 24; dąb-tar 5; ok Biłgoraja Mazur II 153; bus 10; [p̄sn] lub Wiśta XIV 68; kozien RLTN XXII 267; opocz 3; wiel AJW VI m 548; kęp jw; Sier ASL IV 6 s 13; tęcz PJPAN 37 s 351; łow PF XIV 360; wys-maz jw IV 824; białos Kudz 152; suw 1; giż SGOWM III 109; szczyk jw; nidz jw; resz jw; olsz jw; Wr StefSł 52; ostródz SWM XII m 4; Kal K II 273; rawic 8; lesz ME VIII 33; międzych 4; wąg PKJ XVI 134; złotow B II 40; Kościerzyna LPW I 324; wej jw 322; Štup jw.

2. 'spódnica': chtm RLTN XIV 264. JK

I. JURA 'podanie, opowieść': „Baśni” prawione przy kądzielach nazywają „jurami” piń Kiel II 218; Opowiadają téz

o wietrze następującą skiełkę, czyli jurę (baśń) *piń Zb IX 66*. JK

II. JURA 1. 'przewisko': Jura – przewisko, wzdardliwe *Racibórz PF VI 695*; *Śl SGŚ XIII 196*.

2. 'wydzielina z nosa': *Cieszyn [Cz] AJS IV s 40*; *ciesz 8*.

Frazeologia: na Jura 'wyrażenie używane dla zaznaczenia, że coś się nie może zdarzyć': *beže še gotovać na ĵura, ĵa_ gaz ně zauŕnčony Brzozów*; ≈ dostać, co Jura nie chciał, nie dostał 'nic nie dostać': *Dostaniesz, co Jura nie chcioł Ciesz MPTL XV 2 s 54*; *Dostaniesz, co Jura nie dostał Ciesz jw*. JK

JURAĆ 'o deszczu: padać obficie; lać': *ĵaby tag ĵuraŕo bes_părăć dñi, toby xeba p^ooto_ byu myšlen PJPAN 11 s 87*. EP

JURASZEK 1. 'jurek w zn 3b (zob.)': *bl SW II 187*. [Por. *wijuraszek*]

2. 'jurek w zn 4 (zob.)': *bl jw*. EP

JURAŚNY 1. 'odważny, śmiały': *bl SW II 187*.

2. 'skory do zaczepki, do zwady; zawa-diacki, czupurny': *opat PF V 753*. EP

JURAT 'prawnik': *Śl SGŚ XIII 196*. EP

JURCHŁA 'kobieta niedbająca o swój wygląd zewnętrzny': *vəzdři ĵak takā ĵurxła kar S II 113*. EP

Jurchowicze zob. **JURKOWICZE**

JURCZEĆ 'narzekać, utyskiwać': *Nale, cōž tak fōrt jurczycie, dyć ni ma až tak źle Ciesz SCiesz II 138*. EP

JURCZY 'przym od jurek w zn 5': *ĵurčy k^uuñšt Kościerzyna LPW I 324*. EP

JURCZYK 1. 'roślina – żarnowiec miotlasty (*Cytisus scoparius*)': *wej S II 113*.

2. 'człowiek mieszkający na terenie obfitującym w te rośliny': *wej jw*. EP

JUREK 1. 'roślina': **a.** 'żarnowiec miotlasty (*Cytisus scoparius*)': *natñij ĵurkōv do mōtłōv. z ĵurku robō mōtłə Kasz S II 112*; *ze ĵe vele ĵurku, tam ĵe nāvīcě čarovnicōv. tĕmu ləze, ze rosce ĵurk, sažō klonə abo ĵavorə,*

bo to sō dřevāta, co čarovnice odstrāšajō Kasz jw 113; *W Zęblewie nie wiāžā miotł z ĵurku, bue ĵurkā pōn ĵezūs bĕł bičovoni Wej jw 112*; *Kar jw; wej jw*; **b.** 'roślina – janowiec (*Genista*)': *ĵĕrk rosce na sōty [piaszczystej, luźnej] roly Słup LPW I 311*; *kar jw 308*; *wej jw 311, 323*; *Kasz pn-wsch jw 324*; *Kasz Ram 63*.

2. 'pędy kilku gatunków wierzb; wiklina': *Kasz jw*.

3. 'przyrząd do zwijania przędzy lub nici w kłębki lub motki w postaci': **a.** 'patyczka z otworem': *nidz [Równe Ukr] Fal I 346*; **b.** 'patyczka z nacięciami na końcach': *Winnica [Ukr] Roczn 203*; **c.** 'kawalka płótna chroniącego rękę przed skaleczeniem': *Jurek taki był do motania nici włod PelcŚl VII 143*; *Jurek to był kawaleczek płócienka, on był po to, żeby to nitko ni skalyczyć palców włod jw; radz-podl jw; bial-podl jw*. [Por. *wijurek, wiurek*]

4. 'zaostrzony na jednym końcu kij lub pałak pomagający w związywaniu snopów': *Winnica [Ukr] Roczn 204*; *bl SW II 187*. [Por. *wijurek*]

5. 'diabeł, zły duch': *Mo koeždy djo-beł stejje imię, jeden mo smĕtk, dredzi mo je rk Kasz Nadm 121*; *Tańcowoł tō co^urny Jurek i Matylda, i kocurek [pśn] Opol KoszPog 96*; *Kościerzyna LPW I 324*.

6. 'w wierzeniach ludowych': **a.** 'zły duch': **a.** 'w postaci robaka lub włosa, którego czarownica umieszcza w pożywieniu i napojach, też w tabace': *Kasz S II 112*; **β.** 'wywołujący wir powietrzny': *ĵurek zawał nōm v slĕpa, že mi ĵic ĵe vĵeli, zaledve vrōčilim dodōm. tak banžeš brojił, že ĵurek přiñze za tobō Koc SKoc II 58*; **b.** 'demon, opiekun domu, którego ulubionym miejscem był piec': *Kościerzyna LPW I 324*.

7. 'wir powietrzny': *ĵurk leci, ĵurk pōsk ĵese, ĵurk smĕgim v'əvijō kościer JP XXXVII 36*; *ĵurk zervāł dak, vėrvāł ščit,*

zvalit kozelki, vovvat snopki z daju Kasz jw; Tuch jw 35; ~ w por: kranći ša jak jurk. čarni jak jurek Koc SKoc II 58.

8. 'w wierzeniach ludowych: człowiek mający konszachty z diabłem, któremu zapisał swoją duszę': jeden jurk je na tǫlovskim smatǫru poχovǫni, a v lubockim lese jurcǫ ježžo na kuēnaχ wej S II 112.

Chlewny jurek 'zły duch, który atakuje zwierzęta hodowane w pomieszczeniach gospodarskich': χlěvněgo jurka robią odpowiedzialnym, keď svině zděχajǫ abo koń zlǫmē sobe nogǫ Kasz jw.

Jurek czarny 'pliszka siwa (Motacilla alba)': ciesz MAGP IX s 6.

Lasowy jurek 'zły duch, który straszy w lesie i może spowodować chorobę psychiczną': lasevi jurk mēškǫ v lese i lǫzi straši, jezzi po lese, jakbǫ sto końi bęgało. jak on jeze, tej dřeva są ġibǫ, a kogo on přejeze, ten są staje ġlupi Kasz S II 112.

Wodny jurek 'zły duch, który wciąga ludzi do wody i powoduje ich utonięcie': vodni jurk vcigǫ lǫzi do vodǫ, že są topǫ Kasz jw.

Frazeologia: mieć (zadane) jurka 'być pod wpływem uroku, czarów': on, ona ma jurka pog Kościer, Chojni i Byt jw; Kar jw; pog Weji Lęb jw; ona mǫjaua zadane jurka, tǫmu ona vařiovaua st-gdań 3; ~ wczarzyć, wrepnąć, wsadzić, zadać, życzyć (komuś) jurka 'w wierzeniach ludowych: rzucić na kogoś urok, czary': Kasz S II 112. EP

JURGAĆ 'grać nieumiejętnie na instrumencie': tom-lub PJPAN 79 s 17. EP

JURKA 1. 'jurek w zn 1a (zob.): wej S II 96.

2. rym 'o osobie, której przypisuje się negatywne cechy lub zachowania': Jes tu między nami tako jurka Co wybiro z kałamorza piórka krak Lud VIII 28. EP

JURKAĆ SIĘ 'złościć się, gniewać się': nǫ jurkaj še, bo nǫ ma o co! bial-podl 1. EP

JURKO 'jurek w zn 3c (zob.): Jurko to kawałek szmatki do motania nici bial-podl PelcSł VII 143; Przez jurko sie te nitki przepuszczało, żeby ręki nie pokalyczyć bial-podl jw. EP

JURKOWAĆ 'związywać snopy za pomocą jurka – zaostzonego kija lub pałaka': Jurkowany snop Winnica [Ukr] Roczn 204; bl SW II 187. [Por. wijurkować] EP

JURKOWICZE n *Forma*: typ jurchowicze: kar S II 112.

Znaczenia: 1. 'jurek w zn 1a (zob.): kar jw; Kasz jw.

2. 'jurek w zn 1b (zob.): Kasz Ram 63.

3. 'jurek w zn 2 (zob.): Kasz jw. EP

JURKOWIEC 1. 'jurek w zn 1a (zob.): Kasz PF III 394.

2. 'jurek w zn 1b (zob.): Kasz Ram 63.

3. 'jurek w zn 2 (zob.): Kasz jw. EP

JURKOWY 1. 'zrobiony z gałazek jurka – żarnowca miotlastego': čarovnica nǫχǫtně jezzi na jurkově mǫtle. [...] v žěń svǫtęgo jana mǫtǫ jurkově sǫ pǫloně na sobotce, χocbǫ one bǫǫ nově Kasz S II 113.

2. 'przym od jurek w zn 2': jerkuve pracěće [pręciki] Kasz Ram 63. EP

Jurlop zob. URLOP

Jurma zob. URZMA

***JURNIE**

JURNIK 'herbata wywołująca pożądanie': kolb 2. EP

***JURNOŚĆ**

JURNY *Forma*: typ jurny: opol MPKJ IV 286; Śl SGŚ XIII 196.

Znaczenia: 1. 'pełen temperamentu, żywotności, namiętny': jo še boja jurnyχ χuopǫf ryb jw; jag gdo mo ošpice na ġymbē, to padajǫm, že je jurny ryb 13; Lud wiejski z gór. Jaki on ci jes rozbuchany, jurny i ho ho N-tar KąśPodh IV 304; antęg fčora kuřyū jurnygo koña koziel SGŚ XIII 196; Je jurny jak królik Cieszyn 8 [Cz]; ciesz 15; strzel-opol OIW 76; opol MPKJ IV 286; oles SGŚ XIII 196; Śl jw; ok Wa-

dowic; myślen PJPAN 11 s 297; dąb-tar 5; kolb 2; zaw 1; kiel RĚTN XXII 267; opocz jw; łęcz PJPAN 37 s 351; mław 1; mrąg SGOWM III 109; [rzd] koniń 14; złotow B II 42; tcz 3; Kasz pd LPW IV 1401.

2. 'odważny, śmiały': niż RWF XX 428; łęcz PJPAN 37 s 351.

3. 'skory do zaczepki, do zwady; zawa-diacki, czupurny': łęcz jw; Kasz pd LPW IV 1401. EP

JUOK 'jurek w zn 3a (zob.)': kroś-odrz [Brześć Bruś] Fal I 346; międzycz [Wilno Lit] jw; strzel-kraj [Grodno Bruś] jw; draw-pom [Wilno Lit] jw. [Por. wirok] EP

JUOWAĆ 'mówić nieprawdę, opowiadać bajki': bl SW II 187. EP

JURY 'pełen temperamentu, żywotności, namiętny; jurny': dużo żęci zrobiu. iury жуор sier 5. EP

JURYDYKA 'w dawnej Polsce: osada, wieś zamieszkała przez drobną szlachtę; zaścianek': bl SW II 187. EP

JURYNIECZEK – tylko w połączeniu: **Juryneczku kandy!** 'ojej': Ciesz [Cz]; Ciesz. EP

JURYSZYKA *Forma: typ jur-zdyka*: Lit K II 274.

Zn a c z e n i e: 'osada położona na gruntach należących do instytucji Kościoła katolickiego': jw. EP

JURYSTA 1. 'adwokat': strzel-opol OIW 76.

2. 'sędzia': Brzeg SGŚ XIII 196. EP

JURZAĆ SIĘ 'wiercić się, kręcić się': Przesł'ań jurzać się Wilno [Lit] SLit 209. Por. **JORZAĆ SIĘ** EP

Jur-zdyka zob. **JURYSZYKA**

Jurzeń zob. **IRZEŃ**

JURZYCA 'samica jurzyka – jerzyka zwyczajnego (*Apus apus*)': i'urice [mają gniazda] zaż_n'a_muře, p'ut_sřęjom [...] i'urica – a dwie, ři i'urice Orawa [Sř] ZNUJ 151 s 104; n-tar [Orawa] KqśSł II 1 s 391. EP

JURZYCIEL 1. 'osoba podburzająca kogoś przeciw komuś; podżegacz, prowokator': to je taki iuręcěl, że goršęgo ni ma pog Wej i Lęb S II 113.

2. 'osoba, która kusi, namawia do czegoś, zwłaszcza do czegoś złego; kusiciel': jas 3. EP

JURZYCIELKA 'kobieta podburzająca kogoś przeciw komuś; podżegaczka, prowokatorka': z tō iuręcělkō le są lepě ne vdavāi pog Wej i Lęb S II 113. EP

JURZYCZEK 1. 'ptak': a. 'jaskółka': a. 'oknówka (*Delichon urbicum*)': Widzisz tam ty jurziczki na drutach? Ciesz SCiesz II 138; iurčiček 'jaskółka z białym gardłem' Cieszyn [Cz] AJŚ IV s 12; ~ w por: Francek, choć był jak jurziczek, nie boł sie nikogo Ciesz SCiesz II 138; β. 'brzegówka (*Riparia riparia*)': ok Żywca SKJ IV 356; b. 'jerzyk zwyczajny (*Apus apus*)': ciesz 9; ok Żywca SKJ IV 356; c. 'jer, zięba jer (*Fringilla montifringilla*)': bl SW II 188.

2. 'umorusany chłopiec': iurčiček, taki maųy ħududany synek ciesz 13.

3. pog 'nieznośne dziecko': To je jurziczek, jo go ni móm rada ok Cieszyna SCiesz II 138. EP

JURZYCZKA 'ptak – jaskółka dymówka (*Hirundo rustica*)': Cieszyn [Cz] Kell II 187. EP

JURZYĆ (SIĘ) 'wywoływać w kimś wrogość, zniechęcać do kogoś lub czegoś; podburzać': ne słęħāi, on ce iuri Wej S II 113; Łona go tak jurzyła. iuży na nos pšed nim Lim; iešče ħožiū ħi iużyū jednygo na drugigo łęcz PJPAN 37 s 351; kroś 4.

Jurzyć się 1. 'złościć się, gniewać się': ona są na me iuręła całi rok Wej S II 113; Kar jw.

2. 'przygotowywać się do ataku': Tyn byk sie tak strasznie jurzi na niego, że tak jyny tóm głowóm do niego Cieszyn [Cz] Zwrot 162 s 10.

3. 'o ranach, wrzodach itp.: ropieć, nie goić się': rena mé są juřęła cali lato Wej S II 113.

4. 'ulegać fermentacji, fermentować': casto są juři. pivo są juři Wej jw. EP

JURZYK 1. 'ptak – jeryk zwyczajny (Apus apus)': ty jużiki majō^u grōuzda v χlyvaχ prud PlutaDzierż 58; Orawa [Sł] KąśSł II 1 s 391; n-tar [Orawa] jw.

2. 'jaskółka brzegówka (Riparia riparia)': n-tar 8 [Orawa].

Por. **JERZYK** EP

JURZYKORZEŃ 'w wierzeniach ludowych: korzeń wykopywany przed dniem św. Jerzego, mający magiczną moc': [Czarownice] miały kopać przed świętym Jórzym jakieś korzenie, nazywały się Jórzykorzeń i z tego podobno krowy miały się dobrze doić *ciesz KwOp XIV 3–4 s 101*. EP

Jurzyna zob. **IRZYNA** [Supl.]

JURZYSTA 'popędliwy, krewki człowiek': z juřęstō né je letko žac kar S II 113. EP

JUSIA 'krew zwierzęca': olec MAGP IX s 61. EP

Justyszeć zob. **USŁYSZEC**

JUST I. przysłów 'dokładnie taki sam, identyczny': Mosz sukniym just jako moja. Taki podobny, nale just! *ciesz SCiesz II 138*.

II. wykrz 'okrzyk „reżysera” w przedstawieniu kolędniczym oznaczający koniec występu danej postaci': n-tar KąśPodh IV 304. EP

JUSTEK 'demon wodzący pijaków po bagnach lub bezdrożach': żiśō mé justek wożiū pszcz SGŚ XIII 197. EP

JUSTENESZ w męt: Dominek, chmiinek Justenesz, mament częs LS I B 76. EP

JUSTYC 'sędzia': Słup LPW I 312. EP

JUSTYCA pśn 'sąd – instytucja': Jest ich nā justycy [...] Sam ich sātan nie policy [...] Jādo we dwu od justycy Mr Kętrz 97–8. EP

Juszal zob. **USZAL**

Juszalisko zob. **USZALISKO**

JUSZCZAK 'młode krowy; cielę': mōm dve krovō i i'uščōka wej S II 113. EP

I. JUSZKA 1. 'krew zwierzęca': U zwierząt to krew albo juszka biał-podl PelcSł III 163; U krowy płynie w żyłach juszka, krowa ma juszke biał-podl jw; tyń s'wińok, co gu zabiłim, mōu barzo maōo juški koniń 14; juske ma zājonc, baran, žika s'fyńa ostroł 12; o, iak juška cęče biel-podl 1; do bošcu dać my juski gar 21; Śl SGŚ XIII 197; tarnob MAGP IX s 61; kraś PelcSł III 163; ok Pińczowa Zb IX 69; włod 4; puław PJPAN 48 s 42; [pśn] kozien Rad II 57; opocz 12; sier MAGP IX m 423 s 61; łęcz PJPAN 48 m 11, 12 s 42; grój AGM I m 20 s 101; luk 1; sied PJPAN 48 m 12; miń-maz AGM I m 20 s 101; węgr jw; wys-maz PF IV 824; os-maz PJPAN 48 m 12; Krp PKE XVI 40; tom AGM I m 20 s 101; białos Kudz 152; sokół MAGP IX s 59; graj PJPAN 48 m 12; suw MAGP IX s 59; os-wp jw m 423 s 61; kal PJPAN 48 m 12; rawic MAGP IX s 61; gtiń AJŚ III s 71; lesz jw; wolsz PJPAN 48 m 12; kościań jw; śrm 8; jaroc PJPAN 48 m 12 s 42; wrzes jw m 12; śr-wp MAGP IX m 423 s 61; poz SobWpśr 92; gnieź PJPAN 48 m 12; wąg PKJ XVI 134; czar PJPAN 48 m 11 s 42; inow MAGP IX s 59; st-szczec [tur, Lwów Ukr] PJPAN 48 s 42; gryfic [Grodno Bruś] jw m 12.

2. 'sok z buraka czerwonego': Burak czerwony utrzeć na tarku, juszke (sok otrzymany) zegrzać i płukać gardło [lekarstwo na ból gardła] Lwów [Ukr] Lud VIII 57.

3. 'zupa': a. 'z krwi zwierzęcej, zwykle z kaczkę lub gęsi; czernina, czarna polewka': żyź_dobry obat, bo_bapća gotuje barsc na_jusce biał-podl 1; A tedy dziesięć gensi powieźli, to nie pamientam, ci oni tam zabrali te Żydzi ten krew, ale my wziali i sprbowali z mamō, jak przywieźli,

oj jaka smaczna juszka była *Wilno* [Lit] *SLit* 209; *kęp AJW I m 91 s 133*; *raw-maz RLTN XXII 267*; *pias AGM VII s 45*; *białos Kudz 152*; *Grodno [Bruś] K II 274*; *Lit jw*;

b. 'krupnik': Juszka to zupa z krupami i ziemniakami *hrub PelcSt VI 211*; Juszka to rzadka zupa z krupami *tom-lub jw*; Juszka to z krupami i maszczone *hrub jw*; Juszka to zupa zabelana mlekiem z kartoflami, ji kaszo jaglano abo jęczmiennie *hrub jw*; Juszka to krupnik jęczmienny z kartoflami *hrub jw*; *olk Zb X 196*; *bił PelcSt VI m 13*; *Tarnopol I [Ukr]*;

c. 'ziemniaczana': Polewka z kartofli to juszka *włod PelcSt VI 211*; Juszka to woda i kartofle, no zupa z kartoflami, ale musowo było jo zaprawić mąko i tłuszczem *włod jw*; puserbajęci (posiorbajcie) sy trochę juški z baraboluę ('ziemniakiem') *chojeń [Tarnopol Ukr] NT II 376*;

d. 'owocowa': Juszka to woda, czyreśnie rozgotowane i mąki troszki *włod PelcSt VI 211*; Juszke robiło sie z wiśni, dodawało sie mąke i śmietane *włod jw*; Juszka to zupa ze wszystkich owoców może być, jak byli jabka, to z jabłek była *włod jw 212*; Juszke robiło sie z różnych owoców, z wiśni, gruszek, śliwek, dodawało sie mąke i śmietane *włod jw*; *bił jw m 9*; *tom-lub jw 211, 212 m 9, 10, 11*; *kras Pelc III m 93*; *chłm PelcSt VI m 9, 10, 11*; *lubar jw 212*; *radz-podl jw m 9, 10, 11*; *bial-podl jw*;

e. 'rosół na bazie mięsa wołowego': Mięso wołowe tylko w najrzadszych pojawia się okazyach, a wygotowany zeń rosół, juszka zwany, należy do najarystokratyczniejszych wymysłów kuchni *pog Mp pd-wsch i Ukr Zawadz 63*;

f. 'bliżej nieokreślona': Juszka – zupa o niezbyt określonej treści, w każdym razie na mięsie *siem I*; *lim 23*; *Słup LPW I 324*.

4. 'rzadkie, płynne jedzenie': Naniesi tam tych kieseluf, tu tegu; a cosz to to juszka na tegu. ²Ona tym karmi chłopca ji dzieci *tom-lub JP LXIII 104*. EP

II. JUSZKA 'zasuwa do przymykania kanału kominowego w celu regulacji ciągu powietrza; szyber': A juszka w kominie, dzie do komina idzi i tu choć i od ścianki idzi do komina czy tam od pieca jakiego *Wilno* [Lit] *SLit* 209; Juszka zakrywać trzeba, a odkryć, żeby dym szedby *Wilno* [Lit] *jw*; Juszka ta zamkni sie, tedy jak pali sia – odemknisz, a potem, już jak pieczy sie, zamkni sie *Kowno* [Lit] *jw*; *Juska* – zatyczka żelazna w lufcie starych pieców starej konstrukcji; bywało po dwie juszki, spodnia i zwierzchnia, czyli płaska i miskowata *wys-maz PF IV 824*; *siem RWil I 114*; *suw PKJP II 2 s 84*; *Lit K II 274*. EP

Juszko zob. **USZKO**

JUSZNIAK 'I. juszka w zn 3a (zob.)': *suw PIJP XXVIII s 103*. EP

JUSZNICA *Forma*: typ jucznicia [?]: *tarnob PAE VI m 321*; *bił jw*.

Znaczenie: 'I. juszka w zn 3a (zob.)': *tarnob jw*; *bił jw*. EP

JUSZNICZEK 'I. juszka w zn 1 (zob.)': zaras ojćec pšerńe šyja vepšovi, żeby jušniček sxožil *suw 3*. EP

JUSZNIE 'przysłów od juszny w zn 2': *mā nasta všotk²o jezeńe za jušnie g²otuje Słup LPW I 324*. EP

JUSZNIK *Forma*: typ jušnik: *biel-podl RWil I 114*; *Aug K II 274*; *suw 1*; *szam 8*.

Znaczenia: **1.** 'I. juszka w zn 1 (zob.)': ućela žup, jušnik tylko pulecał *suw 3*; *šf inški jušnik suw 11*.

2. 'I. juszka w zn 3a (zob.)': Gotowali taki jusznik, taka zupa z krwi, chleb tam razowy musiał być tak pokruszony na takich kawałkach i ta krew, na mięsie ta zupa, chyba troszka zakraszali jeszcze *Wilno* [Lit] *SLit* 209; Jusznik gotujim z kryw'i, moja synowa nie ja tej zupy. Ja z chlebam wytrza, wytrza ten krew, gdzie miensa gotowała, wleja ten krew i bardzo smaczna *Kowno* [Lit] *jw*; *Jusznik*, zupa kwasko-

wata, robiona ze krwi gęsiej lub prosięciej i gotowana z podrobami tychże. Potrawa ta podana na obiad, w czasie, gdy młodzian stara się o rękę córki gospodarza, jest znakiem ostatecznego odmówienia *Lit Juc 358; biel-podl RWil I 114; wys-maz PF IV 824; Aug K II 274; suw I*.

3. 'owad': a. 'skorek pospolity (*Forficula auricularia*): jušniłki v džěšvle, jag gniie ab^oe pröxněje, šezp^o złotow *B II 42; b.* 'duży, ciemnej barwy chrząszcz, o odwłoku zakończonym kleszczami': szam 8. EP

JUSZNY 1. 'zawierający dużo tłuszczu': sūōnina jez jušna śrm 8; *N-tar SKJ V 364; kęp 7*.

2. 'rzadki, wodnisty': iušně iežeň Štup LPW I 324.

3. 'o skórze: wilgotna': Skóra juszna *bl SW II 189; N-tar SKJ V 364*. EP

Jusztrzenka zob. **JUTRZENKA**

JUSZYCA 'płynne odchody zwierzęce; gnojówka': rzesz 8. EP

JUSZYĆ (SIĘ) 1. 'o zwierzęciu: krwawić, broczyć': krova jusy, ze nie sposup wiel 6; pęz ugrys svińoka i jušy koniń 14; *opol SGŚ XIII 197; oles jw*.

2. 'drażnić, jątrzyć, wzbudzać gniew, usiłować wywołać nieporozumienie, bójkę': žitr'uk, i'ušył jedn'ego na drug'ego, a 'ońi pub'lifi še jak pit'uži *Wilno [Lit] PJPAN 61 s 155; pšestān jušić psa, bo nixt nie bańže mōk dojść do něgo Wr StefŚl 52; Azeby cie męcyło, jusyło i pokoju nie dało Zaw Fed 233*.

3. 'powodować zmęczenie, utratę sił; męczyć, wyczerpywać': ta robueta gue iuši [sf] *Kasz S II 113*.

Juszyć się 1. 'złościć się, gniewać się': co są tak jušiš? *Kasz jw*.

2. 'wykonywać niespokojne ruchy': Ta ryba tam pod wierzchciem jak ona wtedy tak już juszy sie, to on sikierka wzioł, jak stukni i ogłuszy, i wybiera *Wilno [Lit] SLit 210*.

3. 'o morzu: burzyć się': moře są juši *Wej pn-wsch S II 113*.

4. 'ulegać fermentacji, fermentować': młozę ['drożdże'] są jušo *Kasz jw*. EP

Juszysko zob. **USZYSKO**

JUŚ 'w okrzyku odganiającym świnie': Juś *Wilno [Lit] SLit 209; A juś, a juś! Wilno [Lit] jw; A juś Grodno [Bruś] Wista III 379; Lit K I 7*. EP

JUŚCI *Forma: typ uści: bl SGOWM III 113*.

1. partykuła 1. 'komunikuje, że to, o czym mowa, nie budzi żadnych wątpliwości; rzecz jasna, naturalnie, oczywiście': Kupiłaście krowe? Juści, kupiėtak *N-tar ZborŚl 140; Juści, młody nie jechał sóm, jėno brał ji uojców, a jesce ji kogo z bliżsėj famieliji. [...] jak sie baby rozuochociėły, to dopiėr wyśpiėwėwały [...]. Juści, do rėna to wszyscy mieli cas tarnob AE XVIII 7–10; ska-ya ['szpara, szczelina'], ni? juści, jo, bo nie rixtik byuų docongłune te deski, majster byu iixi szczyz SGOWM III 113; pszcz PJS IV 74; żyw RamŚl 24; wad Lud III 140; myślen PJPAN 11 s 211; n-sqd PPodegr 197; tarn MPKJ I 20; krak PJPAN 11 s 211; miech RŁTN XXII 268; opat jw; bus jw; piń jw; kiel jw; iłz jw; rad jw; Wiel PKJP X 103; Łow PF XIV 359; gar 4; łuk Was 241; radz-podl Pleszcz 35; gtnń Wista XVI 127; wys-maz 2; Mr i Wr SGOWM III 113; Kal K II 275; rawic PKJP III 3 s 46; koniń 14*.

2. 'wyraża zaskoczenie tym, co ktoś powiedział; no nie': jo juz vnycy melaž ne pude, neχ franek iže, uōn žiž niz jesce nie robou. juści, nie, ty jyno robis. jo ide žisog na zabave. juści, jesce ceguo či še zakce gor 2.

3. 'komunikuje, że dany stan rzeczy zaczął się lub zakończył się; już': Juści, zaś idzie ku nom tyn zgaga *N-tar ZborŚl 140; Juźci konie w brykach stoją, a Marysię jesce stroją [pśn] sand Sand 60; Cas do*

domu cas, cas, nadobne dziewecki, Juści pogineli na niebzie gziodecki [pśn] *Mr i Wr SGOWM III 113*; juści nasprosaŋa, już bąże mić dośić *gar 1*; a juści, muŋ boże, nie vrucom še juś te mūode lata *łęcz PJPAN 33 s 13*; Zabrął sie [syn, który był księdzem] is po matke do piekła, có była tam zakłeta. Juści zased tam do jednego lasa; tam był zbójnik, có miał z trupów chałpe budowaná [...] juści un sie tam na noc uobróciól, bo juz ni móg dali is. [...] Juści idzie z tom matkom na świat [...]. Wysłucháj [‘wyspowiadaj’] mie, bo sie mi juz cnie na świećie. Juści wźian potém i wysłuchál go *myślen Zb V 239–40*; Ty psy nic nie kćiały słuchać jéno tak sckały. Juści un mówi do swóik strzelców: „Pódźmy tam i zaźryjmy cūó uny tam mają, cūó tak sckają”. Juści zašli i widzą, ze som tam jaciśi ludzie [...] hańto kostowne pudło trza sjać. Juści zjéni *myślen jw VII 15*.

4. *pśn ‘komunikuje, że dany stan rzeczy skończy się w bliskiej przyszłości’*: A stojom koniki zycane Juści jutro bedom oddane *opocz MPTL VII 238*; plun nieśim plun, radujące še fsysey mñili orackovže, juści dożynaju pśilńe synackovže *Mr i Wr SGOWM III 113*.

5. *‘podkreśla, uwydatnia coś, dany stan rzeczy lub rolę, pozycję itd. kogoś’*: zrom še psy znoŋ dva. vłáz juści se gupi pūoménzy niŋ *tarn MPKJI 32*; casami guo i mūožysk^o brauo, a nockami, výće, to go juści sodeuko [‘*duch duszący we śnie*’] duśiuo, ze ino, ino žipou *lim JP L 56*.

6. *‘podkreśla niewielką odległość czasową między dwoma zdarzeniami’*: Juści jak go uwidziál, zaraz sie go pytał, kany i po co idzie? *n-tar Zb V 189*.

W potączeniach: **A juści 1.** *‘rzecz jasna, naturalnie, oczywiście’*: A juści, tak go doł, dobrze se pamiyntom to wszystko *gor GwBug 195*; a juści, beże tak, jag bede *χćoł opocz 3*; a juści, ze mǎu ŋo co

še gnívać *dąb-tar 5*; a juści, daŋam sama rade *skier 1*; żyw *RamŚl 24*; *wad Lud XII 24*; *myślen MPKJ V 344*; *rzesz 8*; *tarnob MPKJ II 283*; *opat 13*; *kiel RŁTN XXII 268*; *konec jw*; *iż jw*; *Łow PF XIV 344*; *łuk Was 239*; *gtnń Wista XVI 127*; *siem ME I 7*; *wys-maz 2*; *białos Wista XVI 60*; *wąg PKJ XVI 134*; *lip 2*.

2. *‘wyraża przeczenie, też odmowę podjęcia jakiegoś działania’*: pśyńesez *zimńokof?* a, juści! *jo ci bede zimńoki nośeu!* *n-tar 28*; a co, *žećum nie daliśće robić?* a juści, daŋam *im akurod nygusovać* [‘*leniuchować, próżnować*’] *kal 24*; *wys-maz 2*.

3. *‘wyraża zaskoczenie tym, co ktoś powiedział; no nie!’*: na gure *jo žym nośiu keż dovni peŋnutyńke vorki žyta*. a juści, *vłizeš po drabińe s peŋnym vorkim!* *łęcz PJPAN 33 s 13*; a juści, *veźne pot paŋe vorek kartoffli!* *łęcz jw 37 s 351*; *żyw RamŚl 24*.

4. *‘a więc, a zatem’*: A juści, skoro ni móg wyjechać, juz mu [*diabłu*] uobiecał, ze mu dá tó, có uo tém nie wie *myślen Zb V 239*.

Ano juści 1. *‘rzecz jasna, naturalnie, oczywiście’*: *opat 13*; *bus 10*.

2. *‘podtrzymuje tok opowiadania’*: [Oj-ciec] ^ooddoŋ mu puł [*gruntu*] destamentem. Ano juści jak pszised [syn] od wojska, tak sie dowiaduje [...], kany ten destament *lim ME XI 21*; Tak sie potem wilg zgniwoł na psa, i ^ootpowiedzioł, ze bedom miedz ze sobom wojną [...]. Ano juści piez mu p^rszirzeg na to, jag bedzie wojna, to nieg bedzie. Ano juści sie wzieni strojidź do te wojny *lim jw 23–4*.

Ba i juści *‘kończy wypowiedź lub jej fragment, podkreśla, że mówiący nie ma nic więcej do powiedzenia na dany temat, lub że to, o czym była mowa, zostało zakończone; i koniec, i tyle, i to wszystko’*: *Przyniesłam wody, ba i juści!* *Zjad...em*

objad, ba i juści! *ok Sandomierza Rad I 301; opat Kł VII 79.*

Ba juści 1. 'rzecz jasna, naturalnie, oczywiście': ba juści tak, ne inacy żyw 5; *ok Żywca SKJ IV 353.*

2. 'wyraża przeczenie': żyw ZNUJ 60 s 358; *ok Żywca SKJ IV 353.*

I juści 'kończy wypowiedź lub jej fragment, podkreśla, że mówiący nie ma nic więcej do powiedzenia na dany temat, lub że to, o czym była mowa, zostało zakończone; i koniec, i tyle, i to wszystko': Ozenił sie z tom królewnom i ostał królem, i juźci bl SW II 191.

Juści, juści 'rzecz jasna, naturalnie, oczywiście': alem se žiž^u narob^uu, az me fšyske kuości buol^um. juści, juści, ale tyz i maj^um ce s^uceguo buoleć, tyła puola v jednym dnu z^uorać gor 2.

No juści 1. 'jw': no juści, že ieżimy tęcz PJPAN 37 s 351; O^uon ta, jo wiy^um, do nos tak nie przych^uodził, no juści^uonego pamiyntom, ale tam nie przych^uodził gor GwBug 195; no juści, že žiž^u véž^ual^u ji tēm ię^uvysł^ual^u tarnob JP XXXIV 211; Nó juści, takiem tēm sik^uoniom ['osobom niedorośłym'] to piwa nie dajali [podczas wesela] tarnob AE XVIII 30; Zahęalo mu se z^unyacki, no juści, jak se z^uynić, to se z^uynić

N-tar RWF X 253; no juści, přislo Spisz [Sł] ME VI 149; cy pužez^u do koščoua? nu juści, ze pude mław I; wad Lud III 140; rzesz 8.

2. 'podtrzymuje tok opowiadania': Przypatruje sie do tēj jaskinie i uwidził tam małego djeblika. No juści sie go pyta: co ty tam robis? *n-tar Zb V 189; Idzie do pana dziedzica i pyta ('prosi') go, zeby go tēz cem móg skrzepieć ('wspomógł'). No juści pán dał mu wiertelik ('ćwierć korca') zyta. [...] Podžmy do zyda, przepijmy pół wiertelika, a pół zmielemy na maķe [...]. No juści pošli oba *n-tar Zaw 68.**

O juści 'jw': Polowy znowu go zaprasal na obiád. O juźci tan pán, niewiele myśląc, kázal zaraz fornálowi konie zaprzęgnąć *n-tar jw 70.*

To juści 'rzecz jasna, naturalnie, oczywiście': *ostroł Ziemia V 219.*

II. wykrz 'wyraża zaskoczenie tym, co ktoś powiedział; no nie': ty přece věš, iže ci dobre zyce... – juści! żyw RamŚl 24.

W połączeniach: A juści 'rzecz jasna, naturalnie, oczywiście': cy ius po obžontku? a juści! *radz-podl NT I 205.*

Juści ze 'jw': přyn^uožeš vody? juści ze. Jest to oczywiście skrócone zdanie zamiast: juści zegek přyn^uš żyw RamŚl 24. EP

